

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Monika Slapnik

Naslov naloge: Socialno delo, opredelitve družine in novi Družinski zakonik

Kraj: Ljubljana

Leto: 2012

Št. strani: 193

Št. tabel: 0

Št. grafov: 0

Št. slik: 15

Št. prilog: 2

Št. virov: 73

Mentor: redni prof. Milko Poštrak

Deskriptorji: koncepti družine, pluralizacija družinskega življenja in družinskih oblik, socialna konstrukcija realnosti, medijska konstrukcija realnosti, Družinski zakonik, referendum kot orožje v rokah večine, izzivi za socialno delo, jezik kot ključ komunikacije, diskurz, kritična diskurzivna analiza, boj za interpretacijo Družinskega zakonika

Povzetek: Sprejem novega Družinskega zakonika so spremljale skoraj tri leta trajajoče razprave, ki so laično in strokovno javnost razdelile na dva dela. Boju za interpretacijo novega zakona, ki se je vrtel predvsem okoli treh členov, smo bili lahko priča tudi preko medijev, ki so pri svojem poročanju bolj ali manj očitno zavzeli svoja stališča. Dogajanje je podkrepila nekaj mesecev trajajoča kampanja Civilne iniciative – pobudnice za razpis referenduma, ki je s svojimi argumentacijami in interpretacijami sprožila politična, družbena, ideološka in druga vprašanja tako pri zagovornikih kot pri nasprotnikih zakonika. Zdelo se je, da (neizogibna) delitev na "mi" in "oni" vsaj v mesecih pred referendumom pomeni delitev na "zagovornike" in "nasprotnike" zakonika. Kako je bilo dogajanje moč zaznati skozi prizmo medijev, kaj in kako so poročali o dogajanju od sprejema zakonika do začetka uradne referendumske kampanje, kateri diskurzi so se ob tem izrisovali, kaj to pomeni za našo družbo danes in kakšne izzive za socialno delo prinaša bodisi sprejem bodisi zavrnitev zakonika, sem raziskovala s pomočjo kritične diskurzivne analize časopisnih člankov.

The title: Social work, definition of a family and new Family code.

Key words: concepts of a family, pluralisation of family life and family formation, social construction of the reality, media construction of the reality, Family code/statute book, referendum as a weapon in hands of the majority, challenges for social work, language as the key of communication, discourse, critical discourse analysis, pre-referendum campaign, action for interpretation of the Family code.

Abstract: The acceptance of the new Family code has been accompanied by almost three years lasting discussions, which have divided the laic and technical public in two parts. We were able to witness the action for interpretation of the new family code, which was above all turning round three articles, from media, which have within their reporting obviously took up their own point of view. The happening was substantiated by a few months lasting campaign of Civil initiative - the initiator for the notice for referendum, which have with its argumentations and interpretations caused political, social, ideological and other questions as well with defenders and with opponents of the code. It seemed as if the (unavoidable) division on “us” and “them”, at least in the months before the referendum, means a division on “defenders” and “opponents” of the code. How was the happening perceived through the prism of media, what and how did they report about the happening from the acceptance of the code from the beginning of the official referendum campaign, which discourses have drawn along this, what does this mean for our society today and what kind of challenges for social work brings either the acceptance or the rejection of the code, I have been researching by means of critical discursive analysis of newspaper articles.

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**SOCIALNO DELO, OPREDELITVE DRUŽINE IN NOVI
DRUŽINSKI ZAKONIK**

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Monika Slapnik

Ljubljana 2012

[Sokrat:] ... zamisli si ljudi v nekakšnem podzemskem, jamskem bivališču z velikim vhodom, ki se razprostira vzdolž vse votline in je odprt v svetlobo. V tem bivališču ti ljudje že od otroštva bivajo z vezmi na nogah in vratovih, tako da ostajajo na istem mestu, strmijo le predse ter zaradi vezi ne morejo zasukati glav. Zamisli si luč ognja, ki žari od zgoraj in od daleč, za njimi. Vmes med ognjem in ujetniki je pot navzgor; ob njej si zamisli zgrajen nizek zid, tako kot lutkarji pred ljudi postavijo pregrade, nad katerimi kažejo umetnije.

[Glavkon:] Zamišljam si.

[Sokrat:] Poleg tega si ob tem zidu zamisli ljudi. Ti nosijo raznovrstne predmete, ki štrlijo iznad nizkega zidu, človeške kipe, druge podobe živih bitij, izdelane iz kamna, lesa in vseh mogočih snovi; pri tem nekateri ljudje, ki jih nosijo mimo, verjetno govorijo, medtem ko drugi molčijo.

[Glavkon:] O čudni podobi govoriš, in čudnih jetnikov.

[Sokrat:] O takšnih, ki so nam podobni. Kajti, kot prvo, ali misliš, da bi takšni ljudje sami na sebi in drugi na drugih lahko videli kaj drugega od senc, ki jih ogenj meče na steno votline, ki je nasproti njih?

[Glavkon:] Le kako neki, če vse življenje ne morejo ganiti glav?

[Sokrat:] In ko bi se drug z drugim pogovarjali, potem bi bili prepričani, da govore o resničnih stvareh, čeprav bi pogovor tekel le o sencah, ki jih vidijo.

Platon, Država, 514a-515b (okoli leta 360 pr. n. št.)

PREDGOVOR

Za temo diplomske naloge sem se odločila na začetku letošnjega koledarskega leta, ko sem že nekaj mesecev preko medijev spremljala burne razprave o novem Družinskem zakoniku. Ob tem sem zaznala priložnost za podrobnejše raziskovanje polemik o zakoniku v medijih, saj je dogajanje kazalo na to, da se bodo takšne in drugačne razprave še nekaj časa razvemale. Pomembnosti novega zakonika sem se zavedla predvsem zaradi izkušenj iz svoje dosedanje prakse prostovoljnega dela, tako v okviru obvezne študijske prakse na področju rejništva (na CSD Maribor) kot tudi prostovoljnega dela izven študijskih obveznosti na Kriznem centru za mlade v Mariboru. Še vedno namreč prihajam v stik z otroki, ki začasno ali že dalj časa bivajo izven svoje družine in tako iz dneva v dan postajam bolj občutljiva za stiske, s katerimi se srečujejo tudi zaradi pomanjkljive pravne ureditve.

V teoretičnem delu naloge najprej opišem nekaj konceptov o družini, ki so iz različnih perspektiv predvsem v zadnjih treh stoletjih (so)konstruirali ideologijo o družini in si v nalogi praviloma sledijo po časovnem sosledju; tako ob koncu poglavja predstavim sodobnejše poglede in (re)konstrukcije ideologij, nove interpretacije družinskih oblik in družinskega življenja. V nadaljevanju spregovorim o socialnih resničnostih, njihovih funkcijah in (re)konstrukcijah, (re)interpretacijah, ki lahko služijo kot model razumevanja vseh ostalih poglavij te naloge. Ker glavni vir podatkov v raziskovalnem delu naloge predstavljajo mediji, v tretjem poglavju teoretičnega uvoda pišem o njih, njihovem vplivu v sodobni družbi in o omejenosti njihovega vpliva z interpretacijami uporabnikov medijev, torej s konstrukcijami realnosti uporabnika nekega medija. Zaradi lažjega razumevanja razprav o Družinskem zakoniku v četrtem poglavju predstavim bistvene novosti, ki jih zakonik prinaša pa tudi mite, ki so se ob tem pojavljali. Ob tem se vprašam o dopustnosti in možnih zlorabah referendumov, saj nam predvsem v zadnjem desetletju izvedeni referendumi dajejo misliti, da je predmet referendumskega odločanja večine lahko pravzaprav karkoli, kar se ob razpravah o zakoniku zdi (edini) upravičen strah našega

naroda. Ker je zakonik izjemnega pomena za teorijo in prakso socialnega dela kot stroko, v zadnjem poglavju teoretičnega dela poskušam prepoznati glavne izzive za socialno delo, ki jih prinašata tako sprejem kot zavrnitev Družinskega zakonika.

V raziskovalnem delu naloge s pomočjo kritične diskurzivne analize analiziram članke osmih slovenskih časopisov in interpretiram njihovo poročanje o Družinskem zakoniku v časovnem obdobju od sprejema zakona do začetka uradne referendumске kampanje. Pri tem se osredotočim predvsem na diskurze, v katerih prihaja do razhajanj v interpretacijah nasprotnikov in zagovornikov zakonika, na morebitne vzroke teh razhajanj, kaj ta razhajanja povedo o naši družbi in kakšne izzive za socialno delo prinaša izid na referendumu o zakoniku. Zaradi narave diskurzivne analize so rezultati raziskave ne le posledica povezovanja raziskovanih diskurzov s teoretičnim delom te naloge, ampak tudi mojih osebnih interpretacij in novih spoznanj ob raziskovanju kot neizogibnih izidov opazovanj v kibernetiki drugega reda.

Pisanje te naloge so mi bolj ali manj posredno omogočili zame pomembni ljudje, ki se jim na tem mestu želim iskreno zahvaliti. Najprej mojim staršem, ki so mi omogočili študij in mi ob nastajanju naloge stali ob strani, fantu in prijateljicam, ki so me bodrili in me napajali z energijo, ko sem jo najbolj potrebovala, posebno zahvalo pa izrekam mentorju dr. Milku Poštraku, ki me je s svojim strokovnim znanjem in idejami vodil in spodbujal tako, da sem nalogo pisala po svojih najboljših zmožnostih z zadostno mero svobode pri pisanju.

KAZALO

1	TEORETIČNI UVOD	8
1.1	Koncepti družine.....	8
1.1.1	Osvobajanje od ideologije nuklearne družine: pluralizacija družinskega življenja in družinskih oblik v postmodernosti	19
1.2	Socialne resničnosti in njihove funkcije	27
1.2.1	Pojavi socialne resničnosti	28
1.2.2	Ne/strpnost do pluralizma družinskih življenj.....	33
1.3	Mediji – novodobni gospodarji informacij?	37
1.3.1	Medijska konstrukcija družinske realnosti	38
1.3.2	Medijska pismenost	41
1.4	Zakonodaja na področju družine in družinskega življenja	42
1.4.1	Cilji in načela zakona	44
1.4.2	Poglavitne novosti zakonika.....	45
1.4.3	Polemike glede Družinskega zakonika.....	51
1.4.4	Miti o Družinskem zakoniku ali interpretacije neobstoječih členov	55
1.4.5	Referendum kot orožje v rokah večine zoper temeljne človekove pravice?	59
1.5	Implikacije za socialno delo.....	63
1.5.1	Socialno delo v kontekstu sodobnih sprememb v družinskem življenju.....	64
1.5.2	Strokovni in etični izzivi za teorijo in prakso socialnega dela	66
2	PROBLEM	70
3	METODOLOGIJA	71
3.1	Vrsta raziskave.....	71
3.2	Merski instrumenti in viri podatkov	72
3.3	Populacija in vzorčenje	73
3.4	Zbiranje podatkov	73
3.5	Obdelava in analiza podatkov.....	74
4	REZULTATI IN RAZPRAVA	76

4.1	Kritična diskurzivna analiza izbranih tiskanih in spletnih medijev o Družinskem zakoniku.....	76
4.2	Izhodišča za razpravo.....	77
4.3	Argumenti za in proti zakoniku ali boj za interpretacijo novega zakonika	78
4.3.1	Diskurz o (re)definiciji družine	79
4.3.2	Diskurz o materinstvu in očetovstvu	102
4.3.3	Diskurz o izenačitvi zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi.....	109
4.3.4	Diskurz o varovanju koristi otrok.....	119
4.3.5	Diskurz o spregledanih členih zakonika.....	126
4.3.6	Diskurz o členih, ki jih ni	135
4.3.7	Diskurz o dopustnosti in posledicah referendumu.....	147
5	SKLEPI.....	162
6	PREDLOGI	166
7	LITERATURA	169
8	PRILOGE	175
9	POVZETEK	191

KAZALO SLIK

Slika 1: "Dnevi radia"	39
Sliki 2 in 3: "Delitev dela v gospodinjstvu nekoč in danes – realnost, medijska realnost ali utopija?"	40
Sliki 4 in 5: "Protestni shod »radosti« nasprotnikov zakonika pred parlamentom 14. 6. 2011" ...	52
Slika 6: "Predaja podpisov pobudnikov referendumu o novem Družinskemu zakoniku v Državnem zboru Republike Slovenije"	53
Slika 7: "Poročen z otroki: mož, žena in dva otroka"	95
Slika 8: "Sodobna družina"	95
Slika 9: "Otročki iz različnih predelov sveta iz filma Bébé(s) (2010)"	122
Slika 10: "Očka – zgodbica o deklici Ani, njenih dveh očetih Dančiju in Tjažu ter njihovem vsakdanjiku "	137
Slika 11: "Knjiga Mavrične družine grejo v šolo"	138
Slika 12: "Dr. Darja Zaviršek, soavtorica knjige o mavričnih družinah, zagovornica Družinskega zakonika in anti-rasističnega socialnega dela"	138
Slika 13: "Knjige tujih avtorjev, ki govorijo o različnih oblikah in vsebinah družine – v Sloveniji kamni spotike, v tujini z nagradami odlikovana dela"	143
Slika 14: "Še zadnje soočenje zagovornikov in nasprotnikov zakonika pred referendumom" ...	156
Slika 15: "Akcija Gibanja za trajnostni razvoj Slovenije Zažgimo raje predsodke"	161

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 Koncepti družine

Že stoletja koncepte družine vsak iz svoje perspektive proučujejo strokovnjaki različnih področij, kot so sociologi, antropologi, psihologi, psihiatri, psihoterapevti, filozofi, pravniki, duhovniki, politiki, zgodovinarji in ne nazadnje socialni delavci. Njihova dognanja namreč pomembno vplivajo na vrsto družbenih pojavov in sprememb, saj je družina kot institucija, pa naj bo takšna ali drugačna, že tisočletja pomembno vpeta ne le v vsakdan in zasebnost posameznika, ampak tudi v javnost širše družbe.

Mnogi sociologi družino opredeljujejo kot osnovno enoto družbene organizacije, katere delovanje si je brez družine kot družbene institucije težko predstavljati. Družina naj bi veljala za nekaj dobrega – tako za posameznika kot za družbo kot celoto, a realnost kaže, da ni nujno vselej tako. V zadnjih nekaj desetletjih novi pogledi na družine pod vprašaj postavljajo mnoge predpostavke tradicionalnih stališč, nekateri je celo ne opredeljujejo kot neizogibne, drugi jo opredeljujejo povsem na novo, aktualni dogodki ob polemikah o Družinskem zakoniku, ki med drugim opredeljuje tudi novo definicijo družine pa dokazujejo, da si glede interpretacij družin še zdaleč nismo enotni.

Lahko smo torej priča mavrici interpretacij družine glede na prostor in čas, nekaj izmed njih pa bom izpostavila v prvem poglavju te naloge.

1.1.1 Pračlovek ter patriarhat in matriarhat kot dve možni ureditvi rodov

Zgodovina nas uči, da človeštvo obstaja nekaj sto tisočletij, a o praljudih in pradžbi nimamo zanesljivih dokazov, na katere bi se lahko sklicevali, niti ko je govora o družini. Smiljanić in Mijušković na podlagi bolj ali manj zanesljivih virov, hipotez in logike pravita, da v tem obdobju še ne moremo govoriti o zakonu, še manj o družini, morda le o spolnem življenju pračloveka (Smiljanić, Mijušković 1968: 21). Engels je podobno na podlagi evolucije človeka sklepal, da je takratni človek, ko se še ni povsem razvil iz živali v človeka, živel v krdelu ali hordi, saj bi sicer bil še bolj izpostavljen nevarnosti, ki je v naravi pretila na vsakem koraku. Izločitev

posameznika ali para iz krdela je tako lahko pomenila tudi smrt (*ibidem*). O tem, kakšne norme, značilnosti je imelo spolno življenje pračloveka, torej ni dokazov, obstajajo pa med seboj nasprotujoča si mnenja in hipoteze – od teh, da je bila za tisti čas značilna promiskuiteta, to je svoboda in neomejenost spolne svobode glede starosti, sorodstva, spola do teh, da je bilo spolno življenje že takrat vsaj nekoliko regulirano z nenapisanimi pravili. Engels je celo govoril o *skupinskem zakonu*, v katerem naj bi vsaka ženska pripadala vsakemu moškemu, pri čemer je bil temelj združevanja vzajemna privlačnost (ki jo pozneje v zgodovini nadomestijo ali dopolnijo ekonomske okoliščine ter družbene navade in norme), čemur so mnogi nasprotovali, celo obsojali in preganjali takšno tezo, v zameno zanjo pa ponujali teorijo o prvotnem obstoju individualne družine patriarhalnega tipa, kot da bi si prizadevali, da se ta "sramota" človeškega rodu zanika ali molče obide (Smiljanić, Mijušković 1968: 22-23) in kot da ne bi pomislili na to, da prvoten človek še ni razumel vzročne povezave med spolnim aktom, spočetjem in rojstvom (po pričanju nekaterih raziskovalcev je takšno nepovezovanje spolnega akta z rojstvi otrok še vedno značilno za avstralske domorodce Aborigine) (*ibidem*: 35). Angleški naravoslovec Charles Darwin (1809-1882) je odkril idejo o človeškem krdelu z "glavnim moškim" - tako imenovanim patriarhom na čelu več žensk, podobno sta teorijo o prvotni patriarhalni družini zagovarjala tudi avstrijski nevrolog in psiholog Sigmund Freud (1856-1939) in francoski filozof Auguste Comte (1798-1857). Slednji kot osnovno enoto družbe tistega časa opredeljuje družino, v kateri je družinski poglavar moški, ženska je manjvreden spol, saj je umsko in fizično moški spol močnejši. Mož ima lahko samo eno ženo, katero nadzoruje, dolžan jo je nahraniti, ženska pa mora skrbeti za vzgojo otrok (Mladenović 1963: 13, v Smiljanić, Mijušković 1968: 24). Avtorjev, ki so zagovarjali obstoj patriarhalne družine kot družine, ki obstaja od nekdaj, je še mnogo, prav tako pa je mnogo tistih, ki njihovim teorijam nasprotujejo in zagovarjajo poglede, temelječe na različnih pristopih, raziskavah in dokazih (osamljenih) primerov različnih narodov.

Engels (v Smiljanić, Mijušković 1968: 37-39) je eden izmed tistih, ki poudarjajo pomen odkritja prvotnega matriarhata kot predhodne stopnje patriarhata v razdobju rodovne ureditve. V matriarhatu je vloga ženske pomembnejša od vloge moškega, razlog za to neenakost pa naj bi tičal v dejavnostih, s katerimi sta se ukvarjala oba spola: možje so lovci, ki se iz lova nemalokrat

vračajo praznih rok, ženske pa obdelujejo zemljo in gojijo domače živali. Ker je poljedelstvo zanesljivejše od lova, daje boljši položaj ženski, kar pa pomeni, da takšnega položaja niso mogle uživati ženske v plemenih, v katerih ni bilo razmer za poljedelstvo.

Primer matriarhata najdemo v starem Egiptu, kjer je bilo poljedelstvo poglavitna gospodarska dejavnost, ki je ženskam omogočala oblast nad možem. Tam so hčere, ko so se možile, dobile doto od matere; pobudo za ločitev zakona je večinoma dala žena; mož je skrbel za hrano in vzgojo otrok; mati je bila glava družine in otroci so dobili ime po njej. Slikovit je tudi primer, ki ga navaja angleški misijonar Arthur Wright, ki je živel pri indijanskem plemenu Irokezov – Seneka, kjer so ženske uravnavale odnose med družino in plemenom, opravljale verske obrede in podobno:

Ponavadi so gospodarile v hiši ženske; zaloge so bile skupne; toda gorje nesrečnemu zakoncu ali ljubimcu, ki je bil prelen ali preneroden in ni prispeval svojega deleža k skupni zalogi. Ne glede na to, koliko otrok je imel in kaj vse je bilo njegovega v hiši, se je lahko vsak hip nadejal ukaza, naj poveže svojo culo in se pobere. Da bi se upiral, še pomisliti ni smel [...].(ibid.)

Tudi nam bližja ljudstva, kot so Babilonci, Asirci, Egipčani, Stari Grki, italska plemena pred ustanovitvijo Rima, Skiti, Galci, Iberci, Germani in nekateri drugi so spoštovanje in ugled priznavali prav ženskam. Kot zanimivost: skitske ženske so se udeleževale bojev, saj se niso smele poročiti, dokler niso ubile vsaj enega sovražnika. Dedovanje po materini strani pa je še danes značilno za erdeljske cigane, in sicer za plemeni Ašani in Čale. Tako Smiljanić in Mijušković zanikata utemeljitve nekaterih (v nadaljevanju omenjenih) buržoaznih znanstvenikov, da je matriarhat lokalna posebnost in ne univerzalen družbeni pojav. Prav tako pravita, da ta pojav ne pomeni družbenega vladanja žene, marveč družbene prioritete žene. Ko možu dedovanje po materini strani ni več ustrezalo in ko mu je vloga rasla zaradi vloge očetovstva, so se razmerja moči med spoloma začela radikalno spreminjati. Tako naj bi ureditev rodu prešla v svojo drugo fazo – v patriarhat, kar naj bi predstavljalo revolucijo, ki je pomenila velik prelom v prazgodovini človeštva, vendar ne povsod in ne naenkrat, kar dokazujejo izjeme – današnja plemena (*ibidem*: 42-44).

Družbe pa se skozi zgodovino med seboj niso razlikovale le po ureditvah, kot sta matriarhat in patriarhat, ampak tudi po številu partnerjev, ki ga določena družba dovoljuje imeti nekemu spolu. Tako že v prazgodovini lahko govorimo o poligamiji in poliandriji kot obliki ureditve partnerske skupnosti – pri prvi gre za mnogoženstvo, to je pravica moškega, da ima več žena, pri slednji pa za mnogomoštvo, pri katerem ima ženska pravico do več mož. Ponekod so bile tovrstne ureditve posledica velike razlike v številu moških glede na število žensk v nekem ljudstvu (kjer je bilo žensk več kot moških, se je uveljavila poligamija, v obratnem primeru pa poliandrija), ponekod pa je to (predvsem poligamija) preraslo v enega izmed načinov izkazovanja moči, oblasti in bogastva nekaterih cesarjev, kraljev, poglavarjev, ki so lahko imeli tudi po nekaj tisoč žena (npr. kralj iz Ugande in maharadža Man Sing iz Džajpura). Poliandrija naj bi bila značilna za višinske predele Tibeta in Himalaje pa tudi za Eskime in azijska polarna ljudstva, kjer naj bi bil eden izmed vzrokov za pomanjkanje žensk ubijanje dojenčic zaradi lakote. Poligamija pa naj bi prevladovala v Mali Aziji pri premožnejših evropskih Turkih, v arabskih deželah muslimanske vere pa tudi v nekaterih deželah budizma (ibidem: 69-84). Ta pojav je krščanska cerkev poskušala zatreti z različnimi prijemi, o čemer bom pisala v nadaljevanju.

1.1.2 Sociološki in antropološki koncepti družine

Že omenjeni Friedrich Engels (1820-1895), nemški politik, sociolog, ekonomist, filozof in vojaški zgodovinar je v svojem delu *Izvor družine, privatne lastnine in države* pri proučevanju družine izhajal iz evolucije človeštva. Zakonska zveza in družina naj bi se torej razvili iz promiskuitetne horde skozi posamične stopnje, kot sta na primer poliginija (mногоženstvo) in monogamne (enoženstvene) nuklearne družine, pri čemer je vsaka naslednja stopnja dajala večji pomen omejitvam glede števila partnerjev, ki jih ima posameznik. Monogamna nuklearna družina se je po njegovem mnenju razvila s pojavom zasebne lastnine in nastopom države, ki je s predpisanimi zakoni zaščitila sistem zasebne lastnine in uveljavila pravila monogamne zakonske zveze. Tako se je rešil problem dedovanja zasebne lastnine, z nadzorom nad ženskami pa dvom o očetovstvu pri njihovih potomcih (Haralambos, Holborn 2001: 335). Vendar so poznejše,

sodobnejše raziskave pokazale, da so Engelsovi zaključki v mnogih ozirih napačni ali pomanjkljivi, saj naj bi izhajal iz nezanesljivih antropoloških opažanj (*ibid.*).

Zdi se, da so bili Engelsovi nasledniki - raziskovalci bolj previdni. Ameriški antropolog George Peter Murdock (1897-1985) je sredi 20. stoletja v študiji z naslovom *Družbena struktura* ("Social structure") proučeval institucijo družine na podlagi vzorca 250 družb, ki so zajemale tako lovske in nabiralniške združbe kot večje industrijske družbe (Haralambos, Holborn 2001: 325). Prišel je do zaključka, da je družina univerzalna, saj naj bi v vsaki družbi obstajala neka različica družine. Družino pa je opredelil kot družbeno skupino, ki biva skupaj, združuje svoja sredstva v ekonomskem smislu ter ustvarja potomstvo, saj sta najmanj dva izmed odraslih članov družine obeh spolov v seksualnem razmerju, ki pa se glede na norme posamezne družbe lahko razlikuje. Pomen odnosa med starši in otroci ni toliko biološki kot družben, kar pomeni, da ni pomembno, ali so otroci biološki ali posvojeni. Zanimiv primer je na primer ljudstvo Banaro v Novi Gvineji, kjer mož s svojo ženo nima spolnih odnosov, dokler le-ta ne zanosi s prijateljem njegovega očeta (*ibid.*). Murdock torej za družino šteje skupnost vsaj enega moškega, vsaj ene ženske in vsaj enega potomca – biološkega ali posvojenega.

Njegove sklepe zavrača britanska antropologinja Kathleen Gough (1925-1990), ki je proučevala družbo keralskih Nayarov v južni Indiji v času, ko tam še ni bilo britanske oblasti (torej pred 19. stoletjem), čeprav si sociologi niso enotni o tem, ali izsledki njene raziskave zanikajo Murdockovo trditev o univerzalnosti družine ali ne (*ibidem*: 326). Nekateri namreč menijo, da v primeru te družbe ne moremo govoriti o družinskem sistemu: vsa nayarska dekleta so se še pred puberteto v obredu *tali* poročila z glede na pripadnost kasti primernim moškimi in tako dobile tako imenovanega *tali* moža, ki pa ni imel dolžnosti živeti s svojo ženo po poroki, niti imeti z njo kakršnega koli stika. Le žena je imela do svojega *tali* moža dolžnost udeležiti se njegovega pogreba in za njim žalovati. Ko pa se je dekle začelo približevati puberteti, je začelo sprejemati številne gostujoče "*sandbanham*" može – to so bili nayarski moški, večinoma poklicni najemniški vojaki, ki so zaradi narave dela preživeli veliko časa zunaj svojih vasi, kjer so smeli obiskati neomejeno število nayarskih žensk pod pogojem, da so le-te imele za seboj obred *tali* in so pripadale isti ali nižji kasti kot oni sami. Tako *sandbanham* moške niso imeli nobene obveznosti do potomstva svojih žena, morali so le plačati pomočnico, navzočo pri porodu.

Nadaljnje (ekonomsko) vzdrževanje otroka ni bilo niti pričakovano niti nujno, nasprotno poskusi prispevanja kakršnih koli daril, pomoči je bilo sprejeto z neodobravanjem. Mati je tako lahko živela sama z vsaj enim otrokom, če pa je imela brate in/ali sestre, so le-ti skupaj z njo in otroci tvorili ekonomsko enoto, poleg njih pa še morebitni otroci sester in otroci njenih hčera, vodja skupine sorodstva pa je bil v tem primeru najstarejši moški. Iz tega lahko sklepamo, da je bila nayarska družba matrilinearna: sorodstvene skupine so temeljile na ženskih bioloških sorodnicah, poroka pa ni igrala nobene pomembne vloge pri oblikovanju gospodinjstva, socializaciji otrok ali zadovoljevanju ekonomskih potreb članov družbe (*ibid.*).

Če Murdockova definicija družine pogojuje skupno življenje odraslih, ki vzdržujejo priznано seksualno razmerje in ekonomsko sodelovanje med njimi, potemtaka v nayarski družbi družina po tej definiciji ni obstajala. Poraja se vprašanje, ali je Murdockova definicija družine preozka ali pa družina ni univerzalna. Goughova trdi, da v nayarski družbi je obstajala zakonska zveza in posledično tudi družina in tako razširi Murdockovo definicijo – zakonsko zvezo opredeljuje kot "[...] odnos med žensko in eno ali več osebami, v katerem so otroku, ki se ženski rodi, dodeljene statusne pravice, pridobljene z rojstvom, skupne vsem normalnim članom družbe." (*ibidem*: 327), torej priznava le biološko starševstvo, ali bolje rečeno materinstvo. Odsotnost pravil, ki bi omejevala seksualne odnose, Goughova pripisuje človeški evoluciji, iz katere je izhajal tudi Engels: vzorec prvotnih ljudi naj bi izhajal iz človekovih najbližjih sorodnikov šimpanzov, ki pa so živeli v "promiskuitetnih hordah" (*ibidem*: 335)

Podoben pojav kot v družbi Nayarov pa je zaslediti tudi v velikem deležu črnskih družin na otokih zahodne Indije, v delih srednje Amerike in v Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA), v katerih odrasli moški ne igrajo nobene vloge - družina tu pogosto sestoji iz ženske in njenih odvisnih otrok, včasih pa tudi njene matere. Tako naj bi leta 1985 v ZDA kar 51 % črnskih otrok živelo s svojimi materami, ne pa tudi očeti, ki naj bi po Hannerzu bile vsaj do neke mere družbeno pričakovane in sprejete (*ibid.*).

S (pred)modernimi evropskimi družinami pa sta se ukvarjala Brigitte in Peter Berger v svojem delu *Vojna o družini* ("War Over the Family"), v kateri dokazujeta, "[...] da ni nobene življenja sposobne alternative "buržoazni družini", ki v sodobnem svetu učinkovito zadovoljuje tako potrebe posameznikov kot potrebe družbe." (Haralambos, Holborn 2001: 331) Buržoazna

družina po njunem mnenju izvira iz evropskega srednjega razreda 19. stoletja, predvsem iz Nemčije in Britanije, prevladuje pa v zahodnem svetu. Njene značilnosti so osredotočenost na otroke (blaginja otrok je osrednjega pomena), stroge moralne vrednote, poudarjanje ekonomskega uspeha, vzgoja v duhu discipline, individualizma, avtonomnosti, spoštovanja staršev in religiozna opredeljenost družine. Takšne družine naj bi se razvile po tem, ko je raven smrtnosti otrok upadla, kar naj bi spodbudilo starše, da vlagajo sredstva in čustveno energijo v vzgojo svojih otrok, saj je bilo bolj verjetno, da bodo le-ti odrasli. Pred tem naj bi bilo, kot pravi angleški filozof Thomas Hobbes, za odnose med starši in otroki značilno pomanjkanje starševske nežnosti, ki naj bi izhajala iz motiva sebičnosti. Starši naj bi tako svoje otroke napotili od doma le zato, da bi se otresli njihove vzgoje doma v obdobju, ko so otroci najmanj ubogljivi in tako preprečili njihovo razvajenost (Gillis 1999: 21 – 22). Vendar pa kritiki Bergerjema med drugim očitajo preveč enoličen pogled na družino, ki naj bi poudarjal zgolj koristne vidike družine, zanemarjal pa morebiten vir psiholoških problemov v družini in vlogo žensk v njej. Družina je namreč lahko za posameznika ali družbo tudi disfunkcionalna (Haralambos, Holborn 2001: 332). Družine modernih zahodnih industrijskih družb se je lotil tudi ameriški sociolog Talcott Parsons (1902-1979), za katero dokazuje, da je značilna izolirana nuklearna družina, ki zaradi prenosa nekaterih funkcij družine na institucije (kot so na primer podjetja, šola, bolnišnica, policija, cerkve) preneha biti ekonomska enota proizvodnje, oblikovana pa je tako, da ustreza potrebam ekonomskega sistema, saj je zaradi svoje majhnosti, dinamičnosti in nevezanosti na sorodstvo geografsko mobilnejša. Sicer pa kot skupno značilnost vseh družin v vseh družbah izpostavlja primarno socializacijo in stabilizacijo odraslih oseb kot temeljni funkciji družine (Haralambos, Holborn 2001: 343-344).

Britanski socialni antropolog Edmund Leach (1910-1989) je v študiji z naslovom *Zablodeli svet?* ("A Runaway World?"), v kateri je leta proučeval majhne zahodne predindustrijske družbe, predstavil precej pesimističen pogled na družino v zahodni industrijski družbi. V primerjavi s predindustrijskimi družbami, ko naj bi družina sestala iz širšega sorodstva, očita modernim industrijskim nuklearnim družinam izoliranost od sorodstva in širše skupnosti, kar naj bi vodilo do preobremenjenosti, napetosti in konfliktov najprej v družini, kar naj bi se nadalje izrazilo kot sovraštvo v širši skupnosti in potemtakem družina s svojo zasebnostjo in nepomembnimi

skrivnostmi ne more biti temelj dobre družbe, ampak vir vsega našega nezadovoljstva (Haralambos, Holborn 2001: 332-333).

Škotski fenomenološki psihiater Ronald David Laing (1927-1989) tako kot Leach sklepa, da problemi v družini ustvarjajo probleme v družbi. V *Politiki družine* ("The Politics of the Family") je predstavil radikalno alternativo "srečni družini". Večinoma je proučeval prav tako zahodne družine, katerih član je bil opredeljen kot shizofrenik in na njihovem temelju prišel do sklepa, "[...] da se lahko iz preučevanja družin, ki so etiketirane kot nenormalne, veliko naučimo o družinah na splošno." (Haralambos, Holborn 2001: 333) Ker naj bi člani družine svojo družino ponotranjili, s tem omejujejo razvoj jaza. Ker se otroci v družini naučijo ubogati starše in biti pozneje v življenju poslušni avtoriteti brez predhodne lastne presoje, naj bi svet razumeli v smislu "mi in oni", iz te osnovne delitve pa naj bi izvirala škodljiva in nevarna razlikovanja med različnimi rasami, narodnostmi, verskimi pripadnostmi in podobno.

Z zahodnimi predindustrijskimi družinami se je ukvarjal tudi angleški zgodovinar Peter Laslett (1915-2001), ki je v svoji raziskavi odkril dokaze o obstoju posebne "zahodne družine", ki se nahajajo v severni Franciji, na Nizozemskem, v Belgiji, Skandinaviji ter delih Italije in Nemčije. Ta vrsta družine naj bi bila glede na strukturo nuklearna, zanj pa je značilno, da se otroci staršem rodijo razmeroma pozno, majhna starostna razlika med zakoncema in služabniki, katere so vključevale številne družine. Za druge dele sveta (na primer Rusija in Japonska) in Vzhodno Evropo pa naj bi v tistem času bila še vedno bolj običajna razširjena družina (Haralambos, Holborn 2001: 346).

Britanski socialni antropolog Jack Goody (rojen leta 1919) se z nekaterimi prej navedenimi družboslovci ne bi (povsem) strinjal. Meni namreč, da se posebnost moderne družine, zlasti družine na Zahodu, preveč poudarja, saj temeljne ali jedrne družine oziroma majhnega gospodinjstva ni izumila Evropa, še manj pa kapitalizma. Prav tako kot ni izumila otroštva, naklonjenosti, ali celo "ljubezni", saj imajo gotovo tudi čustva svojo zgodovino, vendar ne v unilinearnem smislu, kakršnega predlagajo številni evropski zgodovinarji. Evropska družina naj bi bila dediščina klasičnih sredozemskih civilizacij Grčije in Rima pa tudi germanskih in keltskih plemenskih družb, kjer so se izoblikovala stališča, pomembna za družino v poznejši Evropi, kot so rimsko družinsko pravo in bilateralno določanje sorodstva ter poudarjanje "individualizma" pri

germanskih plemenih, upoštevati pa moramo tudi vpliv krščanske cerkve in proces pokristjanjevanja, s katerim je vpeljala številne spremembe, ki so preoblikovale zgodnje vzorce družinskega življenja (Goody 2003: 11-13).

Velik vpliv na proučevanje družine v zadnjih desetletjih pa ima tudi feminizem. Feministke so bile do družine zelo kritične, pri tem pa izpostavljale predvsem škodljive učinke družinskega življenja na ženske, kot so na primer neplačano hišno delo, nasilje v družini in korist posameznega člana od družine, v katerih se odraža neenakost v razmerju moči med spoloma (Haralambos, Holborn 2001: 337).

Pred leti pa je eno bolj zanimivih razmišljanj glede družin predstavila britanska sociologinja Diane Gittins. Meni, da je načinov, kako si ljudje organizirajo zasebna življenja, veliko in da bi mnogo izmed njih lahko nosilo oznako "družina", vendar je pojem družine po njenem mnenju:

[...] ideološki in stereotipni konstrukt, ki se je oblikoval in se ohranja zato, da se lahko uveljavljajo določene oblike družbenega nadzora. Institucije, zakonodaja in socialne ter družinske politike se oblikujejo glede na stereotipne predstave o družini, in sicer ne zato, ker je (jedrna) družina socialna norma organizacije zasebnega življenja, pač pa zato, da bi bila taka norma. (Renner 2006: 25)

1.1.3 Družina v luči religije: Cerkev kot članica družine?

Bolj ali manj pomemben vpliv pa imajo (ali pa so ga imele) na družino kot institucijo, vpeto v družbo, različne religije. Ker je v naši družbi, tako v Sloveniji kot v Evropi pa tudi drugod po svetu, najbolj razširjena religija krščanstvo in tudi zato, ker naj bi skozi zgodovino prav ta religija najbolj posegala v družino, sem v tem poglavju v ospredje postavila prav to religijo.

Krščanstvo kot nauk, ideologija, ki v 3. stoletju našega štetja že postane samostojna družbena sila, ločena od svojih vernikov in tako pomembna družbena ustanova z vse večjo duhovno, politično in ekonomsko močjo, je začelo z naraščanjem svoje družbene moči vse bolj posegati tudi v zasebno sfero ljudi. Bogatenje cerkve se je začelo precej zgodaj, darovanje in poklanjanje zemljišč cerkvi pa naj bi doseglo svoj višek že v 6. in 7. stoletju, česar pa takrat vladajočim

kraljem ni uspelo bistveno omejiti (Smiljanić, Mijušković 1968: 176-177). Za današnje razmere so takratne strategije bogatenja cerkve neverjetne, neetične, nemoralne in predvsem v neskladju s krščanskimi nauki, na kar je v 16. stoletju opozarjalo tudi versko, kulturno in politično gibanje – reformacija.

Cerkev je s svojimi normami določala in učila kaj šteje za greh in kaj ne. V skladu z družbenimi spremembami je nekatera dejanja kot grešna določala sproti velikokrat prav zato, ker ji je to prinašalo materialne dobrine. Za napravljene grehe so se verniki namreč morali spovedati, v zameno za božje odpuščanje pa plačati odpustek. Tako so si lahko kupili odpustek tudi za zločin, kot je na primer umor. Uvedli so tudi prisilne dajatve, kot sta desetina in plužnica ter nekatere druge davke. Tako so na primer morali davek plačevati duhovniki, ki so imeli svoje priležnice, ko še ni bilo celibata pa tudi njihove priležnice. Grešili so torej tudi duhovniki sami, cerkev pa naj bi jih pri tem pozivala, da naj, če že to počno, to počnejo na skrivaj, a "ne ob nedeljah, ne na svetih mestih in ne z neporočenimi" (Smiljanić, Mijušković 1968: 182). V 11. stoletju papež Gregor VII. uvede celibat, ki postane obvezen za vse duhovnike. Duhovniki se sicer res ne poročajo več, spolna abstinenca pa ostaja pod vprašajem tudi danes (*ibid.*).

Predvsem pomemben je bil odnos krščanstva kot ideologije in krščanske cerkve kot ustanove do zakona in družine, zlasti do žensk. Ženski je namreč prinesel prezir in sovraštvo, posledično pa je bil odnos negativen tudi do družine in zakona. Vse ženske naj bi bile "Evine hčere", ta pa je v raju zapeljala v greh Adama, zaradi česar sta bila iz raja izgnana. Zato bi morale biti ženske skromne, pokorne in poslušne svojim možem, možje pa naj bi bili glava svojim ženam kakor je Kristus glava cerkvi. Samstvo in devištvo sta tako imela prednost pred zakonskim stanom (Smiljanić, Mijušković 1968: 185-190). Tudi Koran – sveta knjiga islama – postavlja žensko v podrejen položaj moškemu, a vsebuje nekaj poglavij, naklonjenih ženskam. Kljub temu pa dela med spoloma velike razlike, tako na primer moškemu dovoljuje mnogoženstvo in poroko z žensko druge veroizpovedi, ženski pa le enega moža in poroko z moškim samo islamske veroizpovedi (*ibidem*: 193).

Tako je krščanska cerkev z različnimi prijemi, nauki, zapovedmi, pridigami, celo s posebnim pravom o zakonski zvezi (tako imenovano kanonsko pravo) vplivala na vzgojo otrok v družini in določenih družbenih ustanovah, odpravila civilni in vpeljala cerkveni zakon kot edini veljaven

(ponekod že v 14. stoletju), prepovedala ločitve – razveze zakonske zveze ali pa jih vsaj oteževala z zahtevo velikih podkupnin v zameno za ločitev, ločenim omejevala svobodo glede ponovne poroke, spolnost zgolj iz užitka je enačila z grehom in tako vzpodbujala vzdržnost. Kakršnokoli neheteroseksualno obliko spolnosti je popolnoma zavračala, prav tako splav, medtem pa se je sam vrh duhovščine posluževal razuzdanega in uživaškega življenja na dvorih posameznih papežev, kardinalov, škofov in drugih cerkvenih dostojanstvenikov, pri čemer je izbiral tako med *vlačugami* kakor med ženami svojih vernikov, ena izmed posledic takšnega načina življenja pa so bili poleg rojstev nezakonskih otrok prenekateri nasilni splavi in detomori (Smiljanić, Mijušković 1968: 198-201; 208 *poudarek moj*).

Poleg naštetih prepovedi v povezavi z zakonskim in družinskim življenjem, ki so jih prebivalci krščanske Evrope bolj ali manj ponotranjili in nato prenašali iz roda v rod, se Goody spomni še prepovedi porok med krvnimi sorodniki in sorodniki v svaštvu - eksogamija (Goody 2003: 17), medtem ko naj bi muslimani dajali prednost prav porokam med bližnjimi sorodniki (endogamija), kar dokazuje pogosta navada, po kateri naj bi se sin poročil s hčerjo očetovega brata, torej s sestrično (*ibidem*: 22). Glavni namen prepovedi poročanja med sorodniki, ki je do danes že izgubila pomen, sicer pa jo ureja tudi pravo, naj bi bil prenos premoženja. V endogamnih zvezah je namreč premoženje ostalo v družini. Kot strategijo bogatenja pa je cerkev videla prav v sistemu dedovanja, katerega del tako ni bilo več širše sorodstvo, je pa to postala cerkev in tako pridobivala premoženje po članih družine, kot da je tudi sama njena članica. Tudi prepoved ločitve, še bolj pa prepoved ponovne poroke naj bi bili eni izmed varovalk pri dedovanju, saj naj bi se s tem povečala možnost za sklenitev zveze s partnerjem, ki ni kristjan in rojstvo novih otrok, ki bi cerkvi *trgali od ust* pri dediščini (*ibidem*: 44-45, 59-60). Svoj čas je tako cerkev budno bdela nad življenji svojih pripadnikov od rojstva, preko poroke, do smrti. "Najbrž nobena druga svetovna religija ni imela tako občudovanja vrednega aparata lokalnega nadzora, povezanega z njeno uspešno misijonarsko dejavnostjo" (*ibidem*: 55).

Vpliv cerkve pa ni bil ves čas enak. Zaradi sekularizacije ali čaščenja kakšnega drugega kulta, kar se je zgodilo predvsem po renesansi in reformaciji, ko se je v Evropi poudarjal pomen znanja, so se nekatere družbene norme postopno spreminjale (Goody 2003: 25). To se je začelo kazati s postopnim uvajanjem *civilne* poroke v prvi polovici 20. stoletja in upadanjem članstva v

katoliški cerkvi od sedemdesetih let prejšnjega stoletja naprej (Sieder 1998: 257), posledično pa v vse večjem številu ločitev in izginjanju nekaterih verskih sankcij (Goody 2003: 25).

Goody opozarja tudi na to, da ne smemo zanemariti dejstva, da so sočasno s krščanstvom na naših tleh skozi zgodovino na družinsko življenje pomembno vplivali tudi drugi dejavniki, predvsem družbenoekonomske spremembe (kot so suženjske ekonomije klasičnega sveta, srednjeveški fevdalizem, trgovski in industrijski kapitalizem) ter da ima Evropa poleg krščanskih tudi nekrščanske korenine – tako germanske, keltske in korenine drugih plemen kot klasične grške in rimske. Samo krščanstvo pa dolguje veliko tudi tradiciji judovske *Stare zaveze*. V Evropi so tudi po sprejetju krščanstva še naprej živele velike judovske in islamske manjšine, Romi in drugi nomadi s svojo vero in načinom življenja ter migrantov iz vseh vetrov (Goody 2003: 16-18). Sama pa opozarjam, da prav tako ne gre povsem zanemariti pozitivnih učinkov, ki jih je imela (in še vedno ima) krščanska religija s svojimi nauki tudi na družinsko življenje ter vzgojo otrok.

1.1.1 Osvobajanje od ideologije nuklearne družine: pluralizacija družinskega življenja in družinskih oblik v postmodernosti

Na spremembe in raznolikost družinskega življenja, kakršnega poznamo v zahodnih kapitalističnih družbah danes, je vplivalo (in še vedno vpliva) veliko dejavnikov, ki jih je potrebno vsaj v grobem pojasniti za razumevanje dinamike današnjih družin. Glavne spremembe naj bi se po mnenju mnogih strokovnjakov začele v poznih šestdesetih letih prejšnjega stoletja, torej ko je Evropa že začela okrevati od katastrofalnih posledic druge svetovne vojne. Avstrijski zgodovinar Reinhard Sieder pravi, da so se v tem času tradicionalne "spolno določene vloge" in model "meščanske družine" znašli v vse večjem navzkrižju z dognanji različnih znanosti. Feminizem – žensko gibanje – je zahteval enakost spolov in uresničitev te enakosti v okviru demokratizacije "zasebnih" področij življenja. K razmišljanju in razpravi o položaju žensk v družbi in družini je prispevala tudi vse večja dostopnost do izobraževanja žensk oziroma deklet. Tako so se predstave o spolno določenih vlogah za vedno postavile pod vprašaj, četudi so v praksi ostajale (ali pa še vedno ostajajo) nespremenjene (ženska v družini je še vedno kuhala,

skrbela za hišo in otroke, oče pa hodil v službo, skrbel za avto, hišna popravila ipd.). Zaradi sunkovite rasti gospodarstva so se ženske v tem času pričele vključevati v trg delovne sile bolj ali manj za stalno. V delu pa kmalu niso več videle le vira zaslužka, ki jim je omogočal ekonomsko neodvisnost od partnerja, ampak tudi vir osebne identifikacije in zadoščenja (veselje ob delu, navezovanje družbenih stikov ipd.), predvsem v poklicih, za katere so se uposobile. Zaposlovanje žensk je imelo za posledico, da so le-te pričele rojevati manj otrok kot nezaposlene. Kljub temu so si prizadevale čim učinkoviteje usklajevati materinstvo in delo za zaslužek, saj je bil delež moških, ki so se vključevali v vzgojo otrok in nekatera hišna opravila, neznaten, kajti plačano delo je bilo moškemu še vedno pomembnejše; intenzivnost, s katero se matere posvečajo vzgoji otrok, pa je celo narastla – predvsem kot posledica socializacije z idejo o "naravni" delitvi vlog v družini (Sieder 1998: 233-237). Britanski sociolog Anthony Giddens (rojen leta 1938) ob tem govori o "izumu materinstva" kot lastnosti socializacije v novejšem času, ki v zgodnji skrbi za otroka v ospredje postavlja vlogo matere, kar pomembno vpliva na odnose med materjo in otrokom ter predstavlja pomembno ločnico med modernimi in predmodernimi institucijami. "Prevlada matere ima globoke psihološke posledice za oba spola in je vir nekaterih najmočnejših vidikov današnjih spolnih razlik." (Giddens 2000: 135-136) Poleg pravice žensk do plačanega dela pa so bile v tem času pomembne pridobljene pravice in možnosti žensk do udeleževanja oblik javnega in političnega življenja, kolikor jih iz tega ne izključuje prav preobremenjenost z delom in materinstvom (Sieder 1998: 238).

Čas šestdesetih let je Patrick Festy opisal kot "zlati vek družine" v zahodni in srednji Evropi, ko je po padcu števila rojstev zaradi (gospodarskih) posledic vojne to število začelo ponovno naraščati in okoli leta 1960 doseglo svoj vrhunec - število rojstev se je takrat povzpelo na dva do tri otroke na družino, kar imenujemo "baby-boom", večalo pa se je tudi število porok. Vendar ta pojav ni trajal dolgo - od srede šestdesetih let sta namreč pogostost porok in število otrok na družino pričela ponovno upadati, povečevalo pa se je število ločitev (posledično pa naraščalo število nezakonskih otrok in samskih mater). Glavni vzrok za to naj ne bi bila naraščajoča uporaba kontracepcijskih sredstev, ampak težnja po "modernizaciji" življenja, predvsem na strani žensk, ki so želele obdržati plačano delo in si tako zagotoviti kakovostnejše življenje predvsem v smislu kakovostnejših bivalnih prostorov in bolj kakovostnega načina preživljanja prostega časa.

Takšno življenje omogočajo predvsem urbana središča, potrošnja in poklicni uspeh kot prvine "postindustrijskega" življenjskega sloga (Sieder 1998: 245-247).

Vsi ti družbeni dogodki, pojavi, spremembe so se – kakor vselej v zgodovini - zrcalili tudi v družini oziroma družinskem življenju. Sieder tako družine zahodnih držav od sedemdesetih let dvajsetega stoletja naprej sistematsko deli na *alternativne* družinske oblike in *nedružinske* življenjske oblike. K prvim uvršča gospodinjstva z vsaj enim biološkim ali psihosocialnim roditeljem, ki trajno skrbi za otroka, enostarševske in samohranilske družine, dopolnjene družine, ki jih imenuje *krušne*, posvojiteljske, heterologne inseminacijske, družine dnevnih vozačev, življenjske skupnosti neporočenih partnerjev z otrokom ali otroki, stanovanjske skupnosti z otrokom ali otroki, medtem ko k *nedružinskim* življenjskim oblikam uvršča ljudi, ki živijo sami, zakonci brez otrok, življenjske skupnosti brez otrok, razmerja med dvema v ločenih gospodinjstvih brez otrok – tako imenovane "lat" družine (*living apart together* – živeti ločeno in hkrati skupaj), sukcesivni zakoni (ali "nadaljnevalni zakoni") po razvezi in brez otrok, nezavezujoča razmerja para brez otrok, istospolni pari v skupnem gospodinjstvu ali *living apart together* brez otrok in stanovanjske skupnosti brez otrok (Sieder 1998: 255). Sieder za navedene življenjske oblike pravi, da so posledica tega, da "[...] se tiste doživljajske vrednote in solidarnostne vezi, ki so bile prej povezane z življenjem v *običajni* družini, nekje od osemdesetih let naprej zdijo vse bolj uresničljive tudi v kakšni alternativni družinski obliki ali nedružinski življenjski obliki. [...] Pristavek "alternativen" pomeni, da so se osebe zavestno odločile za alternativo *običajni* družini." (*ibid.*, *poudarki moji*) Jasno pa je, da kot skupen "kriterij" družinskih oblik postavlja otroka in skrb zanj.

Sociologinja prof. dr. Alenka Švab gre pri interpretaciji družin še dlje. Pravzaprav v izogib terminu *družina* oziroma njegovi enostranskosti uporablja termin *družinsko življenje*, čeprav "[...] empirična dejstva in podatki kažejo, da tudi nova pojmovanja družine izgubljajo jasne definicije" (Ule 2003: 49). Termin *družinsko življenje* naj bi z razliko od pojma *družina* impliciral večjo družbeno kompleksnost, spremenljivost, nestabilnost, dinamičnost in kompleksnost komunikacij tako na relaciji družina – družba, kot tudi znotraj družine same, termin *družina* (značilen za modernistične sociološke teorije družine) pa naj bi prav te značilnosti spregledal in bil tako omejen zgolj na pojmovanje družine kot institucije v smislu

statičnosti, strukturnosti in stabilnosti (Švab 2001: 44-45). V procesu spreminjanja družinskega življenja v postmodernosti je najbolj očiten proces družinske pluralizacije, in sicer pluralizacija družinskih oblik in pluralizacija družinskih načinov življenja – ponovno dva pojma, ki ju po mnenju Švabove ne gre enačiti, pri čemer spreminjanje družinskega življenja povzroča (med drugim) tudi pluralizacijo družinskih oblik. Zgodovinarji pa opozarjajo, da pluralizem raznolikosti družinskih oblik ni nov fenomen, temveč je obstajal že pred tako imenovano *zlato dobo nuklearne družine* (torej v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja). Se pa ta proces pluralizacije družinskih oblik intenzivira, pomeni nastajanje novih družinskih oblik (ne toliko v smislu forme kot v smislu vsebinske preorientacije), ki jih modernost ni poznala (istospolne družine, kohabitacije, ločene družine, enostarševske družine, razširjene družine, reorganizirane družine, LAT družine - *living apart together* – živeti ločeno in hkrati skupaj, parastarševske družine in druge) in spreminjanje strukturnih deležev različnih družinskih oblik (na primer: manjšanje deleža nuklearnih družin, večanje deleža enostarševskih družin, kohabitacij in reorganiziranih družin ipd.). Vzroki za te spremembe so predvsem pluraliziranje življenjskih stilov, deformalizacija zakonske zveze, nevezanost reprodukcije na zakonsko zvezo, večanje števila razvez itd. Nove družinske oblike niso nove le v odnosu do moderne nuklearne družine, kajti tudi tako imenovana nuklearna družina se v postmodernosti razlikuje od svoje moderne predhodnice, nove družinske oblike (npr. istospolne družine, kohabitacije, reorganizirane družine) pa se lahko prav tako organizirajo v nuklearne oblike ali strukture, pa vseeno štejejo za nove družinske oblike. Bolj kot forma je torej pomemben način življenja in njegovo spreminjanje (*ibidem*: 38-43).

In katere družinske spremembe so pravzaprav tiste, ki vplivajo na spreminjanje družinskih oblik? Poleg širših družbenih (vse bolj množično izobraževanje, zaposlovanje, posledični dvig življenjskega standarda, razcvet potrošništva itd.) so to predvsem upadanje števila zakonskih zvez, upadanje rodnosti, zviševanje starosti ob sklenitvi zakonske zveze, ob rojstvu prvega otroka, vse večje število razvez, kohabitacij in starega prebivalstva, spremembe v spolni in starostni strukturi družine, nove družbene vloge očeta (upadanje moške avtoritete v družini, ideja aktivnega očetovstva, očetovski dopust, neprisotnost očeta), nove percepcija otroštva, starosti in staranja ter druge. Te spremembe so se najprej začele nakazovati v Severni Ameriki, Angliji, v

skandinavskih državah Evrope, pa tudi drugih zahodnih državah, in sicer v odvisnosti od družbenih, ekonomskih in kulturnih značilnostih posameznih družb. Pri tem pa so mnjenja družboslovcev deljena – nekateri menijo, da so spremembe, o katerih govorimo, radikalne in tako zarisujejo novo postmoderno družbo, drugi prav nasprotno - da so zahodne družbe še vedno moderne (ibidem: 44-47). Švabova meni, da pravzaprav sploh ni pomembno argumentirati obstoj postmoderne družbe, pomembneje je "ločiti dejanske spremembe od navideznih, ki to v širšem kontekstu analize pravzaprav niso." (ibidem: 48) Nekatere spremembe se zdijo navidezne zato, ker so percipirane v kontekstu razumevanja moderne družine kot nuklearne družine (in njene organizacije v družbi) in ker odstopajo od njenega ideološkega vzorca (ločevanje vsakdanjega družinskega življenja in ideološke percepcije družine). Pravzaprav pa gre, vsaj na nekaterih ravneh, le za osvobajanje od ideologije nuklearne družine. Mnoge družinske novosti pravzaprav koreninijo v preteklosti in raznolikost družinskega življenja v devetdesetih letih 20. stoletja je veliko bolj podobna tisti iz 19. stoletja kot pa idealizirani moderni družini 1950-ih let. Enačiti pa ne smemo družbenih kontekstov (v smislu pogojev, ki jih nudi družba v nekem času) teh dveh obdobij, niti percepcij in pomenov družinskega življenja (predvsem v smislu ne/enačenja zasebnosti z družinskim življenjem oziroma z določeno obliko družinskega življenja) takrat in danes (ibidem: 49-50; 68).

Ko pa se že pojavi dilema o tem, ali upravičeno govorimo o postmoderni družbi (ali postindustrijski družbi, visoki modernosti, pozni modernosti, informacijski družbi idr.) kot obdobju po moderni družbi zadnjih štiridesetih let, za katero je po Inglehartu (1997) značilno predvsem usihanje spoštovanja do avtoritet in naraščanje potrebe po osebnem razvoju (Rus, Toš 2005: 149), se je na mestu tudi vprašati, ali lahko govorimo o *postmoderni družini*. Švabova se bolj nagiba k negativnemu odgovoru, saj pluralizacije družinskih oblik ne bi mogli zvesti na skupni imenovalac – torej na neko monolitno obliko, ki bi jo imenovali *postmoderna družina*. Če pa bi družino v tem – postmodernem času razumeli kot radikalno različico moderne nuklearne družine (oziroma ideološke predstave o njej), bi bil odgovor pritrdilen (Švab 2001: 50-54).

Skupna značilnost družinskih življenj v postmoderni družbi je nenehno spreminjanje, saj jih zunanji (npr. politika, gospodarstvo itd.) in notranji (npr. člani družine) dejavniki nenehno soustvarjajo, kreirajo družbeno resnico o njih, ob tem pa spreminjajo tudi sebe oz.

(pre)konstruirajo svojo realnost (npr. spreminjajo se zakoni, povezani z družinskim življenjem, člani družine itd.). Vloga posameznika pri ustvarjanju družinske zasebnosti je v ospredju bolj kot kadarkoli prej in lahko bi dejali, da je pomembnejša od vplivov širšega družbenega okolja. Ne da je na okolje imuna in od njega neodvisna, ampak da družbeno okolje s svojo odprtostjo ponuja posamezniku vse več možnosti pri ustvarjanju družinske realnosti (*ibidem*: 55).

Nenehno spreminjanje kot skupna značilnost družinskih življenj v postmoderni družbi se kaže v družinski pluralizaciji in soobstoju raznolikih razumevanj posameznih segmentov družinskega življenja, kar Švabova poimenuje s pojmom *družbena funkcionalnost družine*. *Družinska pluralizacija* kot nov tipično postmoderen fenomen, ki ga modernizacija ni predvidevala, zajema med seboj povezane in soodvisne procese, kot so pluralizacija družinskih oblik in z njo povezani pluralizacija življenjskih stilov in življenjskih potekov, spreminjanje družinskih vrednot in intradružinska diferenciacija. "Pluralizacija družinskih oblik pomeni soobstoj različnih oblik in načinov družinskega življenja glede na odločitev posameznikov." (Švab 2001: 80) Na raznolikost družinskih in partnerskih zvez vplivajo tudi pluralizacija življenjskih stilov, zlasti pri mladih (npr. kohabitacije), spreminjanje ter pluraliziranje življenjskih potekov in intradružinska diferenciacija, ki pomeni predvsem pluralizacijo posameznih (in ne vseh) družinskih vlog. Vsi ti procesi pa producirajo fenomen soobstoja različnih, nasprotujočih si predstav o družinskem življenju (npr. ideologija novega očetovstva in ideologija neprisotnega očeta). Vsi naštetih procesi služijo Giddensu kot dokaz za t. i. *čistih razmerij* oziroma rušenje tradicionalnih družinskih vzorcev. (*ibid.*) Čisto razmerje pojmuje kot situacijo, v kateri dva vstopita v družabni stik zaradi stika samega – zaradi tistega, kar lahko vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo, ki traja, dokler je po mnenju obeh obojestransko zadovoljivo. V predmoderni Evropi naj bi tako večino zakonskih zvez sklenili na temelju ekonomskih okoliščin, trajnost zveze pa je bila – razen v izjemnih okoliščinah – samoumevna. V čistih razmerjih pa lahko kateri koli partner konča razmerje pravzaprav kadar koli; narava teh vezi pa se spreminja, ker se udeleženci o njih pogajajo. Tako se moramo na primer danes za zaupanje pogajati in zanj barantati, medtem ko so sorodstvene vezi nekoč jemali za samoumeven temelj zaupanja (Giddens 2000: 64; 45; 141; 101). Giddens ob tem meni, da ti pojavi pomenijo zmanjševanje družbenega pomena družine in ne večanje in ohranjanje, s čimer se Švabova ne strinja. Pravi namreč, da je Giddens spregledal

prav bistveni element interpretacije družbenih sprememb v pozni modernosti – družbeno funkcionalnost zasebnosti oz. tiste mehanizme, ki ključna elementa pozne modernosti – ontološko varnost in zaupanje – sploh omogočajo (Švab 2001: 85). Prav tako je do sodobnih družbenih sprememb oz. njihovih posledic nekoliko skeptična Ulejeva.

Socialna psihologinja prof. dr. Mirjana Ule opozarja na tveganja, ki ga prinašajo okoliščine, značilne za postmoderno družbo in posledično tudi za družinsko življenje. Zaradi vse večje izbire med številnimi možnimi življenjskimi stili, življenjskimi poteki, vrednotami, družinskimi oblikami ter zaradi medijske in tržne ponudbe smo namreč vsakodnevno postavljeni pred večje ali manjše osebne odločitve, ki pa s seboj prinašajo večja ali manjša tveganja, ki jih vselej ne moremo predvideti in nadzorovati. Postmoderne družine pojmuje kot "rekombinacijsko mrežo" socialnega starševstva, ki se vse bolj širi. V njih so posamezniki sicer vse bolj osvobojeni tradicionalnih vezi družine, rodu, razreda, socialnega sloja, religije ipd., so pa zato bolj izpostavljeni omejitvam na trgu dela, potrošniškemu, medijskemu trgu, raznim standardizacijam in abstraktnim oblikam nadzora. "Namesto tradicionalnih vezi in družbenih oblik so se okrepile sekundarne avtoritete in institucije, ki oblikujejo življenje posameznika, ga delajo odvisnega in ga spreminjajo v igrišče modnih smernic, trendov, stilov in trgov." (Ule 2003: 26) Da bi tveganja lažje nadzorovali ali preprečili, potrebujemo ustrezne informacije, znanje, izobrazbo, ustrezen dohodek, predvsem pa čas. Tu pa se pojavi zanka, saj prav na teh področjih po eni strani doživljamo izboljšanje življenjskega standarda, povišuje se pričakovana življenjska doba, raven izobrazbe in informiranosti, različnih storitev (npr. zdravstvenih, socialnih, tržnih itd.), po drugi pa smo vselej v nevarnosti brezposelnosti, podzaposlenosti, prezaposlenosti, pomanjkanja časa itd. Tržni model postmodernega življenja očitno predpostavlja družbo brez družin in otrok; usmerjen je na posameznika/posameznico in ukvarjanje s samim seboj (uspeh, prestiž, kariera, urjenje telesa, negovanje, športna aktivnost, samoizpopolnjevanje, samorealizacija, skrb za zdravo telo, joga, meditacija, potovanja ipd.). Tako naj bi bil vsakdo, ki bi lahko ustregel tržnim zahtevam in idealnim podobam iz revij, televizijskih nadaljevanj, plakatov itd., neodvisen, individualiziran, "neoviran" z medosebnimi odnosi, zakonom ali družino. "Zato bi polno uresničevanje tržne družbe terjalo absurdno družbo brez otrok" (Beck, Beck-Gernsheim, 1994, v Ule, Kuhar 2003: 27). Nemška sociologa Ulrich Beck in Elisabeth Beck-Gernsheim tudi menita,

da te nevarnosti enako ogrožajo tradicionalni heteroseksualni zakon in družino kakor istospolne zveze, neporočene heteroseksualne pare, enostarševske družine in razširjene družine (*ibid.*). Če to drži, potem moramo ali zavreči predstavo o trajnem zasebnem gospodinjstvu ali pa se morajo spremeniti osnovne institucionalne strukture industrializiranih tržnih družb. Kolikor bolj prehajajo v ozadje institucije kot so družina, generacijsko, razredno in slojno združevanje ljudi, socialnovarstvene institucije socialne družbe, cerkev itd. in kolikor bolj so nove stvar posameznikov in njihovih (navidezno le zasebnih) hotenj, potreb, želja, toliko manj vnaprejšnjih varovalk pred pritiski socialnih in osebnih kriz in stresov je posamezniku na voljo in toliko več stvari je odvisnih od njega samega oz. njegovih odločitev. Zato se čuti bolj "krivega" za morebitne napačne izbire in posledice teh izbir, individualizacija pa mu prinaša več stresa kot osvobajajočih obetov. S temi izzivi se sooča predvsem posameznik mlade generacije, ki se v nove razmere šele "uvaja", pri čemer pa se ne more nasloniti na trdne in zanesljive izkušnje starejših predhodnikov, svojih izkušenj pa prav tako ne more posplošiti, da bi se iz njih "učil". Beck zato domneva, da individualizacija življenja na ravni tržno in medijsko reproduciranih življenjskih vzorcev prinaša predvsem bolj ali manj iluzorni vtis emancipatornega procesa ter številne pritiske in strese na ravni realnega vsakdanjega življenja, katere povzročajo občutki negotovosti, nekompetentnosti in vse bolj zgodnji pritiski dolgoročnih izbir (Beck 1994, v Ule, Kuhar 2003: 27-28). Kljub temu Beck-Gernsheimova v alternativah družinskega življenja vidi barvno množico življenjskih oblik, v tej barvitosti pa prepozna osnovno zgodovinsko težnjo – težnjo od bivanja skupaj v skupni stiski k izbirni skupnosti. Rezultat tega ni razkrajanje družine, temveč njeno novo zgodovinsko preoblikovanje – prehajanje v tako imenovano *postdružinsko življenjsko skupnost* (Beck-Gernsheim 1994, v Ule, Kuhar 2003: 51). Taka družina je bolj pogajalska, alternativna, multipla, reorganizirana, razširjena, še bolj potrebna v tem svetu novosti in tveganj. Partnerja v njej vidita predvsem "imaginarij intimnosti", ki naj bi vsem družinskim članom zagotavljal čustveno podporo in osebni razvoj (Ule 2004: 118), vse manj pa je zato družina prostor nadzora in prisile (Rus, Toš 2005: 150). Pričakujemo pa lahko, da se bodo stabilna obdobja partnerstva in družinskega življenja izmenjevala z obdobji, ko preizkušamo, se igramo, eksperimentiramo z odnosi – delno zato, ker tako želimo in smo to izbrali, delno pa zato, ker smo v to situacijo potisnjeni. Družinski vsakdan postaja sestavljanka, ki terja delo v smislu

pogajanja, načrtovanja, iznajdljivosti, dogovarjanja, organiziranja, improvizacije, delegiranja ipd. V odnosu pa so najpomembnejše vrline partnerjev zaupanje, medsebojno spoštovanje, razumevanje, strpnost idr. (Ule 2003: 51-52).

V vsej tej raznolikosti življenjskih stilov, življenjskih potekov, vrednot posameznikov, družinskih vrednot, družinskih oblik in družinskih načinov življenja je zelo pomembna strpnost do različnosti. Ne le strpnost posameznikov, ampak tudi družbe kot celote, vključno z državo in politiko, ki jo izvaja.

1.2 Socialne resničnosti in njihove funkcije

Ljudje smo socialna bitja in zato vpeti v neko družbo, ki nas zaznamuje s svojo kulturo. Kulture se naučimo v procesih socializacije, v katerih se naučimo jezika, ponotranjimo ideje, načine vedenja, mišljenja, vrednotenja, norme, navade, prepričanja, stališča družbe, v katero se rodimo; nekaterih izmed teh elementov se niti ne zavedamo (več) in kaj hitro se zgodi, da pozabimo, da so pravzaprav plod družbe, zgodovine naših prednikov ipd. in da jih zato lahko vsaj delno spremenimo. Kultura, v katero se rodimo, tako pravzaprav v veliki meri določa naš pogled na svet, na naše zaznavanje resničnosti, pa tudi zmožnosti za spreminjanje teh zaznav.

Ena izmed pomembnih razsežnosti kulture je torej tudi socialna resničnost, o kateri bom pisala v tem poglavju, saj menim, da je pomembno povezana z vsemi ostalimi poglavji te naloge.

Socialna resničnost je skupek pojavov, kot so mnenja, prepričanja, stališča idr., katerih veljavnost posameznik sam ne more preverjati, saj je ta veljavnost določena s primerjanjem s prepričanji, mnenji drugih oseb v socialni interakciji – kadar večina misli, presoja enako, potem je nek pojav resničen in pravilen (Festinger 1950, v Kumelj, Turk 1999: 72). Knippenberg in Wilke (1988) celo menita, da pogosto sploh ni objektivne realnosti, ampak da skupina s pomočjo norm ustvari in vzdržuje socialno resničnost, ki predstavlja splošno sprejet referenčni okvir. Finn Collin (1997) pa pravi, da človek sam ustvarja svet, v katerem živi. Socialna resničnost je relativno stabilna in se oblikuje z načinom mišljenja in komuniciranja ter temelji na socialnem soglasju (*ibid.*).

Funkcija socialne resničnosti je strukturiranje, osmišljanje okolja in tako članom družbene skupine zagotavljanje eksistenčne varnosti ter preživetja, zaradi česar naj bi bila pomembna njena relativna stabilnost. Aronson (1999) pravi, da se ljudje z veliko verjetnostjo konformirajo z vedenjem drugih oseb, a ne zaradi strahu pred sankcijo na odklone, temveč ker jim vedenje skupine daje pomembne informacije o tem, kaj se od njih pričakuje v primeru, ko sami s svojo izkušnjo te informacije ne morejo pridobiti (*ibidem*: 74). Vendar pa se psiholog dr. Janez Bečaj s temi argumenti ne zadovolji. Strinja se, da so pojavi socialne resničnosti za posameznika določujoči in pomembni, vendar pa nam funkcije obravnavanih pojavov ne povedo, ali so pojavi socialne resničnosti za človeka eksistenčnega ali zgolj drugotnega, zgodovinskega pomena (1997: 28).

Socialna resničnost se pojavlja v različnih oblikah, ki pa v literaturi niso enoznačno opredeljene – definicije si včasih celo nasprotujejo – predvsem zaradi različnih teoretskih izhodišč. Povzela bom le nekaj izmed teh opredelitev.

1.2.1 Pojavi socialne resničnosti

Stereotipi

Stereotipi so splošno sprejeta prepričanja o karakteristikah, ki naj bi bile značilne za določene socialne skupine in njihove člane samo zato, ker so člani te skupine (npr. osebnostne značilnosti, vrednote, pričakovana vedenja ipd.). Nastajajo s socialno interakcijo med člani skupine, pri čemer je skupina tako izvor in nosilec kot objekt stereotipa. Temeljijo na omejenih informacijah o le nekaterih karakteristikah neke skupine, ki so lahko pozitivne ali negativne narave. Zaradi svoje ohlapnosti in posplošenosti stereotipi redko ustrezajo realnosti (Ule 2005: 56).

Stereotipe kot zelo stabilne, ustaljene strukture težko spreminjamo, so pa spremembe možne, in sicer ob neposrednih stikih s člani stereotipizirane skupine ali ko zagovarjanje določenega stereotipa ni več zaželeno ali funkcionalno. Njihova funkcija je vzdrževanje socialne identitete skupine, racionalizacija negativnih stališč do drugih socialnih skupin in njihovih članov, poenostavljanje vedenja do teh skupin in strukturiranje okolja v splošnem (Kumelj, Turk 1999: 76-77). S stereotipiziranjem žrtvujemo bogastvo informacij za posplošene in poenostavljene

predstave, ki nam olajšajo obvladovanje kompleksne stvarnosti, kar lahko v najslabšem primeru služi kot sredstvo za oblikovanje *predsodkov* in *diskriminacij* (Ule 2005: 57).

Ameriški novinar Walter Lippmann piše, da so stereotipi urejena in bolj ali manj trdna slika o svetu, ki smo ji prilagodili svoje navade, okus, zmožnosti, udobje in upe. So slika o *možnem* svetu, ki smo se ji prilagodili, zato ni čudno, če vsako prevračanje stereotipov doživljamo kot napad na temelje našega *vesoljstva*, na projekcije naših lastnih sodb o tem, koliko veljamo, kakšen je naš položaj in kakšne so naše pravice. Stereotipi so trdnjava naše tradicije, v kateri se počutimo varne in nam govorijo o svetu, preden ga vidimo (Lippmann 1999: 86).

Primer stereotipne sodbe: *Homoseksualci so promiskuitetni*.

Predsodki

Predsodki so poniževalna, škodljiva, nepreverjena stališča ali prepričanja glede drugih oseb zaradi njihove pripadnosti določeni socialni skupini, katera spremljajo negativna čustva in sovražno, diskriminatorno vedenje. Izvor imajo bodisi v osebnih frustracijah posameznika bodisi v njegovi percepciji razkoraka med pričakovano in trenutno izkušnjo svoje skupine, pri čemer se manifestirajo v občutkih nezadovoljstva in sovražnosti, ki se usmeri na drugo, bolje ocenjeno skupino. Eden izmed možnih izvorov pa je tudi težnja posameznika, čigar identiteta korenini v socialni identiteti skupine, kateri pripada, k pozitivni identiteti, kar deluje kot motivacija za doseg pozitivne razlikovanosti svoje skupine v odnosu do druge, kar je vzrok za družbene delitve v smislu "mi"- "oni". V tem primeru naj bi se predsodki manifestirali v stališčih oz. vedenjih, ki krepijo pozitivno podobo svoje skupine in tako tudi identiteto posameznika. Po nekaterih teorijah pa naj bi bil kognitivna osnova predsodka že omenjen stereotip, zaradi česar naj bi prevečkrat prišlo do nedosledne ali nejasne uporabe obeh pojmov. Funkcija predsodkov naj bi bila - podobno kot funkcija stereotipov – poenostavljanje prekompleksnega okolja, najpogosteje v situacijah tekmovanja in težnje dveh ali več skupin za doseganje istega cilja (Kumelj, Turk 1999: 77-79).

Predsodki so škodljiv, prodoren in trajen družbeni problem, katerega žrtev smo vsi, bodisi kot nosilci bodisi kot tarča predsodka. Pomenijo negativno vrednotenje sveta skozi nek odnos, ki

temelji na nepreverjenih, togih, odpornih posplošitvah (Augoustinos et al. 2006: 225-226, *prevod moj*).

Primer predsodka: *Homoseksualci so promiskuitetni, zato bi jih bilo potrebno zdraviti.* (Stereotipni sodbi dodamo emocije, ki vzpodbudijo akcijo proti določeni skupini ljudi ali posamezniku, o katerem se goji predsodek).

Socialne predstave

Socialne predstave zajemajo zaloge znanj in informacij, ki so splošno sprejete in sestavljajo zdravorazumske teorije o socialnem svetu. So splošno sprejeta vsebina vsakodnevnega mišljenja in tako soustvarjajo socialno resničnost, kar je tudi njihova funkcija (Kumelj, Turk 1999: 79).

Stališča

Od prej naštetih pojavov se stališče kot pojav razlikuje v tem, da ga nekateri strokovnjaki obravnavajo na ravni posameznika, saj se od posameznika do posameznika lahko razlikuje glede na njegove osebne izkušnje in ni nujno sprejet s strani celotne družbe. Stališča so naučene, relativno stabilne strukture, ki za posameznika opravljajo funkcije, kot so ego obrambna funkcija, utilitaristična funkcija in druge. Izražajo se bodisi kot negativna bodisi kot pozitivna ocenjevanja, občutenja in/ali aktivnosti do raznovrstnih družbenih situacij ali objektov. Niso pa stališča povsem neodvisna od družbe oz. socialnega okolja. Le to namreč vpliva na oblikovanje stališč posameznika skozi vsakodnevno interakcijo in komunikacijo z okoljem, zato so si navadno stališča posameznikov, ki se nahajajo v istem socialnem okolju, podobna (Kumelj, Turk 1999: 80-81).

V socialni konstrukciji sveta naj bi stališča igrala najpomembnejšo vlogo. Delujejo v "glavi" oziroma duševnosti posameznika in posredujejo med zunanjimi dražljaji in odzivi ljudi nanje. So trajna duševna pripravljenost za določen način reagiranja, ki jih pridobimo v procesih socializacije. Vplivajo torej na naša vedenja in delovanja, saj sestojijo iz treh duševnih funkcij – kognitivne, čustvene in aktivnostne. Vsako stališče namreč temelji na znanju in poznavanju situacij ter stvari, do katerih imamo stališče (Ule 2004: 116-117). Stališča, zasnovana na nepreverjenih dejstvih, govoricah ipd., imenujemo predsodki (*ibidem*: 119).

Čeprav so stališča relativno stabilne strukture, jih oblikujemo in spreminjamo vse življenje, saj jih oblikujemo s sprejemanjem socialnega znanja, izkušenj in norm iz okolja. Na oblikovanje in spreminjanje stališč pa imajo vpliv pojavi, ki pritegnejo pozornost ljudi, to so na primer učinki politične moči, množičnih medijev in skupinskih ter medskupinskih odnosov na posameznika (*ibidem*: 122). Sherif (1984, v Ule 2004: 123) dejavnike vplivanja na stališča deli na:

- **skupinska pripadnost** – primarne in referenčne skupine, kot so družina, prijatelji, ljudje, ki jih posameznik ceni ipd.
- **informacije in znanje**, predvsem izobraževalne institucije, mediji
- **osebnostne značilnosti**, predvsem izkušnje, samopodoba, potrebe in želje.

Guilford (Rot 1977, v Ule 2004: 122) pa poleg osebnostnih lastnosti poudarja pomen socialnega položaja posameznika na oblikovanje stališč in izpostavlja osnovne dimenzije stališč: **liberalnost/konzervativnost** in **internacionalizem/nacionalizem** kot najosnovnejši, **humanizem/nahumanizem**, **nereligioznost/religioznost**, ter **evolucionizem/revolucionizem**.

Prepričanja

Stališča pogosto zamenjujemo s *prepričanji*. Vendar z razliko od stališča prepričanje temelji samo na intelektualni komponenti in ne tudi na čustveni ali aktivnostni. Pri prepričanjih se sklicujemo na dejstva, argumente. Če so prepričanja zasnovana na predpostavki, da obstajajo argumenti zanje, čeprav nimamo logičnih argumentov za to, govorimo o verovanju ali celo o praznoverju (Ule 2004: 120).

Socialne norme

Socialne norme so standardi vedenja, pri čemer gre za družbeni konsenz o tem, katera vedenja se morajo oz. ne smejo izvajati v določeni situaciji, kateri načini reagiranja so v dani situaciji zaželeni in kateri ne. Nekateri avtorji ločijo norme na formalne in neformalne, drugi na socialne in skupinske, nekatere norme posameznik sprejme kot dane, nekatere soustvarja. Njihov namen je poenostavljanje in usmerjanje vedenja, organiziranje socialne interakcije, omogočanje predvidevanja ter lažjega razumevanja vedenja drugih ljudi. Zadovoljujejo človekovo potrebo po

varnosti, zato so relativno stabilne. Njihovo neupoštevanje lahko pomeni ogrožanje strukture okolja in varnosti posameznika in ima lahko za posledico formalne ali neformalne sankcije (Kumelj, Turk 1999: 81-82). Norme naj bi se oblikovale vedno, ko se ljudje znajdemo v situacijah brez jasnih alternativ (Sherif 1967, v Bečaj 1997: 26).

Skupinske vrednote

Vrednote služijo kot usmerjevalni principi v življenju posameznika ali skupine in pomembno določajo njihovo kulturo. Pomenijo način oz. naravnost odzivanja posameznika v situacijah, ko njegov odziv vpliva na rezultat ostalih udeležencev v tej situaciji. V primerjavi z normami so skupinske vrednote razlaga in utemeljitev konkretnjših skupinskih standardov vedenja – norm, prav tako kot norme pa zahtevajo ustrezno soglasje članov skupine in jim omogočajo varnost (Kumelj, Turk 1999: 82-83).

Vrednote so lahko izvor mnogih stališč, ne smemo pa zamenjevati teh dveh pojmov. Primer vrednote: svoboda; primer stališč, ki izvirajo iz te vrednote: svoboda govora, svoboda načina življenja, svoboda izbire partnerske skupnosti ipd. (Ule 2004: 120).

Organizacijska kultura

Organizacijska kultura naj bi zajemala splošno sprejete temeljne predpostavke, vrednote, norme in artefakte, prav tako pa tudi načine interpretiranja, mišljenja, čustvovanja ter odnosa do skupnih problemov in aktivnosti. Ko ima neka družbena skupina zgodovino skupnih izkušenj in določeno stabilnost članstva v skupini, se lahko prične skupno učenje. Skupno učenje zadeva predvsem potrebo po preživetju, rasti, adaptaciji v svojem okolju in notranji integraciji, ki omogoča vsakdanje funkcioniranje in sposobnost adaptacije. Bistvo kulture se izraža v njeni ideologiji, ta pa sestoji iz prepričanj, norm in vrednot. Kultura osmišlja in strukturira okolje tako, da postane njenim članom smiselno in predvidljivo ter zato tudi varno. Dokler uspešno in zanesljivo rešuje probleme, njene predpostavke oz. prepričanja delujejo na nezavedni ravni svojih članov in tako postanejo samoumevne, četudi temeljijo na stereotipih ali predsodkih (Kumelj, Turk 1999: 83-86).

Vendar ideje postmoderne dobe – če o njej sploh lahko govorimo - relativno stabilnost in sprejetost socialne resničnosti ter njihovih pojavov zamajejo. Za čas, ki ga živimo, naj bi bil značilen odmik od poenotenga k fragmentiranemu, od objektivne h konstruirani resnici, od univerzalnosti k partikularnosti, saj postmoderna nasprotuje iskanju univerzalnih resnic in objektivnega znanja (Brown 1995: 14, 107 v Poler Kovačič 2005: 135). Tako na primer norme in vrednote niso več razumljene kot neodvisne od procesa dogajanja, ampak so njegov sad; so stvar interpretacije določenega časa in prostora (Jamnik 1998: 271, *ibidem*). Univerzalna merila nadomestita pluralnost in toleranca (Bauman 1993: 31, *ibidem*: 145), saj v ospredje stopata različnost in drugačnost (Stres 1993: 8-9, *ibidem*).

Načine interpretiranja, mišljenja, čustvovanja, odnosa do sveta, ki ga vidimo, slišimo, čutimo in mislimo, je torej možno tudi spreminjati. Urban Kordeš in Helena Jeriček (2001: 281, *poudarki moji*) navajata kot predpogoj za to **ugotoviti, kako smo se "starega" sveta naučili, zavedanje starih vzorcev** (interpretiranja, mišljenja, čustvovanja ipd.), predstav, generaliziranja, stereotipiziranja ipd. in nadalje – **odločitev za spremenjeni način komuniciranja**, ki pomeni predvsem **raziskovanje samega sebe in dopuščanje spremembe pri sebi**, do katere lahko pride **le z vztrajnim zavedanjem ujetosti v predstave in opominjanje na novo resničnost**, konstrukcijo sveta, ki ga **vedno znova spoznavamo** in s svojimi interpretacijami **soustvarjamo**, pri čemer **ta svet ni nikoli končen, spoznan**.

1.2.2 Ne/strpnost do pluralizma družinskih življenj

Socialno resničnost oziroma njene pojavne oblike posameznik prične spoznavati, se jih učiti in ponotranjiti v zgodnjih otroških letih, v procesih primarne socializacije, katere vlogo praviloma odigra družina, v katero se otrok rodi ali posvoji, lahko pa to vlogo prevzame druga institucija, ki otroka vzgaja in neguje. Med drugim posameznik v tem času pridobi tudi predstave o tem, kakšna naj bi bila družina, kakšni odnosi, vloge, vrednote, pravila v njej, kaj je za družino in otroka v njej dobro, kaj slabo, kaj se spodobi in kaj ne. Pri tem svoje predstave o družinskem življenju primerja s svojo družino in svojim družinskim življenjem, ki mu lahko služi bodisi kot zgled drugim družinam oz. družinskim življenjem, bodisi kot alternativa, lahko pa tudi kot vir

frustracij, saj se njegovo družinsko življenje ne sklada z njegovimi in/ali družbenimi predstavami o družinskem življenju. Tako bi lahko rekli, da družina hkrati reproducira socialno resničnost in je hkrati njen objekt vrednotenja, stereotipiziranja, ocenjevanja in drugih družbenih sodb.

Pojavi socialne resničnosti in njihove funkcije poenostavljanja sveta okoli nas sami po sebi ne pomenijo nič slabega, dokler ne vodijo do negativnih dejanj na podlagi teh miselnih predstav, predvsem pa opravičevanja in družbenega toleriranja teh dejanj. Nespoštovanje prepričanj in življenjskih praks drugih, drugačno obravnavanje ljudi zaradi njihovih religioznih prepričanj, seksualnosti, narodne pripadnosti ali celo zunanjšega izgleda imenujemo nestrpnost, ki lahko korenini v naših stereotipih ali predsodkih (Leskošek 2005: 9). Posledic je veliko, kažejo pa se v obliki izogibanja, diskriminacije, vseh vrst nasilja (zmerjanje, posmehovanje, pretepanje, genocid ipd.), ksenofobije, homofobije, rasizma, nacionalizma, seksizma idr. v odnosu do posameznika ali skupine.

Strpnost ali toleranca torej pomeni spoštovanje, sprejemanje in cenjenje bogate raznolikosti svetovnih kultur, načinov izražanja, oblik človečnosti, humanosti; pomeni harmonijo različnosti.

Strpnost ni vnaprej dan privilegij – omogočajo jo namreč **znanje, odprtost, komunikacija in svoboda misli, zavesti in prepričanj; je aktivna drža kot posledica zavedanja pomena univerzalnih človekovih pravic in svoboščin, ne le zase, temveč predvsem za druge**. Pomeni tudi **odgovornost do pluralizma, zlasti do pluralizma kultur, demokracije in pravne države**. Na ravni države pomeni **strpnost pravično in nevtrarno zakonodajo** (*ibid.*, *poudarki moji*).

Socialne in ekonomske možnosti morajo biti dostopne vsem in vsakomur brez diskriminacije. Izključevanje in marginalizacija namreč povzroča frustracije, napadalnost in fanatizem. [...] Najpomembnejše je, da posamezne države prepoznajo in spoštujejo pomembnost multikulturne narave človeštva. (Leskošek 2005: 9-10)

Posamezniki in skupine imajo pravico biti različni, strpnost do različnosti pa je še posebej pomembna v sedanjem času hitrih sprememb, vse močnejšega trga in globalizacije. Za uveljavitev kulturne raznolikosti so bistvenega pomena preprečevanje marginalizacije ranljivih

skupin, njihove izključitve iz participacije v družbi in politiki, nasilja in diskriminacije, usmerjene proti tem skupinam, predvsem pa usmeritev pozornosti na stališča in poglede večinskega prebivalstva (*ibid.*).

Glede na to, da imamo v sodobnem času že toliko raziskav, teorij, razlag in negativnih izkušenj z rasizmom vseh vrst, bi morda pričakovali, da se bo obseg predsodkov zmanjšal. Vendar Mirjana Ule govori o tem, da gre namesto izginjanja za premik predsodkov in z njimi povezane diskriminacije. Tako naj bi se na primer rasni in spolni predsodki preselili na druga območja življenja, izražajo pa se na drugačen način; pojavljajo se celo povsem novi predsodki, na primer do obolelih z aidsom. Za *sodobne* predsodke naj bi bilo značilno predvsem, da se antipatija do določenih družbenih skupin ne izraža več neposredno, kot se je s *tradicionalnimi* predsodki, ampak prikrito, simbolno. Tako naj bi se namesto tradicionalnega nasilnega rasizma uveljavljal simbolni, odklonilni rasizem, za katerega so značilni ignoriranje, distanca in cinizem (Ule v Leskošek 2005: 21-22, *poudarki moji*). Sodobni predsodki torej v primerjavi s tradicionalnimi niso nič bolj racionalni ali resnični, četudi so bolj kot na "površinske" razlike med ljudmi usmerjeni na "globinske"- to so tiste razlike med ljudmi, ki na prvi pogled niso opazne, kot na primer razlike v izobrazbi, kulturni ravni, religiji, v telesnem in duševnem zdravju, življenjskem stilu ipd. Čustva, ki spremljajo sodobne predsodke, so sicer šibkejša, zato prevladujeta hladno nezanimanje in tihi prezir do drugačnosti, kar je lahko še nevarnejše od odkritega in aktivnega sovraštva. Sodobni rasist namreč svoja občutja in čustva nenehno nadzoruje in skriva, tudi potlačuje, da pred drugimi ne bi izpadel kot rasist (*ibid.*: 12; 21-23)

Prav zaradi te prikritosti težko ocenjujemo morebitne predsodke, tudi tiste do različnih družinskih življenj. Nekateri strokovnjaki tako prikritega rasizma sploh ne priznavajo. Kljub temu pa številne raziskave, izjave in odzivi laične javnosti, pa tudi različnih strokovnjakov kažejo na številne predsodke, ki jih (še vedno) imamo, predvsem ko govorimo o družinskih oblikah, v katerih istospolno usmerjena partnerja živita z otrokom ali otroki. Javni govor o teh družinah je namreč še vedno prežet s "predsodki, v katerih se napajajo teorije o tem, kakšne posledice bi utegnile imeti življenje v njih na otroke", piše doc. dr. Mojca Urek (2005: 155). Strokovno in laično javnost namreč najbolj skrbi varnost otroka v različnih družinskih oblikah. Nekatere od njih smo sicer že sprejeli kot sprejemljive družinske prakse (kot na primer

heteroseksualne dopolnjene, enostarševske, rejniške, posvojiteljske, etnično mešane družine) in so tako deležne vsaj nekaj podpore, še vedno pa je nekaj družinskih realnosti, v katerih so matere, očetje in otroci pogosto v položaju, v katerem "morajo dokazovati, da jim gre dobro in da otroci niso v nevarnosti. Tako imamo na eni strani družbene skupine, ki se jim starševstvo na podlagi osebnih značilnosti že vnaprej odreka, na drugi strani pa skupine staršev, ki iz različnih razlogov šele postanejo sporni." (*ibidem*: 156) Razlogom in argumentom za oporekanje starševstvu je skupno predvsem to, da so starši nosilci določenih lastnosti, ki jih stigmatizirajo kot neprimerne starše in da se glede njihove skrbi za otroke že vnaprej ustvarja *moralna panika*. Ustvarjajo jo tudi javne institucije in strokovnjaki v njej, saj predsodki še vedno prevečkrat stojijo pred znanjem ali pa se celo predstavljajo kot znanje (*ibidem*: 156, 170), kar se kaže v prenekaterih ukoreninjenih predpostavkah, kot so na primer:

- bolj, kot se neka družina odmika od prevladujoče norme dvostarševske heteroseksualne "zdrave" družine, tem večje je tveganje za otroka;
- na otrokov razvoj pomembneje vplivajo družinske strukture kot družinski procesi (predvsem kakovost odnosov);
- poenostavljene povezave med netradicionalnimi družinskimi strukturami in negativnimi posledicami za otroka, na primer: iz enostarševskih družin naj bi izšli delinkventni otroci, lezbijke in geji naj bi vzgajali homoseksualne otroke, podvržene diskriminaciji, otroci nebioloških staršev bodo vse življenje pretrpeli v hrepenju po svojih bioloških starših idr.

Pri teh predpostavkah, stališčih, prepričanjih in (nereflektiranih) predsodkih, ki temeljijo predvsem na *zdravi pameti* in pomanjkanju strokovnih argumentov, so žrtve predvsem otroci, saj odzivi družbe vplivajo na njihove odzive in posledično na njihovo spreminjanje svojih realnosti (*ibidem*: 159-160).

Številna homofobična stališča in prepričanja, demoniziranja in patologiziranja nekaterih družbenih vlog (predvsem gejev in lezbijk) ter mitske predstave o njih lahko (re)producirajo tudi mediji, katerih retoriko spretno izkorišča država in se pri tem predstavlja kot nekdo, ki mora družino in otroke zaščititi (Minot 2000; v Urek 2005: 166), zato bom v naslednjem poglavju vsaj

v grobem predstavila vpliv in značilnosti medijev, v poglavju za njim pa vpliv države oziroma njene zakonodaje na ne/legitimnost pluralnosti družinskih življenj.

1.3 Mediji – novodobni gospodarji informacij?

Mediji, nekoč imenovani *sredstva javnega obveščanja*, kot so tiskani mediji (časopisi, revije, knjige, oglasni plakati ipd.), radio, televizija, svetovni splet idr. predstavljajo v postmoderni, postindustrijski, informacijski družbi pomemben del vsakdanjika, saj nas spremljajo tako rekoč na vsakem koraku in krojijo naš prosti čas. Vattimo (1992: 1, v Košir 2003: 16) je prepričan, da je pomen izraza *postmoderen* povezan prav z dejstvom, da je družba, v kateri živimo, *družba množičnih medijev*.

Pojav medijev je tesno povezan z napredkom tehnologije, predvsem informacijske in komunikacijske. Medtem ko časopise tiskamo že nekaj stoletij, sta izum radia in televizije ob koncu devetnajstega in njuna vse bolj množična uporaba v dvajsetem stoletju pomen medijev povzdignila – zato govorimo o množičnih medijih. Še večje spremembe pa je pred skoraj tremi desetletji prinesla dostopnost do interneta, brez katere si zadnja leta pravzaprav težko predstavljamo življenje. Priljubljenost medijev lahko pripisujemo poleg njihovi dostopnosti funkcijam, ki jih opravljajo njihove vsebine. Te so informiranje, oblikovanje javnega mnenja, vzgoja in zabava, če navedemo le nekatere (Košir, Ranfl 1996: 50). Kako te funkcije vplivajo na občinstvo (bralce, poslušalce, gledalce), je odvisno predvsem od načina, kako te informacije sprejemamo in predvsem, kdo to počne (*ibidem*: 51) in ne torej samo od vsebine, ki jo določen medij posreduje. Vsak posameznik namreč svet in informacije v njem interpretira drugače – kako, je odvisno od številnih dejavnikov (starost, spol, izobrazba, kultura, interesi, pričakovanja, prepričanja, stališča, vrednote in ne nazadnje trenutno razpoloženje posameznika).

V času, ko še niso imeli tolikšnega vpliva na družbo, so mediji predstavljali le eno izmed oblik vsakdanjega življenja, samo eno izmed naših resničnosti torej, ki (še) ni dominirala nad ostalimi. Medijsko izrekanje stvarnosti še ni bilo družbeno obvezno in zato ni odločujoče oblikovalo pogleda ljudi. V osemdesetih in devetdesetih letih pa so mediji vse bolj prispevali k sooblikovanju vrednot svojega občinstva. S svojimi stereotipi in klišeji opredeljujejo naša

stališča s tem, ko predpostavljajo določene modele ravnanj, jih legitimizirajo in postavljajo v okvir za prav in dobro. Tako do neke mere prevzemajo funkcije, ki so jo nekoč imele predvsem družina, šola in cerkev, saj z medijskimi podobami oblikujejo naše samopodobe, izbiro življenjskih stilov in navad (kaj kupovati, o čem se pogovarjati ipd.). Konstruktivisti pravijo, da se vse bolj zabavamo in informiramo iz medijskih podob, ki so "stvarnost drugega reda" in vse manj iz svojih izkušenj oz. izkušenj svojih bližnjih ter tako postajamo opazovalci "drugega reda" (Košir 2003: 75, 195, 237). Tako postajamo, kot pravi Kurz (2000: 1000, v Košir 2003: 238), razsrediščeni subjekti brez cilja, orientacije, lastnih sanj, strasti, igralci sami sebe in kopije medijskih slik. Takšno stališče sicer nekoliko precenjuje vpliv medijev, a ga gre kljub temu jemati resno.

1.3.1 Medijska konstrukcija družinske realnosti

Francoski sociolog in filozof Jean Baudrillard (1929-2007) trdi, da je televizija "družbeni aparat", katerega zrcalna podoba postaja družba (Košir 2003: 75), v povezavi z množično družbo pa postavlja tezo o razkroju meje med javno in zasebno sfero na področju družinskega življenja. Trdi, da "mediji z nenehnim komuniciranjem ustvarjajo presežek produktov oziroma pomenov, ki zabrisuje vse meje in producira dediferencirano množično družbo." (Baudrillard v Cheal 1991, v Švab 2001: 73) Tako naj bi izginjala tudi meja med javno in zasebno sfero, saj novinarji in televizijski voditelji jemljejo intimne podrobnosti iz zasebnega življenja in jih preko televizije in časopisa posredujejo v milijone domov. Poleg tega naj bi mediji s svojimi prikazovanji podob družine simulirali televizijske "družine", ki fascinirajo občinstvo. Četudi te družine nimajo nič skupnega z realnostjo, pa so realne za milijone gledalcev, ki o dogodkih iz televizijskih nadaljevanj govorijo kakor da bi govorili o svojih lastnih življenjih, kar Baudrillard imenuje "generiranje modelov realnosti brez originala ali realnosti" oziroma *hiperrealnost* (ibidem: 74). Vendar mnogi sociologi menijo, da Baudrillard v svojih tezah pretirava ali dokazujejo celo nasprotno – da zanimanja ljudi za hiperrealne zgodbe kaže na pomembnost ohranjanje meje med zasebnim in javnim. Nove tehnologije in množični mediji naj bi po tej logiki bolj kot razkroju meja zasebnosti prispevali k njihovem utrjevanju.

Slika 1: "Dnevi radia" Vir:
http://www.makingthemodernworld.org.uk/stories/the_rise_of_consumerism/02.ST.03/?scene=2

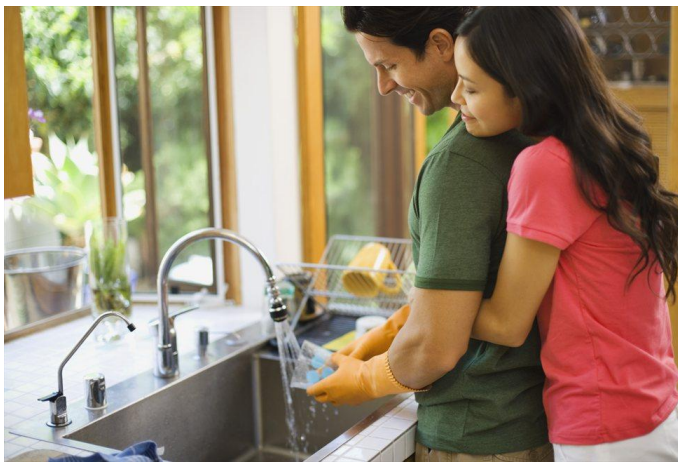
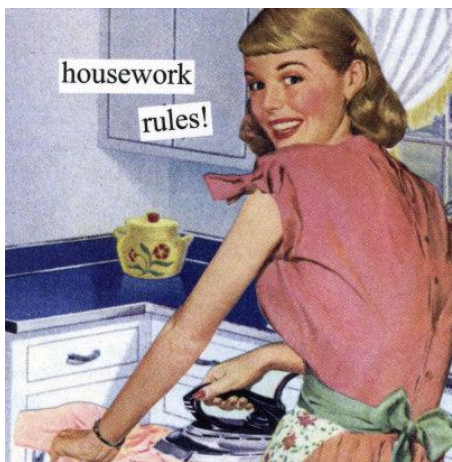
Pojav radia kot medija naj bi pomembno sokonstruiral prosti čas in realnost svojih poslušalev – podobno kot to dandanes počno (tudi) drugi mediji.

K utrjevanju teh vezi naj bi prispeval že pojav radia kot medija, ki se je širil pred televizijo. Radio naj bi enako ali še bolj intenzivno kot televizija z ustvarjanjem hiperrealnosti prek radia pripovedovanih in posredovanih zgodb vplival na (pre)oblikovanje vsakdanje družinske zasebnosti. Družina se je namreč takrat zbirala ob radiu, radijske oddaje pa so vsebinsko v marsičem vplivale na kontekste vsakdanjega življenja, tudi v smislu strukturiranja prostega časa. Tako so se družinski člani najpogosteje ob večerih zbrali ob radiu, se pogovarjali o radijskih oddajah in njihovih vsebinah, ob tem pa oblikovali svoje želje in fantazije. Torej je radio deloval še bolj hiperrealno in imaginativno kot televizija, ne le zaradi svoje novosti, ampak ker je to dosegel brez slike. A v časih radia je bila prevladujoča ideologija o družini kohezivnost in stabilnost družine, zato se je zdelo zamajati to stabilnost z vplivom medijev nemogoče, medtem ko se danes zdi njihov vpliv na zasebnost vsemogočen prav zaradi učinkov družinske pluralizacije, ki daje vtis o razkrajanju domnevno idealnega tradicionalnega, družbeno zaželenega in (vsaj od petdesetih letih 20. stoletja (Rener 2006: 21)) ideološko propagiranega modela družine in ne obratno. Množični mediji verjetno res součinkujejo na procese družinske pluralizacije, predvsem na organizacijo vsakdanjega življenja, ne pa tudi prikriti proti družinski zasebnosti (Švab 2001: 75-76).

Sieder prav tako govori o vplivu medijev na zasebno življenje, in sicer o vplivu na izbiro partnerja. Mediji naj bi skozi svoje vsebine (npr. nadaljevanke, filme, oglase, fotografije zaljubljenec ipd.) množično propagirali romantično ljubezen kot motiva za poroko, kar bi bilo

dobro, če ob tem ne bi prikrivali dejstva, da romantična ljubezen in z njo povezana "velika sreča" praviloma trajata le določen čas. Tako se je razvila potreba po čustveni varnosti, sreči v spolnosti in ljubečem medsebojnem odnosu (Sieder 1998: 250), kar – menim – je dobro, dokler se ne sprevrže v večno iskanje *popolnosti*, ki jo prikazujejo mediji, in razočaranja, ki lahko sledijo. Ob tem se mi zdi na mestu izpostaviti pomembnost vsebin (npr. družinskih načinov življenja, težav, s katerimi se soočajo ipd.), ki jih mediji ne prikazujejo, saj če se uporabniki medijev zgledujejo po tem, kaj mediji prikazujejo, lahko sklepamo, da se morda izogibajo temu, česar se v medijih ne prikaže ali pa se prikaže v kontekstu posmeha, humorja, neodobravanja, tragedije ipd. – pri tem merim predvsem na istospolne družinske oblike in druge oblike življenja, ki so (bile) v medijih nekoliko zasenčene v primerjavi z ostalimi, *idealnimi srečnimi* heteroseksualnimi družinami.

Tudi socialna psihologinja in komunikologinja doc. dr. Metka Kuhar opozarja na nekatere pozitivne vidike medijske obravnave družinskega življenja, in sicer na področjih usklajevanja dela in družine ter delitve dela v gospodinjstvu.

Sliki 2 in 3: "Delitev dela v gospodinjstvu nekoč in danes – realnost, medijska realnost ali utopija?"
vir: <http://mamabirth.blogspot.com/2012/01/i-love-angry-50s-housewives.html>,
http://www.sirol.net/trendi/intimno/partnerstvo/2011/12/zenske_iscejo_moskegospodinjse.aspx

Ta problematika naj bi se v medijih stalno in primerno obravnavala ter ugodno vplivala na spremembe stališč, vrednot, podob, spolnih vlog idr. Precej držav se je namreč skupaj s svojimi politikami načrtno in s pomočjo medijskih kampanj zavzemala za enakopravnost med spoloma v zasebni sferi v smislu porazdelitve hišnih opravil in skrbi za otroke, za odločitve očetov za očetovski dopust (npr. v Veliki Britaniji), na Švedskem pa so izvajali kampanje v javnem interesu, in sicer tudi takšne, ki niso bile v skladu s prevladujočim javnim mnenjem (Kuhar 2003: 130).

1.3.2 Medijska pismenost

Mediji torej s svojo vsebino določajo, o čem naj se piše, govori, kako naj se o tem govori, o čem naj ljudje razmišljajo in tudi *kako*. Tako konstruirajo (svojo) realnost, ki jo javnosti ponujajo kot zavezujočo "resničnost" (Košir 2003: 237). Velikokrat, ne pa nujno in ne vselej, jim na ta način uspe konstruirati realnosti svojih bralcev, poslušalcev in pomembno vplivati na javno mnenje ljudi. Mediji imajo veliko manevrskega prostora za manipulacijo, kar (pre)nekateri s pridom izkoriščajo, na primer ko nek dogodek povsem zamolčijo ali pa nam zgodbo podajo le iz ene perspektive. Na ta način (pre)usmerjajo našo pozornost in če nismo previdni, medijsko pismeni, se lahko hitro ujamemo v past in spoznamo le tisto "resnico", ki naj bo edina spoznana, da služi nekemu interesu, bodisi političnemu, ekonomskemu idr.

Novinarka, sociologinja in političarka prof. dr. Manca Košir piše: "Ko ljudje berejo časopise, poslušajo radio in gledajo televizijo, ne premišlujejo o tem, kako množični mediji izbirajo dogodke in kako nastajajo njihove reprezentacije. Zlasti težko vzpostavijo in ohranijo kritično razdaljo do novinarskih sporočil." (Košir 1996: 59) Vendar mediji niso zrcalo družbe, četudi se kot takšni predstavljajo in četudi jih nekateri ljudje tako dojemajo. Nekateri bralci, poslušalci, gledalci morda ne ločijo realnosti od govora o njej; verjamejo, da je zemljevid ozemlje samo. Tako kvečjemu postaja družba zrcalna podoba množičnih občil in ne obratno (Košir 2003: 186). Vendar je v takšnih časih vpliv in prodor medijev potrebno sprejeti kot del kulture današnjega sveta. Na tem mestu pa se izkaže potreba po vključitvi političnih in izobraževalnih sistemov, ki bi pospešili medijsko vzgojo in komunikacijsko izobraževanje, plod katerih bi bila spodbuda za

rast kritične zavesti in večjo usposobljenost uporabnikov elektronskih medijev in tiska (Košir 1996: 11-12). V razvitejšem svetu so zaradi medijske zasičenosti namreč že pred leti pričeli z medijsko vzgojo v vrtcih in šolah, pri kateri gre predvsem za to, da ljudje mislimo medije in ne da mediji mislijo namesto nas. Medijska pismenost kot pogoj za kritično distanco do medijskih sporočil in podob tako zajema:

- **reflektivno raven**, ki omogoča razmišljanje o medijskih vsebinah in oblikah, uči kritičnosti do ponujenih produktov, do kanalov, ki te produkte omogočajo in do lastnikov, ki jih diktirajo; ter
- **produktivno raven**, ki uči brati medije tako, da se jih učenci naučijo pisati sami (ustvarjanje šolskih časopisov, radijskih postaj, stripov, plakatov, videoposnetkov ipd.).

To je potrebno tako za otroke kot za odrasle, da bi zmogli postati kritični državljani, ki se zavedajo svojih pravic in dolžnosti, svoje človeške in državljanske svobode kot pogojev demokracije. Da bi na slovenskih tleh zrasli za demokracijo odgovorni in sposobni ljudje torej ni dovolj pluralistični politični večstrankarski sistem in izobraževalni sistem, ki ne prepozna dominantne medijske kulture, katere del je (*ibidem*: 28-29).

1.4 Zakonodaja na področju družine in družinskega življenja

Ljudje so v vseh obdobjih imeli teorije o družini in o tem, v kateri smeri se je menda spreminjala. Te teorije so bile pogosto ambivalentne ali celo nasprotni, kakor, denimo, velja za znane Kristusove izreke v Novi zavezi. Toda družina je bila vselej osrednje žarišče človekovega življenja in nenehno predmet razmišljanj, teorij in predlogov za spremembe. (Goody 2003: 211)

Pri nas so se doslej družinska razmerja v pravnem smislu urejajala z Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju ZZZDR), sprejetim leta 1976 in noveliranim v letih 1989, 2001 in 2004, ki ga je leta 1991 novonastala Republika Slovenija prevzela od predhodne skupne države Socialistične federativne republike Jugoslavije. Pomemben temelj današnje družinske politike pa sta poleg različnih mednarodnih konvencij tudi *Resolucija o temeljih*

oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji, sprejeta leta 1993 in Ustava Republike Slovenije, sprejeta ob osamosvojitvi RS (Renner et al. 2006: 47-48).

Praksa sodišč, centrov za socialno delo in teoretska spoznanja stroke pa so pokazali na pravne praznine, nedodelanosti in pomanjkljivosti ZZZDR, predvsem pa na odprte možnosti za boljšo ureditev družinsko pravnega področja. Zato je Vlada Republike Slovenije ob koncu leta 2009 določila besedilo predloga Družinskega zakonika (v nadaljevanju DZak) in ga posredovala Državnemu zboru RS v obravnavo in sprejem.

Nov zakonik bi celotno družinsko pravo urejal celovito, v interesu otrokove koristi pa bi krepil vpliv države na odnose znotraj družine. Pomoč države bi se kazala predvsem v večjih možnostih za intervencijo v te odnose, kadar bo ta nujna zaradi varstva otrokove koristi. Zakonik tudi uvaja sistem obveznega predhodnega svetovanja pred sodnim reševanjem sporov med starši v zadevah razmerij do skupnih otrok.

Ne nazadnje pa je razlog za sprejem zakonika prilagoditev zakonodaje razvoju družbenih odnosov na tem področju, različnim oblikam družinskih skupnosti – družbeni realnosti torej (http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/drugo/2009/september/Foto/DZak_kratek_povzetek.pdf).

Državni zbor je 16. 6. 2011 sprejel zakonik, ki obsega reformo družinskega prava z osnovnim vodilom izboljšanja pravnega in dejanskega položaja otrok v naši državi. Družinski zakonik ureja zakonsko zvezo, zunajzakonsko skupnost, partnersko in zunajpartnersko skupnost, razmerja med starši in otroki, oblike pomoči države pri težavah partnerskega in družinskega življenja ter preživljanje, posvojitev, rejništvo in skrbništvo. Pri tem v ospredje postavlja otroka – vsi otroci morajo imeti enake pravice, ne glede na to, s kom živijo (z očetom in mamo, samo z enim od staršev, v rejniški družini, istospolni družini idr.) (http://www.mddsz.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/1939/6732/5b58630788/)

V naslednjih poglavjih povzemam cilje, načela in poglobitve novosti Družinskega zakonika, bistvene za temo diplomske naloge, iz povzetka Družinskega zakonika in s primerjanjem členov iz celotnega Družinskega zakonika, objavljenima na spletni strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve.

1.4.1 Cilji in načela zakona

Osnovni cilj je **izboljšanje položaja otrok v družinskih razmerjih** (pred, med in po končanem postopku pri sodišču) in tako zagotovitev učinkovitejšega izvajanja načela varovanja koristi otroka, ki je tudi temeljno načelo našega družinskega prava. To pomeni tudi sistemski premik glede odločanja o ukrepih za varstvo koristi otroka, ki bo z zakonikom skoraj v celoti preneseno s centrov za socialno delo na okrožna sodišča.

Drugi cilj je **hitrejšje reševanje zadev na družinskem področju**, kar je bistveno predvsem pri odločanju o ukrepih za varstvo koristi otroka zaradi nepopravljivih negativnih posledic na razvoj otroka ob predolgi postopkih.

Tretji cilj in hkrati način za doseg ciljev zakonika je **okrepitev strokovne in svetovalne vloge centrov za socialno delo**, ki je nujno potrebna za učinkovito in strokovno izvajanje njihovega osnovnega poslanstva. Ta cilj bo dosežen z ločitvijo oblastne funkcije centrov za socialno delo od strokovne in svetovalne funkcije, ki naj bi jo centri za socialno delo obdržali. To pomeni predčasno svetovanje, strokovno svetovanje in družinsko mediacijo ne le v primerih razveznih postopkov, temveč tudi v primerih ukrepov za varstvo koristi otroka.

Zakon predvideva tudi **uvvedbo instituta Zagovornika otroka**, ki naj bi izboljšal položaj otroka v aktivnostih in postopkih, ki tečejo v zvezi z njim in ga neposredno zadevajo, predvsem v tem smislu, da se bo v teh postopkih in aktivnostih slišal tudi njegov glas.

Družinski zakonik **prepoveduje telesno kaznovanje otroka**, prepoved pa zavezuje poleg otrokovih staršev tudi druge osebe, državne organe in nosilce javnih služb. Dolžnost varovanja otroka pred telesnim kaznovanjem izhaja iz 19. člena Konvencije o pravicah otrok (v nadaljevanju KOP), po katerem države podpisnice KOP z vsemi ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi otroka zavarujejo pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjenja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, spolnih zlorab, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj.

Zakonik tudi daje **možnost prostovoljne pogodbene ureditve medsebojnih premoženjskih razmerij v obliki ženitnih pogodb** kot znamenje prilagajanja družinskih razmerij razvoju družbenih odnosov.

Z družinskim zakonikom se na novo in skladno z odločbo Ustavnega sodišča urejajo **pravna razmerja življenjskih skupnosti istospolno usmerjenih partnerjev**, ki so bile doslej urejene z Zakonom o registraciji istospolne partnerske skupnosti (v nadaljevanju ZRIPS), za katerega pa je Ustavno sodišče RS v postopku za oceno ustavnosti 22. člena tega zakona ugotovilo neskladnost te določbe z Ustavo RS. Glede na ugotovitve, da gre v bistvenem za enake dejanske in pravne podlage življenjske skupnosti (istospolne skupnosti in skupnosti med žensko in moškim) ter da razlikovanje v pravni ureditvi obeh skupnosti, vključno s pravnimi posledicami teh skupnosti, ne temelji na neki stvarni, neosebni razlikovalni okoliščini, temveč na spolni usmerjenosti, predlog zakonika istospolno skupnost v vseh elementih izenačuje z zakonsko zvezo. Takšna pravna ureditev omogoča tudi pravno priznanje posvojitev, ki so že danes izvedene v tujini s strani istospolnih partnerjev

(http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/drugo/2009/september/Foto/DZak_kratek_povzetek.pdf).

1.4.2 Poglavitne novosti zakonika

Še vedno je osnovno vodilo in načelo zakona korist otroka. Vsebinsko nespremenjene ostajajo določbe, s katerimi so definirani pravni instituti, s katerimi država varuje otroke, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne starševske oskrbe (rejništvo, skrbništvo in posvojitev). Prav tako se glede zakonske zveze kot življenjske skupnosti dveh oseb (istega ali različnega spola) ohranjajo načelo enakopravnosti zakoncev, postopek sklenitve zakonske zveze, pravice in dolžnosti zakoncev, zakoniti premoženjski režim, načini prenehanja zakonske zveze (glede določb sporazumne razveze in razveze na tožbo zakoncev ter razmerja med razvezanima zakoncema - dolžnost preživljanja razvezanega zakonca). Vsebinsko enake ostajajo dolžnosti in pravice staršev in otrok ter načini ugotavljanja očetovstva oziroma materinstva. V tem delu je osnovna ureditev le dopolnjena z rešitvami, ki so bile potrebne zaradi določenih pravnih praznin

v obstoječih predpisih in so se vrsto let oblikovale v sodni praksi (http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/drugo/2009/september/Foto/DZak_kratek_povzetek.pdf).

Je pa v novem zakoniku v primerjavi z aktualnim ZZZDR razširjen pojem družine (2. člen DZak):

- ❖ za družino štejejo tudi nekatere skupnosti **življenja otroka z odraslo osebo, ki ni njegov roditelj ali posvojitelj**, pod pogojema, da v skupnosti vlada individualni (dolgo)trajni odnos skrbi odrasle osebe za otroka in da je ta skupnost tudi pravno blizu družinski skupnosti staršev in otrok (obstoj družine je vezan na **dolžnost preživljanja** in ne na sorodstveno razmerje med otrokom in osebo, s katero živi v življenjski skupnosti). Družino ustvarja otrok - če ni otroka, ni družine.
- ❖ Za pojem družine ni potrebno, da gre za skupnost otroka z obema staršema. Zadostuje, **da živi otrok z enim roditeljem oziroma z eno odraslo osebo**, ki zanj skrbi in ki ima do otroka po zakonu pravice in obveznosti.

Tako se definicija družine po novem Družinskem zakoniku glasi:

»Družina je življenjska skupnost otroka z enim ali obema od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice. Zaradi koristi otrok uživa družina posebno varstvo države.«

Zakonska zveza je določena kot življenjska skupnost dveh oseb **istega** (5. člen DZak) **ali različnega spola** (3. člen DZak).

Predlog prvič priznava pravne posledice tudi življenjski skupnosti dveh oseb istega spola, ki nista sklenila zakonske zveze (6. člen DZak). Definicija zunajzakonske skupnosti (4. člen DZak) je dopolnjena brez dodatnega dokazovanja za primere, ko se zunajzakonskima partnerjema rodi skupni otrok ali če otroka posvojita (zaradi koristi otroka in zaščite njegovih pravic torej ni več potrebno dokazovati, da je taka skupnost obstajala dlje časa).

Zakonik zagotavlja večje možnosti sklepanja zakonske zveze zunaj uradnih prostorov in različne načine sklepanja zakonske zveze glede na zahteve po obličnosti (npr. sklenitev zakonske zveze samo pred matičarjem brez prisotnosti prič in pooblaščenca), kar omogoča parom, ki to želijo, diskretno in manj formalistično sklenitev zakonske zveze. Prav tako je omogočena ponovitev slovesnosti ob jubileju sklenitve zakonske zveze (34., 35., 37., 38., 40., 42., 43. člen DZak).

Nova ureditev prinaša na področje premoženjskega režima med zakoncema možnost zakoncev, da izbereta in določita vsebino lastnega premoženjskega režima, kar pomeni, da imata zakonca, če to želita, možnost, da se s sklenitvijo ženitne pogodbe izogneta zakonitemu premoženjskemu režimu in si prosto dogovorita njun pogodbeni premoženjski režim, v nasprotnem primeru pa se njun premoženjski režim presoja kot doslej, po zakonskih določbah t. i. zakonitega premoženjskega režima (74., 78., 82., 88., člen DZak).

Zaradi posebnega varovanja otrokove koristi je bilo potrebno pravno urediti možnost priznanja spočetega, a še nerojenega otroka, ki ima pravni učinek samo, če se otrok rodi živ (123. člen DZak), kar so sicer centri za socialno delo že izvajali doslej, vendar brez pravne podlage.

Predhodno svetovanje pred vložitvijo tožbe oziroma sporazumnega predloga za razvezo zakonske zveze ni novost, novost pa je družinska mediacija, ki se lahko opravi pred, med in po koncu sodnega postopka in to glede vseh družinskopravnih spornih vprašanj (206.-210. člen DZak). Mediacijo naj bi izvajali centri za socialno delo in sodišča, lahko pa se dovoljenje podeli tudi drugi fizični ali pravni osebi. Najpogostejše bodo obravnavani spori v zvezi z varstvom in vzgojo otrok ob razvezi zakonske zveze ali po razpadu zunajzakonske skupnosti. Lahko pa bo šlo za samostojne spore v zvezi z izvrševanjem otrokovih stikov ali za spore glede izvrševanja starševske skrbi (*ibid.*).

Najbolj prenovljeno poglavje: ukrepi za varstvo koristi otrok

ZZZDR je doslej podrobneje urejal le nekaj ukrepov, s katerimi je država lahko posegla v družino zaradi varstva otrokovih koristi (npr. odvzem otroka staršem in namestitev v rejništvo ali v zavod, namestitev otroka v zavod zaradi vedenjskih ali čustvenih težav), kar je zaenkrat (še) v pristojnosti centrov za socialno delo.

DZak zato zaradi zaščite starševske skrbi na eni ter koristi otroka na drugi strani izrecno določa nekatera načela, ki naj se jih pri odločanju o ukrepih za varstvo koristi otrok spoštuje. Ta načela sicer veljajo že sedaj, vendar zakonsko doslej niso bila urejena:

- ❖ dolžnost države pri varovanju koristi otrok (139., 140., 157. člen DZak: za otrokovo vzgojo in varstvo so v prvi vrsti odgovorni otrokovi starši, enako velja sicer tudi v ZZZDR, vendar je v tem poglavju DZak izrecno poudarjeno, da je mogoče ukrepe izvesti le, ko starši svoje pravice in dolžnosti ne izvršujejo ali je ne izvršujejo v korist otroka);
- ❖ načelo najmilejšega ukrepa (159. člen DZak: izreče naj se ukrep, s katerim bodo starši najmanj prizadeti, če je z njim mogoče zavarovati otrokove koristi, predvsem pa naj se otrok ne odvzame, če je mogoče drugače zavarovati njegove koristi);
- ❖ ogroženost kot pogoj za izrek ukrepa (160. člen DZak: DZak ponuja definicijo ogroženosti otroka, ki nastopi, če je otrok utrpel ali je zelo verjetno, da bo utrpel škodo kot posledico storitve ali opustitve staršev ali otrokovih psihosocialnih težav).

Zakonik pri vsakem ukrepu posebej določa koliko časa lahko traja, določa stalno preverjanje utemeljenosti nadaljnjega izvajanja ukrepa in zavezuje center za socialno delo (158. člen DZak), da predlaga prenehanje izvajanja ukrepa, nadomestitev ukrepa z drugim ali predlaga podaljšanje že izrečenega ukrepa, kadar meni, da je to otroku v korist. Enako lahko odloči sodišče po uradni dolžnosti.

Z DZak se pristojnost za odločanje o ukrepih deli med center za socialno delo ter sodišča.

Ukrepi za varstvo koristi otrok po DZak so:

- nujni ukrepi (163., 164. člen DZak: o teh odločajo centri za socialno delo),
- začasne odredbe (167.-171. člen DZak: o teh odločajo sodišča),
- ukrepi trajnejšega značaja (165. člen DZak: o teh odločajo sodišča, razen o ukrepu nadzora izvrševanja starševske skrbi, o katerem odločajo centri za socialno delo – 173. člen DZak) (*ibid.*)

Posvojitve

Tako kot ZZZDR tudi DZak ureja samo popolno posvojitve, s katero se posvojenec popolnoma izloči iz rodbine naravnih staršev in povsem preide v rodbino posvojitelja, v kateri dobi položaj naravnega otroka posvojitelja (224. člen DZak). Vendar po novem zakonu o posvojitvah odloča sodišče na predlog centra za socialno delo; otroka lahko posvojita otroka ne samo zakonca, temveč tudi zunajzakonska partnerja (217. člen DZak); v skladu z novo vsebinsko ureditvijo zakonske zveze ter zunajzakonske skupnosti kot življenjske skupnosti dveh oseb, ki sta lahko tudi istega spola, je možna posvojitve otroka tudi s strani dveh istospolno usmerjenih partnerjev (217. člen DZak); nov zakon (222. člen DZak) odpravlja starostno omejitev za podajanje otrokovega mnenja, po desetem letu starosti pa kot pogoj za posvojitve otroka zahteva soglasje otroka k posvojitvi; pred rojstvom dano soglasje staršev za posvojitve staršev ne veže, niti ne morejo dati soglasja pred osmim tednom otrokove starosti; posvojitve po predlogu zakonika je mogoča po preteku šestih mesecev od izpolnitve zakonskih pogojev, lahko tudi prej, če center za socialno delo ugotovi, da je to v otrokovo korist (po ZZZDR je ta rok 1 leto).

Rejništvo

Rejništvo je tudi v DZak (235. člen) oblika družinsko pravnega varstva otrok, ki se izvaja z nego, vzgojo in oskrbovanjem v tuji družini, to je pri osebah, ki niso otrokovi biološki starši (oziroma posvojitelji), niti skrbniki. Center za socialno delo odloči o namestitvi otroka v rejništvo le pri odločitvi o nujnem ukrepu za varstvo otrokove koristi po tem zakoniku, v vseh ostalih primerih pa o namestitvi otroka v rejništvo po novem odloča sodišče (238. člen DZak). Nov zakon tudi izrecno določa (236. člen DZak), da z namestitvijo otroka v rejništvo ostanejo staršem ali skrbniku tiste pravice in dolžnosti po tem zakoniku, ki so združljive z namenom rejništva, če zaradi varovanja otrokove koristi ni odločeno drugače (ZZZDR je o tem določal le, da z oddajo otroka v rejništvo ne prenehajo pravice in dolžnosti staršev ali skrbnika, ki jih imajo po tem zakonu). Družinski zakonik ne dovoljuje, da starši tudi sami namestijo otroka v rejništvo, kar ZZZDR dopušča, vendar se to v praksi ne izvaja (*ibid.*).

Dolžnost preživljanja med starši in otroki

Pravna ureditev preživljanja med starši in otroki je povzeta po zadnji noveli ZZZDR iz leta 2004, po kateri so starši dolžni preživljati svoje otroke praviloma do polnoletnosti, po polnoletnosti pa le, če ima status dijaka in ni zaposlen ter ni vpisan v evidenco brezposelnih oseb. Otroka, ki se po končanem srednješolskem izobraževanju vpiše v visokošolski študij, so starši dolžni preživljati, če ima status študenta, in sicer le do zaključka prvega dodiplomskega študija ali do zaključka prvega enovitega magistrskega študijskega programa. Dolžnost preživljanja traja najdlje do otrokovega dopolnjenega šestindvajsetega leta starosti; pri odmeri preživnine pa sodišče lahko upošteva tudi morebitna lastna sredstva in prihodke otroka (194. člen DZak). Novost je predlagana določba, po kateri je otrok po polnoletnosti dolžan zavezancu za plačilo preživnine predložiti dokazilo o statusu dijaka oziroma študenta, in sicer v roku 30 dni po pridobitvi statusa dijaka oziroma študenta (187. člen DZak). Pravica do preživljanja je samostojna, od starševske skrbi neodvisna pravica, zato velja splošno načelo, da tisti od staršev, ki mu je odvzeta starševska skrb, ni oproščen dolžnosti preživljanja. Preživninska dolžnost ne preneha v primeru namestitve otroka v rejništvo ali v zavod. Predlog zakonika izrecno določa obveznost sodišča, da ob izreku teh ukrepov določi tudi preživninsko dolžnost obeh staršev, kar je novost (188. člen DZak). Višina preživnine mora biti taka, da je sposobna zagotoviti otrokovo korist, kar pomeni, da se preživnina odmeri glede na potrebe otroka, ki zahteva preživljanje, in ne npr. glede na neke povprečne izdatke otroka določene starosti (193. člen DZak). To je bil argument proti uvedbi fiksnih zneskov preživnin za otroke posameznih starosti.

ZZZDR za polnoletnega otroka ne vsebuje pravila o tem, pred katerim organom se sklene sporazum o preživnini za polnoletne otroke, zato je bilo to vprašanje treba rešiti. Tako se bo sporazum o preživljanju polnoletnega otroka lahko sklenil v obliki izvršljivega notarskega zapisa ali pa lahko polnoletni otrok in starš skleneta sporazum, ki ga predložita v potrditev sodišču (196. člen DZak). S tem je izenačena možnost urejanja preživnine pri mladoletnih in polnoletnih otrocih (*ibid.*).

Skrbnništvo

V zadevah skrbništva pristojnosti ostajajo na centrih; sodišče bo o postavitvi skrbnika odločalo, samo ob odločanju o ukrepih za varstvo koristi otrok (če je skrbnik sploh potreben) in ob odločanju sodišča za odvzem poslovne sposobnosti. Namen skrbništva za otroke je usposobitev za samostojno življenje in delo ter zavarovanje premoženjskih in siceršnjih pravic posameznika, in sicer kadar otrok nima staršev ali ti zanj ne skrbijo (242. člen DZak). (*ibid.*)

1.4.3 Polemike glede Družinskega zakonika

Predlog in sprejem novega zakonika sta povzročila mnogo polemik in javnih razprav tako laične kot strokovne javnosti, čemur smo priča že več kot dve leti. V tem času lahko spremljamo delitev javnosti na podpornike in nasprotnike zakonika, pri čemer se zdi, da poskušata obe strani s svojimi argumenti, bolj ali manj strokovno podprtimi, dokazati *pravilnost* svoje interpretacije posamičnih členov zakonika in tako na svojo stran dobiti kar največ soodločevalcev, predvsem volilnih upravičencev.

Kaj se je pravzaprav dogajalo v tem času? Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je že 21. septembra 2009 predstavilo predlog Družinskega zakonika, s čimer se je odprla javna razprava. Kljub obsežnemu predlogu sistemske ureditve področja družinskega prava se je ta osredotočila predvsem na predlog popolne izenačitve istospolnih skupnosti s heteroseksualnimi pari, s čimer bi bila prvim omogočena posvojitev otrok. Predlog je v javnosti sprožil ostro polemiko in praktično zaustavil sprejemanje zakonika v državnem zboru. V podporo zakoniku se je oblikovala kampanja Za vse družine, proti zakoniku pa Civilna iniciativa za družino in pravice otrok. Državni zbor je nato 2. marca 2010 opravil splošno razpravo o zakoniku, matični parlamentarni odbor za delo pa pričel zaradi številnih vloženih dopolnil o zakoniku razpravljati šele tri mesece pozneje; obravnaval ga je skoraj leto dni - do aprila 2011. Tedanja koalicija kljub večini v državnem zboru in ob nasprotovanju opozicije ni zbrala zadostne podpore za sprejem zakonika, zato je ministrstvo za delo pripravilo kompromisni predlog, po katerem istospolni par ne more posvojiti otroka, lahko pa en partner posvoji biološkega otroka drugega partnerja.

Državni zbor drugo branje kompromisnega predloga Družinskega zakonika opravi 17. maja 2011, sprejme pa ga 16. junija s 43 glasovi za in 38 proti. Za Družinski zakonik so glasovale stranke SD, LDS, Zares in DeSUS (z izjemo Franca Jurše) ter dva nepovezana poslanca, proti pa SDS, SLS in SNS, poslanca narodnostnih manjšin sta se glasovanja vzdržala.

Državni svetniki so 23. junija 2011 z neodločenim izidom 17 glasov za in 17 proti zavrnili veto na Družinski zakonik. Dan po sprejetju zakonika je pričela Civilna iniciativa za družino in pravice otrok ob podpori strank SDS, SLS, SNS in NSi zbirati podpise za pobudo za razpis referenduma in 22. junija v državni zbor namesto zahtevanih 2500 prinesla več kot 32.000 podpisov.

Sliki 4 in 5: "Protestni shod »radosti« nasprotnikov zakonika pred parlamentom 14. 6. 2011"
vir: <http://www.delo.si/novice/slovenija/cerkev-aktivno-agitira-proti-druzinski-ustavi.html>

Shod, ki so ga nekateri zagovorniki zakonika označili za *shod sovraštva in prezira do drugačnosti*, so pospremili s simboli slovenstva: "Narodne noše, himna, na ducate plapolajočih državnih zastav, mamice z dojenčki v vozičkih in malčki v naročjih so simbolizirali, da smo to »mi« Slovenci. Kaj so pa »oni«?" (Delo, 16. 6. 2011)

Nato so 1. septembra 2011 pričeli zbirati podpise za zahtevo za referendum, na katerem naj volivci odločijo o tem, ali se nov zakon sprejme ali ne, državni zbor pa je 2. septembra na pobudo SD, LDS, Zares, DeSUS in nepovezanih poslancev odločil, naj ustavno sodišče presodi o morebitnih protiuslavnih posledicah referenduma. Menili so namreč, da javna kampanja Civilne iniciative krši 63. člen Ustave RS, ki prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti, nesprejetje novega zakona pa bi pomenilo kršitev 2. člena Ustave RS, ki slovenskim državljanom

zagotavlja pravno varnost in predvidljivost, nov zakon pa bi odpravil diskriminacijo istospolnih parov. Po dveh dneh se je zbiranje podpisov za razpis referendumu ustavilo, Civilna iniciativa pa je v tem času zbrala že več kot 25.000 podpisov, torej je za razpis referendumu tedaj potrebovala le še 15.000 podpisov; njihovo zbiranje se je nadaljevalo po objavi odločbe ustavnega sodišča v Uradnem listu, in sicer 3. januarja letos (2012), saj je Ustavno sodišče odločilo v prid pobudnikov referendumu.

Pobudniki referendumu so zahtevano število podpisov za razpis referendumu zbrali zgolj v nekaj dneh, na kar je bil vodja Civilne iniciative Aleš Primc zelo ponosen in podpisnikom tudi javno čestital ter se jim zahvalil. Predajo podpisov so tokrat pospremili z recitalom pesmi Starši Toneta Pavčka in izpustitvijo belih golobov (ki v krščanstvu simbolizirajo mir in duha). Zagovorniki zakonika se številu naglo zbranih podpisov ne čudijo – pravijo namreč, da so bili zbrani z lažmi in manipulacijami ob močni podpori RKC, ki je izkoristila svojo avtoriteto, kolikor je še ima.

Slika 6: "Predaja podpisov pobudnikov referendumu o novem Družinskem zakoniku v Državnem zboru Republike Slovenije", vir: <http://www.delo.si/novice/politika/gremo-na-referendum-o-druzinskem-zakoniku.html>

6. januarja 2012 je Civilna iniciativa zbrala nekaj tisoč več od potrebnih 40.000 podpisov, ki jih je 3. februarja 2012 vložila v državni zbor, ta pa je razpisal referendum, ki bo 25. marca 2012. Uradna predreferendumska kampanja se je pričela 24. februarja, neuradno pa poteka že nekaj mesecev.

Družinski zakonik ni pomemben le v smislu nujnosti izpopolnitve in izboljšanja prejšnjega zakona (ZZZDR, pa tudi ZRIPS), ampak predvsem v smislu premika naše družbe k večji strpnosti in priznanja (pravne) enakosti med ljudmi. Tukaj mislim predvsem na nekaj – v javnosti odmevnejših – členov zakona, ki izenačujejo istospolno in heteroseksualno populacijo,

razblijajo mit o eni *pravi* heteroseksualni družini, mite in predsodke o istospolno usmerjenih posameznikih, parih in družinah, zamajejo tradicionalen pogled na moške in ženske vloge v družbi in družini, izenačujejo socialno starševstvo z biološkim in podobno. Doslej so bili, kot ugotavlja Švabova (2003: 61-62, v Urek 2005: 157), dokumenti družinske politike, kot je Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v RS (1993), na več mestih konceptualno problematični in protislovni: na splošni ravni so se avtorji dokumentov zavzemali za družinski pluralizem in priznavanje različnih družinskih oblik kot subjektov politike, hkrati pa z definicijo družine kot življenjske skupnosti otrok in staršev ali drugih odraslih oseb izključili vse druge oblike družinskega življenja (predvsem istospolne družine). Tako so še vedno podpirali le nekatere izbrane, prevladujoče ter družbeno in ideološko zaželenne oblike družinske organizacije, vse ostale pa diskriminirali. Novi zakonik torej pomembno zamaje tradicijo in z njo povezano ideologijo o heteroseksualni tradicionalni družini kot osnovni celici družbe oziroma njuno samoumevnost, ki je tako dolgo bolj ali manj uspešno ukalupljala ljudi. Zdi se, da drugače ne gre, saj so družinska življenja v sedanjosti že tako raznolika, da jih nesprejetje tega zakona ne more spremeniti, torej jih je nujno pravno in simbolno priznati, predvsem zaradi otrok v njih.

V Sloveniji naj bi namreč po podatkih Statističnega urada republike Slovenije o gospodinjstvih in družinah januarja 2011 živelo (le še) 55 % zakonskih parov z otroki (t. i. *tradicionalnih nuklearnih* družin), 33 % enostarševskih družin, 12 % zunajzakonskih partnerjev z otroki; v vsaki 25. družini z obema staršema je tedaj živel vsaj en otrok, ki ni skupen obema staršema (t. i. reorganizirane družine), 55 % otrok se rodi izven zakonske zveze, več kot 1000 otrok pa živi v rejniški družini (http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4029). Kolikšen delež pri tem predstavljajo istospolne družine, ni znano, saj se te predvsem zaradi odzivov družbe še vedno praviloma ne izpostavljajo. Ne glede na njihov delež v naši družbi pa je njihov položaj nujno urediti. Zakon sicer ureja (oziroma priznava) istospolne partnerske skupnosti v Zakonu o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS), kjer pa ni govora o otrocih in posledično o družini. Res je tudi, da ni zakonske omejitve, ki bi istospolno usmerjenim partnerjem preprečevala ustvariti si družino in v njih vzgajati svojih otrok (Urek 2005: 163). Vseeno pa lahko te zakonske pomanjkljivosti v praksi porajajo zadržke in diskriminacije, kar dokazuje prvi primer posvojitve v lanskem letu (2011), v katerem je ženska z dovoljenjem ministrstva za delo,

družino in socialne zadeve na podlagi veljavnega ZZZDR lahko posvojila otroka svoje partnerke, kar lahko služi kot dokaz možnosti različnih interpretacij zakona zaradi pravnih praznin (dostopno dne 20. 2. 2012 na <http://www.mladina.si/86713/istospolne-druzine-so/>).

Tema, ki se je prenekaterih dotaknila bodisi zaradi njihovih (nereflektiranih) predsodkov, (verskih) prepričanj, (tradicionalnih) vrednot, (ne)strpnosti, lastnih izkustev družinskega življenja, medijskih reprezentacij bodisi zaradi njihove izobrazbe, narave dela, informiranosti o tej tematiki, težnje po enakopravnejši in strpnejši družbi, je javnost v diskusijah razdelila v grobem na dve skupini – skupino *za* Družinski zakonik in na skupino *proti* Družinskemu zakoniku. Slednji se zavzemajo za referendum in/ali spremembo nekaterih členov zakona, kar bi bilo bolj razumljivo, če bi nov zakonik omejeval *njihove* pravice glede na sedanji ZZZDR. Nov zakon namreč razširja spekter pravic, predvsem z razširitvijo definicije družine, kar ne bi smelo ogroziti nobene izmed družinskih oblik, niti *tradicionalnih* heteroseksualnih. Prav zaradi tega se pojavi sum, da se ljudje nečesa bojijo in dilema, kako jih *umiriti*.

Ob teh polemikah so se opredelili tudi pripadniki političnih strank, strokovnjaki, kot so sociologi, psihologi, socialni delavci, pravniki, novinarji, pripadniki Rimskokatoliške cerkve, lezbiške aktivistke, gejevski aktivisti in drugi državljani. Njihove argumente, stališča, prepričanja, dileme, javni govor oziroma medijske prezentacije le-teh bom zbrala in interpretirala v raziskovalnem delu te naloge.

1.4.4 Miti o Družinskem zakoniku ali interpretacije neobstoječih členov

V javnosti in poročanju medijev se je v zadnjih dveh, treh letih pojavilo že kar nekaj neresnic ali mitov glede DZak, torej trditev, ki nimajo nikakršne povezave s samim zakonikom. Spominjajo na govorice, ki se širijo od ust do ust, pri čemer vsak odzame ali doda kaj svojega. Nekateri te trditve širijo, ker jim verjamejo, drugi se zavedajo njihovih nepravilnosti, a jih širijo zaradi drugih interesov. Gotovo razlog tiči tudi v tem, da vsi ljudje niso seznanjeni s kompromisno različico zakonika, ampak z različico iz leta 2009, ali pa z vsebino družinske zakonodaje (niti DZak niti ZZZDR) sploh niso seznanjeni.

Poleg mitov so se s strani zagovornikov zakonika pojavili tudi argumenti proti mitom kot odgovori nanje. Nekaj izmed najodmevnejših mitov ali neresnic sem v naslednjih vrsticah nanizala in jih primerjala z zakonikom, da bi upravičila netočnost ali pomanjkljivost njihovih interpretacij, podrobneje pa jih interpretiram v raziskovalnem delu naloge (v poglavju 4.3.6).

1. mit:

Dva moška ali dve ženski v istospolni zvezi se bosta lahko poročila.

Zakonsko zvezo bosta lahko sklenila le moški in ženska (3. člen DZak), istospolni pari pa bodo lahko sklenili partnersko skupnost (5. člen DZak), ki bo izenačena z zakonsko zvezo v skoraj vseh pravicah, razen pri posvojitvi otrok.

Po prvotnem predlogu zakona bi bili istospolni pari popolnoma izenačeni s heteroseksualnimi, kar pa je naletelo na odpor tedanje opozicije. Zato je ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve pripravilo kompromisno besedilo, po katerem istospolni par ne more skleniti zakonske, temveč partnersko skupnost, bistvena razlika je torej v poimenovanju teh dveh skupnosti.

2. mit:

Istospolni pari v partnerski skupnosti bodo lahko posvajali otroke.

Mit le delno drži, zato je lahko zavajajoč. Partnerja partnerske skupnosti ali partnerja zunajpartnerske skupnosti skupaj ne bosta mogla posvojiti otroka, lahko pa partner partnerske skupnosti ali partner zunajpartnerske skupnosti posvoji otroka svojega partnerja (217. člen Dzak). Ta pravica je tista, ki začrta bistveno razliko med partnersko skupnostjo in zakonsko zvezo - zakonca ali zunajzakonska partnerja lahko samo skupaj posvojita otroka, razen če eden od njiju posvoji otroka svojega zakonca ali zunajzakonskega partnerja. Je pa takšno – obojestransko posvajitev istospolnih partnerjev omogočala prvotna različica zakonika, ki je predvidevala več pravne enakosti od aktualne različice zakona.

3. mit:

Nov DZak bo omogočil, da bo v istospolni skupnosti eden od partnerjev posvojil biološkega otroka drugega partnerja.

Tega ne uvaja nov DZak, vendar ZZZDR iz leta 1976, in sicer v 138. členu, po katerem lahko eden partner posvoji otroka drugega partnerja, pri čemer člen spolne usmerjenosti posvojitelja ne izpostavlja. Takšna posvojitev se je z dovoljenjem ministrstva za delo, družine in socialne zadeve pri nas že zgodila, torej bo možna tudi v primeru, če bo DZak na referendumu zavrnjen.

4. mit:

Definicija družine v DZak razvrednoti družino.

Definicija družine v zakoniku povzema univerzalno definicijo družine, ki jo je v mednarodnem letu družin leta 1994 sprejela Organizacija združenih narodov. Po novi definiciji DZak je družina tam, kjer je otrok, zaradi koristi otrok pa je družina upravičena do posebnega varstva države. (2. člen DZak). Ta nova definicija v primerjavi z definicijo 2. člena ZZZDR "Družina je življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo" družine ne razvrednoti, ampak vključujoče opredeljuje različne oblike družin kot življenjskih skupnosti z otroki.

5. mit:

Zakonik ne priznava izrednega pomena materinstva in očetovstva za otrokovo rojstvo, razvoj in vzgojo.

Zakonik v ospredje postavlja korist otroka, spodbuja pozitivno in odgovorno starševstvo brez fizičnega nasilja ali drugega ponižujočega ravnanja, pri tem pa se država zavezuje k ustvarjanju možnosti za pripravo na partnersko in družinsko življenje ter pomoč v primeru težav. Starši imajo pri skrbi in odgovornosti za korist otroka prednost pred vsemi drugimi, država pa v primeru težav ob izvajanju te skrbi poseže v okviru načela najmilejšega ukrepa. V tem oziru zakonik ščiti pomen materinstva in očetovstva, ne glede na to, ali so starši biološki ali socialni in ali so homoseksualno ali heteroseksualno usmerjeni, torej ne glede na njihove osebne okoliščine.

6. mit:

Zakonik odpira vrata umetnim oploditvam lezbijk in t. i. nadomestnim materinstvom za geje.

Te tematike DZak ne obravnava. Tudi po Zakonu o zdravljenju neplodnosti, ki to tematiko v svojih členih obravnava, sta tako nadomestno materinstvo kot umetna oploditev samskih žensk še vedno prepovedani.

7. mit:

Stanovalci v domovih za ostarele in študentskih domovih bodo lahko zlorabljali institute zunajpartnerske skupnosti kot dalj časa trajajoče neformalizirane istospolne zveze in zahtevali dedovanje po sostanovalcu.

Zunajpartnersko skupnost bo potrebno dokazovati (priče, fotografije, skupno premoženje), sicer pa bi do podobnih zlorab prihajalo tudi sedaj pri lažnem prikazovanju zunajzakonskih skupnosti ipd.

8. mit:

Zakonik ustvarja pravno podlago za spremembe šolskega kurikulum, ki naj bi bil v nasprotju z mnenjem domnevne večine staršev.

Zakonik omenjenih novosti ne predvideva, ampak ta področja urejajo področni zakoni in predpisi tako javnih kot zasebnih šol, med katerimi lahko starši svobodno izbirajo v skladu s svojimi prepričanji, vrednotami, stališči in ideologijami. Učne vsebine (javnih šol) se morajo in se že prilagajajo pluralnosti družinskih realnosti. Sprejem ali zavrnitev zakonika ne bosta spremenila šolskih učnih programov, saj sprejem zakonika ne bo produciral novih oblik družin (ampak bo obstoječe priznal), kakor jih tudi zavrnitev zakonika ne bo izbrisala. Če različne oblike družin priznava tudi šolski kurikulum, je to le odsev družbene realnosti v učnih programih, s katero morajo biti učenci seznanjeni, prav tako, kot morajo biti seznanjeni s svojimi pravicami do izbire (osebnega mnenja o predstavljenih družinskih oblikah, lastnega življenjskega sloga itd.).

1.4.5 Referendum kot orožje v rokah večine zoper temeljne človekove pravice?

Ob prihajajočem referendumu se ponovno poraja dilema, ali je dopustno, da večina (volivcev) odloča o manjšini oziroma o njihovih človekovih pravicah, ki so – mimogrede – temeljno načelo demokracije in o katerih naj se ne bi razpravljalo na referendumih, četudi je referendum eden od temeljev neposredne demokracije.

Referendum, katerega izid bo torej odločujoč za ne/sprejem Družinskega zakonika, namreč ni prvi tovrstnih pri nas. Po tistem se je začelo že pred osamosvojitvijo Republike Slovenije leta 1990 s kampanjo zoper abortusa, ki naj bi igral vlogo ogrožujočega elementa za slovenski narod, in sicer v smislu številčnosti in moralne trdnosti naroda, vendar je bila ideja o referendumu glede prepovedi splava s strani večine političnih strank zavrnjena **z utemeljitvijo, da o človekovih pravicah ni mogoče odločati na referendumu**. Tako je bila decembra 1991 Ustava RS sprejeta skupaj s 55. členom o svobodnem odločanju o rojstvu otrok (Mencin Čeplak 2005: 112-113).

Desetletje pozneje so pravice žensk ponovno postale predmet glasnih političnih in laičnih razprav, in sicer zaradi (še vedno veljavnega) Zakona o zdravljenju neplodnosti in oploditvi z biomedicinsko pomočjo (v nadaljevanju ZZNOBMP), sprejetega v juliju 2000. Razprava o tem zakonu se je skoncentrirala na člen, ki ženski brez stalnega moškega partnerja omogoča umetno oploditev. Argumenti nasprotnikov novele najbolj sporne spremembe, to je predloga razširitve kroga upravičencev do biomedicinske pomoči pri oploditvi na samske ženske, so zavračali načelo enakosti pred zakonom (v tem primeru enakost žensk, ne glede na to, s kom živijo) kot enega temeljnih ustavnih načel pravne države. Podobno kot pri abortusu se je pojavila dilema o prednosti pravic – zagovorniki novele (in abortusa) so poudarjali pravice žensk do enake obravnave (npr. do enake dostopnosti umetne oploditve), nasprotniki pa so ji nasprotovali predvsem v imenu pravice otroka (do obeh staršev) oz. v imenu pravne enakosti otrok. Argumenti takratnih nasprotnikov ne vzdržijo, kajti tudi če bi novela bila sprejeta, zaradi nje noben otrok ne bi bil v neenakopravnem položaju. Če bi se otroci že razlikovali, do tega ne bi prišlo zaradi sprejete novele zakona, temveč zaradi odločitev staršev ali zaradi dejavnikov, na katere niti starši ne morejo vplivati. Nasprotniki novele so namreč spregledali dejstvo, da

veljavni zakon nobenemu otroku ne zagotavlja niti rojstva niti odraščanja v dvostarševski družini in s tem, ko ZZNOBMP omeji samo na ženske s stalnim moškim partnerjem, zagotovi zgolj to, da bo v času otrokovega spočetja ženska imela moškega partnerja, ni pa jamstva, da se bo otroku z obema staršema godilo dobro, kot tudi ni dokaza, da je življenje v enostarševski družini za otroka slabo (*ibidem*: 114-116). Zdi se, da so bili predmet razprav predsodki o tem, da je par moškega in ženske za otroka "optimalnejši" kot samska ženska, ohranjanje mita o *popolni* dvostarševski (heteroseksualni) družini, o prisotnosti moškega kot jamstva za srečno otroštvo, strah pred večanjem števila enostarševskih družin ter bolj ali manj prikrit strah pred utiranjem poti pravica homoseksualnim partnerjem. Podobnost z razpravami o družinskem zakoniku je zaslediti tudi v tem, da je pred desetletjem v zvezi z ZZNOBMP državni zbor novelo zakona izglasoval, a so nasprotniki zahtevali razpis referendumu, na katerem je bil zakon (z nekaj več kot 35-odstotno udeležbo) zavrnjen. Tako diskriminatorna zakonska določba počasi, a zanesljivo postaja samoumevna in legitimna (*ibidem*: 120-121).

Nadaljevalo se je z v letu 2004 predlaganim zakonom, ki bi legaliziral istospolne partnerske zveze in izenačil pravne posledice istospolne partnerske zveze za partnerja oz. partnerko s posledicami, ki jih ima za partnerja heteroseksualna zakonska zveza. Vendar je bil predlog zavrnjen zaradi prevelike podobnosti z obstoječim ZZZDR (*ibidem*: 122). V istem letu je bil na pobudo Slovenske demokratske stranke in Slovenske nacionalne stranke izpeljan referendum o *Tehničnem zakonu*, ki naj bi uredil pravice *izbrisanih* – 18.305 ljudi, ki jih je Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije 26. februarja 1992 izbrisalo iz registra stalnih prebivalcev in prestavilo v seznam tujcev. Na njem so volilni upravičenci z 31 % volilno udeležbo s 94 % glasovali proti sprejemu zakona (dostopno dne 11. 2. 2012 na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Izbrisani>). Referendum sicer ni imel pravnih posledic, je pa nudil priložnost razpravam, polnih predsodkov, strahov, diskriminacije, nestrpnosti, sovražnega govora in dilem glede človekovih pravic in demokratičnosti (podobno kot zahteva za razpis referendum o gradnji džamije v Ljubljani). Tisti, ki so v devetdesetih zaprosili za državljanstvo, so bili žrtev diskriminacije takrat, tisti, ki tega niso storili, so "si sami krivi" in ostajajo žrtve še danes (Mencin Čeplak 2005: 124).

Leto dni pozneje, junija 2005, je bil sprejet Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti, ki se v nobeni točki ne sklicuje na ZZZDR niti ne zagotavlja pravic s področja socialne varnosti, ki sicer izhajajo iz zakonske zveze. Torej še vedno je bolj kot načelo enakosti pomembna obramba simbolnega pomena dvostarševske družine in tradicionalne zakonske zveze ter njunih privilegijev. Gejevski in lezbični pari bi namreč lahko v procesu socialne okužbe odločilno pripomogli k izumiranju slovenskega naroda, zaradi česar je nujno omejevati njihove pravice (*ibidem*: 123).

Referendum o DZak lahko torej upravičeno razumemo kot nadaljevanje prakse referendumskega odločanja o ideoloških vprašanjih, ki zadevajo načelo enakosti v pravicah, kar pomeni sprevračanje referenduma v orožje "večine" zoper pravice manjšine. Edini pogoj je referendumsko vprašanje oblikovati tako, da mu ustavno sodišče ne more očitati neustavnosti. Sklicevanje na demokracijo je v teh primerih mogoče samo, če demokracijo razumemo le kot vladavino neke empirične večine, pozabimo pa na človekove pravice, na načela, "ki veljajo ne glede na okoliščine in jih v nobeni realni situaciji ni mogoče spreminjati" (Riha 1995: 81, v Mencin Čeplak 2005: 125).

Poraja se tudi dvom o politični neoporečnosti civilne iniciative, ki ima po Zakonu o referendumu in o ljudski iniciativi (v nadaljevanju ZRLI) pravico do sklica referenduma po predhodnem zbiranju podpisov (v primeru DZak je to pravico *izkoristila* iniciativa, združena pod vodstvom Aleša Primca pod nazivom **Civilna iniciativa za družino in pravice otrok**, in sicer z očitno podporo nekaterih desno usmerjenih političnih strank – **Nove Slovenije, Slovenske demokratske stranke, Slovenske ljudske stranke in Slovenske nacionalne stranke**), pri čemer lahko prihaja ne le do zlorab te pravice s strani ljudstva, ampak tudi *zlorab* civilne iniciative (kot mehanizma ljudstva za vpliv na oblast in izvrševanje javnega interesa) s strani političnih strank.

Jezik civilne družbe je moč uporabljati tudi za preračunavanje političnih strategij, s katerimi naj bi dosegali vnaprej določeno ali domnevno politično dobro. [...] Izraz "civilna družba" je povezan s prizadevanjem, da bi določili taktična sredstva, ki naj pomagajo doseči ali ohranjati določene cilje. (Keane 2000: 42-43)

Kot piše Zvonko Bergant, lahko politične stranke uradno ali neuradno ustanavljajo inštitute, akademije in druge ustanove, ki nato kot del civilne družbe v posameznih segmentih zastopajo interese te politične stranke, kar samo po sebi ni sporno - zastopanje svojih interesov v takšnih oblikah je povsem legitimno. Zastopanje interesov na ta način postane problematično v primeru, ko jih stranke na oblasti kot njihove ustanoviteljice postavljajo in favorizirajo, če ne že za edine, pa vsaj za najbolj kredibilne predstavnice civilne družbe na določenem segmentu. Takšna politizacija civilne družbe pa je v popolnem nasprotju z njeno logiko in običajno pomeni tudi nevarnost za demokratično družbo. Politične stranke in civilna družba seveda ne morejo živeti izolirano druga od druge, saj nagovarjajo iste ljudi, tako da bo med njimi vselej neka oblika sodelovanja, za pravilen demokratičen razvoj pa je vendarle ključnega pomena, da vsaka izmed njih ohrani avtonomno polje in način delovanja (3, Pogledi, 2011).

Glede na to, da se običajno poleg političnih strank tudi verske skupnosti ne uvrščajo med civilno družbene organizacije, ker naj bi bil njihov neposredni namen oznanjanje ali poglobljanje določene vere in naklonjen predvsem k posameznikom - vernikom, gre upravičeno dvomiti tudi v versko neoporečnost dotične iniciative - Civilne iniciative za družino in pravice otrok. Ta je zbiranje podpisov za referendum in nekaj mesecev trajajočo kampanjo vodila ob očitni podpori **Rimskokatoliške cerkve**, pri tem pa se posluževala ne le simbolov krščanstva (pozivi na referendum v sklopu pridig pri cerkvenih obredih, pozivi na svečanih obredih ob cerkvenih praznikih ipd.), ampak tudi slovenstva (slovenska zastava, himna, slovenske tradicionalne noše, petje in recitacije slovenskih pesmi ipd.), kot da vsi, ki živimo v Sloveniji, pripadamo isti religiji, ob opredeljevanju glede Družinskega zakonika pa zavzemamo ista stališča.

S tem ko države ne razumejo kot ozemlja, ki je pod jurisdikcijo suverene oblasti, in državljanov kot ljudi, ki na tem ozemlju živijo pod to jurisdikcijo, ampak gledajo nanjo kot na rodno grudo in na državljane kot na bitja, ki rastejo iz teh tal, spreminjajo državo v rastlinjak. (Mastnak 1995: 139, v Mencin Čeplak 2005: 126)

Torej s tem, ko na osebne okoliščine, kot so etnična, verska pripadnost, spolna usmerjenost, netradicionalni življenjski stili ipd. gledamo kot na grožnjo "naši" kulturi, "našemu" narodu, "našim" vrednotam, kršenje pravic na podlagi tega pa kot prizadevanje za ohranitev vsega, kar je "našega", se krhajo temelji države (Mencin Čeplak 2005: 126).

1.5 Implikacije za socialno delo

Socialno delo z družinami je bilo vedno pomembno področje socialnega dela, ob tem pa se je tudi razvijalo strokovno znanje o družini in pomoči (Čačinovič Vogrinčič 2007: 25), torej je pomoč družini veliko doprinesla tudi socialnemu delu kot stroki. Znanja o tem, kako družina deluje in kako ji pomagati oz. kako pomagati posamezniku v njej, je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v obliki izbirnega predmeta Socialno delo z družino vzpostavila strokovnjakinja za psihologijo družine, družinska terapevtka in predavateljica na Fakulteti za socialno delo prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, kar je pomenilo prvi poskus doktrine socialnega dela z družino pri nas. Stroka je pričela reflektirati svoje delo, razvijati koncepte in procese pomoči, soustvarjati jezik, značilen za socialno delo in (postmoderni) čas, ki ga živimo. Strokovno kompetentno delo zagotavlja socialnodelovna koncepta, in sicer koncept delovnega odnosa in koncept izvirnega delovnega načrta pomoči, ki zagotavlja znanje za ravnanje. V socialnem delu se spoštuje samodefincija uporabnikov oziroma družin, proces pomoči se skupaj z njimi vedno znova definira in soustvarja, saj so družine in posamezniki v njej bogat vir moči in podpore pri raziskovanju uresničljivega ter dobrih izidov za vse udeležene v kompleksnem psihosocialnem problemu. Poslanstvo socialnega dela z družino torej ni le posredovanje po zakonih in zapisanih načelih uporabnikom pripadajočih pomoči, ampak tudi raziskovanje in soustvarjanje potrebnih sprememb, ki bi družino okrepile. Pri soustvarjanju tako kompleksne pomoči pa je pomembno, da ima socialna delavka, socialni delavec znanje o družini, ki ga vnaša v dialog in sodelovanje kot možno artikulacijo razvidnosti, sem pa sodi poznavanje pluralnosti družinskih oblik oziroma značilnosti sodobnih družin, zakonodaje, institucij in psihologije družine (*ibidem*: 26-29).

1.5.1 Socialno delo v kontekstu sodobnih sprememb v družinskem življenju

Seveda se je smotrno vprašati – in to je tudi eden bistvenih namenov te naloge - kakšne potenciale, naloge in izzive ima socialno delo v kontekstu sodobnih sprememb v družinskem življenju, zlasti pri delu z ljudmi, ki bi bili po novem zakoniku opredeljeni kot družina, v javnosti pa morebiti (še vedno) *nelegitimne skupnosti*.

Urekova (2005: 156) pravi, da družine, v katerih starši so nosilci določenih lastnosti, ki jih stigmatizirajo kot neprimerne starše, javnim institucijam praviloma vzbujajo skrb glede tega, ali se v družini zadosti otrokovi koristi, pri tem pa pogosto že v izhodišču ocenijo, da so tveganja, ki jih prinašajo življenjske situacije v takih družinah, za otroke previsoka. Zato je pomoč strokovnih služb v takih primerih bolj verjetno osredotočena na pomanjkljivosti, ki naj bi izhajale iz kakršnih koli značilnosti (osebnih, telesnih, duševnih, kulturnih idr.) staršev, kot da bi poskušali odstraniti ovire, ki jih doživljajo otroci in starši (*ibid.*) oziroma mobilizirati njihove vire moči, kot pravi Čačinovič Vogrinčič (2007). Dognanja strokovnjakov, ki se ukvarjajo s koncepti družine, namreč kažejo na to, da so bolj kot oblika, struktura ali tip družine pomembne psihološke naloge, ki jih družina izpolnjuje, kar se še posebej izrazito izkaže v kontekstu fluidne in spremenljive definicije družine v sodobnem času (Urek 2005: 158). Družina pa te naloge izpolnjuje, ko svojim članom omogoči izkušnje samospoštovanja in občutek lastne vrednosti, česar so sposobni starši, ki se naučijo, da sta oba z otrokom pomembna. V takšni družini **naj ima otrok zato pravico do resničnosti** (E. Von Braunmuhl 1979), to pomeni pravico, da se ga vidi, sliši, da lahko misli, kakor misli in da ima pravico do vseh svojih čustev **in s to pravico povezane sposobnosti za ljubezen** (ki torej ni od boga dana, ampak odločitev, delo, z njo se moramo naučiti ravnati in jo varovati), **pogajanje** (L'Abate 1994) in **konflikt** (Mertens 1976, v Čačinovič Vogrinčič 2007: 45-46, *poudarki moji*). Starš(i) naj torej otroku/otrokom, pa tudi ostalim članom družine ustvari(jo) pogoje za varen prostor, v katerem bo lahko vsak povedal, kaj si želi, misli, čuti, s poslušanjem in v komunikaciji, konverzaciji pa se tako lahko vsi člani družine učijo drug od drugega, o življenju in o sebi, s čimer varuje(jo) družino, bližino in odnos, pri sebi pa priložnost, da se spremeni(jo), kajti ne spreminjamo drugih, ampak sebe, saj smo

zaradi **etike udeležnosti odgovorni za svoj delež v soustvarjanju**. Namreč podobno kot ljubezen nam družina ni dana (*od zunaj*), da bi jo varovali, ampak jo vedno znova soustvarjamo. Uspešne družine pa opisuje tudi ameriška družinska terapevtka Virginia Satir (1995: 12-13, v Čačinovič Vogrinčič 2007: 47), in sicer kot tiste, ki premorejo visoko stopnjo samovrednotenja, neposredno, jasno in določno komunikacijo, prilagodljiva in človeška pravila, ki ustrezajo trenutnim potrebam in dani situaciji ter odprto in zaupljivo povezavo z družbo, ki temelji na izbiri. Koncept zdrave družine je oblikoval tudi angleški psihiater in terapevt Robin Skynner, opisuje pa jo kot družino, katere člani so pozitivno in prijateljsko naravnani, zmorejo čustveno neodvisnost, ki omogoča tako povezanost kot ločenost, starša sta v močni in enakopravni koaliciji, pripravljena sprejemati odločitve ob posvetovanju z ostalimi člani (otroki), v takšni družini poteka komunikacija svobodno in odkrito, brez prepovedanih ali nesprejemljivih čustev, zaradi izredne čustvene opore pa takšne družine zmorejo spremembe, ki jih brez teh lastnosti ne bi prestale (1995, v Čačinovič Vogrinčič 2007: 48). Podobno govori o funkcionalnih družinah kot družinah, ki opravljajo svoje naloge, psihiatrinja in družinska terapevtka prof. dr. Martina Tomori: "Funkcionalnost družine je odvisna od odnosov in procesov, ki povezujejo člane te skupnosti in ne od njihove formalne razporeditve in usklajenosti z ustaljenimi splošnimi merili." (1994: 164) Pri tem kot naloge, ki naj bi jih za vse svoje člane opravljale funkcionalne družine, našteva zagotavljanje ustreznega osebnostnega razvoja, dajanje možnosti zaupanja vase in v druge ljudi, razvoj posameznikove individualnosti, gradnja ustreznega vrednostnega odnosa do sebe, drugih in do sveta, nudenje izkušenj za navezovanje pomembnih čustvenih odnosov, prevzemanje odgovornosti, sprejemanje odločitev, dajanje opore drugim, prilagajanje svojih potreb in teženj potrebam in težnjam drugih, za vodenje in podrejanje, razvoj komunikacijskih sposobnosti idr. (*ibidem*: 152).

Omenjenim sodobnim strokovnjakom je torej skupno to, da v svojih konceptih izpostavljajo dogajanja, procese v družini in ne njeno obliko (glede na število družinskih članov, spolne orientacije staršev in biološke ne/povezanosti med starši in otroci). Še vedno pa se nekateri strokovnjaki ukvarjajo s tem, ali sodobne družinske oblike s svojimi posebnostmi lahko zagotovijo okoliščine, ki bi omogočale t. i. *zdrav razvoj* družinskih članov, s čimer odvrčajo

pozornost od vprašanj, ki se zdijo v sedanjem času bolj relevantna, na primer, zakaj se moški in ženske ločujejo, zakaj želijo ženske imeti otroka same itd. (Featherstone 2004, v Švab 2003).

1.5.2 Strokovni in etični izzivi za teorijo in prakso socialnega dela

Izkušnje socialnih delavk in delavcev v Sloveniji kažejo na to, da se ti strokovnjaki v svoji praksi večinoma (še) niso soočali z istospolnimi družinami (čemur gotovo botruje (tudi) aktualna zakonodaja oz. pomanjkljivost le-te), medtem ko imajo - po statistiki družinskih oblik v Sloveniji sodeč (dostopno dne 10. 2. 2012 na http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4029) – več izkušenj z enostarševskimi, reorganiziranimi in rejniškimi družinami (pri tem velja omeniti, kar opozarja Renerjeva (Rener et al. 2006: 33), da je uradna statistika selektivna in pomanjkljiva, kar moramo upoštevati pri interpretaciji družinskih življenj). Mnenjska anketa Študentske organizacije Univerze v Ljubljani, opravljena maja 2000, ki jo Urekova povzema v svojem pisanju (2005: 161-162), kaže namreč na to, da pri raziskovanem vzorcu socialnih delavcev še vedno prednjačijo razmišljanja in prepričanja, ki temeljijo na zdravi pameti pred strokovnimi argumenti, ko je govora o istospolnih družinskih življenjih, kar je zaskrbljujoče, če pomislimo, kako bi s temi družinami ravnali socialni delavci, če/ko bi prišli v stik z njimi. Odgovori respondentov (ki jih je bilo sicer le 24, od raziskave pa je minilo že dobrih deset let, pa vendar je rezultate vredno komentirati) namreč odsevajo nereflektirane predsodke in ne praktičnih izkušenj. Kar je do neke mere razumljivo, saj je ista anketa pokazala tudi, da so socialne delavke in delavci glede informiranja in izobraževanja na področju homoseksualnosti prepuščeni sebi in svojim pobudam. Redka pričevanja pripadnikov spolnih manjšin pa govorijo o tem, da odzivi profesionalnih služb, na katere se obračajo po pomoč zaradi osebnih ali partnerskih težav, segajo od zelo pozitivnih do resnih poskusov spreobračanj, so pa ti odzivi odvisni predvsem od osebne razgledanosti in širine strokovnjakov na eni in od njihovih predsodkov do homoseksualnih posameznikov in skupnosti na drugi strani, ne pa od strokovne doktrine ali načelne naravnosti, ki bi jo te službe imele med svojimi načeli dobre prakse (*ibidem*: 165).

Istospolna partnerstva in družine torej pred teorijo in prakso socialnega dela postavljajo nove strokovne in etične izzive. Za socialne delavce to pomeni spremembo iz nedejavne drže, ki jo

narekujejo predsodki in občutki v držo aktivnega zagovorništva s strokovnimi argumenti (*ibidem*: 168), tudi ko gre za kakršne koli druge družinske oblike, ki utegnejo porajati predsodke in strah pred neznanim.

Predpogoj za delo z ljudmi v socialnem delu kot stroki je **reflektiranje lastnih predsodkov, povečanje občutka za vsakdanje življenje in specifične situacije**, s katerimi se srečujejo posamezniki v istospolnih družinah, **razviti načela in metode dela v smeri depatologizacije spolne usmerjenosti nasploh in istospolnih družin posebej, povečati pomoč depriviligiranim družinam in aktivno zagovorništvo**, ki pomeni: **povečati delo v skupnosti na ozaveščanju in zmanjševanju diskriminacijskih dejavnikov**, ki so vir stresa za posamezne odrasle in otroke; in ne nazadnje – **vključiti se v prizadevanja nevladnih organizacij in drugih akterjev za uveljavljanje, priznanje in večjo vidnost istospolnih partnerstev in družin** (*ibidem*: 168, *poudarki moji*).

Psihologinja doc. dr. Lea Šugman Bohinc (1996: 404-405) pri tem (oziroma pri svetovalnem procesu nasploh) poudarja pomen komunikacije ali natančneje – konverzacije (teorija konverzacije po Pasku, 1992), ki pomeni **nenehno preverjanje svojih in sogovornikovih interpretacij**, pri čemer se posameznikovi osebni koncepti nenehno izčiščujejo skozi razgovor, hkrati pa neizogibno ostajajo njegov, njen zasebni pomen. **Vrednost takega razgovora je v sporazumu kot rešitvi konflikta**, kar lahko pomeni bodisi sporazum, da se sogovornika strinjata, da se ne strinjata ali pa skupaj soustvarita novo interpretacijo kot izid razgovora, kar povzroči spremembo pri obeh sogovornikih. V socialnem delu je namreč glavno orodje jezik, ki ga uporabljamo skozi komunikacijo, konverzacijo. Pri tem je **dovolj**, kot pišeta Kordeš in Jeriček (2001: 282-283, *poudarki moji*), **da se le eden izmed udeležencev komunikacije** (ki bi jo Pask imenoval konverzacija, Kordeš in Jeriček pa spiralno približevanje), **na primer socialna delavka, delavec, odloči za pogled izven** svojih predpostavk, predsodkov, stereotipov, konstrukcij realnosti (npr. predstav o uporabniku, ki jih ne/vede *zgradi* že ob prvem srečanju z njim), se pri tem zave, da skozi nov pogled na svet spoznava predvsem sebe ter svoje meje (npr. da ima predsodke do posvojitev s strani istospolnih staršev) in ne toliko sogovornika (uporabnika, uporabnico), stalno obnavlja pripravljenost za spremembe in novo resničnost (saj so stari vzorci interpretiranja še vedno prisotni in utrjeni kot posledica socializacije, kulture, vzgoje,

zato je potrebno naučiti se krmariti med starimi in novimi vzorci) ter pri tem prevzame odgovornost, da bo ta (spiralna) komunikacija, konverzacija imela vpliv na oba sogovornika. To pa od socialne delavke, delavca zahteva (poleg že omenjene zavestne odločitve, želje po spremembi) **aktivno držo odprtosti, sprejemljivost, dojemljivost, iskrenost v izražanju mnenj, stereotipov, predsodkov z izogibom vrednostnim sodbam in opredelitvam**. Izražanje pri tem naj bi bilo kreativno, domiselno in **zavestno vodeno** (*ibidem, poudarki moji*).

Socialno delo mora tudi slediti sodobnim smerem razvoja družinskega življenja, pluralizaciji družinskih oblik, življenjskih stilov in potekov, spreminjanju družinskih vrednot, družinskih vlog ter drugim spremembam na področju družine. Pri tem je nujno upoštevati vpliv drugih družbenih sprememb sodobnega časa (upadanje števila zakonskih zvez, večanje števila kohabitacij, razvez in otrok, rojenih zunaj zakonske zveze idr.), ki so rezultat širših družbenih sprememb in gibanj v 20. stoletju (Švab 2001), brez katerih je nemogoče razumeti položaje, izkušnje, doživetja, motive in probleme družin in posameznikov v njej (Urek 2005: 169).

Socialni delavci in socialne delavke se morajo torej zavedati raznolikosti družinskega življenja, saj jim to pomaga razumeti, da **ljudje iščejo in uresničujejo družino v zelo različnih oblikah družinskega življenja, ki jo sami zase poimenujejo in doživljajo kot družino**. Raznolikost namreč govori o tistih oblikah družinskega življenja, ki so ljudem uresničljive in ne o krizi družine. **Odkrivanje, določanje idealnih ali "ustreznih" oblik družinskega življenja ni cilj znanstvenega in strokovnega dela socialnega dela, temveč prispevek k temu, da bi bolje razumeli življenje v različnih družinah in v njih dobili, kar potrebujemo**. Vsaka družina se uresničuje na svoj način, na svoj način ravna z intimnostjo in medgeneracijskimi razlikami, na svoj način preizkuša avtonomijo in povezanost ter na svoj način uresničuje pravico do resničnosti. O tem pa socialni delavci, delavke vedo še premalo (Čačinovič Vogrinčič 1995, v Urek 2005: 169, *poudarki moji*).

Socialno delo mora biti pozorno na tiste družinske oblike, ki so že v izhodišču težje uresničljive ali povsem nedostopne oziroma doživljajo na svoji poti uresničevanja več ovir kot druge ter jih narediti vidne. V teh družinah (kakor v vseh ostalih) je potrebno s pomočjo *spiralne* komunikacije iskati in mobilizirati vire moči, upoštevati njihove prednosti in priložnosti. Raziskovanje uresničljivosti v teh družinah pomeni v prvi vrsti politični boj za pravico do

obstoja, v katerega se morajo vključiti tudi socialni delavci, delavke. To pomeni socialno akcijo, s katero je moč doseči spremembe in vključitev novih družinskih oblik med legitimne oblike družine, kar pa ne pomeni, da se pozitivne spremembe po zaslugi stroke socialnega dela doslej niso dogajale, ampak da je ta področja potrebno še podrobneje raziskati, osvetliti in zbrisati meje med *primernimi/zaželenimi* in *neprimernimi/nezaželenimi* družinami, ki temeljijo na rasističnih predpostavkah. Nujno je torej "razbijati predsodke, ki še vedno stojijo pred znanjem, ali še huje – se predstavljajo kot znanje." (Urek 2005: 170) Ne glede na to, ali bo Družinski zakonik na referendumu sprejet ali ne, dodajam jaz.

2 PROBLEM

V času sprejemanja novega Družinskega zakonika sta se laična in strokovna javnost bolj ali manj burno odzivali na vsebino zakona oziroma nekatere njegove člene, mediji pa že poltretje leto budno spremljajo (morda celo spodbujajo) delitve posameznikov in skupin na *pobudnike* in *nasprotnike* referendumu ali drugače - *nasprotnike* in *zagovornike* Družinskega zakonika, pri čemer se obe strani poslužujeta bolj ali manj strokovno podprtih argumentov *za* ali *proti* zakoniku. Pri teh argumentacijah smo priča predvsem različnim interpretacijam istih členov zakona, včasih celo neobstoječih členov zakona, ki utegnejo zavajati laično javnost in oblikovati javno mnenje. Na katerih točkah zakonika prihaja do razhajanj mnenj, kakšni so vzroki za ta razhajanja, kako je javni govor o zakoniku prikazan v medijih, kako ljudje in mediji interpretirajo določene člene zakona, zakaj imajo nekateri ljudje občutek, da bi se jim s sprejetjem zakona katera izmed pravic odvzela oz. kršila, zakaj nekateri ljudje govorijo o členih zakonika, ki jih ni, kdo podpira Civilno iniciativo iz ozadja, kaj bi pomenilo sprejetje zakonika za socialno delo kot stroko oziroma kaj bi za stroko pomenilo nesprejetje zakonika ter kaj so socialni delavci, socialne delavke kot strokovnjaki/nje dolžni/e narediti v svetovalnem delu z družino so vprašanja, na katera sem skušala odgovoriti v svojem raziskovalnem delu, ki je obsegalo zbiranje časopisnih člankov, povezanih z Družinskim zakonikom in interpretacijo le teh s pomočjo kritične diskurzivne analize (v nadaljevanju KDA).

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativne narave, saj so osnovno izkustveno gradivo, ki ga v raziskovalnem procesu zbiram, besedni opisi ali pripovedi, v besednem opisu pa je to gradivo tudi obdelano in analizirano, torej na beseden način brez uporabe merskih postopkov ali operacij nad števili (Mesec 2007: 11). Izbrana raziskava je študija primera, kar pomeni, da raziskujem majhno število primerov (časopisnih člankov izbranih časnikov o proučevani temi), ki jih med seboj primerjam in analiziram, ob tem pa opisujem tudi proces samega raziskovanja (*ibidem*: 18). Pred samim začetkom raziskave sem o predmetu raziskave že imela neko predstavo, sicer preprosto in nedorečeno. Ta izhodiščna predstava kot začetni pojmovni okvir me usmerja pri opazovanju in razumevanju predmeta raziskovanja, odkritja o predmetu raziskovanja pa mojo izhodiščno predstavo spreminjajo, širijo in me vedno znova vodijo do novega opazovanja in do vedno širšega razumevanja. To postopno širjenje spoznavanja imenujemo hermenevtični krog ali krog širjenja razumevanja (*ibidem*: 16). V kibernetiki drugega reda namreč opazovalec nastopa kot udeleženec v opazovanem procesu, pri čemer opazovalec vpliva na rezultat opazovanega (in nanj ne more ne-vplivati), pri tem pa se udeleženec tudi sam spremeni (spremeni se njegov pogled na opazovan sistem oziroma vedenje o raziskovanem problemu). Ker svet (predmet opazovanja, raziskovanja) ni statičen, se nenehno rojeva in spreminja skozi spoznavanje (opazovalca, raziskovalca) (Kordeš, Jeriček 2001: 276). Zato lahko vsako na novo pridobljeno znanje upoštevamo pri načrtovanju naslednjega koraka, kajti "ko bolje razumemo, bolje sprašujemo" (Mesec 2007: 16). Tega pa se moram kot raziskovalka zavedati ter svoje odzive in svoj odnos na proučevano dogajanje upoštevati kot gradivo, o katerem je vredno razmisliti (*ibidem*: 17).

V analizi raziskovanega gradiva se oprimem teorije kritične diskurzivne analize (v nadaljevanju KDA). Ta analiza je interpretativne in pojasnjevalne narave, upošteva sistematično metodologijo ter odnos med tekstom in njegovimi družbenimi okoliščinami, ideologijami in odnosi moči. Interpretacija je dinamična, odprta za nove kontekste in informacije. KDA je družbena znanstvena disciplina, ki se ukvarja s praktičnimi družbenimi vprašanji (Wodak 1996, po

Erjavec, 2007). Kot pri doktrini postmodernega socialnega dela je tudi pri tej metodi in teoriji bistveno orodje jezik in uporaba le-tega.

V družboslovju priljubljena vrsta kvalitativne analize je torej uporabna predvsem zaradi svoje interpretivne narave, kar ji omogoča predmet raziskovanja (tekst, govor, lingvistične družbene interakcije), ki sicer ima določen pomen, a ne absolutnega. Pomen se namreč oblikuje v interakciji z bralcem, opazovalcem, raziskovalcem in se od posameznika do posameznika (pa tudi v kontekstu časa in prostora) lahko razlikuje. Ta *neabsolutna, nedokončna* narava raziskovanih pojavov botruje njihovim na interpretacijo omejenim analizam, zato metodologija diskurzivne analize ne prinaša "receptov" ali preverljivih in eksaktnih metodoloških pravil kot nekatere druge kvalitativne metodologije (Kuhar 2003: 17). Zatorej spoznanja, ki izhajajo iz raziskave, niso dokončna resnica, ampak le opazovalčeva (torej moja) razlaga raziskovanega empiričnega gradiva. Predmet proučevanja torej ni nikdar popolnoma razprt, očiten ali do konca spoznaven, ampak ga moram kot raziskovalka postopoma odkrivati tako, da širim svojo interpretacijo o njegovi naravi. "Isto "objektivno" opazovano dogajanje ima drugačen pomen za različne udeležence in tudi za različne opazovalce. V raziskavi odkrivamo različne interpretacije, jih med seboj primerjamo in širimo svojo interpretacijo." (Mesec 2007: 18).

3.2 Merski instrumenti in viri podatkov

V raziskavi sem zbrala sekundarne vire podatkov, in sicer tiskane in spletne izdaje časopisnih člankov štirih slovenskih dnevnikov – Delo, Dnevnik, Primorske novice in Večer ter štirih slovenskih tednikov – Demokracija, Družina, Mladina in Reporter. V skladu z namenom raziskave (ugotoviti način in vsebino poročanja omenjenih medijev o dogajanju v povezavi z Družinskim zakonikom ter diskurzov, ki se ob tem porajajo), sem se odločila zbrati in analizirati članke od dne 16. 6. 2011 (ko je bila v Državnem zboru sprejeta zadnja različica Družinskega zakonika) do 23. 2. 2012 (ker se je dan po tem, torej 24. 2. 2012, pričela uradna kampanja o referendumu glede sprejetja ali zavrnitve DZak). V tem času je bila namreč polemika o sami vsebini zakonika, pa tudi ne/dopustnosti referenduma o tem zakoniku zelo burna, sprožila pa je vrsto družbenih, političnih, ideoloških in osebn(ostn)ih vprašanj.

Članke sem analizirala s pomočjo metode in teorije KDA.

3.3 Populacija in vzorčenje

Ker gre v raziskavi za singularno študijo primera, populacijo predstavlja celotno poročanje v izbranih medijih v povezavi z Družinskim zakonikom v določenem časovnem obdobju. V izbranih časopisih v izbranem časovnem obdobju sem zbrala 445 tiskanih in spletnih izdaj člankov o temi Družinskega zakonika, ki sem jih evidentirala pri medijskem poročanju in predstavljajo populacijo.

Analizirala sem 445 člankov, ki so bili med 16. 6. 2011 in 23. 2. 2012 objavljeni ali v tiskani ali v spletni izdaji omenjenih časnikov in obravnavali raziskovane teme.

Število vseh tiskanih in spletnih izdaj člankov je bilo: 445

Število člankov v posameznih medijih:

❖ Delo: 97	❖ Demokracija: 24
❖ Dnevnik: 93	❖ Družina: 32
❖ Primorske novice: 82	❖ Mladina: 37
❖ Večer: 44	❖ Reporter: 36

3.4 Zbiranje podatkov

Spletne in nekatere tiskane izdaje člankov sem pridobila s pomočjo interneta, in sicer tako, da sem na spletnih straneh izbranih časnikov v njihove brskalnike vnesla iskalno geslo 'družinski zakonik' in tako izbrala zadetke, ki ustrezajo raziskovanemu časovnemu obdobju. Nekatere zadetke, ki jih je brskalnik ob navedenih iskalnih zahtevah sicer prikazal, niso se pa vsebinsko nanašali na družinski zakonik oziroma na raziskovani problem, sem zato izločila.

Tiskane izdaje člankov, ki na spletu niso dostopni ali pa so dostopni le naročnikom tiskanih izdaj časnikov, sem zbrala v Univerzitetni knjižnici Maribor, in sicer s pomočjo njihovega naročniškega gesla, ki mi je omogočil brskanje po spletnem arhivu ter s pomočjo brskanja po tiskanih izdajah nekaterih časopisov, ki spletnega arhiva tiskanih izdaj ne omogočajo. Tudi tukaj

se je nekaj člankov izkazalo kot nerelavantnih za raziskovano temo o Družinskem zakoniku, zato sem jih pri svoji analizi izpustila. Članke, ki so se pojavljali tako v spletni kot tiskani izdaji nekega medija in se izkazali za popolnoma identične, sem štela kot en članek.

Za raziskovanje časnikov Delo, Dnevnik, Primorske novice in Večer sem se odločila zaradi regij, ki jih pokrivajo (osrednjeslovenska, Primorska in Štajerska), predvsem pa zaradi visoke stopnje branosti, ki jih v zadnjih letih dosegajo. Za tednik Demokracija in dvotednik Družina sem se odločila, ker v svojih pisanjih zavzemata pretežno vsebine in interese politične desnice oziroma katoliškega dela prebivalstva v Sloveniji. Za tednika Mladina in Reporter pa sem se bolj kot zaradi njune (domnevne) nepristranskosti odločila zaradi postavitve uteži na stran tednikov – tako torej vir podatkov predstavljajo članki štirih dnevnikov in štirih tednikov. Za tiskane in spletne izdaje omenjenih časnikov sem se odločila zato, ker predpostavljam, da obe vrsti izdaj dosegata več bralcev kot samo tiskana ali samo spletna izdaja posameznega medija.

V skladu z namenom raziskave (ugotoviti način in vsebino poročanja omenjenih medijev o dogajanju v povezavi z Družinskim zakonikom ter diskurzov, ki se ob tem porajajo), sem se odločila zbrati in analizirati članke od dne 16. 6. 2011 (ko je bila v Državnem zboru sprejeta zadnja različica Družinskega zakonika) do 23. 2. 2012 (ker se je dan po tem, torej 24. 2. 2012 pričela uradna kampanja o referendumu glede sprejetja ali zavrnitve DZak). V tem času je bila namreč polemika o sami vsebini zakonika, pa tudi ne/dopustnosti referenduma o tem zakoniku zelo burna, sprožila pa je vrsto družbenih, političnih, ideoloških, socialnih vprašanj.

3.5 Obdelava in analiza podatkov

Zbrane podatke sem analizirala s pomočjo kvalitativne metode kritične diskurzivne analize (v nadaljevanju KDA). Članke, zbrane na spletnih iskalnikih izbranih medijev in v Univerzitetni knjižnici Maribor, sem prekopirala v računalniški program Microsoft Office Word, tistih nekaj izmed njih, ki pa jih nisem našla v elektronski obliki, sem fotokopirala v fotokopirnici. Vse članke sem uredila kronološko od starejših datumov izdaje k novejšim in jih v takšnem zaporedju pričela brati. Ob branju sem izpisovala pomembnejše teme, diskurze, ki sem jih zaznala, argumente, izjave, misli, stališča, prepričanja, ki pričajo bodisi proti bodisi v prid

zakoniku, torej stičišča, na katerih je prihajalo do nasprotovanj glede zakonika ali upravičenosti referendumu o zakoniku.

Označene dele besedil sem tako razvrstila v teme, ki so se v člankih največkrat pojavile. Teme sem poimenovala in prepisala v Microsoft Office Word. Nato sem zaradi vsebinske sorodnosti nekaterih tem te združila v sedem diskurzov. V sklop vsakega diskurza sem prekopirala ali prepisala dele člankov, ki so o tem diskurzu govorili bodisi iz stališča, ki zakonik podpira, bodisi iz zakoniku nasprotujočega stališča. Tako sem znotraj diskurzov vsebinsko razčlenila in problematizirala argumente za in proti zakoniku. Citirane dele člankov sem dopolnila in povezala s svojimi interpretacijami, ponekod temelječih na teoretičnem delu diplomske naloge, drugod na lastnih spoznanjih in sklepih, izhajajočih iz primerjav različnih člankov.

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 Kritična diskurzivna analiza izbranih tiskanih in spletnih medijev o Družinskem zakonu

Jezik je pomemben zato, ker ni nevtralen, pomena nima vrojenega in sveta ne opisuje, ampak ga konstruira. To pomeni, da konstruira tudi naše dožemanje, znanje, misli, čustva, prepričanja, stališča itd. – našo realnost torej. Jezikoslovci in antropologi so dognali, da vsi jeziki temeljijo na binarni strukturi, kar pomeni, da ima skoraj vsaka beseda svoj nasprotni pomen, torej besedo, ki opisuje nekaj nasprotnega (protipomenko, npr. dobro - slabo, novo - staro, strpno - nestrpno itd.). Tako ima v vsakem paru dveh besed z nasprotujočimi si pomeni ena izmed besed prednost pred drugo v smislu pozitivnejšega predznaka (npr. dobro, novo, strpno oziroma odvisno od interpretacije in konteksta), pri občinstvu pa se ob omembi ene besede porodi pomen druge (asociacija) – podoben proces se pojavi pri bralcih nekega medija, zato znanje o odnosih z javnostmi med drugim zahteva tudi veščine namenske uporabe posameznih besed, ki naj vplivajo na percepcijo javnosti (Erjavec, Poler Kovačič 2007: 15).

Tudi pojem *diskurz* ima več pomenov, eden izmed njih pomeni določen način razumevanja sveta in izražanja (govorjenja in pisanja) o njem, vključuje pa omejeno število izjav in besed. Je torej način izražanja, ki daje pomen izkušnjam iz določene perspektive; diskurz je raba jezika na določenem področju. Diskurzi so neločljivo povezani z interesi družbeno močnih posameznikov in družbenih skupin, prek tega z odnosi moči in socialnimi, kulturnimi ter družbenoekonomskimi razmerami, saj diskurzi določajo, kdo je pooblaščen za izrekanje sodb ali mnenj o določenem pojavu. Številni kodi diskurzov so skozi čas sicer postali samoumevni, vendar to ne pomeni, da so stabilni in da se počasi in prikrito ne spreminjajo – nasprotno, edina stalnica diskurzov je prav njihovo nenehno spreminjanje. Diskurzi so lahko tako vključevalni kot izključevalni, saj določajo, kaj se sme reči ali razmišljati glede nekega pojava in kako se to sme oziroma ne sme reči, razmišljati ali storiti. Diskurzi organizirajo načine, kako mislimo na nek fenomen in kako se s temi fenomeni ukvarjamo (*ibidem*: 17).

Teorija kritične diskurzivne analize trdi, da se diskurz – raba jezika na nekem področju torej – razume kot oblika družbene prakse, ki implicira dvosmerni odnos: tako kot na diskurzivne dogodke vplivajo razmere, institucije in družbene strukture, tako tudi diskurz vpliva nanje (Fairclough in Wodak 1997, v Erjavec, Poler Kovačič 2007: 18).

V sodobnem svetu se preko množičnih medijev zelo učinkovito prenašajo ideologije. Predpostavka ideologije je, da je med člani določene družbene skupine množično sprejeta. Zaradi svojega vpliva lahko mediji te ideologije pri svojih bralcih, gledalcih, poslušalcih bodisi utrjujejo bodisi jih od njih odvrtaajo, saj aktivno sodelujejo pri njihovi (re)konstrukciji (*ibidem*: 26). V diskurzu dosegajo ideologije svojo materialnost skozi svoj jezikovni znak. Teorija KDA temelji na prepričanju, da je kulturna dimenzija pri oblikovanju in vzdrževanju odnosov moči pomembnejša od ekonomske in da je politična struktura v družbi odvisna od določene kombinacije politike/institucije in civilne družbe. "Da bi pod pritiskom politične družbe dosegli soglasje večine, mora biti oblikovana kolektivna volja, ki jo je mogoče razviti samo z ideološkimi sredstvi." (Erjavec, Poler Kovačič 2007: 41) Družba in kultura torej oblikujeta diskurz in obratno.

KDA v svoji raziskavi uporabljam za raziskovanje odnosov med ravnmi realnosti, med tekstem in družbeno prakso, ki se kažejo skozi različne diskurze, ki sem jih v povezavi z družbenimi polemikami o Družinskem zakoniku izpostavila, pri čemer upoštevam prednost te vrste analize, ki je tudi v tem, da analiziram ne le to, kar v tekstu je prisotno, ampak tudi tisto, česar v tekstu ni.

4.2 Izhodišča za razpravo

Ob branju člankov sem zasledila in izpisala več pomembnejših tem, ki so se vedno znova pojavljale, te pa sem nato glede na njihovo vsebinsko povezanost glede na svoje (re)interpretacije združila v sedem diskurzov. V izbranih diskurzih so se v raziskovanih medijih kazala bistvena razhajanja v interpretacijah nekega člena zakonika in se na podlagi tega oblikovali argumenti za in proti Družinskemu zakoniku, torej diskurzi predstavljajo glavna navzkrižja zagovornikov in podpornikov zakonika. Argumente zagovornikov in nasprotnikov zakonika sem izpostavila v sklopih posamičnega diskurza, interpretirala njihov pomen in širši

družbeni namen, ki ga utegnejo imeti, ob tem pa bila pozorna na to, kako mediji poročajo o posamičnih diskurzih, kdo so zagovorniki in kdo nasprotniki zakonika in kaj o njih povedo njihova prepričanja, stališča oziroma interpretacija samega zakona.

Teme, ki so se pojavljale: (re)definicija družine, zavzemanje za dobrobit otrok, pomen očetovstva in materinstva, pomen in namen zakonske zveze, posvojitve otrok v istospolno partnersko skupnost, biološki determinizem, ne/univerzalnost vrednot in načinov življenja, sklicevanje na (domnevno) stališče stroke, sklicevanje na prihodnost naroda, posledice zakonika na ostalo zakonodajo, problematika o (ne)dopustnosti referendumov, spregledani členi zakonika, pomisleki o poteku kampanje, interpretacija temeljnih človekovih pravic, (poskusi) laži in manipulacij, podporniki Civilne iniciative, zagovorniki Družinskega zakonika

Te teme sem združila v naslednje diskurze, iz katerih sem nadalje izpeljala argumente za in proti zakoniku:

- Diskurz o (re)definiciji družine
- Diskurz o materinstvu in očetovstvu
- Diskurz o izenačitvi zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi
- Diskurz o varovanju koristi otrok
- Diskurz o spregledanih členih zakona
- Diskurz o členih, ki jih ni
- Diskurz o dopustnosti in posledicah referendumov

4.3 Argumenti za in proti zakoniku ali boj za interpretacijo novega zakonika

V celotnem poglavju (4.3) ležeči tisk zaznamuje citate raziskovanih in analiziranih člankov, odebeljen tisk pa so izključno moji poudarki, zato v nadaljevanju tega posebej ne izpostavljam.

4.3.1 Diskurz o (re)definiciji družine

Ena izmed pomembnih novosti zakonika predvideva novo definicijo družine. Ta se je po sedanjem ZZZDR glasila: "Družina je življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo." Družinski zakonik pa to definicijo razširja, v 2. členu namreč pravi:

Družina je življenjska skupnost otroka z enim ali obema od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice. Zaradi koristi otrok uživa družina posebno varstvo države.

Za družino torej štejejo tudi nekatere skupnosti življenja otroka z odraslo osebo, ki ni njegov roditelj ali posvojitelj, pod pogojema, da v skupnosti vlada individualni (dolgo)trajni odnos skrbi odrasle osebe za otroka in da je ta skupnost tudi pravno blizu družinski skupnosti staršev in otrok. Obstoj družine je tako vezan na **dolžnost preživljanja** in **ne na sorodstveno razmerje** med otrokom in osebo, s katero živi v življenjski skupnosti. **Družino še vedno ustvarja otrok** - če ni otroka, ni družine. Zadostuje, da živi otrok z enim roditeljem oziroma z eno odraslo osebo, ki zanj skrbi in ki ima do otroka po zakonu pravice in obveznosti. Ta definicija je v primerjavi s sedanjo širša, vključujoča, upošteva družinsko realnost sedanjosti, izhaja pa iz dognanj stroke. Vendar se nasprotniki zakonika s takšno definicijo ne strinjajo, pri tem se sklicujejo na argumente, ki jih navajam v nadaljevanju.

Argumenti proti novi definiciji družine

➤ RAZVREDNOTENJE SEDANJE DEFINICIJE, SKLICEVANJE NA NARAVNOST DRUŽINE

Po mnenju Franca Cukjati (SDS) *takšno besedilo degradira družino na raven kakršne koli skupnosti*. »SDS bo naredila vse, da ohrani vrednoto naravne družine in da bo zaščitila otroka pred to zakonodajno zmešnjavo ravnanja z njim kot z igračo,« je med drugim napovedal France Cukjati, ki se mu zdi »smešna, žaljiva in perverzna pot, na katero bomo stopili, če bomo sprejeli ta zakonik«. (Delo, 16. 06. 2011)

Pri tem se poslanec sklicuje na naravnost družine, čeprav je ta vselej bila **družbena** tvorba in eno samo obliko družine pojmuje kot vrednoto, ki bi morala biti skupna vsem državljanom. Kaj natanko je pri tem smešnega, žaljivega in perverznega, ne pojasni, lahko pa iz njegovih besed razberemo posmehovanje novemu predlogu, ki naj bi vseboval nekaj *perverznega*. Še najbolj žaljiv je njegov govor o skoraj polovici družin z otroki, ki njegovi definiciji ne ustrezajo in torej

po njegovi interpretaciji niso družina, so pa nekaj smešnega in perversnega, celo žaljivega. Podobno kot Cukjati si pravico do pojmovanja družine kot ene in edine vrednote lasti predsednica NSi Ljudmila Novak, ko pravi:

*»Skupnost moža, žene in otrok je **tako velika vrednota**, da bi družba morala narediti vse, da bi imela takšno veljavo, da bi ljudi spodbujala k temu.« (Delo, 16. 06. 2011)*

➤ **RAZVREDNOTENJE SEDANJE DEFINICIJE ZARADI VKLJUČITVE ISTOSPOLNIH PARTNERSKIH SKUPNOSTI**

V Komisiji Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci so nekoliko bolj konkretni, saj odkrito povedo, da jih moti predvsem vključitev instituta istospolnih partnerskih skupnosti v novo definicijo, ki naj bi zmanjšali *vrednost* družini, torej jih pojmujejo kot nekaj *manjvrednega*:

*"(...) sprejem zakonika **ne varuje vrednot družine in pomena očetovstva in materinstva za razvoj otroka**. Zaradi **redefiniranja družine z vključitvijo instituta istospolnih partnerskih skupnosti** je družinski zakonik, navkljub nekaterim dobrim rešitvam, še vedno problematičen in nesprejemljiv", so zapisali v izjavi za javnost. (Dnevnik, 17. 6. 2011)*

Podobno pišejo v Primorskih novicah, kjer novinar očitno ne skriva svojega stališča do avtorjev izjav:

***Opogumljen še s podporo srčne Ljudmile Novak iz svetovljanskega Bruslja pomembno ime in poslanec SDS France Cukjati v parlamentu svari:** "Smešna in perversna je pot, na katero bomo stopili, če bomo sprejeli ta zakonik" in: "SDS bo naredila vse, da zaščiti naravno družino in tudi otroke" ter ob tem **primerja partnersko zvezo istospolnih z zvezo ženske in kužka**. (Primorske novice, 18. 6. 2011)*

Cukjati s svojimi komparacijami žali istospolne državljane in ta govor bi lahko označili kot sovražni govor. Ni več dvoma, da iz njega vejejo predsodki in nestrpnost do drugačnih.

Argumentacijo nesprejemljivosti nove definicije si je poenostavil tudi prvopodpisani na predlogu za sprejem odločilnega veta, ki ga je vložila skupina državnih svetnikov Jože Reven Rastislav:

*Kot je pojasnil Reven, so nekateri člani družinskega zakonika "kukavičja jajca", saj so nejasni in lahko postanejo v določenih razmerah problematični. Reven nasprotuje spremembi definicije družine, saj je **spreminjanje starih pojmov po njegovem mnenju "enostavno neproduktivno"**. (Primorske novice, 23. 6. 2011)*

Če se poigramo z besedami, je argument Revena predvsem reven. Ne pojasni namreč, zakaj je spreminjanje starih pojmov neproduktivno, njegova izjava pa kaže na ignoranco mnogih

slovenskih družin oziroma otrok, ki v njih živijo in siromašnost njegovega pozavanja aktualnih, pa tudi zgodovinskih sprememb na področju družinskega življenja v Sloveniji in po svetu. Druga njegova izjava ob novi definiciji družine:

Poudaril je, da ima prednost korist otroka in se ob tem vprašal, kaj bo doživljal otrok, ki ga bosta posvojila istospolna partnerja. (Delo, 23. 06. 2011)

Če bi se bolje poglobil v zakonik, bi morda pomislil na to, da je največja korist otroka, ki že živi v istospolni družini, enostranska posvojitev (in posledična pridobitev novih pravic in dolžnosti v novem razmerju) socialnega starša, če pa se le-ta ne bi izkazala za najboljšo možno rešitev, se tudi ne bi izvedla. Zakon torej vsebuje varovalke, katere pa seveda z nekaj predsodki pred takšnimi družinami z lahkoto spregledamo kljub poznavanju zakonika in pozornost usmerimo na to, da nas skrbi, kaj bo ob tem doživljal otrok, kot da otrok v takšnih razmerjih še ni in jih tudi ne bo, če bo le zakon zavrnjen.

➤ **IDEALIZIRANJE PODOBE SVETE DRUŽINE; SKLICEVANJE NA NARODNI OBSTOJ IN DRUŽBENI NAPREDEK**

Prepričan je, da je sveta družina simbol in ideal družine, ki se je v stoletjih in tisočletjih izkazala za najboljšo osnovo narodnega obstoja in družbenega napredka. "Tudi od nas kristjanov je odvisno, ali bo ta ideal ostal ideal tudi v nedvomno težkih časih za marsikatero družino. Toda ko so časi težki, je toliko bolj potrebno, da imamo ideal in vzor jasno pred očmi. Za to gre in tukaj so naše dolžnosti in odgovornosti neodložljive," je dejal Stres. (Primorske novice, 15. 8. 2011)

Anton Stres je na Brezjah poudaril, da je »Sveta družina simbol in ideal družine. Tiste družine, ki se je v tisočletjih izkazala za najboljšo osnovo narodnega obstoja«. (Mladina, 19. 8. 2011)

Tudi če odmislimo, kakšna je bila t. i. sveta družina dejanska po svoji sestavi, je v besedah nadškofa, ki sicer razumljivo zagovarja uradno stališče Rimskokatoliške cerkve, zaznati sprenevedanje, zanikanje nekaterih znanosti in idealiziranje neke podobe družine, ki je pravzaprav nikdar ni bilo, a vendar naj bi bila vsem za vzor. Ne le na narodni obstoj, sklicuje se tudi na družbeni napredek (pri čemer morda misli na čase industrializacije, ko naj bi se družina iz razširjene zožila na t. i. nuklearno in/ali bogatenje Cerkve na račun dedovanj znotraj družine, v katerega je bila svojčas vključena, prodaje odpustkov zaradi grehov, povezanih z družinskim življenjem, a tega seveda ne pojasni), v isti sapi pa napredek v smislu zagotavljanja osnovnih človekovih pravic zavira. Težko bi torej govorili o argumentih, podobno pa se argumentirani razpravi v različnih intervjujih izmika Dr. Tadej Strehovec, tajnik Komisije Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci, ko na novinarkino vprašanje "Kaj menite o nenehni

poudarjanju zagovornikov zakona, da družinski zakonik tradicionalni družini ničesar ne jemlje?" odgovarja:

*"Takšno mnenje ne drži. Najprej je treba omeniti, da v času sprejemanja **spornega** družinskega zakonika, ki ga je zaznamovala tudi nedemokratična izključitev Civilne iniciative za družino in pravice otrok, **ni bilo mogoče objektivno predstaviti pomena vrednote družine in zakonske zveze za vzgojo otrok.**" (Mladina, 19. 8. 2011)*

Na splošno je prišla Strehovcu v navado uporaba pridevnika "sporni", ko je govora o novem zakoniku in ne le izmikanje konkretnim odgovorom. Namesto da bi vprašanje novinarke izkoristil in končno *objektivno predstavil* "pomen vrednote družine in zakonske zveze za vzgojo otrok", preusmerja pozornost na zaznamovanost zakonika z nedemokratično izključitvijo Civilne iniciative, čemur bi še verjeli, če zakonik, o katerem je govora, ne bi bil kompromisen prav po *zaslugah* nasprotnikov zakonika. Če bi v kompromisnosti šli še dlje (kar se konec januarja letos izkaže kot neuspeli poizkus pred vložitvijo podpisov za referendum), bi bili tam, kjer smo zdaj oziroma v pravno slabšem položaju. Strehčev odgovor na vprašanje torej ni primer spiralne komunikacije ali konverzacije, ki jo predstavim v teoretičnem uvodu, saj ne poraja novih spoznanj, argumentov, interpretacij, niti v nadaljevanju sicer precej dolgega intervjuja.

*V NSi so prepričani, da je referendum nujen, saj predstavlja zadnjo možnost, da **"zaščitimo tradicionalno obliko družine, ki je porok za prihodnost naroda"**. (Dnevnik, 27. 12. 2011)*

Kot da lahko od državljanov zahtevamo ali pričakujemo obvezno obliko tradicionalne družine in kot da nam je to doslej uspevalo po črki zakona iz ZZZDR. Država mora za prihodnost naroda storiti mnogo več, kot le skrbno definirati družino, sicer pa *netradicionalne* oblike družine niti doslej niso prispevale k nižanju rodnosti, torej smo zopet priča napihovanju, zavajanju in strašenju javnosti. Dokler državljanji ne bodo sprejemali sebe in svojih sodržavljanov – takšnih in drugačnih – in dokler bo zakonodaja diskriminatorna, nestrpna, bo takšno tudi ozračje v državi.

➤ SKLICEVANJE NA MNENJE DOMNEVNE VEČINE LJUDI

*"Nekateri so mnjenja, da nam družinski zakonik ne jemlje pravic. To lahko govorijo samo tisti, ki v celoti ne poznajo sprejetega družinskega zakonika in ki se v javnosti še niso izpostavili za vrednoto družine. **Kontroverzni** družinski zakonik najprej **simbolno redefinira družino in uvaja ideološko sporne ideje, kot npr. da otrok ne potrebuje očeta in matere za svoj zdrav telesni, duševni in duhovni razvoj.** To je za večino ljudi nesprejemljiva teza." (Družina, 4. 9. 2011)*

Nekoliko bolj zgovoren postane Strehovec na svojem terenu v svojem pisanju v Družini (reviji s pomenljivim imenom), ko gre s pridevnikom **kontroverzni** še dlje od **spornega**, a še vedno ovinkari in v stavek "da otrok ne potrebuje očeta in matere za svoj zdrav telesni, duševni in

duhovni razvoj“ zavije skriti pomen, ki najverjetneje govori o tem, da istospolno usmerjena starša omenjenega razvoja ne zmoreta zagotoviti otroku. Vzroka še vedno ne pojasni, tokrat se sklicuje na mnenje večine ljudi. Četudi bi to bilo večinsko mnenje ljudi, se je – ko je govora o temeljnih človekovih pravicah – varneje sklicevati na stroko kot na laično mnenje večine.

➤ SKLICEVANJE NA DOMNEVNO ZNANSTVENI DISKURZ, SELEKTIVNA INTERPRETACIJA STROKOVNIH RAZISKAV

*Za strokovno mnenje o nekaterih najbolj spornih točkah predloga družinskega zakonika so se sodelavci spletnega portala 24kul.si obrnili na **priznanega** slovenskega psihologa prof. dr. Janeka Muska, rednega profesorja na oddelku za psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani in **enega najvidnejših slovenskih psihologov zadnjih desetletij**. V včeraj objavljenem intervjuju se je dr. Musek zavzel za pravico otrok do staršev obeh spolov in povedal, da je **osnovna celica družbe lahko samo družina, ki združuje dve generaciji in dva spola**. (...) Glede popolne izenačitve homoseksualnih parov s heteroseksualnimi in posledičnim uvajanjem istospolnih porok, je dr. Musek dejal, da se v vseh človeških kulturah družina pojmuje kot osnovna enota družbe, torej družba v malem, »kar **logično** pomeni skupnost, v kateri sta združena dva temeljne segmenta vsake družbe, torej dve generaciji in dva spola. **Samo to** je lahko osnovna celica družbe, vse drugo, vključno z raznimi psihološkimi in sociološkimi **akrobacijami**, tega dejstva ne spremeni. Kot ni družbe, ki ni presečišče obeh spolov in raznih generacij, tako tudi ni enote družbe brez tega. **Praktično vse oblike družine, ki se pojavljajo v različnih človeških kulturah, ustrezajo tej definiciji.**« (Družina, 25. 8. 2011)*

Ugleda dr. Musku ne gre zanikati, vprašanje pa je, če bi ga pisci Družine tako opevali, če ne bi prilival vode na njihov mlin. Je namreč eden redkih strokovnjakov, ki priča v njihov prid, pri tem pa so mnogi njegovi argumenti prašni od zastarelosti, saj nova dognanja antropologov, sociologov, psihologov, ki jih predstavim pozneje v nadaljevanju, govorijo drugače. Tudi strokovnjak, kot je Musek, se torej oklepa *tradicionalnega, logičnega*, z ignoriranjem drugačnih kultur in načinov življenja v naši družbi pa posplošuje svoja nepreverjena pričakovanja in predsodke na vse in zato deluje nekoliko pristransko.

➤ KOLONIZACIJA VREDNOT

*Civilna iniciativa za družino in pravice otrok se je vsem podpisnikom **zahvalila** za oddani glas podpore »tradicionalni« družini, ki **hkrati pomeni** podporo družinskim **vrednotam**. **S tem vsem drugim oblikam družin**, ki so nastale ali z razpadom zakonske zveze ali v zunajzakonskih skupnostih ali kako drugače **ničesar ne odvzemajo**. Zakonodajalcu na ta način želijo samo sporočiti, da se ne strinjajo z načinom urejanja družine, kot to nakazuje novi Družinski zakonik. (Družina, 11. 9. 2011)*

Ta citat se bere nekako smešno, kajti težko se je znebiti vtisa, da je pisec v reviji Družina uporabil prav besede zagovornikov zakonika. A ni smešen, kajti privrženci Civilne iniciative ponovno kolonizirajo vrednote, pri čemer svoje vrednote podajajo kot edine prave, dobre, sprejemljive, kar je v postmoderni družbi pluralizacije vrednot Sizifovo delo. Če nič drugega, z nasprotovanjem novi definiciji zanikajo simbolno priznanje različnih družinskih oblik, kar bi bilo razumljivo, če bi z novo definicijo sami kaj izgubili (pri čemer predpostavljam, da so vsi podpisniki člani t.i. tradicionalnih družin).

Kam torej umestiti tako zavzeto, celo fanatično prizadevanje za sprejetje tako slabo pripravljenega in kontroverznega zakona. Ali je morda »tradicionalna« družina – skupnost moža in žene z otroki – moteča in ovira pri zagotavljanju interesov kakšnih družbenih skupin? Ali imajo multinacionalke več težav pri prodaji nepotrebnih izdelkov in življenjskih slogov pri članih »tradicionalnih« družin? Ali morda otroci iz takih družin teže podlegajo družbeni realnosti, kjer so navzoča tudi mamila, eksperimentiranje s spolnostjo in spolno identiteto, nasilno vedenje itd.? Ali je »tradicionalna« družina trn v peti skupinam, ki želijo odnose v družbi popolnoma razvrednotiti in uveljaviti neobičajne in sprevržene življenjske sloge? (Družina, 11. 9. 2011)

Nasprotniki zakonika torej zagovornikom zakona očitajo zavzetost in fanatičnost, kar bi lahko očitali prav njim in njihovim strategijam ob zbiranju podpisov za referendum. Obračajo besede in še vedno ne pojasnijo, kaj bi bilo z novo definicijo izgubile "tradicionalne" družine. Dokler ne argumentirajo svojih stališč, se lahko vrtijo v začaranem krogu in kažejo s prstom drug na drugega, kot to počnejo v pričujočem izseku članka. Zadnji stavek citiranega pisanja je skrajno žaljiv, nestrpen in sovražen do različnih družinskih realnosti, stavek pred njim pa predvsem do otrok v takšnih skupnosti. A očitno je v reviji Družina tovrstno izrekanje sprejemljivo.

➤ **SELEKTIVNOST OB INTERPRETIRANJU ENAKOSTI PRED ZAKONOM, ZASTRAŠEVANJE LAIČNEGA OBČINSTVA**

V civilni iniciativi odločno nasprotujejo interpretaciji načela enakosti pred zakonom, kot jo podaja predlagatelj v podporo izenačevanju različnih oblik življenjskih skupnosti. Prepričani so namreč, da v instituta zakonske zveze ali zunajzakonske skupnosti lahko povsem pod enakimi pogoji svobodno vstopijo vsi, ki izpolnijo kvalifikatorne pogoje zanju. "Sorodstveno povezani, istospolno usmerjeni, poročeni, otroci, poslovno nesposobni in poliamoristi, ki omenjenih kvalifikatornih pogojev ne izpolnijo, po prepričanju civilne iniciative niso diskriminirani," ocenjujejo v iniciativi. (Primorske novice, 5. 10. 2011)

Nasprotniki zakonika s posploševanjem preusmerjajo pozornost stran od strokovne argumentacije, s svojim pisanjem lahko uspešno prepričajo laične bralce, saj s podpihovanjem

pri bralcih dosežejo strah pred novim zakonikom. V DZak namreč nihče ne piše o sorodstveno povezanih, poročenih, otrocih, poslovno nesposobnih in poliamoristih kot tistih, ki lahko sklenejo zakonsko zvezo oz. zunajzakonsko skupnost (zaradi česar bi naveden citat lahko umestila tudi v diskurz o členih, ki jih zakonik ne vsebuje) in kdor zakona ne prebere, morda pomisli, da zakon obravnava tudi te teme. Odrekanje enakosti pred zakonom istospolno usmerjenim kaže na njihov strah pred spremenjenimi razmerji moči, sicer si v svojem trepetu ne bi pomagali s podpihovanjem in metanjem različnih skupin ljudi v isti koš.

Po njihovem mnenju v slovenskem in mednarodnem pravu ne obstajajo ustavnopravni razlogi, zaradi katerih bi morali spreminjati tradicionalno opredelitev temeljnih družinskopravnih institutov. Prav tako ni ustavnopravnih razlogov za generalno izenačevanje partnerske skupnosti kot z zakonom urejene skupnosti dveh oseb istega spola z zakonsko zvezo kot z zakonom urejeno skupnostjo ženske in moškega, navajajo. (Primorske novice, 5. 10. 2011)

Civilna iniciativa si zopet kroji interpretacije zakonov po svojem okusu, s čimer išče vse možne poti stran od argumentirane razprave, ki je očitno iz svojih predsodkov ne zmore izpeljati.

➤ SKLICEVANJE NA MONOPOLIZACIJO RESNICE

Družina kot ena izmed temeljnih vrednot družbe je tista vrednota, ki si zasluži celostno zaščito družbe in države, kar pomeni, da družina ni v službi države, ampak obratno. Država zato nima pravice do radikalne redefinicije družine in poseganja v družino kot temeljno vrednoto. Zakonik pa z novo definicijo radikalno redefinira družino, kar odpira vrata razvrednotenju očetovstva in materinstva. (...) Monopolizacija resnice na področju družinskega življenja v demokraciji nima mesta. To je pravica vseh državljanov. (Večer, 8. 10. 2011)

Dr. Strehovec državo obtožuje tega, kar sicer počne sam – posega in vsiljuje svoje definicije in vrednote, katere bi uzakonil kot edine možne in tako z monopolizacijo resnice ohranil neko moč, avtoriteto. Njegova prizadevanja mejijo na paničnost, kajti vse njegove interpretacije družine in vrednot bi se v novi definiciji ohranile, ne bi bile pa edine možne, kar očitno predstavlja velik problem. A novinarka nadalje v istem intervjuju (v katerem sooča Strehovca in Vodičarjevo) postavi konkretno vprašanje:

"Ali ne poskušate prav nasprotniki zakonika monopolizirati resnice, ko trdite, da so le oče, mati in otrok družina?" Strehovec: "Danes smo spričo zakonika izpostavljeni manipulaciji s temeljnimi človekovimi pravicami. Pravica istospolnih parov do popolne izenačitve z zakonsko zvezo in redefinicija družine nimata nobene utemeljitve v mednarodnih dokumentih. Evropska konvencija o človekovih pravicah neposredno ščiti zakonsko zvezo moškega in ženske. Prav tako deklaracija o človekovih pravicah." (Večer, 8. 10. 2011)

A njegov odgovor se ne nanaša na vprašanje, kar opazita tudi sogovornica in novinarka v nadaljevanju intervjuja:

Vodičar: "Ta definicija je bila, dokler nismo začeli govoriti o pravicah istospolnih, neproblematična. In čeprav sem dr. Stehovca poslušala zelo pozorno, nisem slišala nobenega vsebinskega argumenta, s čim v zakoniku razvrednotimo tradicionalno družino. Prepričana sem, da zakonik daje družini še večjo težo in boljši položaj, saj zagotavlja varstvo družinskim članom tudi v netradicionalnih oblikah družin."

Strehovec: "S tem se ne morem strinjati."

Novinarka: "Ali lahko pojasnite, kaj zgublja tradicionalna družina s tem, ko se tudi drugim oblikam družin na simbolni ravni daje ta naziv? S samo definicijo namreč družine ne dobivajo nobenih pravic."

Strehovec: "Res je vlada naredila korak nazaj in oblikovala definicijo zakonske zveze kot skupnosti moškega in ženske, vendar je istočasno uvedla institut partnerske in zunajpartnerske skupnosti, ki sta v vsem izenačeni po pravicah z zakonsko zvezo, izjema so posvojitve otrok. Vlada je to naredila z jasnim namenom, da zapiše neustavno razlikovanje različnih parov, da bi kasneje ustavno sodišče ugotovilo to neustavno razlikovanje istospolnih parov in bi dosegli prvotno popolno izenačitev istospolne skupnosti z zakonsko zvezo. To je prefinjen maneuver, kako s kompromisom na dolgi rok doseči osnovno namero; radikalno redefinicijo zakonske zveze. Temu pa nasprotujemo, saj izhajamo iz koristi otrok. Redefinicija odpira vrata takšnemu pravnemu položaju, ko bodo lahko otroci posvojeni v skupnosti, kjer jim ne bo priznana pravica do matere ali očeta. Zakonska zveza in družina morata ščititi materinstvo in očetovstvo in pravico vsakega otroka, da živi v takšnem okolju, ki je najboljši zanj."

Novinarka: "Še vedno niste pojasnili, kaj z novo definicijo zgubljajo tradicio-nalne družine."

Strehovec: "Že po obstoječem zakonu so se ustvarile družbene in socialne razmere, znotraj katerih so poročeni ljudje z otroki v socialno deprivilegiranem položaju v primerjavi z zunajzakonskimi skupnostmi, ki se predstavljajo kot enostarševske družine. V 40 letih je prišlo do situacije, ko so ljudje v tradicionalni družini v slabšem ekonomskem in socialnem položaju."
(Večer, 8. 10. 2011)

Tudi v zadnjem poskusu odgovora bi torej težko govorili o komunikaciji kot spiralnem približevanju. Manj so bili na njegove (ne)argumentacije občutljivi v intervjuju za dvotednik Družina, kjer sicer ne izvemo nič novega:

Vrednota družine je temeljna družbena vrednota, od katere je odvisna prihodnost vsake družbe. Zato vlada nima pravice redefinirati družine in eksperimentirati z otroki, ko zagovarja zelo problematična stališča, da otrok ne potrebuje očeta in matere za svoj razvoj. Konvencionalna družina očeta, matere in otrok je tisto naravno okolje, ki je najbolj primerno za razvoj otrok kot

tudi za samo družbo. Prav tako je družina preveč pomembna vrednota, da bi o njej monopolno odločala samo ozka skupina politikov in izbranih nevladnih organizacij. (Družina, 27. 12. 2011)

➤ **POVZDIGOVANJE BIOLOŠKEGA STARŠEVSTVA NAD SOCIALNIM, SKLICEVANJE NA TRADICIJO**

*Prav čustveno obarvane visokoleteče besede o varovanju pravic otrok pa kažejo na pomanjkanje argumentov. Jasno je namreč, da je bil **nov družinski zakonik sprejet predvsem z enim namenom: omogočiti homoseksualcem poroke in posvojitev otrok**. Če ne bi bilo tako, potem bi lahko kvečjemu samo nekoliko popravili stari družinski zakonik. In navsezadnje, v času Janševe vlade je bil sprejet zakon o registraciji istospolnih skupnosti, ki bi bil morda potreben kakšnih manjših popravkov. **Zdrava pamet** nam govori, da bi zgolj z manjšimi popravki obeh zakonov (stari družinski zakonik ter zakon o registraciji istospolnih skupnosti) lahko dosegli dovolj velik pozitiven učinek, ki ne bi posegal na **občutljivo področje vrednot in družine kot družbene celice, iz katere se posameznik sploh lahko razvije**. (Demokracija, 28. 12. 2011)*

Tudi v tedniku Demokracija (prav tako s pomenljivim imenom) ne skrivajo svojih stališč niti v tem pisanju. Podobno kot v Družini namreč tudi v Demokraciji zasledimo le eno plat zgodbe o družinskem zakoniku. Ureditev heteroseksualnih in homoseksualnih družin v dveh različnih zakonih ne bi pomenilo pravne in simbolne izenačitve predvsem otrok v teh družinah.

V nekem intervjuju dobi Primc priložnost definirati družino v skladu s svojimi pogledi, a se zdi, da ga ob koncu januarja ta moti vse manj, pravzaprav se mu zdi podobna tisti iz ZZZDR, konec koncev pa so sedaj podpisi za razpis referendumu že zbrani:

*"Kako bi vi definirali družino, če bi imeli to možnost?" Primc: "Mi se v 2. člen družinskega zakonika in njegovo definicijo družine ne spuščamo. Ta člen ima v **spornem družinskem zakoniku zelo podobno vsebino kot je definicija družine v zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih**, tako da glede tega člena ni velikih razhajanj. **Redefinicija družine, pomena materinstva in očetovstva je v zakoniku izvedena v drugih členih, ki pa so žal sporni**." (Primorske novice, 27. 1. 2012)*

Nekoliko bolj prepričljiv se mi zdi v nadaljevanju:

*Resnična redefinicija družine je to, da se jemlje pomen skrbne ter ljubeče mame in očeta za otrokovo rojstvo, razvoj in vzgojo. Na primer: **3. člen** jemlje temeljno poslanstvo življenjski skupnosti ženske in moškega, to je snovanje družine oz. rojevanje otrok. Mama in oče sta za državo pomembna, kot izhaja iz zakonika predvsem zato, da ne bi finančno breme otrok padlo v breme države. Mama in oče se namreč v zakonu omenita šele, ko gre za ugotavljanje očetovstva in materinstva, predvsem iz tega razloga. Potem recimo **5. člen** izenačuje pomen in pravne*

posledice življenjske skupnosti ženske in moškega z istospolno skupnostjo. 60. člen v povezavi s 5. členom daje istospolnemu paru že omenjeno pravico do odločanja o rojstvu otrok. To pa je zelo drugačno razumevanje družine in pomena materinstva in očetovstva. (Primorske novice, 27. 1. 2012)

A ta prepričanja koreninijo v nekih starih časih in ne v strokovnih argumentih, sicer pa je še vedno opaziti glorificiranje biološkega starševstva in tradicionalne družine, četudi v vsakdanjosti te ideje ne zmorejo vsi uresničevati.

Niti približno ne gre samo za vprašanje, da nikomur ničesar ne vzame in da samo razširja pravice ter ureja novonastali položaj družinskih razmerij. Nove opredelitve zakonske zveze in družine izhajajo iz predpostavke otroka in ga kot edinega postavljajo za merilo, ki naj določa to, kar imenujemo družina. Takšno postavljanje otroka za temelj družinskih razmerij je lahko na prvi pogled všečno in se v javnosti dobro sliši. Dejansko pa sprevrča logiko razmerij, ki pripeljejo do družinskih razmerij; teh ne more biti, če vsaj biološko na ta ali oni način nista udeležena pri nastajanju novih človeških bitij oba spola. (Družina, 29. 1. 2012)

Še en primer povzdigovanja biološkega starševstva nad socialnim. Sicer biologije pri reprodukciji ne gre zanikati, vendar ne smemo pozabiti dejstva, da zakonik še vedno ureja v prvi vrsti družbena razmerja in ne logike razmerij (karkoli že to pomeni), prav zaradi otrok, ki ne živijo z biološkimi starši.

Začnimo razpravo tako, da podamo pojmovni razlog za to, da moramo družinski zakonik zavrniti. Ta se glasi: zato, ker opredeljuje kot družino nekaj, kar preprosto ni družina. (...) Ni sporno, da obstajajo skupnosti, v katerih živijo otroci skupaj z istospolnimi partnerji. Vendar te skupnosti niso družine. Treba jih je drugače poimenovati. Tako kot ni družina enostarševska skupnost, saj je družina pojem, ki zahteva množino, dva sta premalo za družino. Pojem družine je preprosto tak, da je to skupnost, ki jo sestavljajo starši različnih spolov (oče in mama) in en ali več otrok. Obstajajo še druge skupnosti staršev in otrok, vendar to niso družine. To pa ne preprečuje, da bi otroci, ki z odraslimi živijo v drugačnih skupnostih, kot je družinska, ne mogli imeti vrste pravic, ki jih imajo otroci v pogledu na svoje starše, npr. pravico do dedovanja premoženja ... To se da zakonsko urediti, določiti pogoje, pod katerimi otroku določene pravice pripadajo itd. Vendar za to ni treba, da spremenimo pomen besede družina. (Demokracija, 1. 2. 2012)

Ponovno nekdo, ki se iz neznanih razlogov boji v isto definicijo sprejeti več oblik življenjskih skupnosti, kot da bi se s tem v čemer koli *odkrušila* njegova družina. Seveda gre za simbolno raven v smislu drugačnega poimenovanja drugačnih življenjskih skupnosti, podobno kot pri različnem poimenovanju (zunaj)zakonskih in (zunaj)partnerskih skupnosti. A samo dejstvo, da

se nekomu nova definicija sliši "čudno" in da je stara tako zelo *normalna*, edina *prava*, ne spremeni dejstev o družinskih oblikah danes, tukaj in zdaj, v Sloveniji.

Predlagatelji so mnenja, da je družina skupnost otroka in oseb – tudi istega spola. S takšnim kontroverznim stališčem uzakonjajo popolnoma drugačen pogled na očetovstvo in materinstvo, kot ga v dosedanji zgodovini Slovenije nismo nikdar poznali. (Družina, 19. 2. 2012)

Slutiti je strah pred spremembami zastarelih predpostavk, ki bi prispevale k večji pravni enakosti, strpnosti in odprtosti vsaj državne zakonodaje, če ne tudi večine državljanov. Pisec se, kot mnogi drugi nasprotniki zakonika, očitno ne zaveda družinske realnosti v sedanjosti, a nepoznavanje tematike ne sme biti opravičilo za ohranitev definicije, ki ustreza le polovici prebivalstva, ostale pa prezre. Ob takšnih izjavah se sprašujem, ali so isti ljudje še pred letom, dvema sploh poznali definicijo družine iz ZZZDR, katere se danes oklepajo z vsemi štirimi.

➤ DIAGNOSTICIRANJE HOMOSEKSUALNOSTI

*Da bi lahko prišli do kompromisa bodo morali kakšen korak nazaj narediti tudi zagovorniki Družinskega zakonika. (...) Če hočejo vstopiti v proces dialoga morajo vstopiti na pot **streznitve**. To je, da **se soočijo z vso bolečino in stisko istospolnih**. Tako tega, da so v ozadju čustvene in drugačne bolečine, ki so večje od povprečja v družbi. Do tega, da gre konec koncev za samo del populacije, tja od 1 % do 2 % populacije, do tega, da obstaja drug del populacije, ki je po raziskavah celo večji od te, v katerem so **osebe, ki so presegle istospolna nagnjenja** in se odločile za nasprotni spol. **Torej, da je možno istospolna nagnjenja tudi spremeniti**. Soočenje s samim seboj bo za njih pomenilo tudi to, da **si bodo priznali, da znanost ni našla potrditve, da so istospolna nagnjenja determinirana z biološkimi ali genetskimi faktorji**. (...) Vse to je možno videti in sprejeti samo z duhovnimi očmi. (...) Naj bo referendumski rezultat tak ali drugačen, v vsakem primeru nekaj ostaja trdno zasidrano. Namreč dejstvo, da **praktično vse raziskave ponovljivo in nedvoumno v daljšem časovnem obdobju jasno kažejo, da je družina s poročenim možem in ženo najboljše okolje za otroka**. (Demokracija, 4. 2. 2012)*

Tekst kaže na očitno pristranskost in nepoznavanje prenekaterih strokovnih dognanj, po vrhu vsega pa si avtor izjave jemlje pravico diagnosticirati homoseksualnost. Domnevnih raziskav, na katere se sklicuje, kakopak ne navede.

Matej Tonin (NSi) je poudaril, da NSi *nima popolnoma nič proti istospolnim in nima ničesar proti enostarševskim družinam*, do njihovega položaja mora biti država še posebej tenkočutna. »Seveda pa želimo različnim oblikam družine vse najboljše, še zlasti pa otrokom čim svetlejšo prihodnost,« je izjavil Tonin, ki je izrazil obžalovanje, da stranke v novem mandatu niso sprejele kompromisa, ki ga je ponudila Družinska pobuda. (Delo, 10. 2. 2012)

Tipični primer izjave nasprotnikov zakonika, ko prepričujejo sami sebe, kako da nimajo nič proti določenim vrstam družine, v isti sapi pa jim odrekajo osnovne človekove pravice in zaželiyo vso srečo na njihovi nadaljni poti.

Argumenti, ki govorijo v prid novi definiciji družine

➤ NOVA DEFINICIJA JE VKLJUČUJOČA

»V Sloveniji približno polovica ljudi živi v tisti idealni družini, kot pravimo, oče – mati – otrok. Vendar druga polovica, ali nima te sreče, ali nima te volje, ali nima te želje, živi v drugačnih oblikah družine. Zakonik ne odvzema idealnemu tipu družine ničesar, omogoča pa in daje tudi drugim oblikam pravno možnost in isto veljavo,« je dejal Svetlik. Po njegovem mnenju nasprotniki zakonika niso predstavili niti enega argumenta, s katerim bi utemeljili kakršno koli degradacijo družine. (Delo, 16. 06. 2011)

Zdaj že nekdanji minister za delo, družino in socialne zadeve se sklicuje na podatke Statističnega urada Republike Slovenije (dostopno dne 5. 3. 2012 na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4029) in smotrno bi bilo družinskim spremembam slediti tudi z zakonodajo, zlasti če le-ta glede na obstoječo nikogar za nič ne prikrajša – nasprotno – podeli z ustavo zagotovljene pravice doslej diskriminiranim skupinam državljanom.

Iz razprav smo dobili občutek, da je sporna definicija družine, ki je široka, vključujoča in sama po sebi nima pravnih posledic in tradicionalni družini ničesar ne odvzema, prav tako kot novim oblikam družin ničesar ne daje, ampak jih samo priznava. Povedati je treba, pa naj se sliši še tako čudno, družina ni institut družinskega prava in po tem pravu nima neposrednih pravnih posledic. (Mladina, 9. 9. 2011)

Mag. Ana Vodičar, generalna direktorica direktorata za družino, ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve opozori na dejanske posledice, ki naj bi jih nova definicija imela. S tem predvsem pomiri tiste, ki jih kampanja Civilne iniciative *straši*. Podobno piše religiolog dr. Aleš Črnič:

*Sicer pa se mi zdi, da te sile, ki stojijo za tovrstnimi civilnimi pobudami, preprosto **precenjujejo vpliv zakonodaje na realnost**. Gejevske in lezbične družine so tukaj že dolgo - tudi jaz jih nekaj poznam. In če jih bomo izključili iz zakonodaje, ne bodo izginile. Tudi nič manj jih ne bo. Samo v popolnoma totalitarnih družbah gejev in lezbijk ni, vsaj ne uradno. (Mladina, 23. 9. 2011)*

Sociologinja **Tanja Renner** pa je dejala, da je definicija družine v zakoniku najboljša, ker **ne diskriminira, vključuje največ vrst družin ter postavlja v središče otroka**. Ob tem je dodala, da

po njenem prepričanju družina ni v krizi, saj jo veliko Slovencev postavlja med vrednotami na prvo mesto ter ji tudi najbolj zaupa. (Primorske novice, 14. 9. 2011)

Tudi Renerjeva poudari značilnosti definicije in opozori na velik pomen družine kljub njenim raznolikim pojavnim oblikam. Torej sama definicija nikakor ne more ogroziti obstoja družine – kot ZZZDR ni preprečil ločitev, razvez, homoseksualnosti, enostarševskih, rejniških in drugih družin, jih, predvidevam, tudi nov zakon ne bo – niti preprečil, niti povzročil.

»Sprašujem se, s kakšno pravico bi smela jaz zahtevati zakonsko institucionalno prepoved, ki bi onemogočala drugim ljudem drugačnih spolnih nagnjenj, da so srečni in imajo družino. Mislim, da bi se vsakdo, ki mu je homoseksualnost nekaj tujega, kakor je tudi meni, moral to vprašati,« meni Spomenka Hribar, ki je prepričana, da njena družina ne bo v ničemer ogrožena, če bo neki homoseksualen par imel svojo družino. Po njenih besedah ima večina dolžnost, da izrecno varuje pravice manjšine. (Delo, 16. 9. 2011)

Filozofinja in sociologinja nasprotnikom zakonika očita njihovo prilaščanje pravic do prizadevanj za omejevanje pravic diskriminiranih družbenih skupin, na račun katerih ne bo nihče nič izgubil. To stališče zavzema kljub temu, da ji je homoseksualnost tuja. Strpen in odprt človek bo namreč pustil ljudem biti to kar so, četudi jih ne spozna. Antropologinja dr. Vesna V. Godina je namreč v enem izmed intervjujev predlagala, da bi morali pred predlogom zakonika državljane pripraviti in soočiti z družbeno manjšino, ki je največji trn v peti nasprotnikov zakonika, pri tem pa predlaga naselitev istospolnih družin med heteroseksualne (s čimer bi se skozi konkretno izkušnjo povečala možnost razbitja prenekaterih stereotipov in predsodkov do teh družin). Kako bi to izvedli, ne pove. A vendar te družine že nekje živijo, tudi med heteroseksualnimi družinami in nekaj ljudi morda ne bo nikdar prišlo v stik s takšnimi družinami, kljub temu pa bi lahko z empatijo, razmišljanjem o teh družinah in z refleksijo lastnih predsodkov do večje strpnosti prišli tudi brez konkretnega stika. Seveda je to lažje reči kot storiti, sicer se ne bi pogajali o referendumu.

Katja Bašič, predsednica združenja proti spolnemu zlorabljanju, pravi, da ne smemo glorificirati nobene od družinskih oblik:

»Vse oblike družin naj bodo sprejemljive, kajti otrok ima najboljšo zaščito le ob pomoči odraslih. Z zakonom vezani dve odrasli osebi pa sta otroku zagotovo velika opora in sta si v pomoč pri njegovi vzgoji, življenju ter stiskah in ne vidim posebnega problema, če gre pri tem za istospolno usmerjena zakonca. (Delo, 24. 9. 2011)

➤ DEFINICIJA SIMBOLNO POSTAVLJA VSEBINO DRUŽINE PRED NJENO OBLIKO

*Kresalova je zapisala še, da je bilo »veliko besed namenjenih družini – 'pravi' in 'nepravi', kjer je legitimna le tista, v kateri nekdo nosi hlače, drugi pa krilo, ne pa tista, ki **ponuja zavetje sožitja, medsebojnega spoštovanja in sreče**«. (Delo, 17. 06. 2011)*

Predsednica LDS opozarja na pomembnost vsebine družine, na katero naj bi se osredotočila razprava, torej na odnose in čustva, ki jih družina neguje in posreduje, kar pa nima neposredne povezave s samo obliko družine. Za sodobni čas je namreč značilno, da ljudje vse manj stopamo v razmerja zgolj zaradi ekonomskih okoliščin, kot je bilo značilno npr. za predmoderno Evropo, in vse bolj zaradi razmerja samega – a ne kakršnega koli razmerja, temveč takšnega, ki obojestransko zadovoljuje čustvene in druge potrebe obeh partnerjev in traja toliko časa, dokler oba partnerja menita, da je razmerje obojestransko zadovoljivo. Giddens (2000) tako govori o "čistih razmerjih". Da se to ne dogaja le v zahodnih kapitalističnih kulturah, pa priča primer ljudstva iz Nepala, kjer želijo mladi sicer ukoreninjeno tradicijo dogovorjenih porok v otroštvu spremeniti, zato se dogovarjajo s starešinami, da bi se smeli poročati šele v višjih starosti, in sicer s partnerjem, ki ga izberejo sami. V takšnem duhu pa že vzgajajo mlajše generacije staršev, ki so imeli možnost izobrazbe, tudi svoje otroke (National Geographic Channel 2012, 10. marec).

*Družina mi pomeni vrednoto, odgovornost in povezanost. V družini najdem **zavetje, varnost in zaupanje** ... Družina je povsod tam, kjer je otrok, ne glede na to, ali so njegovi starši poročeni ali ne, ne glede na njihovo vero, barvo kože ali spolno usmerjenost. Vsi otroci imajo pravico, da živijo v družini. Zato naj bodo vse družine pravno izenačene, **ne glede na njihovo obliko**. (Delo, 16. 9. 2011)*

Tako se glasi del izjave civilne pobude Za enake pravice, ki so jo predstavili Vito Rožej, Spomenka Hribar, Mateja Kožuh Novak in Jerca Mrzel. Oblika družine je torej drugotnega pomena, prizadevati si moramo (in DZak to upošteva), da bo njena vsebina kar najbolj naklonjena dobrobiti otroka, ki biva v njej. Prav tako opozarja na pomembnost vsebine pred formo prof. dr. Ljubica Marjanovič Umek z Oddelka za psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani v imenu Društva psihologov Slovenije:

*"(...) na otrokov razvoj **ne vpliva struktura** družine, temveč drugi dejavniki, kot so **varna navezanost otroka na starše**, njihova **odzivnost na otrokove potrebe**, **zgodnje socialne interakcije** odrasle osebe z otrokom in **spodbujanje otrokovega razvoja**. (...) Študije prav tako niso pokazale **nobenh pomembnih razlik pri razvoju spolne identitete in socialnih sposobnosti** – fantje in dekleta, ki so odraščali z lezbijkama ali gejema, so ustrezno socialno prilagojeni, pri njih ni zaznati nižje samopodobe, večje anksioznosti ali večje depresivnosti kot pri vrstnikih, so pa praviloma bolj tolerantni do drugačnosti. (Delo, 3. 10. 2011)*

Vsebinski družine pa lahko pripomore tudi država s svojo zakonodajo, v kateri postavlja dobrobit otroka na prvo mesto in v enakovreden položaj ne glede na obliko družine, iz katere otrok prihaja, kar se je v mnogih drugih državah (npr. v Španiji), izkazalo kot pomembno izhodišče za večjo tolerantnost širše družbe (TV Slovenija, 2012: 28. februar).

*Predsednica Društva socialnih delavk in delavcev Slovenije Simona Ratajc je dejala, da lahko vse pogoje za otrokov razvoj zagotovijo **biološki in socialni** starši, pri tem pa ni razlike, ali otrok živi v družini s starši **istega ali različnega spola**. Vendar pa je za dober otrokov razvoj v širšem družbenem okolju in razvijanje socializacijskih spretnosti **nujna tudi formalna ureditev** razmerij. (Delo, 3. 10. 2011)*

Tudi prenekateri slovenski politiki osveščajo javnost o pomembnosti družine kot vrednote, pri čemer igra njena oblika sekundarno vlogo, dobrobit otroka pa je postavljena nad vse:

»Družina je toplina. Če se otrok počuti varnega in ljubljenega, utegne biti srečen. Tega ta zakonik, kot nič na svetu, ne zagotavlja. Vendar to toplino bolj omogoča vsem otrokom, ne le tradicionalni družini,« se je izrazil predsednik SD Borut Pahor, ki je danes javnost v obrambo zakonika nagovoril »zlasti kot partner in oče«. (Delo, 22. 2. 2012)

➤ DEFINICIJA UPOŠTEVA IN SLEDI DRUŽBENIM SPREMENBAM

*Tudi v nadaljevanju se je razprava vrtela predvsem okrog definicije družine in o možnostih istospolno usmerjenih za posvojitev otrok. Več je bilo slišati stališč v prid zakoniku, svetniki so poudarjali, da v novem zakoniku ni neustavne in neustrezne definicije. Po njihovem mnenju je **dejstvo, da živimo z več spolnimi praksami, zato pomeni zakonik korak k sodobni družbi**, njegov osnovni namen pa je zaščita otroka. Travme po mnenju nekaterih doživljajo tudi otroci, ki jih mati pretepa, oče pa pošiljuje. (Primorske novice, 23. 6. 2011)*

Tudi to besedilo se nanaša predvsem na to, da se diskusije o DZak vse preveč vrtijo v začaranem krogu enih in istih členov in nekateri zaradi dreves ne vidijo gozda. Nasprotniki zakonika si verjetno res želijo zaščititi korist otrok, a očitno le nekaterih, saj mnoge od njih tako rekoč zanikajo, s čimer pa prispevajo k temu, česar naj bi se najbolj bali – nesprejemanju otrok iz istospolnih družin s strani družbe.

Kam naj umestimo več kot polovico otrok, ki se rodijo v po merilih nasprotnikov družinskega zakonika »manj« vrednih zunajzakonskih skupnostih? Že vsako četrto najpomembnejšo življenjsko celico v Sloveniji sestavlja starš samohranilec z otrokom. Ali je to »pol« družina? (Mladina, 28. 8. 2011)

Mag. Vodičarjeva opozarja na dejstva, ki so del našega vsakdanjika in jih je kot takšne potrebno spoštovati, sprejeti in pravno ovrednotiti, in sicer v celoti, ne le "na pol". Podobno pravijo v kampanji Za vse družine:

*V kampanji Za vse družine! pa opozarjajo, da bi z definicijo družine, kot jo zagovarjajo nasprotniki zakonika in po kateri družina pomeni otroka, mamo in očeta, izpustili več kot polovico družin. **Kar 53 odstotkov otrok je namreč rojenih v zunajzakonskih skupnostih, četrtnina vseh družin pa je enostarševskih**, pojasnjujejo. (Demokracija, 27. 12. 2011)*

Barbara Rajgelj, doktorica prava in docentka na ljubljanski Fakulteti za družbene vede ter sonajemnica lokala Cafe Open v Ljubljani daje prednost izsledkom znanosti in dejstvom vsakdanjega življenja pred predsodki, ko gre za posodabljanje zakonodaje:

Nezrela bi bila država, ki v zakonu ne bi opredelila definicije, ki je v praksi in znanosti splošno sprejeta. Če nekdo misli, da enostarševska družina ni družina, potem ima velik problem z razumevanjem sveta okrog sebe in jutri morda lahko zahteva, da se v zakon zapiše, da Zemlja ni okrogla. (Delo, 16. 1. 2012)

Politik opozori na spremenljivost družinskih življenj kot stalnico, ki je ne gre ignorirati, saj se spremembe dogajajo že ves čas, le idealna podoba družine je tista, ki preživi v predstavah prenekaterih že toliko časa:

»Družine so bile vedno, v vsej zgodovini, raznovrstne. Za družine ni kemične formule in je niti nikoli ne bo,« je dejal Pavel Gantar (Zares), ki trdno verjame v pravico vsakogar, da si svoje življenje oblikuje, kot si sam želi, če pri tem ne posega in ne oropa iste pravice drugih. (Delo, 22. 2. 2012)

➤ ZAVRAČANJE "NARAVNIH" ZAKONOV

Ta argument se je pri nasprotnikih zakonika velikokrat pojavil, ne le pri diskurzu o (re)definiciji družine, zato se bomo v tej analizi z njim še srečevali.

Podobno predmoderno je sklicevanje na naravne zakone pri družinskem zakoniku, kar je eden bolj fašističnih argumentov, ki smo jim bili priča zadnji čas. Če bi fundamentalistični nasprotniki družinskega zakonika poznali Gobineaujeve teze o rasah in izjave švedskih »znanstvenikov«, ki so po naravnih zakonih merili lobanje Laponcev in tako vzpostavljali germansko tezo večvrednosti, bi jih, upajmo, zaskrbelo. (Delo, 8. 8. 2011)

Odkrito kritičen do prevladujočih argumentov nasprotnikov zakonika je novinar Dela, te argumente pa celo primerja s časi totalitarizma, ki so nam očitno bližje, kot se zdi. Sicer pa

argument o *naravnosti družine* nazorno in strokovno zavrne dr. Roman Kuhar, docent na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete, urednik revije Narobe in raziskovalec na Mirovnem inštitutu, v intervjuju za Primorske novice:

*Zakonodaja ne ureja naravnih razmerij, temveč družbena. Družina ni naravna, temveč je **družbena institucija**. Zgodovinsko gledano je za družino značilno prav to, da se je ves čas spreminjala. Pogosto slišimo, da je osnovna celica družbe in jo že tisočletja sestavljajo oče, mati in otrok. A družina je v zgodovini imela zelo različne vloge. Zelo dolgo je bila v ospredju ekonomska. Ljudje so živeli v družinskih razmerjih, ki niso bila taka, kot so današnja, zaradi ekonomskih razlogov in ne iz ljubezni. Kvečjemu je ta lahko nastala skozi družinsko življenje. Ampak ključni pomen je bil ekonomski, saj je bilo lažje preživeti, če si je več ljudi pomagalo med seboj. **Podobo, ki jo imamo v glavi, je podoba družine iz petdesetih let, iz takratnih ameriških filmov, kjer je bila prikazana idealizirana družina.***

Slika 7: "Poročen z otroki: mož, žena in dva otroka", vir: <http://www.allstarpics.net/0689501/010557816/married-with-children-1987-pic.html>

Slika 8: "Sodobna družina", vir: <http://wernercarol.blogspot.com/2011/11/modern-family.html>

Družine na fotografijah so družine iz ameriških televizijskih nadaljevalov, kjer isti igralec nastopi v obeh nadaljevalkih – na sliki 7 v vlogi moža in očeta v seriji izpred dobrih dvajsetih let, na sliki 8 pa v vlogah biološkega in socialnega očeta, biološkega in socialnega dedka, nekdanjega moža, zunajzakonskega partnerja ter tasta hetero- in homoseksualno usmerjenima zetoma v aktualni televizijski seriji.

*Moški je šel v službo, žena je doma skrbela za otroke. A v tistem času je vendarle vsak četrti zakon v Ameriki razpadel. Tudi takrat so se ločevali. Če bi bila družina res to, kar smo slišali pogosto v razpravi okrog družinskega zakonika, torej fiksna institucija, ki je tu že tisočletja, mi pa kot da postavljamo vso naravo in zgodovino na glavo, potem te družine ne bi bilo več. **Družina je bila dovolj fleksibilna, da se je prilagajala različnim življenjskim slogom. Če bi bila zelo rigidna, je danes nihče več ne bi želel imeti.** Ko pogledamo rezultate raziskav med mladimi, vidimo, da je družinsko življenje visoko med njihovimi vrednotami. Ampak družinsko življenje je najrazličnejše in se ves čas spreminja. Vse bolj se odmika od bioloških vezi, ki so včasih določale družino. Včasih jo je določala biološka vez med starši in otrokom, danes pa imamo vse več socialnih staršev, kar ne velja le za homoseksualne družine. Ko se starša ločita in nato zaživita v novi, reorganizirani družini, ima otrok tri, štiri starše. **Nevidnost socialnega starševstva je problem. Nasprotniki družinskega zakonika pa ne vidijo, da je tudi v njihovi 'bazi' kup nevidnih ljudi.** Velja se vprašati, kaj je pomembno v odnosu do otroka? To, da sem z otrokom krvno povezan, ali to, da skrbim zanj, mu pomagam, ga vzgajam? Država bi morala podpreti skrbstveni odnos z otrokom, ne pa krvnih vezi, čeprav se to včasih prekrije.” (Primorske novice, 12. 8. 2011)*

Tudi Kuhar torej opozori, da je edina stalnica družin skozi tisočletja njihovo spreminjanje, kar pa ne pomeni tudi njihovo razvrednotenje. Veljko Rus in Niko Toš v svoji raziskavi namreč ugotovita, da je družina danes vse manj prostor nadzora in prisile ter vse bolj prostor, ki omogoča čustveno izražanje in osebni razvoj članov, mladi pa tako v Sloveniji kot v drugih evropskih državah družino vrednotijo visoko, pri čemer partnersko zvezo vidijo predvsem kot temelječo na medosebnem spoštovanju in vzajemnem prilagajanju, še vedno pa vidijo pomembnost podpore obeh staršev za otrokov uspešen razvoj (2005: 150, 156-157).

Doktor sociologije opozori tudi na vpliv podob iz medijev, ki jih ne gre posploševati na vse družine v vseh časovnih obdobjih ter na pomembnost vsebine pred formo družine, s čimer je povezan tudi pomen socialnega starševstva.

*Odgovor lahko poskusimo poiskati v dosedanjih nastopih Aleša Primca in njegove kohorte, na katerih so - če poenostavimo - pogosto dejali, da je **zdravo to, kar je normalno, normalno pa to, kar je zdravo. Pač po načelu »saj se ve«**. A težava je v tem, da »se ve« zgolj toliko časa, dokler gledamo stran in se delamo, da težav ni. A težave so, čutijo pa jih istospolni in njihovi otroci. (Delo, 3. 9. 2011)*

Očitek na sprenevedanja in posploševanja nekih kriterijev nasprotnikov zakonika, ki naj bi bili skupni vsem, predvsem pa samoumevni in edini pravi. Nasprotniki zakonika so namreč bolj kot strokovne argumente uporabljali populizme, ki naj bi bili ljudem razumljivi, samoumevni, *logični*, in sicer s pojmi *naravno, zdravo, normalno, pravo* ipd., kar se zdi kamen spotike tudi bralcu Dnevnika, ki tako piše v rubriki Pisma bralcev:

Ljudje ne pišemo zakonov (pravnih dokumentov) z namenom "popravljanja" naravnih zakonov. Pišemo jih zato, da urejamo medsebojne odnose. Zakone, da se v njih najdejo prav vsi - ne samo kristjani ali večina ali tisti, ki mislite, da je samo tako prav, kakor vi mislite, da je prav. Človeški zakon ne napotuje, kaj je bolj prav ali bolj večinsko v neki družbi, ampak je njegov namen ugotavljati vse pojavne oblike med ljudmi. In zapisati samo, kaj od vseh teh oblik je prepovedano (ker škoduje drugim ljudem). Sprašujem vas torej: ali zakonik, kakršen je, koga napotuje ali mu dovoljuje, da škoduje drugemu? (Dnevnik, 9. 9. 2011)

Vprašanje je gotovo retorično, kajti od nasprotnikov zakonika ga ne gre pričakovati.

Pobudniki hočejo reči, da je podlaga za priznavanje pravic treba iskati v - naravi. Takšna podlaga danes zveni skrajno nerodno. Sklicevanje na naravni red je bila domena 19. stoletja. Res je, da ženske, če moških ne bi bilo, ne bi mogle roditi otrok, a tovrstno razmišljanje je lahko kvečjemu gostilniško, ne more pa voditi do ugotovitev, kdo ima kakšno "naravno" pravico. Če že kdo verjame v od narave vzpostavljene stvari, s takšno naravnostjo ne kaže opletati v resni debati. Navsezadnje je "naravno" stanje pri ljudeh vojna vseh proti vsem. (Dnevnik, 31. 1. 2012)

Ločnica med naravnim in družbenim, kadar govorimo o spolnih praksah pri človeku, je tanjša, kot se zdi. Nanjo opozarja tudi antropolog dr. Stephen Juan. Naravno, pravi, je le človeško telo s svojimi organi, torej tudi reproduktivnimi. To, kar s temi organi počnemo, na kakšen način in s kom stopamo v odnose, pa je **predvsem stvar družbenega**. Družba s svojo zgodovino, pravili, vrednotami, normami, verovanji ipd. določa, kaj je v nekem času sprejemljivo (npr. v kakšne partnerske odnose lahko stopamo - heteroseksualne in/ali homoseksualne, monogamne in/ali poligamne itd., čemu pripisujemo pomen – npr. sklenitvi zakonske zveze, zvestobi partnerjev ipd.) in kaj je v neki družbi tabu oziroma prepovedano (npr. nezvestoba partnerja, istospolna partnerstva, biseksualnost, eksperimentiranje pri spolnih odnosih, odnosi z mladoletnimi osebami, siljenje v spolne odnose, incest ipd.). Po telesni zgradbi smo si torej ljudje po svetu bolj ali manj podobni, ne glede na to, v kateri kulturi živimo, kako in s kom stopamo v odnose, pa se od kulture do kulture skozi zgodovino razlikuje bolj, kot si včasih lahko zamislimo, o čemer danes še najbolj slikovito pričajo narodi staroselcev v različnih predelih sveta, pisana paleta t.i. družinskih zakonodaj različnih držav in – ne nazadnje – homoseksualnost nekaterih živali (National Geographic Channel 2012, 3. marec).

Argument, ki izhaja iz razlikovanja med naravnimi in nenaravnimi praksami je resnično zagaten. Marsikaj je nenaravno, v veliki meri tudi recimo monogamnost med sesalci, kaj šele celibat. Naravno je verjetno predvsem zadovoljevanje naših nagonov, tako da bi pristno 'naravni' človek verjetno predvsem žrl, iztrebljal in se plodil. In ali ni ena ključnih vlog religije ravno to, da človeka pri zadovoljevanju njegovih gonov omejuje in ga tako 'kultivira'? Vse velike religije s svojimi etičnimi kodeksi v resnici omejujejo človekovo naravo. Tako da je argument

naravnosti, še posebej ko ga uporablja cerkvena stran, zagotovo problematičen. Če bi ga vzeli zares, bi namreč morali ugotoviti, da je ves smisel religije ravno delovanje proti 'naravnemu' človeku. (Mladina, 23. 9. 2011)

Religiolog dr. Aleš Črnič opozori tudi na dvoličnost (nekaterih) religij, v dotičnem primeru katoliške, ki bolj ali manj odkrito zagovarja referendum za DZak, pri tem pa se oklepa argumentov o *naravnosti*, ki bi jih najraje uporabila samo v prid heteroseksualnosti in tradicionalnim družinam, nato pa bi jih - ko pride do vprašanj poligamije ipd. - opustila. Takšna selektivna izraba argumentov, ki to niso, kaže predvsem na nemoč in nestrokovnost pobudnikov referenduma ter neomajno željo po prevladi njihovih interesov na državni ravni.

➤ NEUPRAVIČENA SKRB ZA PRIHODNOST NARODA ZARADI DZak

"Kako bi odgovorili tistim, ki pravijo, da nam je v zadnjih tridesetih letih razpadla družba, da je vse manj tradicionalnih družin in da je prav zato čas za prenovu družinskega zakonika, ki naj okrepi vlogo in mesto tradicionalne družine, vsi ostali pa naj se prilagodijo tej formi, ki je skozi tisočletja nudila zavetje za obstoj naroda?"

*Vodičar: "Družba nam razpada? Sama sem zelo vesela, ker vsako leto razdelimo več sredstev v okviru družinske politike, vsako leto podelimo večje število **dodatkov za velike družine**. Poleg tega je v zadnjih petih letih, ko je vse narobe, ko sprejemamo ta sporni družinski zakonik, **število rojstev naraslo z 18 tisoč na več kot 22 tisoč**. Zato lahko ugotovimo le, da gre družinskemu življenju kvečjemu na bolje. Med nami je veliko krasnih družin, med njimi tudi številne tradicionalne družine. Je pa res, da novi družinski zakonik povečuje pristojnosti države v primeru, da se ljubeča in skrbna oče in mati ne obnašata do otrok tako, kot bi se morala. Tradicionalna družina ni nobeno jamstvo, da je v družini vse v redu, žal podatki kažejo na velike stiske otrok tudi v tradicionalnih družinah. (Mladina, 9. 9. 2011)*

Skrb za prihodnost Slovencev kot naroda le zaradi sprejetja novega zakonika je torej odveč in očitno le eno izmed slepil oz. vab za tiste volivce, ki o tematiki niso vsestransko poučeni, so pa domnevno bolj domoljubni od zagovornikov zakonika.

Kakorkoli obračamo to besedilo, iz njega ni mogoče razbrati utemeljitve za očitek, da ruši tradicionalno družino, prav posebej pa ne, da je uperjen zoper blaginjo in preživetje slovenskega naroda. (Delo, 21. 1. 2012)

Potemtakem bi naš narod v zadnjih desetletjih že moral naglo razpadati in to kljub temu, da je v sedanjem zakonu definicija družine "ustrezna" že več kot 30 let.

➤ ZAVRAČANJE KOLONIZACIJE DISKURZA VREDNOT

Izredni profesor na Fakulteti za družbene vede, religiolog dr. Aleš Črnič je pri nasprotnikih zakonika opozoril na kolonizacijo vrednot, ko se samo eden izmed številnih možnih tipov družine razglša za pravega, kar se mu ne zdi nič manj kot degutantno, torej *ogabno, bolno, grdo*:

*To je samo še ena skrajna **demagogija desnice**, ki je povsod v zahodnem svetu razmeroma uspešno kolonizirala diskurz vrednot. Ko cerkev, razne civilne iniciative in desničarski politiki **monopolizirajo vrednote družine**, se je treba temu glasno upreti. Tudi zame je družina vrednota! Kot očeta in moža me **takšno prisvajanje vrednot žali**. Nič ni narobe s tradicionalno družino, tudi sam sem se pripravljen boriti zanj. Drugače pa je, če se en tip postavi kot edina prava norma, ki se vsiljuje vsem - tega preprosto ne moremo sprejeti. Tukaj se v resnici soočata dva radikalno drugačna svetovna nazora. Eden, ki je trenutno na pohodu, vidi vse kot boj med belim in črnim, med dobrim in zlom. To svoje 'dobro' potem legitimira bodisi z **diskurzom transcendence** bodisi z **diskurzom 'naravnosti'**. (Mladina, 23. 9. 2011)*

Vrednote, ki se v govoru proti zakoniku promovirajo, so torej tesno povezane s katoliškimi in desno-političnimi interesi, koreninijo v stoletja starih tradicijah in se (vsaj v govoru proti DZak) vsiljujejo za vsako ceno. Pri tem se sklicujejo predvsem na naravo in njene zakone, ko pa zmanjka argumentov na tem polju, posežejo po *nadnaravnim, nadzemeljskim*, kar pa bolj ali manj pogojuje vera, ki je kot osebne okoliščine – podobno kot spolne usmerjenosti – ne gre vsiljevati nikomur. Črnič nadalje opozori na vzporednice s totalitarizmom, na kar nismo opozorjeni prvič:

*Pri konkretnem vprašanju ostaja nesporno dejstvo, da tradicionalna družina in njeni goreči zagovorniki z novo ureditvijo ne izgubijo nič. **Njihova edina 'žrtev' je priznanje, da obstajajo tudi drugačne družine** - pa najsi bodo to istospolne ali enostarševske družine ali pa zunajzakonska skupnost... Če javno priznanje obstoja drugačnosti za našo družbo ni sprejemljivo, potem živimo v družbi, ki je **nevarno blizu totalitarizmu**. (Mladina, 23. 9. 2011)*

➤ NOVA DEFINICIJA JE OSVOBOJENA PREDSDOKOV IN DISKRIMINACIJE

»Ob upoštevanju vsega prebranega in analiziranih rezultatov predstavljenih raziskav,« je zapisala Mojca Pristavec Dogič, »so lahko istospolne družine prav tako zdravo okolje za otroke kot heteroseksualne družine, glavno nevarnost oz. moteč faktor predstavljajo predsodki in določena dejanja iz okolice.« Ali Aleš Primc in njegova civilna iniciativa pomenita takšno nevarnost? Sami pravijo, da ne, saj se zavzemajo le za tradicionalno družino, za mamo, očeta, otroka. Pa je res tako? Geji mislijo drugače, lezbijke tudi, njihovi prijatelji, starši prav tako. »Samo analizirajte, kaj piše na internetni strani pobude,« pravi Mitja Blažič, koordinator kampanje Za vse družine. »Proti odpravi sistemske diskriminacije istospolnih parov in družin so

samo zato, ker gre za istospolno usmerjene. Na tej spletni strani je polno strahu, predsodkov, zanje je homoseksualnost nekaj manjvrednega, nenaravnega, slabega, zato so proti pravni enakosti.» (Mladina, 6. 1. 2012)

Tudi iz "argumentov" nasprotnikov zakonika je bilo doslej zaznati predvsem mnogo strahu, predsodkov ter nepoznavanja istospolnih posameznikov, partnerskih skupnosti in družin. Teh se večina nasprotnikov DZak verjetno niti ne zaveda, je pa zanimivo, koliko lastnosti so zmožni pripisati skupini ljudi, ki je pravzaprav še morda nikdar niso srečali. Ameriški novinar Walter Lippmann je lepo povzel misel, ko je pisal o stereotipih: "Stereotipi nam govorijo o svetu, preden ga vidimo." Seveda velja opozoriti, da so lahko stereotipi tudi pozitivni (npr. da imajo geji občutek za estetiko, da so pozorni, ljubeči, empatični, dobri poslušalci ipd.) in nekateri nasprotniki zakonika zagovornikom očitajo povzdigovanje homoseksualnosti. Na svoji spletni strani 24kul.si so celo objavili domnevno premišljeno načrtovane strategije promoviranja homoseksualnosti v družbi (ki je bila februarja še dostopna na njihovi spletni strani, nekaj dni pozneje pa te vsebine ni več zaslediti, razen na posnetku njihove spletne strani pred obnovitvijo, in sicer dne 6. 3. 2012 na http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NdrrrAI7_1QJ:www.24kul.si/%3Fid%3D876%26fmod%3D0+24kul+taktike+homoseksualnih+aktivistov&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si&client=firefox-a). A vendar si nova definicija prizadeva vse oblike družin izenačiti, brez favoriziranja katere koli izmed njih.

Dr. Dušan Keber, nekdanji minister za zdravstvo, odločno zavrača nestrpnost do katerih koli oblik družin, ki predstavljajo družinsko realnost:

Zaradi takšne opredelitve družine zahtevajo nasprotniki referendum: družino jim predstavljajo samo (poročena) mati in oče in njun otrok. S tem vsaj posredno razglašajo za manjvredne vse druge oblike današnjih skupnosti in nadaljujejo zgodovinsko diskriminacijo "nezakonskih" otrok, ki danes predstavljajo več kot polovico vseh slovenskih otrok, ter enostarševskih družin, v katerih živi četrtnina otrok, da niti ne omenjam istospolnih skupnosti. Ob tem ne povedo, kako bodo polovico Slovencev pripravili do tega, da bi živeli v tradicionalnih družinah. No, pravzaprav povedo: če bo zakonik zavržen na referendumu, bo življenje v netradicionalnih oblikah skupnosti še naprej stigmatizirano in drugorazredno. Nekateri hinavsko objokujejo še nerojene otroke iz takih skupnosti, ki bodo na udaru vrstnikov iz "pravih" družin, pri čemer zamolčijo, da se otroci največkrat učijo nestrpnosti pri svojih starših. (Dnevnik, 7. 1. 2012)

In nadaljuje:

Prikrito sporočilo je naslednje: če istospolnim skupnostim priznamo enakopravnost, bodo naši otroci ali vnuki homoseksualci. Mimogrede, s tem izražajo dvom v tisto, kar sicer nenehno

poudarjajo: v ljubezen med moškim in žensko kot prevladujoči genetski zapis odnosa med dvema osebama. Njihovo geslo se glasi: na referendumu se bodo volilci odločali za ohranitev družine ali za nadaljnji propad družine. Za razliko od tega je geslo zagovornikov zakonika naslednje: družina je povsod tam, kjer je otrok, in nihče, še najmanj pa otroci, ne sme biti prikrajšan, ker živi v manj običajni obliki življenja v skupnosti. (Dnevnik, 7. 1. 2012)

Nekatere izmed izjav nasprotnikov (npr. ko govorijo o propadu naroda in družine) namreč res izražajo strah pred homoseksualnostjo kot nečesa *nalezljivega*, pri tem pa napovedujejo črn scenarij, v katerem vse nadaljnje generacije postanejo homoseksualne, ne rojevajo otrok, vse skupaj pa vodi v izumrtje naroda. Tudi dr. Viljem Ščuka, zdravnik in psihoterapevt, v svojem odgovoru na vprašanje o tem, ali dobro deluje le "tradicionalna družina", opozori na predsodke, prednost pa daje vsebini in ne obliki družine:

Kolikor poznam življenje v istospolnih družinah, te delujejo podobno kot heteroseksualne: eni partnerji dajejo več ljubezni, drugi več odgovornosti, odvisno od osebnostnih značilnosti. Pomembno je, da otrok dobi oboje. Vse drugo so predsodki. (Dnevnik, 14. 1. 2012)

Predsodki so torej slab izgovor za spreminjanje ali ohranitev zakonodaje, pa tudi družinske stvarnosti, zavajanje javnosti pa le "uspeh" na kratek rok:

*Gre torej za **očitno razliko med idealom družine in realnostjo**, kakršno poleg omenjenih dejstev (nezakonski otroci, ločitve) sestavljajo še dodatni elementi, na primer smrt, bolezen, vojne, ekonomske migracije enega od staršev, naravne in delovne nesreče ipd. Cerkev se je odločila, da bo pri zakoniku prek civilne družbe **branila ideal družine in bo opustila idejno sodelovanje pri pravnih rešitvah**, ki zadevajo »zatečeno stanje« v realnosti. (...) Pod črto povedano, verjetno nihče (niti v Cerkvi) ne oporeka, da mati in otrok že predstavljata družino, četudi ta obstaja brez očeta. Prav tako se ne oporeka, da družino že predstavljata oče in otrok. Oboje je sicer v nasprotju s tezo zagovornikov referenduma, da otrok potrebuje »mamo in ata«. Toda **ost in prava zavora pri družinskem zakoniku je (vsaj navzven) pravzaprav vprašanje spolne usmerjenosti staršev. Tu je v igri največ predsodkov in večina neresnic.** (Delo, 21. 1. 2012)*

Če ponovim pomenljiv citat britanske sociologinje Diane Gittins iz teoretičnega uvoda, ko razmišlja o pojmu družine:

[...] ideološki in stereotipni konstrukt, ki se je oblikoval in se ohranja zato, da se lahko uveljavljajo določene oblike družbenega nadzora. Institucije, zakonodaja in socialne ter družinske politike se oblikujejo glede na stereotipne predstave o družini, in sicer ne zato, ker je (jedrna) družina socialna norma organizacije zasebnega življenja, pač pa zato, da bi bila taka norma. (Renner 2006: 25)

4.3.2 Diskurz o materinstvu in očetovstvu

Ta diskurz je sicer tesno povezan s prejšnjim o (re)definiciji družine, zato ga je potrebno razumeti skupaj z njim. Pa vendar sem ga v svoji interpretaciji posebej izpostavila zaradi nekateri vsebinskih posebnosti.

Drugi odstavek 2. člena ZZZDR izpostavlja pomen zakonske zveze, ki je v zasnovanju družine, tretji odstavek 4. člena omenjenega zakona pa izpostavlja roditeljsko pravico kot skupno pravico očeta in matere. Ker sta oba odstavka v novem DZak izpuščena, nasprotniki zakonika nasprotujejo novemu zakoniku, ki naj bi tako razvrednotil dosedanji pomen očetovstva in materinstva.

Argumenti proti izpustitvi starih opredelitev

➤ POMEN OČETOVSTVA IN MATERINSTVA KOT NARAVNE PRAVICE OTROKA IN DRUŽBENE VREDNOTE

*»Zakon je v nasprotju s pomenom, ki ga imata mama in oče za rojstvo, razvoj in vzgojo otroka, krši otrokovo temeljno **naravno** in človekovo pravico,« je utemeljil vodja civilne iniciative Aleš Primc (Delo, 17. 06. 2011)*

Primc očitno postavlja biološko starševstvo nad socialnim, a žal družbena realnost njegovim željam ne sledi, niti tega dejstva ne spremeni (ne)sprejem novega zakona, torej to ni upravičen argument zoper zakonika. Govori o t. i. naravnih pravicah, tudi v naslednjem citatu, vendar naravnih pravic ni, so samo družbene pravice, ki torej urejajo družbena razmerja.

Civilna iniciativa za družino in pravice otrok, na pobudo katere bodo na upravnih enotah zbirali podpise volivcev od 1. septembra do 5. oktobra, pa se bo pri predlogu za referendum sklicevala »na naravno pravico otrok do matere in očeta«, kot se je izrazil njen vodja Aleš Primc. (Delo, 2. 7. 2011)

*»Prepričani smo, da sprejetje zakonika **ne varuje vrednote družine ter pomena očetovstva in materinstva za razvoj otroka**,« je sporočil tajnik komisije Tadej Strehovec. (Delo, 17. 06. 2011)*

Strehovec še vedno ne argumentira, zakaj tako misli. Novi zakon res ne vsebuje več nekaterih odstavkov iz ZZZDR, a to ne pomeni, da v čemerkoli izniči pomen očetovstva in materinstva. Seveda sta očetovstvo in materinstvo še vedno pomembna, a spremembe v družinskih realnosti so pokazale, da za ustrezno vzgojo in skrb za otroka lahko poskrbita tudi dve mami, dva očeta kot tudi le eden izmed staršev oziroma ena odrasla oseba. Pomembno je torej, da odrasla oseba

prevzame vlogo, ki ji je v skrbi za otroka zaupana in nudi otroku, kar potrebuje. V kolikor te vloge ne igra, postane popolnoma vseeno, ali za otroka skrbi njegov biološki ali družbeni starš, homoseksualni ali heteroseksualni, eden, dva ali več. Spretnosti, ki naj jih skrbnik ima, torej niso vezane na spol, spolno usmerjenost ali število skrbnikov.

*Primc tudi obžaluje, da se "vlada ni bila pripravljena pogovarjati in priti do rešitev, ki bi bila za vse sprejemljiva". Po njegovem mnenju vlada s tistim, ki sama pojmuje kompromisni predlog, ni stopila nobenega koraka nazaj. "Gre samo za **prevaro**, s katero želi zamegliti to temeljno dejstvo, da **izenačuje pomen mame in očeta s pomenom dveh mam oz. dveh očetov v družinskem zakoniku**," je dejal. (Dnevnik, 17. 6. 2011)*

Primc ne priznava *starševskih veščin* homoseksualnim partnerjem (vsaj ne v tolikšni meri kot jih samoumevno pripisuje heteroseksualnim), torej njihovo spolno usmerjenost enači z njihovimi osebnostnimi lastnosti in jih tako zreducira na ljudi z neko spolno usmerjenostjo in nič več in nič manj. Torej do teh posameznikov goji neke predstave, ki jih posploši ne le na vse homoseksualce, ampak tudi na vse lastnosti nekega homoseksualca, tudi kot starša. Hkrati pa se izgovarja na nepripravljenost vlade na pogajanja in kompromise, kot da mu spomin ne seže vsaj do leta 2009, ko je bila v igri bolj demokratična različica zakonika. Primčeva izjava ob prvem primeru enostranske posvojitve otroka v partnersko skupnost dveh žensk v lanskem poletju:

*"To je še en dokaz, da je **glavni namen zakonika razvrednotenje materinstva in očetovstva**, zaradi česar ga bo treba zavrniti na referendumu," pravi Primc. (Primorske novice, 21. 7. 2011)*

Ni jasno, zakaj naj bi to bil glavni namen zakonika, niti ni jasno, v katerih delih zakonika vidijo Primc in njegovi somišljeniki *"razvrednotenje"* materinstva in očetovstva. Predpostavljam, da v tem, ko zakon izrecno ne zapiše – tako kot ZZZDR - pomen zakonske zveze, ki naj bi bil v zasnovanju družine ter roditeljske pravice kot skupne pravice očeta in matere. Vendar to sledi iz definicije družine (ta pa sledi stroki in družbenim spremembam) – roditeljska pravica odslej ne bi pripadala samo očetu in materi, ampak tudi dvema materama ali dvema očetoma ali le enemu od njiju. Tudi zakonska zveza ima več pomenov, kot le zasnovanje družine, pa tudi istospolne partnerske skupnosti imajo lahko ta namen in pomen. Vse to namreč zrcali družbeno realnost, ki živi in diha bolj ali manj neodvisno od zakonodaje, bi pa otroci v njih mnogo lažje *živeli in dihali* z boljše dodelano, nepomanjkljivo zakonodajo.

*Kot je namreč za STA pojasnil Primc, zakonik ne določa, da je osnovni namen zakonske zveze zasnovanje družine, prav tako **mati in oče v zakoniku nista definirana kot največja korist otroka oziroma "nista definirana kot kakršna koli korist"**. Istospolne skupnosti imajo po zakoniku **pravico svobodno odločati o rojstvu otrok**, je nekaj razlogov za nasprotovanje zakoniku navedel Primc. (Primorske novice, 24. 7. 2011)*

Ob branju novega zakonika težko spregledamo, da nas ta ves čas opominja na otrokovo največjo korist, kateri se podredijo ostali členi, s tem se torej ščiti dobrobit otrok – seveda šele z doslednim izvajanjem zakona v praksi, a to je poglavje zase. Kdor si torej resnično prizadeva za ohranitev čim večje koristi otroka, mu bo priznal tudi druge možne skrbnike, če mu le nudijo, kar potrebuje. Še vedno se težko znebim vtisa, da gospod Primc za vsako ceno promovira nekaj domnevno samoumevnih in univerzalnih vrednot.

*V novem zakoniku je **razvrednoten pomen materinstva in očetovstva in z uvajanjem novih oblik (istospolnih partnerstev) poskuša prevrednotiti družbene norme, brez jasnih analiz, kakšne utegnejo biti posledice.** (Družina, 11. 9 2011)*

Ponovni primer sprenevedanja – kot da te družine ne obstajajo in kot da jih lahko preprečimo. Katere družbene norme bodo prevrednotene? Analiz o ‘posledicah’ istospolnih staršev na otroka je kar nekaj, nekaj izmed njih predstavim v naslednjih diskurzih, znane pa so tudi posledice nekaterih heteroseksualnih “tradicionalnih” družin (nasilje in zasvojenosti v družini, ločitve, odvzem otrok ipd.), ki prav tako dokazujejo, da oblika družine ni porok za dobrobit otroka in nakazujejo potrebo, da gremo pri opredelitvah družine dlje od njene oblike, forme.

SKLICEVANJE NA MNENJE DOMNEVNE VEČINE LJUDI

***Kontroverzni** družinski zakonik najprej simbolno redefinira družino in uvaja **ideološko sporne ideje**, kot npr. **da otrok ne potrebuje očeta in matere** za svoj zdrav telesni, duševni in duhovni razvoj. To je za **večino ljudi nesprejemljiva teza.** (Mladina, 19. 8. 2011)*

To je izjava dr. Strehovca v intervjuju za Mladino, vendar v celotnem intervjuju izjave ne pojasni podrobneje, zato nam ponovno preostaneta lastna interpretacija in domišljija. Tega zakon namreč ne izreka v nobenem izmed svojih členov, sicer pa bi bil takšen zapis diskriminatoren do otrok brez očeta in/ali matere. Ponovno se zapostavljajo nove - pravzaprav stare - oblike starševstva in družin, vsebina družin se ali ignoira ali povezuje s trikotnikom mati – oče – otrok, argumenti pa ne sežejo dlje od sklicevanja na *večino* ljudi, ki sicer nima vselej *prav* in na ideje, sprte z ideologijo neke skupine ljudi, ki ne more in ne sme predstavljati celotne družbe. Novi zakonik pa upošteva **tudi** njihove ideje.

*Superfinalistka Mis Zemlje Monika Erjavec **si je upala javno povedati svoje mnenje o družinskem zakoniku**, zaradi česar so jo **mediji označili za »homofobno mis«.** Odgovorila je: **»Ne podpiram tega zakona. Mislim, da morajo imeti otroci očeta in mater oziroma družba še ni pripravljena, da sprejme drugačne starše.«** (Družina, 2. 10. 2011)*

Ker se ne morejo sklicevati na strokovnjake, se sklicujejo na laike – revija Družina je namreč posvetila kar dve strani dolg članek, v katerem ni skrivala navdušenja nad mis, ki je odgovorila na s strani komisije postavljeno vprašanje, saj jo skozi celoten članek povzdiguje ter brani pred odzivi občinstva in nekaterih drugih medijev, ki pa naj nad Monikino izjavo ne bi bili tako navdušeni.

*Obenem si v iniciativi želijo, da bi bil rezultat referendumu čim bolj prepričljiv, da bi politika "ne samo za eno leto, ampak desetletje naprej" razumela, da **Slovenke in Slovenci spoštujejo materinstvo in očetovstvo**. Pri tem si Primc želi tudi visoke udeležbe na referendumu. (Reporter, 3. 1. 2012)*

Primc si tokrat vzame pravico govoriti kar v imenu vseh Slovenk in Slovencev (sicer so simbole slovenstva izrabljali že tekom kampanja, a o tem v enem izmed naslednjih poglavij) kot nasprotnikov referendumu, na ta način pa poenostavlja nekatera dejstva in izkrivlja resnico. Četudi predpostavimo, da vsi državljani spoštujejo materinstvo in očetovstvo, to ne pomeni, da smo proti zakoniku in obratno – četudi smo za zakonik, to nikakor ne pomeni, da materinstva in očetovstva ne spoštujejo – verjetno je prav to misel želel Primc položiti na vest zagovornikov zakonika.

➤ POVZDIGOVANJE BIOLOŠKEGA STARŠEVSTVA NAD SOCIALNIM

*“Preveč je na primer to, da se **enak pomen za rojstvo, razvoj in vzgojo otroka**, kot ga imata mama in oče, **daje dvema osebama istega spola**, ki tega pomena **po naravi** ne moreta imeti in tudi otroku ne moreta zagotoviti **moške in ženske razvojne in vzgojne dimenzije**. Na primer to, da se daje istospolnemu paru pravica, da odloča o rojstvu otrok. Kako? Čigavih otrok?”* (Primorske novice, 27. 1. 2012)

Primc v intervjuju odgovarja na vprašanje, česa je v zakonu preveč, kaj bi on iz zakona črtal. Pri tem tako rekoč priznava zgolj biološke starše, socialnim – predvsem istospolno usmerjenim – pa ne priznava pravic niti do svobodnega odločanja o rojstvu otrok niti do kakršne koli *udeležnosti* v družini. Otrokom homoseksualnih parov lahko moške ali ženske razvojne in vzgojne dimenzije zagotovijo tudi drugi akterji socializacije, kot so sorodniki, prijatelji, vzgojitelji, učitelji ipd., vse ostalo ostaja stvar predsodkov in strahu pred neznanim. In kaj bi gospod Primc konkretno imel od tega, če bi se njegovim željam ustreglo in torej iz zakona črtalo vse to, kar našteva? Ali drugače: kaj gospod Primc ali njegova družina izgubi v primeru, da se ta vsebina ne črta? Prizadevanja nasprotnikov zakonika presegajo meje okvirov mojih interpretacij.

➤ SKLICEVANJE NA ZAKONITOSTI NARAVE

*Biološke in antropološke danosti nesporno **pogojujejo vlogo matere in očeta**, hkrati pa s tem tudi **spolno identiteto otroka**. Pri tem ne gre za vprašanje tradicionalnosti in naprednosti, ampak za vprašanje, kaj je tisto, kar človek s svojo naravo dobi in kar mora v njej spoštovati, ker gre preprosto za zakonitosti, ki jih niti s svobodo niti z razumom ne moremo spremeniti, torej niso posledica kulture, kot bi nekateri radi v aktualni razpravi problem predstavljali. (Družina, 29. 1. 2012)*

Ponovno smo priča poizkusu sklicevanja na zakone narave, katerih seveda ne gre zanikati, vendar le-tem še vedno piko na "i" pripiše družba. Ločiti je namreč treba med *biološkim* in *družbenim* spolom, ki v večini primerov morda res "sovpadata", vselej pa ne (in v strpni družbi je zakonodaja naklonjena tudi takšnim manjšinam). Če za hip odmislimo socialno starševstvo, ima pri spočetju otroka glavno vlogo *biološki spol*, ki se nanaša na fizične značilnosti nekega spola (a še ta teza ne vzdrži, ko zatajijo zakoni narave in je govora npr. o neplodnih posameznikih), pri njegovi vzgoji in negi pa v ospredje stopi pomen *družbenega spola*, ki zajema predvsem družbeno konstruirano identiteto, porazdelitev družbenih vlog in pričakovanj glede na *biološki spol*, tudi glede vzgoje in nege otroka. Istospolno usmerjeni posamezniki tako na primer glede spolnih praks ne ustrezajo nekaterim (prevladujočim?) družbenim pričakovanjem glede na njihov *biološki spol*. Vendar se v odnosih med dvema partnerjema družbeno pričakovane vloge glede na spol *prerazporedijo* tudi znotraj t. i. tradicionalnih družin, ko na primer mati prevzame vlogo odločnejšega starša, ki *nosi hlače v hiši*, se posveča karieri ipd., oče pa se na primer vse bolj vključuje v nego in vzgojo otroka. Podobno lahko v družinah istospolnih partnerskih skupnosti vloge, ki se domnevno pripisujejo ženskam, prevzame moški in obratno. Družbeno pričakovane vloge glede na spol so torej manj rigidne, kot nekoč (vzroke za to predstavim v teoretičnem uvodu) in se nenehno spreminjajo, čemur sledi tudi zakonik. Torej tudi vloge mater in očetov (vezane na biološki spol) niso tako samoumevne, kot želi prikazati zgornji citat in tudi ni razloga, da bi bile, dokler so v odnosu do otroka (pa tudi do drugega partnerja) le-te ustrezno, konstruktivno odigrane, tudi glede spolne identitete otroka; pri tem pa je potrebno ponovno opomniti tudi na druge dejavnike socializacije izven kroga družine.

*Novi zakon se v celoti izogne pojmom materinstvo in očetovstvo in v sami strukturi členov **uvrsti načelo otrokove koristi v uvodne določbe, člene o zakonski zvezi pa v drugi del**. Če je v veljavnem zakonu zakonska zveza skupnost moža in žene, je v novem stvar »svobodne odločitve ... na obojestranski čustveni navezanosti, vzajemnem spoštovanju, razumevanju, zaupanju in medsebojni pomoči«. **Zavestno sta izpuščeni besedi mož in žena ali moški in ženska**, ker bi seveda to onemogočalo homoseksualne zveze kot enakovredne zakonske zveze. Samo iz navedenega je že dovolj jasno, da stojimo pred **izjemno zahtevno in zapleteno materijo**; da želijo nekateri **spremeniti temelje civilizacije**, ki ji smemo pripisati vsaj **štiri tisočletja razvoja in obstoja**. Spolitizirana predreferendumska razprava z vsemi **ideološkimi predsodki**, ki jih je*

Slovenija polna, nas lahko vrže v eksperimentiranje brez resno predvidenih posledic. (Družina, 29. 1. 2012)

Seveda so besede mož, žena, moški, ženska izpuščene z namenom. A izjave kot so "stojimo pred izjemno zahtevno in zapleteno materijo", "spremeniti temelje civilizacije", "eksperimentiranje" služijo zavajanju in strašenju (laične) javnosti z napihovanjem posledic, ki naj bi jih zakon imel. Zaslediti je celo očitek o predsodkih – sicer se strinjam, da jih je Slovenija (pre)polna, a sem v dilemi, kdo jih ima komu pravico očitati.

Argumenti za bolj vključujoče opredelitve

➤ NAČELO OTROKOVE KORISTI

*Že na začetku je treba ovreči zavajajočo trditev dr. Strehovca, da zakonik uvaja ideološko sporne ideje, kot na primer, da otrok ne potrebuje očeta in matere za svoj zdravi razvoj. Ne drži. Nasprotno, pri pripravi zakonika smo predlagatelji »gledali svet z očmi otroka« in temu primerno oblikovali ureditev, ki naj bi kar najbolj upoštevala njegovo dobrobit. Med uvodne člene zakonika je zapisano **načelo otrokove koristi**, kjer smo med drugim tudi zavezali državo, da zagotavlja vse potrebne razmere za **razvijanje pozitivnega starševstva**. Z družinskim zakonikom se **ohranja nedotaknjena tradicionalna zakonska zveza moškega in ženske** oziroma se še **utrjuje z izboljšanjem instituta predhodnega svetovanja in uvedbo družinske mediacije**. (Mladina, 28. 8. 2011)*

Vodičarjeva v intervjuju zavrača argumente in strahove nasprotnikov zakonika in jih utemeljuje s členi zakonika, ki jih nasprotniki zakonika v svojih utemeljevanjih (namenoma) spregledajo, prav tako v nadaljevanju:

*Prav nasprotno, zakonik z vrsto ukrepov varuje materinstvo in očetovstvo in z njim celo utrjuje mo tradicionalno zakonsko zvezo. Zakonik **izboljšuje institut predhodnega svetovanja**. To je svetovanje, ki se izvaja pri centrih za socialno delo po tem, ko se enkrat par odloči, da je zaupanje med njima omajano v tolikšni meri, da ohranitev zakonske zveze ni več mogoča, in vloži tožbo na razvezo. Po naši oceni takšno svetovanje ne more prinesiti izboljšave, zato svetovanje pomikamo v čas, **preden par vloži tožbo za razvezo**. Prepričani smo, da bomo lahko marsikateremu paru pomagali, da ohrani zvezo, **ki je nedvomno tudi v korist otrok**. Zakonik uvaja **brezplačno družinsko mediacijo pred, med postopkom in po njem**. Na pobudo mladih pa smo se odločili tudi za **možnost enostavnejšega sklepanje zakonskih zvez, brez prič**. Prepričani smo, da bo tudi zaradi tega sklenjena kakšna zakonska zveza več. (Večer, 8. 10. 2011)*

*Drugi razlog, ki ga pamfletistično in populistično navajajo nasprotniki zakonika: pravica otroka do matere in očeta. Kdo pa vam zagotavlja, da je to edino in najvažnejše, do česar je upravičen otrok? **Otrok ima v prvi vrsti pravico, da raste v zanj ljubečem in spodbudnem okolju odraslih.** O tem govori na primer **tudi mednarodno veljavna listina ZN**, ki jo je podpisala tudi Slovenija. Sploh pa: spomnite se lastnega otroštva! Ali vam ni bilo najpomembneje živeti v ljubečem in spodbudnem okolju? In takega okolja otroku ne zagotavljajo samo raznospolni, ampak tudi istospolni starši. (Dnevnik, 9. 9. 2011)*

Bralec v rubriki Pisma bralcev opozarja na vsebino družine pred njeno obliko, sklicuje pa se tudi na mednarodno listino. Nadalje opozarja na vlogo otroka kot aktivnega akterja v procesih socializacije:

*Posebej je treba utemeljiti morebitno argumentiranje freudovcev in psihoanalitično usmerjenih ljudi: da otrok, če nima raznospolnih staršev, ne more razrešiti na primer Ojdipovega in podobnih kompleksov ali pa vsaj, da nima ustreznih "modelov", da bi izoblikoval zrelo osebnost. Vse te sprašujem: ali mislite, da je otrok samo objekt, igrača v "rokah" okolja, v katero je pahnjen? Ali ni otrok subjekt, bitje, ki z lastno aktivnostjo zmore oblikovati lastno osebnost tudi, če kaj v tem okolju manjka? Osebnost vsakega zrelega človeka se oblikuje kot rezultat treh faktorjev: dednosti, okolja in lastne aktivnosti. **Ali mislite, da je otrok zgolj pasiven element, ki ga oblikujeta samo dednost in okolje? Seveda ga, če je okolje represivno, če mu ne dovoli, po domače rečeno, "dihati". Zato se spet vračam na prvi argument: otrok v prvi vrsti potrebuje in ima pravico do ljubečega in spodbudnega okolja. Torej do okolja, ki mu bo dalo "dihati". Zagotovilo za to pa niso raznospolni starši.** (Dnevnik, 9. 9. 2011)*

➤ SKLICEVANJE NA STRPNOST DO OSEBNIH OKOLIŠČIN STARŠEV

Ustavnemu pravniku dr. Andražu Teršku pa se zdi:

"(...) popolnoma nezaslišano, da danes, ko je družba dosegla neki etični, humanistični in duhovni razvoj, nekdo trdi, da oseba, ki je partner druge osebe, ne more prevzeti skrbniških pravic in dolžnosti nad otrokom samo zato, ker je istospolno usmerjena." (Delo, 7. 9. 2011)

A zdi se, da družba vendarle ni dosegla tega razvoja v takšni meri, kot si nekateri želimo. Sicer pa dokler vladajoče elite s svojim delovanjem ne zagotavljajo pogojev za strpnejšo družbo (npr. z zakonodajo), nam tudi strpnost večine volivcev ne pomaga kaj dosti. Podobno k večji strpnosti in dovezetnosti za manjšinske skupine ljudi nagovarjata naslednji izjavi:

Predsednica Zveze društev upokojencev Slovenije Mateja Kožuh Novak je apelirala na svoje vrstnike, naj razmislijo, saj se jim jutri lahko zgodi, da jim bo vnuk rekel, da ima rad fanta. »Kaj boste takrat naredili z otrokom, ki ga imate radi?« Poudarila pa je tudi, da je najtežja služba

ustvariti in vzdrževati družino, kjer se bodo otroci dobro počutili in jim bo topel dom. »In če imamo možnost ustvariti takšno družino, je nikar ne obojajmo zaradi predsodkov, saj s tem ne bomo naredili velike škode odraslima, ki se že dolgo borita, da bi priznali njihovo posebnost, škodili bomo otroku.« (Delo, 16. 9. 2011)

*Igralka Jerca Mrzel pa je ljudi pozvala, naj dovolijo srečno življenje slehernemu, očetovsko ali materinsko nesebično naklonjenost vsem, ki jo potrebujejo, in da **tisti, ki očetovsko ali materinsko naklonjenost zmorejo in želijo dati, to tudi dajo.** (Delo, 16. 9. 2011)*

➤ **NOVE OPREDELITVE NIKOGAR NE IZKLJUČUJEJO ALI ZAPOSTAVLJAJO, NITI OČETOVSTVA IN MATERINSTVA**

Dr. Barbara Rajgelj o pravicah istospolnih in različnospolnih parov, ki sicer še vedno niso popolnoma izenačene glede obojestranskih posvojitve istospolnih parov:

*Te istospolni pari načeloma nimajo, saj lahko posvojijo le otroka svojega partnerja. S tem se seveda nikomur ne jemlje pravica do očeta in matere, ampak se **zgolj tistim otrokom, ki živijo v istospolnih skupnostih, zagotavlja pravica do drugega starša.** (Delo, 16. 1. 2012)*

Kljub temu si nekateri njihovo možnost enostranske posvojitve, ki je pravzaprav možna že po sedanjem ZZZDR v skladu z načelom največje koristi otroka, interpretirajo kot zapostavljenost pomena materinstva in očetovstva, pri čemer je vse bolj jasno, da jim gredo v nos predvsem istospolni starši. Kot da se ne zmorejo vživeti v dejstvo, da nekaj takšnih družin (bilo naj bi jih dvajset; TV Slovenija 1 2012, 27. februar) v Sloveniji že imamo.

4.3.3 Diskurz o izenačitvi zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi

Argumenti proti izenačitvi zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi

➤ **ZAKONIK NE DOLOČA NIKAKRŠNEGA POMENA, CILJA ALI SMISLA ZAKONSKE ZVEZE**

*V SLS stališča o zakoniku ne spreminjajo in bodo pomagali pri zbiranju podpisov za referendum. **Moti jih, da zakonik ne določa nikakršnega pomena, cilja ali smisla zakonske zveze.** Prav tako se ne strinjajo z **interpretacijo zakonodaje, kot jo glede posvojitve otrok s strani istospolnih***

partnerjev uporablja ministrstvu za delo. Izključno želja po otroku po mnenju SLS še ni pravica, "nasprotno pa je osnovna pravica otroka, da ima v odraščanju **obe vzgojni dimenziji, očeta in mater**, za kar ga ne smemo že v osnovi prikrajšati". (Primorske novice, 24. 7. 2011)

Desnopolitične stranke nasprotujejo tudi enostranski posvojitvi v istospolnih partnerskih skupnostih, pri čemer svoje predsodke, pomisleke ali interese postavljajo nad dobrobit otroka v takšnih družinah. O vzgojnih dimenzijah očeta in matere smo že govorili, sicer pa so bolj zgovorne raziskave psihologov, sociologov, antropologov itd. o tem. Verjetno držijo besede antropologinje dr. Karmen Šterk, ko v svojem predavanju O življenju do smrti na vseslovenskem srečanju Gibanja ZA Družinski zakonik pravi, da ne gre za razprave o DZak, ampak o duhu zakonika (dostopno dne 7. 3. 2012 na http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=CYS_AJ7pBE8#!). Sicer pa zakonik zakonsko zvezo utrjuje v drugih členih, na primer z brezplačnim strokovnim svetovanjem pred vložitvijo tožbe za razvezo, družinsko mediacijo, poenostavljeno sklenitvijo zakonske zveze ipd.

➤ **TUDI DELNE POSVOJITVE ISTOSPOLNIH PARTNERSKIH SKUPNOSTI OGROŽAJO OTROKOVE PRAVICE**

Možnost posvojitvev otrok s strani istospolnih parov je dr. Musek komentiral z naslednjimi besedami: "Sonaravnost je dolgoročni pogoj za preživetje katerekoli družbe in to je seveda načelo, ki ga je treba upoštevati tudi pri oblikovanju zakonodaje. Upoštevanje naravnih prioritet je temelj mnogih zakonov in nikomur niti na misel ne pride, da so s tem kršene človeške pravice. Pa vendar se otroci ne morejo poročati s starši in obratno, ne morejo se poročati med seboj, tudi ožji sorodniki ne morejo sklepati zakonskih zvez itd. Pa niso njihove človeške pravice nič manj vredne kot tiste pri homoseksualnih parih. Skupno življenje in medosebno navezanost istospolnih partnerjev se da zakonsko urediti tako, da z ničemer niso kršene njihove pravice, pa vendar ni predvideno sklepanje zakonskih zvez, ki bi bile v vseh pogledih izenačene z veljavno obliko zakonske zveze (in tako je tudi urejeno v mnogih državah, ki so vsaj tako napredne kot naša - so tam torej kršene človeške pravice?).« Po prepričanju uglednega psihologa morajo imeti otroci pravico do staršev obeh spolov, torej do matere in očeta in »te pravice jim zakonodaja ne sme odvzeti, kar bi se pa pri popolni izenačitvi istospolnih parov zgodilo«. (Družina, 25. 8. 2011)

Več kot dva meseca po sprejemu kompromisne različice DZak, ki istospolne pare ne izenačuje popolnoma z raznospolnimi, je v reviji Družina še vedno govora o popolni izenačitvi teh dveh institutov, kar lahko služi predvsem preusmerjanju pozornosti na teme, ki nasprotnike zakonika najbolj plašijo. Nepoznavalci zakona lahko iz tega sklepajo, da takšno ureditev predvideva zakonik, sprejet 16. 6. 2011, sicer pa tudi v primerih delne posvojitve ne gre za to, da bi otroku

odvzeli pravico do matere in očeta, saj ta pravica ni zagotovljena nikomur. Otrokom je z novim zakonikom zagotovljena starševska skrb (8. čl. DZak) v skladu z načelom otrokove koristi (9. čl. DZak) in v tem so otroci pravno izenačeni.

➤ **INSTITUTA ISTOSPOLNE PARTNERSKE IN ZUNAJPARTNERSKE SKUPNOSTI NE SODITA V DRUŽINSKI ZAKONIK**

*Kot je še pojasnil Strehovec, predlogu zakonika v komisiji nasprotujejo med drugim zato, ker je zanje nesprejemljiva redefinicija družine, sporen pa je tudi v zakonik **umeščen institut istospolne partnerske in zunajpartnerske skupnosti**. Sami namreč menijo, da ta institut ne sodi v družinski zakonik, temveč mora biti primerno opredeljen v **zakonu o registraciji istospolne partnerske skupnosti**. (Demokracija, 5. 1. 2012)*

Takšna ureditev v dveh zakonih bi pomenila predvsem za otroke v teh družinah pravno in simbolno razlikovanje. Sicer pa iz teh navedb še vedno veje nepojasnen strah pred simbolnim priznanjem obstoječe družbene realnosti in/ali pred spremenjenimi razmerji moči.

Nasprotniki zakonika so neomajni, ko tik pred vložitvijo podpisov za razpis referendumu poiskusijo s predlogom kompromisa, ki to ni:

*Društvo Družinska pobuda je pred dnevi pripravilo kompromisni predlog družinskega zakonika, zaradi katerega po njihovem mnenju ne bi bilo potrebe po referendumu o zakoniku. (...) Družinska pobuda je med drugim predlagala, da se spremeni 3. člen družinskega zakonika, ki opredeljuje zakonsko zvezo. S spremembo bi **dodali pomen zakonske zveze, ki je v zasnovanju družine**. Iz zakonika bi **tudi črtali 6. člen o zunajpartnerski skupnosti**. (Demokracija, 1. 2. 2012)*

*Predlagali so spremembo 3. člena, ki bi se po novem glasil: »(1) Zakonska zveza je življenjska skupnost ženske in moškega, katere sklenitev, pravne posledice in prenehanje ureja ta zakonik. (2) Pomen zakonske zveze je v zasnovanju družine.« S tem bi po mnenju društva ohranili sedaj veljavno opredelitev, ki zakonski zvezi in s tem življenjski skupnosti med žensko in moškim priznava poseben pomen zasnovanja družine. **S tem bi le ubesedili temeljno naravno dejstvo, ki definira tudi družbeni pomen življenjske skupnosti ženske in moškega. To po njihovem mnenju zdaj narekuje 2. odstavek četrtega člena sprejetega družinskega zakonika in 4. odstavek 10. člena Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev.** Posledično bi se tudi obstoj zunajzakonske skupnosti, z zakonsko zvezo izenačene življenjske skupnosti ženske in moškega, predpostavljal prav z rojstvom skupnega otroka. (Demokracija, 4. 2. 2012)*

Takšen kompromis ne bi bil več kompromis, saj ohranja diskriminacijo, predvsem v smislu simboličnega in pravnega priznavanja pluralnosti družinskih oblik in življenj pri nas ter otrok, ki

v njih živijo, kar postane jasno, če primerjamo ZZZDR in DZak. Seveda brez "temeljnih naravnih dejstev" tudi tokrat ne gre.

Argumenti za izenačitev zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi

➤ DOPOLNITEV PRAVNE PRAZNINE, NA KATERO OPOZARJA DRUŽINSKA REALNOST (IN NE USTVARJANJE NOVIH DRUŽINSKIH REALNOSTI)

Sociologinja in političarka dr. Anja Kopač Mrak opominja na to, da se z DZak istospolne družine ne ustvarjajo na novo, kot to razumejo (oz. želijo prikazati) nekateri nasprotniki zakonika, ampak zakonik le ureja položaj otrok, ki s temi pari že živijo:

Dva moška ali dve ženski se niti odslej ne bosta mogla poročiti, temveč bosta lahko sklenila partnersko skupnost oziroma živela v zunajpartnerski zvezi. Obe obliki skupnosti bosta imeli enake pravice kot zakonska oziroma zunajzakonska zveza, vendar z eno zelo pomembno razliko: istospolni pari ne bodo mogli skupaj posvojiti otrok, dovoljene pa bodo tako imenovane enostranske posvojitve. To pomeni, da bo smel eden od partnerjev posvojiti biološkega sina ali hčer drugega. (Delo, 16. 06. 2011)

Potemtakem o popolni izenačitvi zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi ne moremo govoriti, ta dva instituta se še vedno simbolno razlikujeta v poimenovanju in načinu sklenitve zveze, pravno pa v pravici do obojestranske posvojitve. Tudi koordinator kampanje Za vse družine Mitja Blažič opozarja na spremembe, ki so sicer manjše, kot bi lahko bile, a v danih razmerah pomembne in nujne:

Zakon ni idealen, je pa zelo velik korak naprej pri odpravi sistemske diskriminacije istospolno usmerjenih na področju socialnih pravic, je ocenil »Ne prinaša pa nobene spremembe v razmerju do otrok. Dovoljuje posvojitev biološkega otroka po partnerju, kar je mogoče že po 135. členu veljavnega zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih,« je dejal Blažič. (Delo, 17. 06. 2011)

➤ ENOSTRANSKE POSVOJITVE OTROKA V ISTOSPOLNE IN ZUNAJPARTNERSKE SKUPNOSTI SO MOŽNE TUDI PO 135. ČLENU ZZZDR

Julija 2011 je kar nekaj prahu dvignila vest o prvem primeru enostranske posvojitve otroka v lezbičnem paru, kar so (predvsem) nasprotniki zakonika razumeli kot del kampanje proti referendumu, zagovorniki pa kot naključje, da je do prve tovrstne prošnje pri nas prišlo ravno v času vihravih razprav ob sprejetju zakonika:

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je ta teden sprejelo zelo pomembno odločitev. Partnerici v lezbičnem paru je namreč dovolilo posvojitve otroka druge partnerice, ki je tudi biološka mati tri leta in pol stare posvojenke. Za tovrstne posvojitve si prizadeva nov družinski zakonik, ki pa še ni začel veljati, saj so njegovi nasprotniki napovedali zbiranje podpisov za referendum. Prav zato je odločitev ministrstva spodbudna: **postalo je jasno, da četudi zakonik ne bo začel veljati, bodo lahko partnerji v istospolni skupnosti v prihodnje posvojili otroka svojega partnerja po sedaj veljavni zakonodaji.** To pa ne pomeni, da bomo imeli kar naenkrat ogromno družin z istospolnimi starši. (...) Po naši zakonodaji ima lahko otrok le dva starša. Pravnica Barbara Rajgelj, ki je svetovala lezbičnemu paru, ki je ta teden z ministrstva dobil pozitiven odgovor na zavrnilno odločbo centra za socialno delo, pojasnjuje, da **gre pri posvojitvi v lezbični družini za popolnoma enaka pravila, kot se uporabljajo v raznospolnih družinah. Posvojitve je bila mogoča, ker oče otroka ni bil znan. Če bi bil znan, bi moral namreč soglašati s posvojitvijo.** Za gejevske pare je enostranska posvojitve dopustna pod enakimi pravili, torej v primeru, ko je eden od partnerjev že starš otroka, ga drugi lahko posvoji. V praksi pa so ti primeri redkejši. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve se je pri svoji zadnji odločitvi opiralo na zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki izhaja iz leta 1976, pojasnjuje Rajgljeva. Razlog, da imamo prvi primer posvojitve v istospolni partnerski skupnosti šele po 35 letih od začetka veljavnosti zakona, pa vidi v tem, **da pari za to možnost večinoma niso vedeli,** sploh pa so se **družine z istospolnimi starši pojavile v zadnjih letih.** (Mladina, 22. 7. 2011)

Podlago za ugoditev zahtevi daje pred 35 leti sprejeti zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, pojasnjujejo na ministrstvu. Zakon v **135. členu možnosti dostopa do enostranske posvojitve ne loči glede na partnerski status prosilcev,** saj ne zahteva niti obstoja zakonske zveze niti zunajzakonske skupnosti niti kakršne koli druge partnerske skupnosti. Otroka po zakonu lahko posvoji vsakdo, **seveda pod pogojem, da izpolnjuje posvojitvene pogoje in da je posvojitev v otrokovo največjo korist.** (Primorske novice, 21. 7. 2011)

ZZZDR je res mogoče interpretirati tudi tako in prav različne interpretacije CSD-ja in MDDSZ-ja v dotičnem primeru kažejo na to, da je to področje pravno pomanjkljivo in ga je potrebno dodatno urediti, da do podobnih razhajanj ne bi prihajalo v prihodnje. Sicer sem ob novici imela tudi sama pomisleke, da gre za kampanjo v prid zakonika, a tudi to lahko interpretiramo na različne načine: odločitev ministrstva je kljub morebitnemu poskusu kampanje v skladu z zakonodajo in če bi kdo izkazal pravni interes, bi se na odločbo pritožil; prvi tovrstni primer posvojitve lahko nasprotniki zakonika uporabijo kot argument v smislu, da potemtakem ne potrebujemo zakonskih sprememb na tem področju (kar so tudi storili); sploh pa morebiten poskus kampanje ni mogel oškodovati, užaliti nikogar (zlasti če drži, da je bila prošnja prva tovrstnih pri nas in torej pred njo ni bilo sorodnih primerov z drugačnim izidom), kar bi težje trdili za kampanjo nasprotnikov zakonika (a o tem v nadaljevanju).

➤ SKLENITEV ZAKONSKE ZVEZE IMA VEČ NAMENOV

*Glede predloga Družinske pobude, po katerem bi bil namen zakonske zveze zgolj zasnovanje družine, pa poudarja, da **ima sklenitev zakonske zveze več namenov**. V njej ljudje zadovoljujejo čustvene, spolne, moralno-etične, ekonomske in druge potrebe, ki ne pomenijo nujno tudi zasnovanja družine. "Zakaj se poročita 70-letnika?! Najbrž ne zaradi tega, da bi imela otroke," je dejal Svetlik, ki sicer dopušča navedbo različnih namenov zakonske zveze v zakoniku. K temu dodaja: "**Prokreativno vlogo bi morali potemtakem priznati tudi zunajzakonski zvezi**, saj vemo, da se danes v Sloveniji v takšnih zvezah rodi več kot polovica otrok." (Dnevnik, 31. 1. 2012)*

Lahko bi sicer rekli, da je imela sklenitev zakonske zveze tudi doslej več namenov kot le zasnovanje družine in menim, da so se tega zavedali tudi tedanji pisci zakona, a so ta namen izpostavili z razlogom, podobno kot so taisti namen z razlogom izpustili pisci novega zakonika. Sama ta razlog vidim v tem, da opustitev namena služi simbolni izenačitvi vseh družin (predvsem v smislu *nefavoriziranja* ene same oblike – t. i. *tradicionalne*, ki naj ima namen v zasnovanju družine), predvidenih v definiciji družine, saj sta biološko starševstvo in otrok, rojen ali posvojen znotraj zakonske zveze, le eni izmed možnih oblik starševstva in družinskega življenja. Na vse to kaže družinska realnost, izražena tudi v statističnih podatkih, ki prikazujejo, da je vse več družin enostarševskih, reorganiziranih, večina otrok je rojenih zunaj zakonske zveze, precej jih je v rejniških družinah ipd. – to so podatki, ki jih lahko povežemo in interpretiramo z različnimi pojavi in vsaj delno tudi z dejstvom, da sklenitev zakonske zveze ni (dolgoročni) garant niti za zakonska partnerja niti za otroke v njej, torej bi jo bilo nesmotrno izpostavljati kot (edino) obliko, v kateri naj se rodi, posvoji otrok. In ker je zakonska zveza institut, preko katerega Rimskokatoliška Cerkev že stoletja poskuša varovati (ali bolje: regulirati) otroka v njej oziroma zakonsko zvezo samo, ni težko razumeti povezave med **nekaterimi** nasprotniki zakonika in njihovi pripadnosti Rimskokatoliški cerkvi.

➤ IZENAČITEV INSTITUTOV JE SIMBOLNEGA POMENA, TUDI V ŠIRŠEM DRUŽBENEM SMISLU

Prav zato so toliko bolj zaskrbljujoča prizadevanja nasprotnikov zakonika, ko ga želijo prikazati v izkrivljeni, radikalni obliki, čemur sledi tudi njihova kampanja.

Religiolog Aleš Črnič ne more mimo vpletenosti RKC:

*Istospolni partnerji ne dobijo ničesar, kar jim dosedanja zakonodaja še ne omogoča. Vse, kar očitno moti nasprotnike in cerkev, ki jasno stoji zadaj, je to, da v zakonu **simbolno priznavamo istospolne družine**. To, da je simbolno priznanje v družbi že obstoječih skupin zanje*

nesprejemljivo, pa **je skrajno nedemokratično in problematično.**» (...) Čeprav istospolnim odvzema pravico do posvojitve tujega otroka in čeprav jim preprečuje, da se poročijo. Zakonik **vzpostavlja zakonsko neenakost istospolnih parov s heteroseksualnimi**, preveč pa je že, da jih priznava vsaj simbolno. **In z njim se poskuša uveljaviti isti člen ustave, s katerim je državljanom dana pravica do veroizpovedi.** (Mladina, 19. 8. 2011)

Ves čas razprave o zakoniku se namreč postavlja vprašanje meje ločenosti države in Cerkve. Ta ne bi bila tako problematična, če bi se slednji z novim zakonikom odvzela katera izmed pravic, razen morda simbolne moči, kolikor je še ima, a to se bere med vrsticami. V nadaljevanju Črnič opozori na širše družbene razsežnosti ideologij, ki jih milo rečeno promovirajo nasprotniki zakonika s svojimi mecen:

*Da je sporno simbolno priznanje že obstoječih istospolnih družin, je dokaz, da gre za **skrajno ideologijo in zelo nevarne fundamentalistične težnje**. Gre za omejevanje prostorov svoboščin. Kaj takšnega se v osemdesetih v Sloveniji ne bi moglo zgoditi, in to je tisto, kar me skrbi. Kot družboslovec opažam, da kot družba nazadujemo. **Krčijo se prostori, ki so bili že izborjeni:** to, da živimo v partnerskih zvezah, kot nam ustreza, in da samostojno odločamo o otrocih. **Takšno razmišljanje pa lahko družbo pripelje zelo daleč v smer, kamor nočemo.*** (Mladina, 19. 8. 2011)

To razmišljanje pa je že precej daleč popeljalo tudi v kompromisih. Mnogi strokovnjaki še vedno vztrajajo pri tem, da bi morali obdržati prvoten predlog zakona – tistega iz leta 2009. A izgleda, da ima glasna manjšina zaenkrat premoč. Vodičarjeva:

Kompromisna različica je korak nazaj od prvotno predlaganega zakona. Da, predvsem s simbolnega vidika smo dejansko naredili korak nazaj. Tako ohranjamo tradicionalni institut zakonske zveze za heteroseksualne pare in ne dovoljujemo posvojitve tretjega otroka v istospolnih parih. Simbolno so to zelo pomembne spremembe. Kar se pa tiče pravnega položaja istospolnih partnerstev, nismo popuščali, ker mislimo, da ne smemo popuščati, da nimamo tega manevrskega prostora. **Simbolno pa gre za ureditev, ki je široko sprejemljiva. Včasih se vprašam, kaj je že spornega pri tem družinskem zakoniku.** (Mladina, 9. 9. 2011)

Nadalje odgovarja na argumente ali predloge nasprotnikov zakonika, ko pravijo, naj se omenjene skupnosti urejajo ločeno, kot doslej po ZRIPS-u:

Z vidika pravne varnosti in predvidljivosti je **edini možni način za odpravo diskriminacije istospolnih parov sistemska ureditev v enem predpisu na način, kot ga predvideva družinski zakonik**, tj., da se pravne posledice istospolnih parov izenačijo s pravnimi posledicami zakonske zveze oziroma zunajzakonske skupnosti. (Mladina, 28. 8. 2011)

Sprejetje novega zakonika pa bi imelo simbolni pomen tudi za slovensko družbo kot celoto:

*Dr. Bogdan Lešnik s Fakultete za socialno delo meni, da so **istospolne poroke izvrstno merilo za presojanje, kako je posamezna država ali skupnost znotraj države pripravljena odpreti svoje institucije** (tukaj institucijo zakonske zveze) za ljudi, ki bi sicer ostali zunaj, to se pravi, merilo za to, čemur po Bergsonu in Popperju rečemo "**odprta družba**". (Dnevnik, 15. 10. 2011)*

A kaj, ko to ni interes, ki bi ga delili vsi. Tudi dr. Borut Rončević ne razume, kako nam lahko še vedno vladajo predsodki in strahovi:

*Naj le povem, da se mi zdi preprosto neprimerno in nedostojno, da imamo v Sloveniji v 21. stoletju zakonsko ureditev, ki dvema, ki se ljubita in si želita pravno urediti življenje in status, to onemogoča **le zato, ker sta ti osebi istega spola**. Nenazadnje je že Jezus iz Nazareta pred dva tisoč leti povedal, naj prvi kamen vrže tisti, ki je brez greha. (Reporter, 6. 1. 2012)*

Nasprotovanje zakoniku se torej zdi vsaj na trenutke pravzaprav nesmiselno, celo nevarno:

*To, da sta istospolna in raznospolna skupnost poimenovani različno, a je razen naziva in določenih izjem pravna ureditev za obe enaka, pomeni, da je **na simbolni ravni priznana različnost, na pravni ravni pa enakopravnost**, so v akademiji navedli v izjavi. (Mladina, 26. 1. 2012)*

*Družinski zakonik predvideva samo možnost posvojitve biološkega otroka istospolnega para. Ničesar več. Nobene obsodbe, nobenega komunizma. Velja nasprotno; tisti, ki v zagovarjanju edine družine in ene resnice jemljejo pravice otrokom **samo zato, ker so njihovi starši drugačni**, ravnajo tako, kot so ravnali **totalitaristični sistemi**. Ustavno sodišče jim je to možnost prijazno omogočilo. (Mladina, 6. 1. 2012)*

Da vsi verniki ne razmišljajo enako in da drugi pretiravajo v bojih zoper nekaterim spremembam, priča izjava duhovnika Izidorja Pečovnika – Dorija, ki se je pred 16 leti (po modni reviji, ki jo je priredil v cerkvi in s tem razburil nekatere vernike in sodelavce) preselil v Berlin:

*Mislim, da bo morala Cerkev najti posluh za te ljudi in vzpostaviti z njimi **dialog**. Nisem kompetenten, da bi presojal, kje so meje, ampak že to bo tem ljudem veliko pomenilo, če bomo **odprti in bomo imeli posluh zanje**. To počnem sam in jih imam zelo rad, ker so zelo dobri ljudje. **Kot duhovnik si ne jemljem pravice, da bi jih obsojal in jim delal slabo vest.**" (Primorske novice, 8. 10. 2011)*

Nasprotnikom zakonika pa vendarle nekako uspeva prepričevati z izgovorom, da se v prvi vrsti zavzemajo za pravice otrok, četudi je očitno, da je v ozadju osrednji interes omejiti pravice istospolne manjšine:

V največji parlamentarni stranki Pozitivni Sloveniji menijo, da vsebina družinskega zakonika sledi družbenim spremembam in ustrezno ščiti tako z ustavo zagotovljene človekove pravice kot pravice otrok. Ob tem so dodali, da je za pobudnike referendum problematično vprašanje ureditve odnosov v življenjskih skupnostih istospolnih oseb. "Pobudnikom referenduma gre torej zgolj za omejevanje pravic manjšine, pa čeprav na škodo otrok," so zapisali v sporočilu za javnost. (Demokracija, 3. 2. 2012)

Posledice zavrnitve zakonika bi torej občutili predvsem otroci različnih družin, predvsem istospolnih. Podobno meni dr. Barbara Rajgelj, docentka za civilno in gospodarsko pravo na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani:

Nasprotniki se ne lotevajo več pravic otrok v istospolnih družinah, čeprav so bile te ves čas v središču njihovega nestrinjanja. Verjetno so ugotovili, da jim teptanje pravic otrok zagotavlja referendumski neuspeh. Pri tem je treba opozoriti, da vsako teptanje socialnih pravic staršev pomeni oteževanje življenja njihovih otrok. Če sta partnerki v smislu socialnih pravic obravnavani kot tujki, imata lahko kot biološka in socialna mati stokrat priznane pravice do otroka, a ta družina bo še naprej obravnavana kot dvočlanska, kar lahko pomeni tudi, da otrok prav zato ne bo deležen otroškega dodatka. Vsako trgovanje s pravicami prej ali slej prizadene najšibkejše člane družbe. Glavni namen [kompromisnega] predloga [s strani nasprotnikov referenduma pred vložitvijo podpisov za referendum] je bil razbiti solidarnost med različnimi oblikami družin in posameznikov. Nasprotniki zakonika verjetno čutijo, da je ideja o enem in edinem načinu življenja poenotila vse tiste, ki so jih z njo izključili. Zato želijo preusmeriti fokus na istospolne partnerje in jih v primeru referendumske kampanje osamiti. (Mladina, 3. 2. 2012)

➤ UREDITVE V ZAKONIKU NE SLUŽIJO DOMNEVNIM NASLEDNJIM POTEZAM

Trditev, da je ureditev posvojitve biološkega otroka svojega istospolnega partnerja v zakoniku namenjena temu, da bo ustavno sodišče pozneje presodilo diskriminacijo na ravni osebnih okoliščin, ni resnična. Po družinskem zakoniku partner lahko posvoji otroka svojega partnerja v partnerski skupnosti ali partnerja v zunajpartnerski skupnosti. Takšna ureditev pa se ne razlikuje od že veljavne ureditve v zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki pri možnosti enostranske posvojitve oseb ne loči glede na njihov partnerski status, saj ne zahteva niti obstoja zakonske zveze, niti zunajzakonske skupnosti, niti kakršnekoli druge partnerske skupnosti, ampak lahko otroka posvoji vsakdo kot posameznik. Če se seveda izkaže, da je to v največjo otrokovo korist in da so izpolnjeni vsi drugi pogoji za posvojitve. Tako smo z izrecno opredelitvijo enostranske posvojitve sledili namenu celotnega zakona, to je največjemu možnemu varstvu otrokovih koristi, saj s tem pravno uredimo položaj otrok, ki v istospolnih družinah že živijo. (Mladina, 28. 8. 2011)

Tako v intervjuju pojasnjuje mag. Ana Vodičar. Sama menim, da bo to pokazal čas, saj nekatere trditve o tem, da novi zakonik tekom časa ne bo porajal novih sprememb, zvenijo kot slab poskus *pomiritve in tolažb* nasprotnikov zakonika, da bi le-ti z večjo verjetnostjo pristali na kompromisno različico zakonika. Seveda si zaenkrat zakonodaja prizadeva urediti sedanje stanje v skladu z okoliščinami, bolj ali manj nenaklonjenim zakoniku. A kaj se bo ali ne bo zgodilo v prihodnje, je težko napovedovati, nesmiselno pa obljubljeni.

➤ ZAKONIK POMEN ZAKONSKE ZVEZE OHRANJA, CELO UTRJUJE

Vodičarjeva zavrača očitke nasprotnikov zakonika, ko pravijo, da nov zakonik zakonske zveze ne ščiti. Prav nasprotno, pravi, vendar vsaj navidez v bolj posredni obliki kot doslej:

*Včasih nam očitajo, da zmanjšujemo pomen zakonske zveze, vendar sama trdim nasprotno. V nekaterih segmentih ga celo povečujemo, saj poskušamo ohranjati zakonske zveze, ki so v svojem bistvu zdrave. **Redefinirali smo institut predhodnega svetovanja**, kar pomeni, da **partnerja, preden vložita tožbo na razvezo, dobita brezplačno svetovanje**, s katerim se preveri, ali je zakonska zveza v tolikšni meri skrhana, da skupno življenje ni več možno. Če obstajajo možnosti za ohranitev zveze, se par napoti na svetovanje, kjer sta deležna brezplačne strokovne podpore. (...) **En obisk je obvezen**. Sedaj je bil postopek tak, da si najprej vložil tožbo na razvezo, šele nato si moral na center za socialno delo na razgovor. **Po novem bo razgovor potekal pred vložitvijo tožbe**. Namen ukrepa je, da se par pred sprožitvijo ločitvenega postopka še enkrat sestane in s strokovno pomočjo sprejme odločitev o nadaljnjem življenju. Drugi instrument, ki ga uvajamo, je **družinska mediacija**. Ta pripomore k reševanju konfliktov ali sprejemanju rešitev s kulturnim dialogom. To so naši **konkretni ukrepi, s katerimi skladno s 53. členom ustave varujemo družine in otroke**. (Mladina, 9. 9. 2011)*

V nekem drugem intervjuju opozori na nezadostno poznavanje zakonika v javnosti, ki se dotika predvsem diskurza o izenačitvi zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi, pa tudi prvega – o redefiniciji družine:

*Opozorila bi zlasti na tri točke. Prva je, da **ohranjamo institut zakonske zveze za moškega in žensko**, medtem ko za istospolne partnerje urejamo nove institute. Druga: **tradicionalni družini ničesar ne jemljemo, kot tudi novim oblikam družin ničesar ne dajemo, samo priznavamo njihov obstoj**. In tretja, **zakonik istospolnim parom ne omogoča skupne posvojitve otrok**. To so tri točke, ki javnosti niso dovolj znane. (Večer, 8. 10. 2011)*

Ali pa so znane, a (re)interpretirane drugače, kot bi si želeli zagovorniki DZak.

4.3.4 Diskurz o varovanju koristi otrok

Argumenti, ki pravijo, da zakonik ne varuje koristi otrok (v zadostni meri)

➤ ZAKONIK POSTAVLJA INTERESE ODRASLIH PRED PRAVICE IN KORISTI OTROK

*Čeprav je v zakoniku določeno, da se lahko poročita le moški in ženska, istospolni pari pa smejo skleniti partnerske skupnosti in ne morejo skupaj posvojiti otroka, ampak le en partner biološkega otroka drugega, so pri civilni iniciativi prepričani, »da zakonik ni sprejemljiv, **ker postavlja interese odraslih pred pravice in koristi otrok**«. (Delo, 2. 7. 2011)*

Tako si nekatere člene zakonika interpretirajo nasprotniki zakonika, pri tem pa verjetno izhajajo iz svojih prepričanj in "logično sklepajo", da si noben otrok ne bi želel istospolnih staršev. Seveda si staršev nihče ne izbere sam, pustimo ob strani (heteroseksualne) starše, ki si jih otroci ne bi izbrali, če bi imeli to možnost. Prav zato je v zakoniku na več mestih poudarjena korist otrok in v skladu s tem načelom se vrši tudi enostranska posvojitev otroka v istospolni partnerski skupnosti. Torej tudi v tem najbolj žgočem primeru zakonika se vsi interesi (tudi ali predvsem odraslih) podredijo načelu otrokove največje koristi, predvsem z 228. členom DZak, ki uzakonja ugotavljanje primernosti potencialnega posvojitelja in s 186. členom, ki otrokom omogoča pravico do zagovornika (otrok npr. v primeru enostranske posvojitve lahko soodloča). Ali kot se je v oddaji Odmevi izrazila mag. Viktorija Bevc iz društva Deteljice - odločijo tako, da je za otroka manjše zlo, kot da istospolni starši le zaradi svoje spolne usmerjenosti že v principu predstavljajo več nevarnosti, zla kot heteroseksualni (TV Slovenija 1 2012, 1. marec).

*Zagovorniki takšnih stališč vedno »pozabijo« povedati, da je **to izključno njihova interpretacija človekovih pravic in da takšno stališče nima osnove v nobenem mednarodno zavezujočem stališču**. (Družina, 19. 2. 2012)*

V tej izjavi gospod Strehovec nekako poskuša kazati s prstom na zagovornike zakonika in nekatere pravne akte, vendar ne smemo pozabiti, da tudi nasprotniki zakonika "pozabljajo" povedati, da so interpretacije "pravih" vrednot, "naravnih", "normalnih" družin in ne nazadnje človekovih pravic, ki jih zagovarjajo, izključno interpretacije nekaterih nasprotnikov zakonika. Vendar mu v pisanju za Družino nihče ne postavlja vprašanj, zato se mu zaradi "neprijetnih" podvprašanj ni potrebno zapletati v lastne besede in izmikati dejstvom o vsebini zakonika.

➤ ZAKONIK NE VZPOSTAVLJA NAJBOLJŠIH MOŽNIH POGOJEV ZA KREPITEV ODNOSOV DO OTROK

»Družinskega zakonika se zato ne izčrpa zgolj v ureditvi konkretnih vprašanj, povezanih z družinskimi razmerji. Njegova vloga bi morala biti namreč tudi v krepitvi in spodbujanju družinskega življenja ter odgovornega materinstva in očetovstva. Z družinskim zakonikom bi morali vzpostavljati najboljše možne pogoje za kakovostne in odgovorne odnose med starši in otroki ter spodbujati pozitiven odnos do družinskega življenja v družbi,« poudarjajo v civilni iniciativi. (Delo, 5. 10. 2011)

Ob teh argumentih bi človek pomislil, da nasprotniki DZak ob branju zakonika niso prišli dlje od 6. člena. Zakonik namreč na mnogih mestih krepí in spodbuja odgovorno in pozitivno starševstvo v skladu z načelom koristi otrok, in sicer v 8. členu (starševska skrb), 9. členu (načelo otrokove koristi), 10. člen (posebno varstvo otrok), 14. členu (sistemi varstva in svetovanja), 15. členu (družinska mediacija), v členih 139. – 153. (obveznosti in pravice staršev in otrok), v 154. členu (izvajanje starševske skrbi) in v poglavju Predhodno svetovanje in družinska mediacija od 204. do 215. člena, če naštejemo le nekatere.

➤ ZAKON PRINAŠA NEKAJ DOBRIH REŠITEV, A JE VSEENO SLAB

Njegovo nasprotovanje družinskemu zakoniku je shizofreno; četudi naj bi zakonik pozabljal na pravice otrok, pa Primc priznava, da prinaša nekaj dobrih rešitev. »Zmeraj smo bili pripravljeni, da se nesporne stvari uredijo na drugačen način. Če bomo zmagali na referendumu, se pač lahko dopolni že sedaj veljavni zakon s stvarmi, o katerih obstaja političen konsenz.« (Mladina, 6. 1. 2012)

Kot je v oddaji na Radiu Študent povedala dr. Barbara Rajgelj, nasprotniki zakonika pravzaprav priznavajo, da je zakon napisan dobro, le nekatere njegove člene bi 'prestavili' v drug zakon (ZRIPS), vendar bi tako segregirali otroke, ko bi njihove pravice urejali v dveh različnih zakonih (Radio Študent 2012, 8. marec). Strehovec je ob tem celo ponujal idejo, da bi otroke izenačil z institutom socialnega starševstva, ki bi socialne pravice vseh otrok urejal na enem mestu (Radio Slovenija 1 2012, 12. januar).

Naslednji citat sicer nima neposredne povezave s katerim izmed diskurzov, pa vendar kaže na nekakšno dvoličnost nasprotnikov zakonika ali vsaj njihovega predstavnika, ko poskuša(jo) zanikati morebitne predsodke in pomisleke glede homoseksualcev kot staršev in prikazati vsa svoja prizadevanja kot aktivnosti, usmerjene zgolj v dobrobit otrok:

Novinarka: "Pred nekaj tedni smo imeli v PN intervju z Majo Lupša, mamó fanta homoseksualca, ki je s partnerjem posvojil otroka v tujini. Vprašala se je, zakaj vas družine

homoseksualcev motijo, in tudi opozorila, da se počuti prizadeta, ker na vaši strani čuti gonjo proti svojemu otroku.”

Aleš Primc: “Gospa je lahko, **kar se našega delovanja tiče, povsem pomirjena**. Nobene gonje proti njenemu odraslemu otroku in otrokom, ki živijo v istospolnih skupnostih, ni z naše strani, in prepričan sem, da tudi s strani velike večine ljudi pri nas ne. **Mi nismo nikoli nič takega rekli, in bi prosil, če se da, da nam tega ne bi pripisovali. Nam je hudo, da se nas tako označuje. Mi pravimo samo to, kar dnevno izkušamo, da otroci potrebujejo skrbne in ljubeče mame in očete in da država nima pravice, da bi otrokom vnaprej jemala to, kar najbolj potrebujejo. Samo za to gre. Zares iskreno želim vsem, ki živijo v istospolnih skupnostih z otrokom, še posebej pa otrokom, ki živijo v teh skupnostih, vse dobro.**” (Primorske novice, 27. 1. 2012)

➤ SKLICEVANJE NA DOMNEVNO ZNANSTVENI DISKURZ

“Pred očmi moramo imeti predvsem najboljši interes otroka,” je na predstavitvi “kompromisnega predloga” družinskega zakonika poudaril predsednik SAZU, dr. Jože Trontelj. (...) Pravica imeti otroka ne obstaja, je opozoril. Kaj bi pomenilo, če se bodo sedanja pravila o OBMP liberalizirala, ne vemo, pravi, saj neoporečnih raziskav, v katerih bi dovolj veliko skupino otrok spremljali od rojstva do odrasle dobe, ni. Opozarja tudi, da otroci nikakor ne smejo postati žrtve statusa svojih staršev. **Velja biti pozoren tudi na statistike, po katerih je v gejevskih skupnosti manj stabilnosti, več nasilja, promiskuitete, samomorilnosti in odvisnosti; katere raziskave so to ugotovile, ni povedal.** (Dnevnik, 31. 1. 2012)

Član usmerjevalnega odbora za bioetiko Sveta Evrope in član državne komisije za medicinsko etiko dr. Jože Trontelj se ob svojem sklicevanju na koristi otrok opira na statistike, ki naj bi domnevno izhajale iz znanstvenih raziskav, a ne pove, katerih. To ni ne prvi ne zadnji primer sklicevanja na domnevno stroko in prikazovanje nekih statističnih podatkov na metodološko sporen način. Na to opozarja tudi dr. Roman Kuhar na Okrogli mizi o Družinskem zakoniku. Nasprotniki zakonika naj bi namreč v svojih argumentacijah interpretirali le del raziskav in ga tako obrnili sebi v prid, ne da bi ob tem predstavili velikost vzorca in ostale okoliščine raziskave. Podobno na spletni strani Civilne iniciative (dostopno dne 14. 3. 2012 na <http://www.24kul.net/j/druzinskizakonik/argumenti-raziskave/80-clanki-in-raziskave>) zasledimo številne raziskave, ki jih nasprotniki zakonika povzemajo ali naslavljajo poenostavljeno, zamolčijo nekatera (metodološko) pomembna dejstva in primerjajo metodološko neprimerljive podatke, s čimer poskušajo doseči populističen učinek bralcev spletne strani. Večina povezav do tujih raziskav naj bi bila prekopirana iz ameriške mormonske cerkve, nekatere povezave pa celo ne delujejo, ko jih iščemo v spletnem brskalniku (Radio Študent 2012, 8. marec). Ob dolgem seznamu domnevno znanstvenih in pretežno tujih raziskav se porodi dilema, koliko ljudi zares prebere navedene raziskave, ki zahtevajo ne le znanje tujega jezika, ampak tudi nekatera druga

(sociološka, psihološka, antropološka, metodološka ipd.) znanja, ki omogočajo strokovno interpretacijo in ali si vzamejo čas prebrati tudi sam zakonik.

Slika 9: "Otročki iz različnih predelov sveta iz filma Bébé(s) (2010)", vir: <http://focusfeatures.com/babies>

Tudi diskurz varovanja koristi otrok je družbeni konstrukt, ki se lahko glede na družbo in čas spreminja.

Argumenti, ki pravijo, da zakonik varuje koristi otrok

➤ CILJ IN NAČELO ZAKONIKA JE V PRVI VRSTI VAROVANJE KORISTI VSEH OTROK

»Mar ne dopuščamo tega, da z ukrepi, s katerimi te otroke ne želimo izenačiti z drugimi, ustvarjamo pankrte 21. stoletja?« se je o njihovem položaju vprašala Andreja Črnak Meglič (SD). (Delo, 16. 6. 2011)

Predsednica Društva socialnih delavk in delavcev Slovenije Simona Ratajc je dejala, da z izenačitvijo pravic v pravnem smislu preprečimo izključevanje takšnih otrok in družin, njihovo stigmatizacijo, diskriminacijo, prikrivanje resničnih življenjskih okoliščin. (Delo, 24. 06. 2011)

Takšno enostransko posvojitev bi morali podpirati tudi nasprotniki družinskega zakonika, ker je skladna z načelom največje koristi otroka. (Mladina, 9. 9. 2011)

Na vprašanje, ali nasprotuje morebitnemu referendumu o družinskem zakoniku je varuhinja odgovorila: "O referendumu in ustavnem sodišču ne morem govoriti, lahko pa rečem, da je sprejeti družinski zakonik v večini rešitev zelo dober in v izrazito korist otrok. Onemogočanje uveljavitve teh zakonskih določb lahko razumemo kot napad na otrokove pravice. Družinski zakonik ni v ničemer sporen." (Primorske novice, 7. 10. 2011)

Mnogim strokovnjakom se torej zdi pravna ureditev pravic otrok, tudi ali predvsem tistih v istospolnih družinah, neizogibna, o tem pravzaprav ne bi smelo biti dilem in sprenevedaj, a vendar do njih prihaja, vzroki pa so načeloma v glavah (nekaterih) nasprotnikov zakonika, ki jih vodijo predsodki in čustva in odsotnost kritičnega, širšega, poglobljenega razmisleka o obstoječi realnosti:

*To, da se je pri debatah okoli družinskega zakonika vseskozi sicer govorilo o otrocih, a se je po drugi strani pozabilo nanje, meni tudi Darinka Rozman, strokovna sodelavka SOS-telefona. »Ko se stvari tako spolitizirajo, vidimo, da teh ljudi otrok sploh ne zanima. **Gre le za neke principe in stereotipe, ki jih imajo takšni ljudje v glavah.** Seveda sta lik matere in očeta za otroka strašno pomembna, kaj pa se zgodi z otrokovim razvojem, če recimo raste v družini, v kateri vlada nasilje? Ali je to okolje za otroka zdravo? Kaj lahko v zvezi s tem spremenimo in kako?« To je v bistvu pravo vprašanje. (Delo, 24. 06. 2011)*

Dr. Sabina Žnidaršič pravi, da ko gre za človekove pravice, ni dopusten noben kompromis. Meni, da je zakonik po vsebini integralni del državljanskega zakonika, ker nagovarja slehernika v naši državi (če ne drugega, smo bili vsi nekdej v vlogi otroka). Pri polemikah o zakoniku pa gre po njenem mnenju predvsem za **problem individualnega nezavednega** (pri nasprotnikih zakonika), **podobno pa tudi nosilci kampanje proti zakoniku nagovarjajo ta del** (nezavedni) pri posameznikih – volilnih upravičencih (Radio Študent 2012, 8. marec).

Po nekaterih ocenah je v Sloveniji malo več kot sto otrok v istospolnih družinah, ti pa nimajo pravice biti zavarovani po partnerju svojega biološkega starša, ne morejo dedovati, prejemati družinske pokojnine, preživnine ali uveljavljati katere druge pravice, ki pripadajo otrokom v tradicionalnih družinah. (Delo, 16. 06. 2011)

Citat govori o nekaterih socialnih pravicah, ki jih DZak na novo uvaja (glede na ZZZDR). Te pravice torej pravno izenačujejo otroke vseh družin, saj na novo zagotavljajo koristi tistim otrokom, ki živijo v istospolnih družinah in so bili doslej za te pravice prikrajšani. Dr. Anja Kopač Mrak opozarja na primere, ko se dve mamici razideta (enako velja za dva očeta): otrok ostane brez ene mamice - predvsem v pravnem smislu, saj iz naslova mame, s katero ne živi več,

nima pravice do preživitve, do dediščine in družinske pokojnine (v primeru njene smrti), do stikov ipd. (Radio Slovenija 1 2012, 12. januar). Nadalje Ana Vodičar v dveh intervjujih odgovarja na očitke nasprotnikov zakonika, ki pravijo, da bi pravice otrok v istospolnih družinah lahko urejali v drugem zakonu (ZRIPS-u) ali z institutom socialnega starševstva:

*Vzemimo pravice otrok: kje je logika, da bi pravice enih otrok urejali v enem zakonu in pravice drugih v drugem? Tudi sicer moram poudariti, da tudi če bi šli delat poseben zakon, **bi ta moral vsebovati vse to, kar vsebuje družinski zakonik.** (Mladina, 9. 9. 2011)*

*Če pa govorimo o otrocih, bi pravno urejanje pravic otrok v istospolnih skupnostih v drugem zakonu pomenilo, da iz teh otrok **znova in ponovno delamo drugorazredne otroke.** Tako urejanje ni dopustno in je **v nasprotju z našo ustavo.** Kar se tiče enostranskih posvojitev, so **naši argumenti in argumenti naših nasprotnikov enaki**, in sicer sledenje v največji meri otrokovim koristim. (Večer, 8. 10. 2011)*

S to bistveno razliko, da je večji del stroke na strani argumentov zagovornikov zakonika. Na referendumu bo torej večina volivcev odločala o tem, o čemer se je stroka že izrekla.

Doslej namreč še ni bilo slišati prepričljive utemeljitve, zakaj bi o pravici številčno zanemarljivega števila ljudi imela pravico odločati ogromna večina njihovih sonarodnjakov. Zakaj bi moral odločati o nečem, kar me ne zadeva? Bomo živeli bolje, bodo plače višje, sosedje prijaznejši, zrak čistejši, morje bogatejše, bencin cenejši? Nenazadnje, bo poslej manj zanemarjenih otrok iz heteroseksualnih družin? Nič od tega ne bo. Le razprave ob šankih se bodo od nogometa premaknile k usodnejšim stvarem, naenkrat bosta v državi dva milijona strokovnjakov za družinsko politiko in vzgojo otrok, spet bomo izpostavljeni traparijam o homoseksualnosti kot bolezni, malo se bomo obkladali s pedri in lezbačami, ozračje pa bo še malo bolj zastrupljeno. Kaj nas briga, ali ima fantek iz sosednjega bloka dva očeta ali dve mami! Pomembno je, da je srečen, varen, vzgojen, da spi na toplem, da ima jesti, da se bo lahko izšolal. Če za to poskrbijo štiri kosmate ali štiri manikirane roke - koga briga!?! (Primorske novice, 28. 12. 2011)

➤ SKLICEVANJE NA ZNANSTVENI DISKURZ

*Da bi bila uveljavitev zakonika koristna za otroke, ki živijo v istospolnih družinah, pa menijo pri Društvu psihologov Slovenije. Distancirajo se od ideološkega presojanja zakonika **in izhajajo iz znanstvenih spoznanj** oziroma raziskav. »Res je, da niso bile narejene pri nas, temveč v Avstraliji in ZDA, tako da **spoznanj ni mogoče popolnoma prenašati v naše okolje, vendar kažejo, kaj se dogaja v istospolnih družinah.** Otroci v njih odraščajo v drugačnih socialnih okoljih, vendar se njihov razvoj v nobenem ključnem vidiku ne razlikuje od razvoja otrok, ki jih vzgajajo heteroseksualni starši,« je pojasnila dr. Vlasta Zabukovec, predsednica Društva*

psihologov Slovenije. Po njenih besedah so empirične študije pokazale, da imajo istospolni starši enake starševske spretnosti in kompetence kot heteroseksualni. **Bolj kot struktura družine – število ljudi, spol, spolna usmerjenost staršev – vplivajo na otrokovo psihološko in socialno prilagojenost procesi v njej, torej kakovost starševstva, odnos staršev do otroka in medsebojna navezanost, drugi odnosi v družini ter odnos z okoljem.** »Raziskave potrjujejo, da zakonska ureditev istospolnih družin omogoča otrokom v njih stabilno okolje, ki jim daje boljše možnosti in jih tudi vrstniki in širše okolje bolje sprejmejo,« je opisala Vlasta Zabukovec in izrazila upanje, da sprejeta zakonodaja prinaša večje spoštovanje človekovih pravic in širše sprejemanje drugačnosti v naši družbi. (Delo, 22. 06. 2011)

V društvu psihologov, društvu socialnih delavcev in sociološkem društvu so danes podprli družinski zakonik, ki po njihovem mnenju daje enake pravice vsem otrokom, ne glede na to, ali jih vzgajajo biološki ali socialni starši v heterogeni ali istospolni skupnosti. (Primorske novice, 3. 10. 2011)

Glede zakonika se je že večkrat oglasila tudi stroka. Po prepričanju predsednice društva socialnih delavk in delavcev Simone Ratajc lahko **potrebe, ki so ključne za razvoj otroka, zagotavljajo tako biološki kot socialni starši, prav tako ni razlike, ali so to heterospolni ali istospolni starši.** Na novinarski konferenci v Ljubljani je Ratajčeva poudarila, da je za **otrokov razvoj in njegovo vključenost v družbo pomembna tudi formalna ureditev njegovih pravic in pravic družine. Družinski zakonik v taki obliki po mnenju društva to ustrezno ureja in prispeva k preprečevanju diskriminacije netradicionalnih družin.** (Dnevnik, 4. 10. 2011)

Mnogi slovenski strokovnjaki, združeni v društva, so torej javno zavzeli strokovno stališče v prid DZak, pri čemer poudarjajo pomembnost vsebine družine pred njeno formo, opozarjajo pa tudi na pomembnost zakonodaje na področju družine, ki nosi neizogibne posledice za njeno umeščenost v ožjem in širšem družbenem okolju. Medtem pa je dr. Vesna Vuk Godina, sociologinja in kulturna antropologinja, nekoliko bolj skeptična do istospolnega starševstva, predvsem zaradi domnevnih posledic, ki naj bi jih nosil posvojeni otrok v slovenskem kulturnem in družbenem kontekstu. Pravi namreč, da odgovoren starš zanemari svoje potrebe, pravice, dobrobit zato, da sprakticira rešitev, najboljšo za otroka (istospolni par se torej odpove posvojitvi otroka). Slovenci pa nismo v kulturnem okolju, v katerem bi bili takšni starši nestigmatizirani, tako bi otrok avtomatsko prišel v polje stigmatizacije. Neizogibna posledica naj bi torej bila intenzivna stigmatizacija otrok, ker živimo v zelo nestrpni družbi. Godina se sicer strinja, da je potrebno spreminjati stereotipe, a ne z otroki, ampak postopoma – najprej skozi druženja istospolnih s sosedi ipd. (Studio 12 2010, 5. marec). Sicer je doktorica navedeno izjavila pred dvema letoma, ko je bilo govora o drugi različici zakonika (ki je med drugim predvidevala popolne posvojitve s strani istospolnih partnerjev), pa vendar njeno stališče glede postopnega spreminjanja stereotipov ostaja enako. Moje mnenje je, da istospolni partnerji že živijo v

skupnostih, soseskah, kjer imajo po njihovih zaslugah nekateri sosedje, sostanovalci ipd. možnost in priložnost za preseganje svojih stereotipov, predsodkov in seveda bi bilo tovrstnih primerov še več, če bi se istospolno usmerjeni posamezniki bolj izpostavljali javnosti ali se vsaj manj skrivali, vendar menim, da tega od njih ne moremo zahtevati, saj gre vendarle za osebne okoliščine in dostojanstvo posameznika v družbi. Mislim, da bi s čakanjem na tako imenovano postopno preseganje stereotipov (za katerega niti nimamo predvidenega načrta, strategije) za otroke, ki že živijo v istospolnih družinah, napravili več škode kot koristi, saj bi bili dvakrat stigmatizirani: zagotovo s strani pomanjkljive, diskriminatorne zakonodaje, morebiti pa tudi, kot pravi dr. Godina, s strani nestrpnega družbenega in kulturnega konteksta. Podobno utemeljuje dr. Roman Kuhar v enem izmed intervjujev:

Gre torej za večno vprašanje, kaj je prej: zakonodaja ali odnos družbe. Zame je zelo poveden primer izvenzakonskih otrok, ki so bili nekoč razumljeni kot pankrti. V slovenski literaturi imamo na to temo pretresljive zgodbe, ko pa je zakonodaja izvenzakonske in zakonske otroke izenačila, se je na dolgi rok spremenil tudi odnos do tega vprašanja in danes se skorajda nihče več zaradi tega ne postavlja na trepalnice.” (Primorske novice, 12. 8. 2011)

Torej nekaj dobrih izkušenj iz preteklosti, ko je stališče družbe sledilo zakonodaji, že imamo. Društvo Akademija za demokracijo, ki ga je pred dvema letoma ustanovila skupina mlajših intelektualcev, večinoma profesorjev na Univerzi na Primorskem, prav tako podpirajo zakonik, ob tem pa odgovarjajo na pomisleke nasprotnikov zakonika, ki pravijo, da zakonik daje prednost pravicam odraslih, četudi o pravici do posvojitve ne moremo govoriti:

Družinski zakonik namreč ne izhaja iz pravice do posvojitve otroka, saj te pravice ni. Izhaja iz položaja otroka brez staršev. (Dnevnik, 14. 1. 2012)

4.3.5 Diskurz o spregledanih členih zakonika

Nasprotnike zakonika je razburilo le nekaj členov zakonika, ki so botrovali zbiranju podpisov za razpis referendumu in burni predreferendumske kampanji, zato se je večina diskurzov izrisovala le okoli teh nekaj členov. Vendar je Družinski zakonik mnogo obsežnejši, zlasti če ga primerjamo z vsebinskim obsegom ZZZDR in vsebuje mnogo členov, ki so vsebinsko in pravno pomembnejši o tistih, ki so delili javnost na dva tabora. Na te člene so v medijih opozarjali predvsem zagovorniki zakonika, medtem ko so nasprotniki njihov pomen zanemarjali ali celo zanikali. Ker je narava kritične diskurzivne analize tudi analiza in interpretacija diskurzov, ki se v nekem mediju ne pojavljajo ali se pojavljajo v manjši meri, kot bi se lahko, sem v ta diskurz umestila citate časopisnih člankov, ki govorijo o pomembnih, a v javnem govoru zapostavljenih

členih Družinskega zakonika, saj menim, da morebiti ta zapostavljenost služi nekemu namenu, interesu predvsem nasprotnikov zakonika.

Argumenti, ki pravijo, da ostali členi zakonika niso vredni razprav

➤ ZAKONIK NE PRINAŠA UKREPOV ZA ODGOVORNO PRIPRAVO NA STARŠEVSTVO, ZAKONSKO IN DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

*Čeprav se v Sloveniji soočamo z vedno več ločitvami in smo po številu porok na zadnjem mestu v Evropi, zakonik ne predvideva nobene resne priprave na zakonsko in družinsko življenje. Če bi v Sloveniji imeli modre in daljnovidne upravljavce države, bi več kot milijon in tristo tisoč evrov davkoplačevalskega denarja, ki jih namenjajo za **promocijo istospolne ideologije, namenili pastoralnim službam slovenskih škofij, ki že več desetletij načrtno izobražujejo mlade pare pred vstopom v zahtevno zakonsko in družinsko življenje. Že teh nekaj utemeljenih pomislekov potrjuje odločitev civilne iniciative za sprožitev pobude za referendum.** (Družina, 4. 9. 2011)*

*Ne prinaša potrebnih ukrepov za **odgovorno pripravo na družinsko življenje**, ne spodbuja **odgovornega starševstva**, ne prinaša potrebnih ukrepov za **zmanjševanje števila ločenih družin** (...) Družinski zakonik **posameznim tipom družin ne prinaša nadvse potrebnih izboljšav**. Ne izboljšuje položaja enostarševskih družin, ne prinaša potrebnih izboljšav za rekombinirane družine, **tudi za otroke, ki živijo v istospolni skupnosti, ne prinaša izboljšav**. Sprejeti družinski zakonik ni primeren odgovor na izzive, s katerimi se soočajo naše družine. (Demokracija, 4. 1. 2012)*

*Manjkajo predvsem tista določila, ki bi krepila **pomen odgovornega starševstva**. Manjkajo ukrepi tako imenovane družinske preventive, se pravi ukrepi, ki bi spodbujali take odnose med nami, da bi čim manj prihajalo do težav in da bi tiste, ki se vedno pojavijo, čim prej prepoznali in znali reševati. (Primorske novice, 27. 1. 2012)*

Ob tovrstnih očitkih se mi postavlja predvsem vprašanje smotnosti umestitve tovrstne preventive kot cilja in načela zakona, ki ureja družinska razmerja, otrokov položaj in vlogo države pri reguliranju teh razmerij. Sama se sicer strinjam z idejo in pomenom preventive, a menim, da je težko uresničljiv ideal. Možnost priprave na partnersko in/ali družinsko življenje imajo namreč državljani z drugimi oblikami pomoči, izobraževanj ipd. (na centrih za socialno delo, v svetovalnicah za otroke in starše, pri družinskih terapijah, ne nazadnje pri pastoralnih službah slovenskih škofij, ki se prav tako napajajo iz državne blagajne itd.), katerih se poslužujejo po lastni presoji in država v te odločitve posameznikov ne posega, v kolikor ne prihaja do težav. Ko pride do kakršnih koli težav med partnerji, ki imajo otroka, zakonik v mnogih členih predvideva pomoč družinam kot nalogo države, med drugim tudi z razvijanjem

pozitivnega starševstva (9. člen DZak), s sistemom varstva in svetovanja (14. člen DZak), z družinsko mediacijo (15. člen DZak), z načelom najmilejšega ukrepa (159. člen DZak), s poglavjem o predhodnem svetovanju in družinski mediaciji (od 204. do 209. člena DZak) in nekaterimi drugimi členi. Zato se z vsemi deli navedenih izjav gospoda Primca ne bi mogla strinjati, njegov govor pa razumem kot preusmerjanje pozornosti od dobrih rešitev, ki jih zakonik prinaša k rešitvam, ki v vsakodnevnom življenju morebiti ne bi imele zelenega učinka (npr. s predpisovanjem obveznega svetovanja pred vstopom v (zunaj)zakonsko ali (zunaj)partnersko skupnost, saj učinkovitost svetovalnoterapevtskih procesov pogojuje želja uporabnika po spremembah, ki jih zazna kot potrebo).

Na tem mestu ne morem mimo dejstva, da avtor vse treh navedenih izjav kot gost oddaje Odmevi nekaj ur po referendumu prezre pomen preventive in drugih ureditev, ki jih zakonik naj ne bi vseboval, pa bi jih moral in ki jih v času pred referendumom nenehno izpostavlja – v omenjeni oddaji lahko namreč njegov odgovor na trikrat ponovljeno vprašanje novinarja ("Kaj bo storila Civilna iniciativa v letu, ko ni mogoče spreminjati zakonodaje na tem področju, da bi vendarle sprejeli takšen zakon, ki rešuje težave družin?") razumemo tako, da novega zakona na področju družinskih razmerij pravzaprav ne potrebujemo – torej sedanja ureditev ustreza njegovim pogledom na svet, četudi ne ureja nujnih sprememb – tudi tistih, ki se jih Primc in njegovi somišljeniki ne bojijo (TV Slovenija 1 2012, 25. marec).

➤ SPREJEM ZAKONIKA NE TEMELJI NA NIKAKRŠNIH ANALIZAH O GLAVNIH PROBLEMIH SLOVENSКИH DRUŽIN

*Predvsem bi človek pričakoval, da bodo po 35 letih, odkar je bil sprejet veljavni zakon, opravljene **analize o tem, kaj so glavni problemi slovenskih družin**, potem pa bi v **strokovni interdisciplinarni razpravi** poskušali najti rešitve zanje. (Primorske novice, 27. 1. 2012)*

Tudi s to izjavo Primca se ne bi mogla strinjati, saj zakonik izhaja ne le iz izsledkov statističnih raziskav in sodne prakse, ki je pokazala na pravne praznine področne zakonodaje, ampak tudi drugih strokovnih interdisciplinarnih razprav in raziskav, ki jih Primc tako rekoč povsem ignorira, ko navaja argumente proti zakoniku. Stroka je namreč v razpravah o zakoniku javno stopila skupaj, pri tem pa se opirala bodisi na slovenske bodisi na tuje izsledke raziskav in dognanj strokovnjakov na področju družinskega življenja nekoč in danes - nekaj jih predstavim tudi v teoretičnem delu naloge. Očitno je, da Primc zagovarja interese RKC (in predsodke nekaterih laikov, tudi strokovnjakov), ki promovirajo heteroseksualne partnerske zveze, sklenjene vsaj v civilnem, če ne verskem obredu in ki ne upoštevajo ali spoštujejo odločitev za enostarševsko, reorganizirano družinsko življenje, družinsko življenje istospolnih partnerjev ali kakršno koli drugo obliko življenjske skupnosti otroka z enim ali obema od staršev oz. z drugo osebo, ki skrbi za otroka.

Argumenti, ki opozarjajo na pomen prezrtih členov zakonika

➤ ZAKONIK DAJE GLAS OTROKOM KOT NAJŠIBKEJŠIM ČLENOM (V POSTOPKIH IN DEJAVNOSTIH, KI GA ZADEVAJO)

*V tem smislu se bodo strokovno okrepili centri za socialno delo, ki pa ne bodo več izvajali oblastnih aktov – zdaj imajo pri določenih pristojnostih nekoliko dvolično vlogo, da na primer svetujejo problematični družini, po drugi strani pa tudi odvzamejo otroka, če tako zahtevajo razmere. Ko bo sodišče odločalo o varstvu, preživljanju in tudi stikih, **bo otrok lahko dal svoje mnenje, ki ga bo izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa.** (Delo, 16. 06. 2011)*

186. člen družinskega zakonika namreč daje otrokom pravico do zagovornika, ki naj varuje koristi otroka v postopkih in dejavnostih, ki ga zadevajo, v kolikor varstva koristi otroka ni mogoče zagotoviti na drug primernejši način. Pomembno se mi zdi, da isti člen predvideva tudi sprejetje posebnega zakona, ki naj ureja zagovorništvo otroka. Tukaj nastopi tudi poseben pomen in odgovornost socialnih delavcev kot strokovnjakov – izvajalcev družinske zakonodaje in priložnost, da v odnosu do družine ne nastopajo več v nasprotujočih si vlogah.

*»Gre za sistemski premik glede odločanja o ukrepih za varstvo koristi otroka,« razloži Vodičarjeva. »To bo z zakonikom skoraj v celoti preneseno s centrov za socialno delo na okrožna sodišča.« V sporih starši prepogosto uporabljajo otroka kot sredstvo za reševanje medsebojnih nesporazumov. Cilj teh sprememb je, da je otrok v ospredju, »kar pomeni, da bi morala biti pozornost vseh, ki so vključeni v vodenje in odločanje v postopku, usmerjena v otroka in njegovo dobro pred interesi vseh drugih, predvsem pa pred interesi staršev. Ali povedano drugače: **želimo, da se postopki o otrocih in v zvezi z njimi vodijo z njihove perspektive.**« (Delo, 24. 9. 2011)*

Ne le starši, ampak tudi strokovnjaki, ki stopajo v odnose z otroki, so po doktrini postmodernega socialnega dela otrokovi spoštljivi in odgovorni zavezniki, ki vidijo otroka kot eksperta iz izkušenj z mnogimi viri moči, ki omogočajo soustvarjanje dobrih izidov iz perspektive moči. Socialni delavec, socialna delavka mora biti tudi pri delu z družino vsestransko pristran/a, kar pomeni, da se s pomočjo znanja za ravnanje in empatije lahko postavi v vlogo vsakega člana družine posebej, tudi otroka (Čačinovič Vogrinčič, 2007). Menim, da ta člen, ki daje glas otroku neposredno oz. preko zagovornika, omogoča načelo socialnega dela, po katerem naj bo glas vseh udeleženih v rešitvi slišan, in sicer v okolju, v katerem se bo (predvsem) otrok počutil varno in v katerem se bo poslužil svoje pravice do resničnosti, četudi mu starši te pravice ne omogočajo.

*Pomemben napredek sta **družinska mediacija** za mirno reševanje sporov in **uvredba instituta zagovornika otroka**, ki bo poskrbel za to, da se bo slišalo otrokovo mnenje, da ne bo zgolj objekt oziroma orožje v sporih med starši. »Tudi sicer želimo poudariti, da je na več mestih v zakoniku*

dosledno izpeljano načelo konvencije o otrokovih pravicah, da se mora dati otroku možnost, da sam ali prek osebe, ki ji zaupa, pove svoje mnenje.» (Delo, 24. 9. 2011)

*Kakovostni družinski odnosi so najprimernejši za otrokov razvoj, menijo snovalci zakonika – ti zagotavljajo, da so ob njegovem oblikovanju sledili spremembam v družbi –, če bo šlo kaj narobe, pa bodo **postopki svetovanja in družinske mediacije, v katerih bo udeleženi mladoletnik, brezplačni.** (Delo, 16. 06. 2011)*

Novost je torej tudi s 15. členom zakonika (podrobneje pa v členih 209. – 215.) predvidena pravica do postopka družinske mediacije, ki udeležencem postopka v sporih, ki izvirajo iz medsebojnih družinskih razmerij, omogoča posredovanje ene ali več nevtralnih oseb – družinskih mediatorjev, ki omogočajo mirno rešitev spora.

➤ ZAKONIK PREPOVEDUJE TELESNO KAZNOVANJE IN DRUGO PONIŽUJOČE RAVNANJE Z OTROKI

V 9. členu zakonik predvideva ničelno toleranco do nasilja nad otroki – tako psihičnega kot telesnega. Nedavno smo bili namreč v Sloveniji priča tragediji, ko je otrok dolgo časa podlegel udarcem svojih staršev in nazadnje zaradi njihovih posledic umrl. Tudi sicer statistika beleži številne primere nasilja v družini, le ugibamo pa lahko, koliko takšnih primerov ostaja skritih med štirimi zidovi ali znotraj sosesk zaradi previsoke tolerance do vseh oblik nasilja. Da bi tovrstne tragedije v prihodnosti uspešneje preprečevali, ta norma ne zavezuje le staršev, ampak vse državljane, ki se znajdejo v vlogi priče nasilja oz. ko utemeljeno sumijo, da je do nasilja prišlo; norma tudi zavezuje in odraža stališče države oz. njenih institucij do telesnega kaznovanja in ponižujočega ravnanja z otroki.

*Novi zakonik naj bi otroke še bolj zaščitil, med drugim s **popolno prepovedjo vsakršnega telesnega, duševnega kaznovanja, kar prepoveduje Konvencija o otrokovih pravicah.** (...) Odziv na to novost me je presenetil. Nekateri so trdili, da uvajamo permissivno vzgojo, kar ne drži. Prepričani smo, da je treba otroku postavljati meje, a ne s telesnim kaznovanjem ali drugim ponižujočim ravnanjem. (...) **Udarec po zadnji plati ni nasilje v smislu zakona o preprečevanju nasilja, ki bi zahtevalo aktivacijo različnih organov.** Če pa govorimo o vzorcu vzgoje, je takšen vzorec lahko problematičen tudi z vidika tega zakona. O položaju otrok in vzgoji v šolskem sistemu bi bilo treba več govoriti. Mislim, da so učitelji dejansko zadnje čase v stiski, ko ne morejo opravljati svojega dela. (Mladina, 9. 9. 2011)*

*Po besedah Vodičarjeve je določba o prepovedi telesnega kaznovanja oblikovana kot **priporočilo staršem pri vzgoji otrok in izraža stališče države do tega vprašanja.** »To stališče pa ne pomeni – kot se večkrat napačno povzema –, da zakonik podpira permissivno vzgojo; nasprotno, na ministrstvu za delo smo prepričani, da vzgoje brez postavljanja meja ni, da pa vzgojni prijemi ne smejo pomeniti za otroka ponižujočega ravnanja.« (Delo, 24. 9. 2011)*

Vodičarjeva opozarja na zmotno enačenje prepovedi nasilja v zakoniku z uvajanjem permissivne vzgoje. Odsotnost telesne kazni in ponižujočega ravnanja namreč ne pomenita vzgoje brez postavljanja meja in neponižujočih oblik kazni v procesih vzgoje.

*Družinski zakonik, ki, mimogrede, ni vzgojni priročnik, takšni vzgoji prav v ničemer ne nasprotuje; tudi kaznovanja otrok ne prepoveduje. Trditi kaj takega bi pomenilo še eno v vrsti zlonamernih interpretacij. V resnici zakonik družbi le **signalizira, da vzgojni postopki ne potrebujejo nasilja in poniževanja, mejo med "lop po riti" in telesno kaznijo pa mora še vedno vsak določiti sam, sankcij za kršitev te norme zakonik namreč ne predvideva.** (Dnevnik, 6. 1. 2012)*

Z uzakonjeno normo se strinja tudi zdravnik in psihoterapevt dr. Viljem Ščuka, ki obenem pojasni nekatere prijeme in posledice vzgoje:

*Smo ena od 29 držav, ki so prepovedale telesno kaznovanje, v okoli 160 državah tega še niso storili. Po mojem smo ravnali prav in napredno. Ne strinjam se niti z dr. Milivojevičem niti z dr. Godino. **Otrok se ne uči tako kot žival - na podlagi poskusa in zmote. Uči se na podlagi izkušenj in ozaveščanja - doživljanja torej.** Naj vam to pokažem s primerom. Otrok se na nedeljskem kosilu odloči, da ne bo jedel. Običajno je tako, da ga hoče mama na razne načine prepričati, da bi popustil, stara mama pa bi mu skuhalo kaj drugega. Oče je tisti, ki bo dolgoročno modro razrešil težavo, če mu bo dal vedeti, da v tem primeru pač do večerje ne bo jedel. Se pravi, ni oče kaznoval otroka, otrok se je s svojo odločitvijo kaznoval sam. Dobil je izkušnjo, na podlagi katere se bo drugič morda drugače odločil. Izkušstvo je torej pomembno, ne pa kazen. (...) Pa še nekaj bi rekel: **za postavljanje mej otroku, za vzgojo odgovornosti, potrebujemo največ energije.** Tega imate ženske zelo veliko. A tudi oče se temu ne sme izogniti. Stari starši ravnaajo permissivno tudi zato, ker jim manjka energije. **Še najmanj energije potrebujemo pri represivni vzgoji, ko otroka natepemo ali nanj kričimo.** (Dnevnik, 14. 1. 2012)*

Tudi v tem členu torej zakonik spodbuja odgovorno, pozitivno in spoštljivo starševstvo.

➤ ZAKONIK ČASOVNO OMEJUJE REJNIŠTVO

*(...) **rejništvo bo omejeno na tri leta** (doslej časovne omejitve sploh ni bilo). (Delo, 16. 06. 2011)*

Sedaj nam upravičeno očitajo, da imamo npr. dolgotrajna rejništva. Če ob odvzemu otroka ni možnosti, da bi se dojenček lahko vrnil v matično družino, je treba izpeljati postopek posvojitve, namesto da je otrok do 18. leta v rejništvu. (Mladina, 9. 9. 2011)

Tudi ta določba (175. člen DZak) je nastala predvsem kot posledica pravne praznine, s katero so se srečevali predvsem pravniki, pravnice, socialne delavke in socialni delavci, posledice pa nosijo predvsem otroci, ki so že leta v rejniških družinah, ne da bi zanesljivo vedeli, ali se bodo

sploh kdaj vrnili nazaj v svojo družino. Dosedanja ureditev je služila predvsem interesom staršev, katerim je bila roditeljska pravica odvzeta, pa tudi socialnim delavkam, delavcem oz. drugim strokovnim delavcem na teh področjih, saj pravno niso bili zavezani k odgovornosti v določenem časovnem roku odpraviti razloge, ki so botrovali odvzemu roditeljske pravice. Ta določba torej spodbuja odgovorno, pozitivno starševstvo, vendar pa je po mnenju nekaterih strokovnjakov pomanjkljiva, na kar opozarja Viktorija Bevc iz društva Deteljica, ki združuje rejnike, rejence, posvojitelje in posvojence. Bevčeva je sicer zadovoljna, da novi družinski zakonik kaže večjo pripravljenost za reševanje problemov v korist otroka, a v njem pogreša zavezanost za izvajanje zapisanega v praksi:

»Nikjer denimo ne piše, kaj bo moral center za socialno delo po preteku treh let za otroka v rejništvu narediti!? Jaz ne vidim nobenega avtomatizma v zakoniku, ki sicer predvideva zamenjavo roditeljske pravice s starševsko skrbjo. Tri leta pa so po mojem mnenju dovolj dolga doba, da se človek, ki se znajde v stiski, iz nje tudi dvigne.« Sogovornica meni, da je zavajajoče, da bo zaradi omejevanja rejništva v državi na voljo več otrok za posvojitev. »Pari, ki se odločijo za rejništvo se ne odločijo hkrati tudi za posvojitev! Res pa je, da se nekateri čez čas odločijo tudi za to. (...) V dosedanjem sistemu so se starši svojih obveznosti izogibali, posvojitev pa niso dovolili. To pomeni, da je bila bolj zaščitena njihova pravica kot pa pravica in korist otroka (Delo, 22. 10. 2011)

Tudi sama sem pogrešala člene, ki bi podrobneje urejali ali vsaj predvidevali ureditev omenjene problematike v drugih podzakonskih predpisih, kot za nekatere druge člene to predvideva 304. člen družinskega zakonika. Predvidevam, da bo/bi to nalogo prevzelo področno ministrstvo s sprejemom podzakonskih predpisov v času enega leta do pričetka uporabe DZak oziroma izvajalci zakona s smiselno uporabo področne zakonodaje in s predvideno preglednejšo evidenco vodenja posvojitve, a govora o tem v raziskovanih člankih v raziskovalnem časovnem okviru nisem zasledila.

➤ ZAKONIK DOVOLJUJE PRIZNANJE OČETOVSTVA ŽE PRED OTROKOVIM ROJSTVOM

V zunajzakonski skupnosti bo možki lahko priznal očetovstvo že pred otrokovim rojstvom, kar so CSD omogočali že doslej, vendar za to niso imeli zakonske podlage. (Delo, 16. 06. 2011)

Družinski zakonik to omogoča v 123. členu pod pogojem, da s tem s priznanjem soglašata tudi mati otroka, priznanje pa ima pravne posledice le v primeru, če se otrok rodi živ.

➤ **ZAKONIK POENOSTAVLJA SKLENITEV ZAKONSKE ZVEZE, ZAKONCEMA OMOGOČA SKLENITEV PREMOŽENJSKOPRAVNE POGODBE**

*Moški in ženska bosta lahko, če bosta tako želela, **zakonsko zvezo sklenila povsem neformalno, brez prič, le ob navzočnosti matičarja. Imela pa bosta možnost podpisa premoženjskopravne oziroma tako imenovane predporočne pogodbe.** (Delo, 16. 06. 2011)*

*Zakonik prinaša tudi **lažje sklepanje zakonske zveze** - pred matičarjem priče niso več potrebne. (...) Rešitev smo vpeljali na pobudo mladih. Precej je takih, ki bi svojo odločitev za skupno življenje radi potrdili tudi uradno, ne želijo pa vseh s tem povezanih formalnosti. Gre za poenostavljeno uveljavljanje intimne odločitve in na tej točki delamo v prid nasprotnikov zakonika. Morda bo celo sklenjena kakšna zakonska zveza več. (Mladina, 9. 9. 2011)*

Vodičarjeva pojasnjuje, v katerih delih zakonik poenostavlja formalnost sklenitve zakonske zveze (35. – 41. člen DZak), kar utegne povečati število sklenjenih zakonskih zvez. Opozarja tudi na možnost zakoncev oz. partnerjev, da lastni premoženjski režim uredijo glede na svoje interese in dogovore med partnerjema (88. člen DZak):

Menimo, da je lahko obligatoren premoženjski režim, ki ga je uvedel zakon pred 35 leti, ustavno sporen. Z osamosvojitvijo je lastninska pravica dobila svoje ustavno zagotovljeno mesto, zato po moji oceni niti ob morebitnem sklicevanju na socialno funkcijo lastnine ni več primerno, da zakonca nimata možnosti po svoje urediti lastnega premoženjskega režima. (Mladina, 9. 9. 2011)

➤ **ZAKONIK OMOGOČA POSVOJITEV OTROKA MOŠKEMU IN ŽENSKI V ZUNAJZAKONSKI ZVEZI**

*Po novem **bosta smela otroka posvojiti tudi moški in ženska, ki živita v zunajzakonski skupnosti** – do zdaj sta lahko to storila samo zakonca. Zakonska zveza je definirana kot življenjska skupnost ženske in moškega, tudi opredelitev zunajzakonske zveze – po razburjenju, ki ga je povzročil v drugem branju sprejeti amandma o registraciji – ostaja enaka, kot je že 35 let. (Delo, 16. 06. 2011)*

To pravico omogoča 217. člen DZak, medtem ko po ZZZDR zunajzakonski partnerji lahko posvojijo le otroka svojega partnerja. V tem členu se zunajzakonska skupnost pravno izenači z zakonsko skupnostjo, medtem ko ostanejo partnerji (zunaj)partnerske skupnosti brez te pravice (lahko pa partner (zunaj)partnerske skupnosti posvoji otroka svojega partnerja). To neenakost heteroseksualnih in homoseksualnih partnerjev so dosegli nasprotniki zakonika, saj je prvoten predlog družinskega zakonika iz leta 2009 predvideval obojestransko posvojitev tudi za istospolno usmerjene partnerje.

➤ **ZAKONIK DAJE NOVE PRAVICE TUDI DRUGIM OBLIKAM DRUŽINE, KI JIH ZAJEMA NOVA DEFINICIJA DRUŽINE**

»V sedanjih zakonih je cela vrsta neustavnih rešitev, ki jih družinski zakonik odpravlja. Uvaja pa enakopravno pravico do odsotnosti z delovnega mesta zaradi bolezni partnerja, pravico za nadomestilo dohodka za nego družinskega člana, pravico do vdovske pokojnine, pravico do obiska partnerja v zaporu in tako naprej,« je nekaj konkretnih primerov, v katerih so tradicionalni zakonci v privilegiranem položaju, naštel Svetlik. (Delo, 29. 8. 2011)

Ob tovrstnih izjavah se nasprotniki zakonika sklicujejo na dejstvo, da lahko na primer v družinah otrok z istospolnimi starši družinski člani navedene pravice in doložnosti pridobijo s posvojitvijo, ki jo omogoča tudi ZZZDR. Z njihovo pripombo se strinjam, zato ne razumem, zakaj nasprotujejo novi definiciji družine, ki bolj simbolno kot pravno izenačuje vse oblike družine, ki smo jim priča v vsakodnevem življenju. Dr. Anja Kopač Mrak opozarja tudi na dejstvo, da je pri oblikovanju in predlogu definicije družine sodelovala pravna stroka in jo opredelila tako, da pravic in dolžnosti ne jemlje nobeni izmed obstoječih družin, niti heteroseksualnim zakonskim skupnostim z otroki – t. i. tradicionalnim družinam. Zanimivo je tudi, da se ta definicija ni zdela sporna niti nasprotnikom zakonika, dokler ni bilo govora o vključitvi istospolnih (zunaj)partnerskih skupnosti v družinski zakonik (Radio Slovenija 2012, 12. januar).

➤ **ZAKONIK CSD-JEM (IN SOCIALNIM DELAVCEM, SOCIALNIM DELAVKAM) OMOGOČA, DA SE OSREDOTOČIJO NA SVOJE STROKOVNO DELO**

Za (bodoče) socialne delavke, delavce je to ena najpomembnejših sprememb, ki jih prinaša nov zakonik. To seveda pomeni tudi izziv in odgovornost strokovnjakov za udejanjanje postmodernega socialnega dela, nenehno izobraževanje in sodelovanje z drugimi strokami:

V novem družinskem zakoniku je najbolj reformirano in posodobljeno poglavje o ukrepih za zaščito in varstvo otrok. Centru za socialno delo ostaja strokovno svetovanje, oblastne akte, odvzeme pa bo izdajalo sodišče s pomočjo izvedencev. To je eno najboljših poglavij v DZ, ki centrom omogoča, da se osredotočijo na svoje strokovno delo. (Mladina, 9. 9. 2011)

➤ **ZAKONIK UVAJA NUJNI UKREP ODVZEMA OTROKA V SKLADU Z OTROKOVO NAJVEČJO KORISTJO**

Novost je tudi **nujni ukrep odvzema otroka**, ki je namenjen njegovi hitri zaščiti, kadar je tako hudo ogrožen, da z ukrepom ni mogoče odlagati in ga je treba takoj odvzeti staršem. (Delo, 24. 9. 2011)

Tudi na tem mestu je praksa pokazala na nujnost uzakonitve takšnega ukrepa, ki lahko rešuje tudi življenja, vendar je potrebno opozoriti na nujnost usposobljenosti strokovnjakov, ki se takšnega ukrepa poslužijo ter na nujnost inšpekcijskega nadzora, ki strokovne službe nenehno in dosledno nadzoruje, saj še vedno prihaja do (nesankcioniranih) malomarnosti in nedoslednosti strokovnjakov, tudi socialnih delavk in delavcev, ki namesto otrokovim sledijo nekim drugim interesom ter tako pripomorejo udeležnosti v problemu namesto rešitvi.

4.3.6 Diskurz o členih, ki jih ni

Iz razprav o vsebini družinskega zakonika pa so izšli tudi nekateri miti o zakoniku oz. o členih, ki naj bi jih zakonik vseboval, o ureditvah, ki naj bi jih dopuščal (v prihodnosti), katerih skupna značilnost poleg te, da niso resnični je predvsem ta, da jih uporabljajo nasprotniki zakonika kot argument, zakaj je zakonik slab in ga je potrebno na referendumu zavrniti, bolj ali manj posredno pa služijo tudi širjenju strahov, predsodkov do drugačnih državljanov, do samega zakonika ter ustvarjanju moralne panike pod krinko, da si vsi skupaj prizadevajo le za dobrobit otrok.

Argumenti proti zakoniku: ker zakonik nujno prinaša tudi nedopustne spremembe v prihodnosti

➤ **ZAKONIK ODPIRA VRATA ABSURDNIM SPREMEMBAM IN ZLORABAM**

Predstavnik SNS Miran Györek je, denimo, svoje nestrinjanje ponazoril z besedami: »Ne bi me preveč čudilo, če bi kdo dobil idejo, da bi legalizirali še sodomijo... Niti to me ne bi čudilo, da bi rekli, da je še ljudožerstvo sprejemljivo. So tudi navadni ljudje, tako kot vsi drugi, le prehranske navade imajo pač malo drugačne.« (Delo, 16. 6. 2011)

Vsebina citata se v nobenem oziru ne nanaša na vsebino zakonika. Vse, kar ima skupnega z zakonikom oz. nekaterimi njegovimi nasprotniki, je neutemeljen strah pred spremembami, predvsem glede istospolnih partnerstev in družin. Služi predvsem preusmerjanju pozornosti stran od vsebine zakonika z namenom ustrahovanja laične javnosti. Izjava zrcali sporočevalčeva prepričanja, predsodke, strahove in njegovo nepoznavanje vsebine, pomena in pravnih posledic zakonika, podobno pa lahko interpretiramo tudi naslednjo izjavo politika, ki sicer ne preseneča (pre)več:

V SNS zlasti zaradi določb o istospolnih partnerjih vztrajajo pri nasprotovanju zakoniku kljub nekaterim dobrim določbam, je pojasnil prvak SNS Zmago Jelinčič. Po njegovem mnenju so namreč dobre določbe nekateri zlorabili, da bi lahko v zakon umestili rešitve glede istospolnih, češ, "če tega ne boste sprejeli, ne bo zakonika". "Če bo LDS še nekaj časa vladala, bomo kmalu

imeli tudi predlog, da se **lahko ljudje poročijo tudi s psi, ovcami in konji**," je oster Jelinčič. (Primorske novice, 24. 7. 2011)

Z uvajanjem t. i. neregistrirane istospolne izvenpartnerske skupnosti **se odpirajo vrata absurdnim situacijam**, ko bo lahko **ogrožena premoženjska varnost družin**. Pomislimo samo na primer, da je npr. stari oče dodeljen v moško sobo v domu starejših občanov, dve leti kasneje, po njegovi smrti, pa moški sostanovalec začne trditi, da sta živela v neregistrirani istospolni skupnosti. Dediči si bodo morali prek sodišča izboriti t. i. nujni delež družinskega premoženja. Sprejeti sporni družinski zakonik tudi omogoča, da v istospolni skupnosti partner posvoji biološkega otroka partnerja. **Namen tega je, da bo ustavno sodišče kasneje presodilo diskriminacijo na ravni osebnih okoliščin, in zahtevalo popolno legalizacijo posvojitvev otrok v istospolne skupnosti.** (Mladina, 19. 8. 2011)

Prvi del izjave gospoda Strehovca je pravzaprav laž o zakoniku, saj bodo situacije, ki jih omenja, omejene z izjavami prič in drugimi dokaznimi sredstvi, sicer pa bi do podobnih zlorab lahko prihajalo tudi doslej glede zunajzakonskih zvez ipd. Glede zadnjega stavka citata se ne strinjam, da je namen takšne ureditve v zakoniku presoja ustavnega sodišča (ki zakoniku niti doslej ni bilo naklonjeno), ampak varovanje koristi otrok v teh družinah. Sicer pa bi špekulacije o tem, kaj nek zakon lahko v prihodnosti omogoča ali upravičuje, tekle na račun vseh zakonov, ki jih poznamo, ne nazadnje tudi Ustave, kajti vsi zakoni so do neke mere odprti za spremembe v skladu s spremembami v družbi, povezanimi z vrednotami, normami, etiko, moralo ipd. neke družbe.

➤ **ZAKONIK USTVARJA PRAVNO PODLAGO ZA SPREMEMBE ŠOLSKEGA KURIKULUMA, KI NAJ BI BIL V NASPROTJU Z MNENJEM DOMNEVNE VEČINE STARŠEV**

Tajnik komisije Pravičnost in mir nadaljuje:

Prav tako se bo s sprejemom takšne družinske zakonodaje ustvarila **pravna podlaga za spremembo učnih programov**, ki bodo promovirali npr. **istospolne življenjske sloge, ki so v nasprotju z mnenjem večine staršev otrok v osnovnih in srednjih šolah**. (...) Kontroverzen je tudi člen, ki govori o tem, da imata npr. dva istospolno usmerjena **moška pravico do svobodnega odločanja o rojstvu otrok** in še bi lahko naštevati. (Družina, 4. 9. 2011)

Strehovec: "(...) Z vključitvijo istospolnih v zakonik se **odpira pot za redefinicijo družine v šolskih programih.**"

Novinarka: "Kaj je narobe s tem, da bi se otroci v šolah seznanili tudi z drugimi oblikami družin, ki so družbena realnost?"

Strehovec: "Res pri nas obstajajo različni tipi sobivanja, dejstvo pa je, da je **za vsako odgovorno družbo in državo konvencionalna oblika družine tista oblika sobivanja, ki je z vidika razvoja otrok in dolgoročnega preživetja družbe ključnega pomena**. Zato je z vidika naše družbe in navsezadnje tudi staršev, ki imajo po ustavi pravico, da otroke vzgajajo v skladu z lastnim prepričanjem, izjemnega pomena, kakšna družina se bo promovirala znotraj našega izobraževalnega sistema." (Večer, 8. 10. 2011)

S sprejemom zakonika bi po besedah Strehovca tudi nastala pravna podlaga za kršenje **ustavne pravice staršev, da so njihovi otroci deležni vzgoje, ki je "v skladu z njihovim moralnim in etičnim prepričanjem"**. Z uvajanjem redefinicije družine bo namreč po mnenju komisije nujno sledila sprememba učnih programov v slovenskih šolah, kjer se bo poučevala **"ideološko sporna teorija spola**, po kateri otroci ne potrebujejo očeta in matere za svoj telesni in duševni razvoj", je še dejal Strehovec. (Demokracija, 5. 1. 2012)

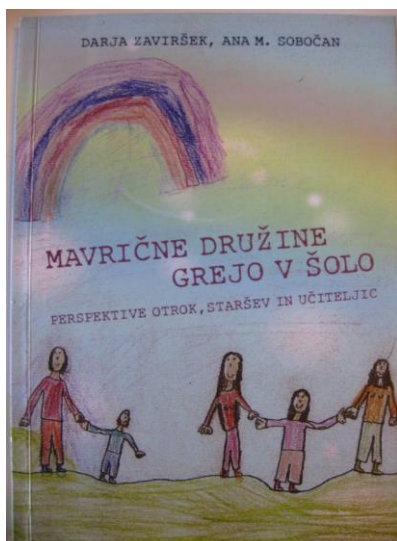
Zakonik sam po sebi omenjenih novosti ne predvideva (neposredno), ampak ta področja urejajo področni zakoni in predpisi tako javnih kot zasebnih šol, med katerimi lahko starši svobodno izbirajo v skladu s svojimi prepričanji, vrednotami, stališči in ideologijami. Učne vsebine (javnih šol) se morajo in se že prilagajajo pluralnosti družinskih realnosti: ob začetku uradne predreferendumske kampanje je bila na primer v otroški reviji Ciciban objavljena zgodbica o običajnem dnevu deklice, ki živi z dvema očetoma avtorice novinarki Maje Lupša, kar so nasprotniki zakonika razumeli kot del (neokusne) referendumske kampanje, zagovorniki pa kot spremembo, ki se je morala zgoditi ne glede na izid referendumu in lahko služi kot priložnost za vzgojitelje in starše, da otrokom predstavijo različne družine ter tako utrejo pot k pluralni, strpni in enakopravni družbi.

Ena izmed petih zgodbic, ki govorijo o različnih oblikah odnosov med starši in otroki, objavljenih v začetku marca 2012 v reviji Ciciban.

Slika 10: "Očka – zgodbica o deklici Ani, njenih dveh očetih Dančiju in Tjažu ter njihovem vsakdanjiku", vir: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042514327>

Izid revije namreč zajema tudi učne priprave, ki predvidevajo učno uro v vrtcih o različnih družinah – tudi istospolnih. Nedavno pa je izšla tudi knjiga dr. Darje Zaviršek in Ane M. Sobočan *Mavrične družine grejo v šolo*, ki med drugim lahko služi tudi kot priročnik pri delu z otroki in predstavlja prvo tovrstnih knjig pri nas.

Slika 11: "Knjiga *Mavrične družine grejo v šolo*", vir: zasebni arhiv

Knjiga, ki obsega raziskavo o mavričnih družinah – tudi v Sloveniji, lahko med drugim služi tudi kot priročnik za starše, učitelje in vzgojitelje pri delu z otroki, predstavlja prvo tovrstnih knjig pri nas.

Slika 12: "Dr. Darja Zaviršek, soavtorica knjige o mavričnih družinah, zagovornica Družinskega zakonika in anti-rasističnega socialnega dela", vir: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/1042298252

Na očitke nasprotnikov zakonika oziroma tovrstnih novosti v šolskem kurikulumu odgovarja dr. Kuhar. Pravi namreč, da je naloga vzgojiteljev kritično govoriti o pluralnosti, šolski kurikulum državnih šol pa mora govoriti v vrednotnem okviru človekovih pravic. Pravzaprav v tem oziru zakonik ničesar ne spreminja (ampak to spreminjajo spremembe v družbi), sicer pa bi bilo odraščanje v nevednosti in družbi izključevanja v neskladju z interesi otrok. To torej predstavlja mejo, kjer starši ne morejo več posegati v šolski kurikulum – drugačnim interesom in prepričanjem staršev (in otrok) so namenjene zasebne šole (Radio Študent 2012, 8. marec).

Kmalu po izidu *Cicibana* z zgodbico o deklici z dvema očkoma pa je ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport vrtcem in osnovnim šolam poslalo okrožnico, v kateri jim predlaga, naj se v času kampanje pred referendumom o družinskem zakoniku izogibajo temam, ki jih vsebuje zakonik. Veliko učiteljev in vzgojiteljev ob tem meni, da je okrožnica

ministrstva velika nezaupnica njihovi strokovnosti in grob poseg v nacionalne učne načrte. Mojca Škrinjar iz pristojnega ministrstva se sicer strinja, da se mora učni načrt posodablјati in slediti duhu časa, pravi pa tudi, da ga v kontekstu pregretega ozračja (predreferendumske kampanje) nekateri ne jemljejo kot učni načrt, ampak kot vrednostno normo. Ravnateljica ene izmed osnovnih šol Danica Večerić pa pravi, da mora javna šola učencem zagotavljati informacije iz različnih perspektiv in spektrov, kar jim nudi možnost, da se lahko na podlagi zbranih informacij sami odločijo in ustvarijo svoje mišljenje, kar naj bi bila vrednota in ne grožja, kot to morebiti razumejo nasprotniki zakonika. Učni načrt je zapisan z razlogom, zato učitelji ne morejo učencem reči, da bodo odgovore v zvezi z vsebino zakonika dobili po referendum, saj od učiteljev pričakujejo, da odgovorijo na njihova vprašanja in dileme (Pop TV 2012, 20. marec). Vsekakor pri tovrstnem izobraževanju ne gre (oz. naj ne bi šlo) za *promoviranje* katerih koli družinskih slogov, kot se izrazi Strehovec, ampak za razvidnost le-teh. Sorodna prejšnjim je tudi naslednja izjava Strehovca, objavljena v reviji Družina:

*Z uveljavitvijo zakonika, kakršen je bil sprejet junija lani, bi nastala pravna podlaga za kršenje ustavne pravice staršev, da so njihovi otroci deležni vzgoje, ki je v skladu z njihovim moralnim in etičnim prepričanjem. Uvajanju redefinicije družine in enačenju istospolne **apartnerske** skupnosti z zakonsko zvezo bi namreč sledila sprememba učnih programov v osnovnih in srednjih šolah. Zakonik bi tako postal podlaga za poučevanje ideološko sporne teorije spola, po kateri otroci ne potrebujejo očeta in matere za telesni in duševni razvoj in po kateri je družina skupnost otroka z **nekimi spolno nedoločenimi osebami**. (Družina, 12. 1. 2012)*

Dr. Strehovec se tokrat poslužuje nekoliko neprimernih izrazov, ki prestopajo meje sovražnega govora. Istospolne partnerske skupnosti označuje kot *apartnerske*, s čimer zanika njihove lastnosti, ki bi se sicer naj pripisovale partnerskim skupnostim, čeprav tega ne pojasni, poleg tega istospolno usmerjene označi kot spolno nedoločene osebe. Njegov govor je skrajno žaljiv in širi nestrpnost do drugačnih, saj bi se omenjenim pridevnikom lahko tudi izognil. Podobne laži in zavajanja oznanja v naslednjem članku:

*V ta namen je prejšnja vlada podpirala dejavnosti organizacij istospolnih aktivistov in celo financirala **natis kontroverznega učbenika** z naslovom Ljubezen je ljubezen. S pomočjo tega učbenika bodo učence seznanjali s **spornimi in ideološkimi idejami, da moškega in ženskega spola ni v naravi, da si ljudje sami izbiramo spol in svojo spolno usmerjenost**, prav tako pa **naj otroci eksperimentirajo s svojo spolno usmerjenostjo ter se udeležujejo Parade ponosa**. V zadnjih desetih letih smo imeli v šolah že na desetine t. i. delavnic o človekovih pravicah, kjer so brez vednosti in soglasja staršev učence in dijake »**indoktrinirali**« z omenjeno ideologijo. O tem, ali naj takšna ideologija postane uradna ideologija države, ki bo vključena v uradne šolske programe, bomo odločali na referendumu. (Družina, 19. 2. 2012)*

Gre za šolski primer podpihovanja, širjenja laži o zakoniku in zastraševanja ljudi. In to s strani iniciative, ki s svojimi aktivnostmi vsaj spominja na poskus *indoktrinacije* državljanov z idejo o eni "pravi", "naravni", "normalni" družini in o "pravih", "naravnih", "vsem skupnih" vrednotah.

➤ **ZAKONIK USTVARJA PRAVNO PODLAGO ZA UZAKONITEV BREZPLAČNEGA NADOMESTNEGA MATERINSTVA IN UMETNO OPLODITEV ZA ZDRAVE HOMOSEKSUALNE MOŠKE**

*Iz medicinsko-etičnega stališča je izjemno sporen 60. člen družinskega zakonika, ki govori, da bodo istospolno usmerjeni pari, enako kot zakonci, svobodno odločali o rojstvu otrok. Ob tem se zastavlja ključno vprašanje, kako naj dva moška svobodno odločata o rojstvu otrok, če pa sama ne moreta zanositi in roditi otrok. V tem primeru gre za pravo zakonodajno »sabotažo«, saj naj bi prav na osnovi tega člena **ustvarili pravno podlago za uzakonitev brezplačnega nadomestnega materinstva in umetno oploditev za zdrave homoseksualne moške**. Čeprav je nadomestno materinstvo z ovijsko konvencijo prepovedano, so se predlagatelji poslužili pravne ukane z namenom, da **uzakonijo izkoriščanje revnih žensk, ki bodo proti plačilu za istospolne pare donosile in rojevale otroke**. V primeru, da se bodo takšni pari v času nosečnosti ločili, pa bo morala nadomestna mati na »ukaz« splaniti nerojenega otroka. Takšne etično sporne postopke bi v Sloveniji financirali vsi davkoplačevalci. (Družina, 19. 2. 2012)*

Dr. Strehovec torej opozarja na (sporne) spremembe, ki naj bi sledile sprejemu zakonika. Sabina Žnidaršič je na podobno vprašanje odgovorila, da imamo potemtakem neskončno polje možnosti, kaj vse lahko zakoni odpirajo (Radio Študent 2012, 8. marec). To torej naj ne bi bil utemeljen argument za nasprotovanje zakoniku, saj te problematike ne ureja niti sedanji ZZZDR niti Družinski zakonik, ampak vprašanja, ki jih zastavlja Strehovec, **prepovedujejo** področni zakoni. Prof. dr. Viktorija Žnidaršič Skubic, ki je bila ena od štirih avtorjev prvotnega družinskega zakonika, sodelovala pa je tudi pri pisanju zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo, dvomi, da bi do tovrstnih sprememb lahko prišlo, zlasti glede na politično ozračje in trenutno stanje pri nas. Predvideva torej, da politične volje za spremembo tega zakona ne bo. Ob postopkih OBMP opozarja na prepoved sodelovanja zdravnikov ob omenjenih postopkih, ki bi privedli do nadomestnega materinstva, vendar s tem, ko en istospolni partner lahko posvoji otroka drugega partnerja, vendarle *de facto* lahko pridemo do podobnega rezultata: "Lahko pride na primer do dogovora na neformalni ravni, da bi ženska zanosila z enim od partnerjev, rodila otroka in se potem odpovedala svoji starševski skrbi oziroma se strinjala s tem, da ga posvoji drug partner." (Žnidaršič Skubic 2012, dostopno dne 18. 3. 2012 na <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/viktorija-znidarsic-skubic-normativna->

ureditev-se-usklajuje-z-zivljenjem.html). Torej na ta vprašanja padec ali sprejem zakonika v vsakdanjem življenju ne bo vplival, poleg tega pa enostransko posvojitve v istospolne partnerske skupnosti omogoča že ZZZDR, imamo pa na tem področju tudi priznano tujo sodno odločbo, ki kaže, da posvojitve otroka s strani istospolne partnerske skupnosti ni v nasprotju z našim javnim redom (*ibidem*).

Redefinicija vrednote družine, ki je v nasprotju z naravo, postavljanje pravic istospolnih do posvojitve nad pravico otroka, da ima mamo in očeta, in člen, da imajo istospolne partnerske skupnosti pravico do svobodnega odločanja o rojstvu otrok, s čimer se po Strehovčevem mnenju vzpostavlja pravna podlaga za uzakonitev nadomestnega materinstva in izkoriščanje revnih žensk v reproduktivne namene istospolno usmerjenih, so med tistimi točkami zakonika, ki so za KPM problematične. Menijo tudi, da bi se z zakonikom vzpostavile pravne podlage za spremembo izobraževalnih programov v šolah in uvajanje »ideološko spornih protidružinskih vsebin«. Pravice otrok, ki že živijo v istospolnih skupnostih, pa bi bilo, tako Strehovec, mogoče urediti v zakonu o registraciji istospolnih parov. (Delo, 20. 2. 2012)

Ta izjava Strehovca ne izraža nič novega, zato jo analiziram le v grobem. Zakonik ne redefinira družine v smislu zanikanja dosedanje definicije ampak v smislu razširitve, kar pomeni, da sedanja definicija poleg obstoječe v ZZZDR zaobjema tudi vse ostale skupnosti otroka in odraslega, ki ima dolžnost skrbeti za otroka. Kot je že zapisano v teoretičnem delu te naloge, so vrednote družbeni konstrukt, ki služijo kot usmerjevalni principi v življenju posameznika ali skupine in pomembno določajo njihovo kulturo, pomenijo način oz. naravnost odzivanja posameznika v situacijah, ko njegov odziv vpliva na rezultat ostalih udeležencev v tej situaciji; so razlaga in utemeljitev konkretnjših skupinskih standardov vedenja, zahtevajo pa ustrezno soglasje članov skupine in jim omogočajo varnost (Kumelj, Turk 1999: 82-83), torej so družbenega in ne naravnega značaja. Izjavo o omogočanju nadomestnega materinstva sem že interpretirala, prav tako izjavo o izobraževalnih programih.

Argumenti za zakonik: nasprotniki zakonika interpretirajo neobstoječe člene zakonika

➤ DRUŽINSKI ZAKONIK NE PREDPISUJE SPREMEMB UČNIH NAČRTOV

Ni tudi res, da se z zakonikom ustvarja pravna podlaga za spremembo učnih programov za **promocijo nesprejemljivih** življenjskih slogov. Družinski zakonik ne ustvarja novih oblik družine, samo priznava različne tipe družin, ki med nami že živijo - pa če nam je to všeč ali ne. Nova, širša, vključujoča definicija družine le odseva družbeno realnost in pravico posameznika do svobodne izbire. Zavedati se je treba, da več kot polovica družin ne izpolnjuje meril

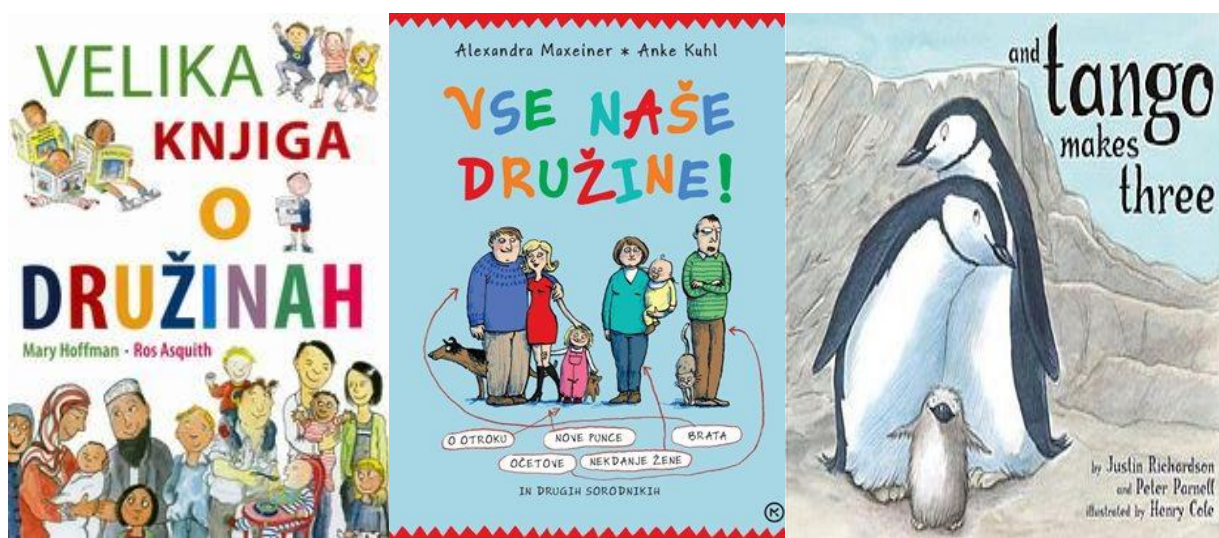
nasprotnikov o njihovi »ekskluzivni« definiciji, to je poročena oče in mama ter otrok. (Mladina, 28. 8. 2011)

Mag. Ana Vodičar pojasnjuje, da sprejem zakonika sam po sebi ne bo spremenil šolskih učnih programov, saj ne bo produciral novih oblik družin, ampak bo obstoječe priznal. Če jih priznava tudi šolski kurikulum, je to le odsev družbene realnosti v učnih programih, s katero morajo biti učenci seznanjeni, prav tako, kot morajo biti seznanjeni s svojimi pravicami do izbire (osebnega mnenja o predstavljenih družinskih oblikah, lastnega življenjskega sloga itd.), kar pa nima ničesar skupnega s promocijo nesprejemljivih življenjskih slogov. Dr. Igor Pribac:

Odgovornost vzgojno-izobraževalnih institucij je zelo velika, saj so v dobrem položaju, da premaknejo in trejo te tisočletne predsodke do istospolno usmerjenih, ki so se nakopičili in jih ni mogoče odstraniti čez noč. Šole bi na primer naredile veliko, če bi v učno gradivo pri jezikovnem pouku vnesle literarne pasuse, v katerih je obravnavano vprašanje homoseksualnosti. Pri učenju angleščine bi lahko vadili stavek »Ann is in love with Margaret«, ne le »with Jim«, in podobno. (Delo, 13. 2. 2012)

Odgovornost stroke je torej, da učno vsebino posodobi tako, da jo dopolni z ustrezno vsebino o spremembah v družbi in družinah v njej, pri čemer naj bo ta vsebina podana na kritičen in nediskriminatoren način. Eden od dveh očetov deklice v radijskem intervjuju opozarja na to, da je tudi za otroke, ki so istospolno usmerjeni, dobro, da se o tem spregovori v procesu vzgoje in izobraževanja (Radio Slovenija 2012, 20. februar), saj se otrok s to situacijo lažje spoprime, če ni prepuščen sam sebi. Iz stališča hčere homoseksualnega očeta pa v isti radijski oddaji na pomembnost šolskega kurikuluma opozarja dekle, ki je živelo tako v tradicionalni, kot enostarševski in mavrični družini. Pravi namreč, da je homoseksualnost svojega očeta skrivala predvsem zato, ker o tem v svojih najstniških letih še ni veliko slišala, ničesar o tem pa ni izvedela v šoli, zato meni, da je za otroke informiranost o tem ključnega pomena (*ibidem*). Dr. Zavirškova ob tem pravi, da dejstvo, da starši niso oz. ne zmorejo govoriti s svojimi otroki o tem, da imajo istospolnega partnerja, kaže na to, da družba ne dovoli, da se o tem spregovori. Ne smemo pa zanemariti dejstva, da so tudi ti starši kot otroci odraščali v drugačnih družinah, v katerih se niso toliko (če sploh) pogovarjali o istospolni usmerjenosti, torej smo v tem oziru dandanes vendarle nekoliko bolj odprta družba. Ker otroci niso lojalni le staršem (ki jih zagovarjajo in sprejemajo četudi so ti nasilni do njih, zasvojeni z alkoholom ipd.), ampak tudi družbi, v kateri živijo, občutijo strah, ki izvira predvsem iz nevidnosti homoseksualnosti, o kateri se (npr. v šoli) sploh ne pogovarjajo in torej nimajo modela, ki jim bi dal sporočilo, da mavrične družine so med nami. Bolj kot je v neki družbi razširjena ideologija, da obstaja neka prava družina, bolj je družba normativna, kar predstavlja težavo predvsem za otroke, ki morajo znotraj teh shem zagovarjati *normalnost* (npr. svoje družine, kar je med drugim pokazala prva raziskava o življenju mavričnih družin v Sloveniji). In obratno: bolj kot je družba demokratična, širši je

pojem *normalnosti* (Zaviršek, Val 202 2012, 18. januar). Dr. Darja Zaviršek in Ana M. Sobočan sta namreč v svoji raziskavi ugotovili, da so se doslej v slovenskih šolah sicer pogovarjali o homoseksualnosti, a na način patologizacije, pri čemer so se pojavljali štiri diskurzi: diskurz medicinizacije (homoseksualnost je nekaj, kar razširja AIDS; nekoč je homoseksualnost veljala za bolezen), diskurz zgodovinskih zgodb, praviloma iz antične Grčije (pederastija med grškimi filozofi in dečki, ki je bila v tistem času nekaj normalnega, danes pa torej ni več normalna), homoseksualci v nacistični Nemčiji (ubijanje homoseksualcev v koncentracijskih taboriščih) in vprašanje istospolne usmerjenosti kot vprašanje o človekovih pravicah (brez podrobnejših razprav). Zavirškova pravi, da nič od tega mladim ni koristilo, saj ni šlo za molk o homoseksualnosti, ampak za govor o homoseksualnosti v šolah na negativen način. Prav zato je želja avtoric knjige, da bi starši v mavričnih družinah pripovedovali, diskutirali s svojimi otroki, da bi se pogovarjali z učitelji in učiteljicami in ne uporabljali strategij skrivanja; da bi knjigo brali odraščajoči otroci in tako našli odgovore zase in za svoje starše; da bi jo brali učitelji, vzgojitelji, da bi se tudi na ravni vsakdanjega življenja spreminjali kodi; da bi postali istospolno usmerjeni samoumevni za družbo; ne da šole čakajo, da na šolo pride otrok iz mavrične družine, ampak da o tem začnemo vsi skupaj govoriti o že prej (dostopno dne 10. 3. 2012 na <http://vimeo.com/37696467>).

Slika 13: "Knjige tujih avtorjev, ki govorijo o različnih oblikah in vsebinah družine – v Sloveniji kamni spotike, v tujini z nagradami odlikovana dela",

vir: http://www.didakta.si/e-knjigarna/prirocniki/vzgoja/velika_knjiga_o_druzinah.html,
http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=58394,
http://en.wikipedia.org/wiki/And_Tango_Makes_Three

➤ ZAKONIK NE OGROŽA PREMOŽENJSKE VARNOSTI DRUŽIN IN NE OMOGOČA ZLORAB PRI DEDOVANJU

Povsem nerealno je, da bi lahko moški sostanovalec v domu starejših občanov po smrti drugega uspešno zatrjeval, da je s pokojnim živel v zunajpartnerski skupnosti. Zunajpartnerska skupnost dveh oseb istega spola (katere pravne posledice v zakoniku izenačujemo s pravnimi posledicami, kot jih že 35 let poznamo za heterospolno zunajzakonsko zvezo) mora biti namreč po vsebini enaka kot življenjska skupnost dveh žensk ali dveh moških, ki sta sklenila partnersko skupnost, ali če povem drugače: njeno bistvo mora biti enako kot pri (zunaj)zakonski zvezi dveh oseb različnega spola. Naj nasprotnike izenačitve pravic istospolnih oseb spomnim, kaj je bistvo zgodbe: da sta dve osebi (ne glede na njuno spolno usmerjenost) najprej čustveno, moralno in duhovno, ekonomsko in seksualno povezani, ter drugič, da imata oba partnerja voljo skupaj živeti kot življenjska sopotnika. Gre torej za stabilno povezanost dveh oseb, ki sta si blizu, si pomagata in podpirata. Kako se že sliši obred svetega zakona: »... in ti obljubim, da ti bom ostal zvest v sreči in nesreči, v bolezni in zdravju, da te bom ljubil in spoštoval ...«. To je bistvo zgodbe, ne glede na spol. Lahko dve osebi, ki sta zgolj naključna sostanovalec v domu starejših občanov, izpolnita ta pogoj? (...) Če bi kdo to želel dokazovati, bi tako kot doslej pri zatrjevanju obstoja zunajzakonske skupnosti moral s pričami in listinami pred sodiščem dokazati, da sta živela skupaj kot par, da sta to manifestirala tudi na zunaj, skratka, da so bile med njima prisotne vse tiste povezanosti - čustvene, moralne, ekonomske, seksualne, ki se pričakujejo v zakonski zvezi. Ta argument resnično ne zdrži. In kar me še posebej moti, da se s tem straši ljudi. (Mladina, 28. 8. 2011)

Mag. Ana Vodičar odgovarja na očitke in strahove nasprotnikov zakonika, ki tudi v tem delu zakon interpretirajo tako, da prestopajo meje etičnega, moralnega in ne nazadnje pravno dopustnega.

➤ ZAKONIK NE ODPIRA POTI DO UMETNIH OPLODITEV IN NADOMESTNEGA MATERINSTVA

Umetne oploditve lezbijkam in nadomestno materinstvo so po naši zakonodaji prepovedani in družinski zakonik prav v ničimer ne posega v to. (Mladina, 9. 9. 2011)

Nadomestno materinstvo in umetno oplojevanje samskih žensk je z našo zakonodajo prepovedano in družinski zakonik v tem pogledu ne prinaša nič novega, zato so ta izpeljevanja pravljica. Člen, ki govori o svobodnem odločanju o rojstvu otrok, je člen, ki se nanaša na medsebojna razmerja med partnerjema, na notranji odnos dveh partnerjev do svobodnega odločanja o rojstvu otrok, kar pomeni, da je vsak posameznik samostojen in da se ga ne sme

prisiliti v denimo zanositev. Nadomestno materinstvo in umetna oploditev samskih žensk po naši zakonodaji nista dovoljena. (Večer, 8. 10. 2011)

V obeh citatih Vodičarjeva zavrača očitek nasprotnikov zakonika, ki zakon (natančneje 60.člen DZak, ki govori o svobodnem odločanju o rojstvu otrok) interpretirajo kot korak k uresničevanju pravice do umetne oploditve za homoseksualne ženske in nadomestnega materinstva za homoseksualne moške.

➤ **ZAKONIK NIMA NIKAKRŠNE POVEZAVE S SODOMIJO ALI KANIBALIZMOM**

*Na besednjak v parlamentarnih razpravah, ki so v letu in pol skupaj trajale več kot 80 ur, je v blogu, ki ga je naslovila Družbena (ne)strpnost, opozorila ministrica za notranje zadeve in predsednica LDS Katarina Kresal: »Transkript se na trenutke bere kot kakšen predmoderni, predznanstveni manifest, ki plete rdečo nit od gejev in lezbijk pa vse do **sodomije ter kanibalizma** in na katerega bi bil verjetno ponosen sleherni srednjeveški inkvizitor.« (Delo, 17. 06. 2011)*

Nasprotniki zakonika so namreč v svojih poskusih argumentacije proti zakoniku velikokrat uporabili ali zlorabili diskurze, ki z vsebino zakonika nimajo nikakršne povezave. Iz njihovih izjav lahko sklepamo, da vsebino zakona poznajo slabo ali pa je ne zmorejo interpretirati drugače kot z razpihovanjem strahov, predsodkov in sovražnega govora, ki nimajo ničesar skupnega s strokovnimi argumenti.

➤ **SPREJEM ZAKONIKA NIMA NIČESAR SKUPNEGA S POSTOPNIM PROPADOM DRUŽINE IN/ALI SLOVENSKEGA NARODA**

Nasprotniki zakonika so v novi definiciji družine, ki jo predvideva nov zakonik, pa tudi drugih členih, ki po njihovem mnenju ne varujejo pomena očetovstva, materinstva ter namena zakonske zveze, ki naj bi bila predvsem v zasnovanju družine videli kot pot, ki neizogibno vodi v propad družine in celo do propada, izumrtja slovenskega naroda. Zagovorniki zakonika pravijo, da velja celo nasprotna teza.

Učinkovite demokratične družbene skupnosti ne zagotavlja ljubezen do domovine (torej čustveni odnos do doma, skupnosti; ljubezen, ki je po definiciji brezpogojna), temveč aktivna državljanska zavest, ki zahteva dosledno spoštovanje družbenega konsenza, izraženega v zakonih in obče sprejetih normah. Aktivna refleksivna drža, ki temelji na spoštovanju pravne države in njenih simbolov, hkrati pa od države zahteva povratno spoštovanje demokratičnih pravil in standardov za vse državljane. (Delo, 24. 06. 2011)

Aleš Črnič, izredni profesor na FDV opozarja na to, kaj zares šteje, ko govorimo o odnosu posameznega državljanina do ostalih državljanov in do same države, v kateri živi, pa tudi obratno – odnos države do državljanov in državljanov do posamičnega državljanina. Če bomo namreč državljani priznavali temeljne človekove pravice ostalim sodržavljanom, predvsem kadar te ne ogrožajo pravic kogar koli drugega in če bo to omogočala tudi država s svojo zakonodajo, tedaj lahko govorimo o aktivni državljanski zavesti, spoštovanju in strpnosti na širši družbeni ravni.

Protagonisti referendumu tega nedvoumno povezujejo z nacionalnim vprašanjem in v družini ne vidijo le temeljne (idealne) življenjske skupnosti, temveč predvsem gradnik naroda, davno utemeljenega na izročilih »krsta pri Savici«. Slovenska Cerkev se je v tranziciji najmanj v dveh smereh udeležila procesa privatizacije, ima svoje medijsko omrežje in želi vzpostaviti svoj šolski sistem. Vse to je načeloma legitimno, če se v krizi in na koncu procesov ne bi izkazalo, da v njih v niti eni sami točki v moralno nesprejemljivih, celo kriminalnih zadevah ni bila drugačna od ljudi in institucij, ki jim je želela biti alternativa. (Delo, 21. 1. 2012)

Ker nasprotniki zakonika menijo, da zakonik krha pomen t. i. tradicionalne družine, ki je po njihovem mnenju gradnik naroda (torej zgolj v obliki mati – oče – vsaj en otrok), iz tega izpeljujejo sklep, da morebiten sprejem zakonika lahko posledično vodi v propad slovenskega naroda. Na njihov strah lahko odgovorimo, če samo spomnimo na že omenjena dejstva, da je oblika tradicionalne družine od nekdaj bolj ideologija kot praksa, na kar nakazujejo med drugim ne le aktualni, ampak tudi statistični podatki starejših datumov različnih držav, tudi Slovenije. Njihov strah lahko pomirijo tudi statistični podatki javnomnenjskih raziskav o vrednotah Slovencev in Slovencev, ki so pomembni predvsem za prihodnost slovenskega naroda. Kažejo namreč, da sta družina in družinsko življenje pri mladih v Sloveniji na vrhu vseh lestvic vrednot (Kuhar 2003: 100; Rus, Toš 2005), velika večina slovenskega prebivalstva pa se poleg pomembnosti družine zavzema tudi za preprostejši način življenja, kar zajema težnjo po individualizaciji življenja in pripravljenost ljudi, da prevzamejo odgovornost za svoje življenje in njegovo racionalno upravljanje (Rus, Toš 2005: 138). Takšne rezultate raziskav interpretira in strokovno pojasnjuje tudi dr. Mirjana Ule, ki pravi, da pomen družine na lestvici vrednot ne prednjači zato, ker bi ljudje živeli *tradicionalno družino*, ampak **ker se je družina kot institucija najbolj prilagodila vsakdanjemu življenju**, saj se je v desetletjih v družinah zgodil premik njene vloge kot nadzorovalne in vzgojne institucije k emotivni, podporni, solidarnostni skupnosti, ki odgovarja sodobnim potrebam otrok in odraslih, ker ta vloga predstavlja komunikacijo in razbremenitev članov družine in tako družina postaja odnosna. Če torej želimo, da takšna družina funkcionira, mora biti narejena po meri ljudi, zato se nekatere družine reorganizirajo glede na svojo obliko in vsebino, postajajo pluralne, posledično pa v ospredje vse bolj prihaja socialno starševstvo. Družinski zakonik bi torej v skladu z omenjenim dogajanjem vsakodnevne življenja le formalno priznaval dejansko življenje in legitimiral obstoječe stanje vsakdanjega življenja ljudi in upošteval najbolj ranljive družinske skupnosti. Napisan je po meri

otrok, šibkejših členov, deluje inkluzivno, vključujoče in destigmatizira ljudi, ki živijo različne življenjske sloge, ker je življenje tako nanoslo. Naloga države je, da te ljudi ščiti (dostopno dne 10. 3. 2012 na <http://www.zavsedruzine.si/?p=1036>).

➤ NASPROTNIKI ZAKONIKA ZAVESTNO PREPRIČUJEJO IN ZAVAJAJO Z LAŽMI

Dr. Svetlik, zdaj že nekdanji minister za delo, družino in socialne zadeve v intervjuju odgovarja na nekatere argumente nasprotnikov zakonika, ki so pravzaprav laži, pri čemer je najbolj sporno to, da so zavestne laži in ne nesporazumi, do katerih bi prihajalo (zgolj) zaradi neznanja, strahov in predsodkov nekaterih najglasnejših nasprotnikov zakonika:

*Sam mislim, da **tudi pobudniki vedo, da so napačni. Torej gre za laži.** Trdijo, da vlada izenačuje dve neenaki skupnosti, istospolno in zakonsko. To ni res, ker ju tudi po izrazih ločujemo. Ju pa izenačujemo v pravnih posledicah, saj po ustavi ne smeš razlikovati pri pravicah med nekom na podlagi njegovih osebnih okoliščin, kar je tudi spolna usmerjenost. Potem pravijo, da vlada v svojem delovanju ne podpira nevladnih organizacij, ki mlade pripravljajo na zakonsko ali družinsko življenje. Tudi to ni res. Financiramo skupaj 31 družinskih centrov po vsej državi. Pravijo celo, da nameravamo spremeniti učne programe in učiti učence, da moški in ženske biološko ne obstajajo, zato naj si otroci spol sami izberejo in temu prilagodijo svojo spolno usmerjenost. To so ... ne vem, kaj naj rečem ... bedastoče, ki jih je treba poslušati. V resnici gre za zastraševanje ljudi. Iz tega pa seva nestrpnost do istospolno usmerjenih. Izvajalca kampanje gospoda Aleša Primca so v to pognali predsodki, cerkev pa ima seveda neke globlje interese. (Mladina, 13. 1. 2012)*

Vsi argumenti nasprotnikov zakonika v tem diskurzu o členih, ki jih družinski zakonik ne vsebuje, so torej zavestne laži, ki jih širijo predstavniki nasprotnikov zakonika, s čimer udeležujejo širitev sovražnega govora, strahu in nestrpnosti med ljudmi. Veliko (laične) javnosti namreč tem lažem verjame, saj jih ne preverijo (vsi), o tematiki velika večina ljudi ni strokovno podkovana, prav zato je razpisan referendum toliko bolj etično, moralno, ne nazadnje pravno vprašljiv, o čemer govori diskurz, ki sledi.

4.3.7 Diskurz o dopustnosti in posledicah referenduma

Veliko govora v medijih je bilo torej tudi o tem, ali je referendum o Družinskem zakoniku, ki so ga z zbranimi podpisi zahtevali nasprotniki zakonika, s posledicami, ki jih neizogibno prinaša, sploh dopusten in ali je dopustna (tudi) odločitev ustavnega sodišča o tem vprašanju. Mnenja nasprotnikov in zagovornikov zakonika so se seveda kresala tudi tukaj, zaradi česar sem temo

zaznala kot diskurz, pri katerem pa bolj kot samo vsebino citiranih člankov analiziram in interpretiram druge prvine, ki bodejo v oči. Ker je vprašanje tega diskurza pretežno pravne narave, so novinarji v raziskovanih medijih vprašanja, povezana z dopustnostjo in morebitnimi posledicami referendumu o Družinskem zakoniku, naslavljali na strokovnjake iz tega področja. Argumente v prid referendumu tako navaja le peščica nasprotnikov zakonika, medtem ko so pravni strokovnjaki praviloma na strani zagovornikov referendumu, kar sem v tem diskurzu izpostavila s podčrtovanjem avtorjev posamičnih citatov.

Argumenti, ki pravijo, da je referendum o DZak dopusten

➤ REFERENDUM JE KOT NAJVIŠJA OBLIKA DEMOKRATIČNEGA ODLOČANJA NE LE DOPUSTEN, AMPAK NUJEN

»Referendum je kot najvišja oblika demokratičnega odločanja v danih razmerah najboljši način, da se vsem državljanom omogoči izvrševanje pravice do soodločanja o vprašanju, kako naj bo vrednota družine urejena v naši zakonodaji,« je prepričan Strehovec. (Delo, 17. 6. 2011)

Nadškof dr. Antron Stres v intervjuju pravi:

Če bo zakonik dokončno sprejet, nam ne preostane drugega kot nov referendum, h kateremu že zdaj pozivam vse katoličane. Sicer bomo še naprej deležni »sovražnega govora« in zmerjanja s »katolibani«. A ta nemočni in pritlehni bes ni naš problem. (Družina, 26. 6. 2011)

V komisiji Pravičnost in mir so prepričani, da so omenjene izjave in napovedi, da je potrebno državljanom odvzeti pravico do referendumu o družinskem zakoniku, »znamenje skrb zbujujočega zniževanja temeljnih demokratičnih standardov v naši državi. V Komisiji zato podpiramo civilnodružbene pobude, da se 1. septembra letos začne zbiranje podpisov za razpis referendumu o družinskem zakoniku, na katerem bodo vsi državljani Republike Slovenije imeli pravico do soodločanja o tem, kako naj bo družina opredeljena v slovenski zakonodaji«. (Družina, 30. 8. 2011)

»Pričakovanja ministrstva za delo, da se na podlagi domnevnega spodbujanja k neenakosti in nestrpnosti prepove tako imenovani družinski referendum, so z vidika naše ustave neutemeljena. Etično in pravno bi bilo zelo problematično, da politična elita večini državljanov odreče z ustavo zagotovljeno pravico do referendumu in jim vsili svoje ideološko sporne poglede na družino in temeljne pravice otrok. V takšnem primeru bi prav gotovo šlo za drastično zniževanje temeljnih demokratičnih standardov v naši državi,« je za Delo dejal dr. Tadej Strehovec. (Družina, 30. 8. 2011)

Navedene izjave torej postavljajo pravico državljanov do odločanja o referendumskih vprašanjih nad človekove pravice manjšin. Avtorji izjav se ne prevprašujejo, kaj – če sploh kaj - bi sami izgubili z novim zakonikom in do kakšnih posledic utegne privedi izid referenduma v prid nasprotnikov zakonika.

➤ **USTAVNA PRESOJA DOPUSTNOSTI REFERENDUMA JE DOKAZ STRAHU ZAGOVORNIKOV ZAKONIKA**

Poteza vladne koalicije, ki je pohitela s pobudo za ustavno presojo referenduma, je tudi za Novo Slovenijo »dokaz, da se leva vlada očitno boji, da bi v nekaj dneh zbrali 40.000 potrebnih podpisov in nam hoče vzeti voljo. Ampak so se zmotili! Volje nam ne bodo vzeli. Še bolj zavzeto bomo delali, da bomo v dveh dneh opravili svoje delo. Naredimo vse, kar je v naši moči in še več, da bomo 1. in 2. septembra zbrali čim več podpisov za razpis družinskega referenduma.« Podpis za referendum o družinskem zakoniku je po besedah pristojnih v Novi Sloveniji »naša moralna in vrednostna obveza, saj spoštujemo osnovno družbeno celico – družino. Prav družina, kot skupnost moža, žene ter otroka je z družinskim zakonikom najbolj na udaru. Pri tem poudarjamo, da moramo gledati na koristi otrok in ne na koristi odraslih. Največja otrokova korist pa zagotovo je, da ima skrbna in ljubeča mamo in očeta.« (Družina, 1. 9. 2011)

Jože Bartolj, urednik za kulturo na radiu Ognjišče:

*Odkod tak **strah pred ljudmi**? Ali ne gre šele za začetek referendumskega prepričevanja. Ko prebiram **žolčne** komentarje zagovornikov **spornega** družinskega zakonika, ki so v večini, mi ni jasno, česa se bojijo? Pa saj ga bodo nedvomno večinsko podprli. (Demokracija, 28. 12. 2011)*

V obeh izjavah je zaznati vsaj nekoliko ironije in posmeha do zagovornikov zakonika, verjetno tudi kot posledici pristranskosti navedenih časnikov. Zdi se, kot da nasprotniki zakonika napovedujejo boj proti uveljavitvi zakonika za vsako ceno, pri katerem ne nameravajo popuščati in četudi bo zakonik sprejet, se ta boj nasprotnikov najverjetneje ne bo (tako hitro) končal.

➤ **REFERENDUM O DRUŽINSKEM ZAKONIKU KOT ZADNJA PRILOŽNOST ZA ZAŠČITO TRADICIONALNE OBLIKE DRUŽINE KOT POROKA ZA PRIHODNOST NARODA**

Med vsemi strankami pa imajo do odločitve ustavnega sodišča najbolj jasno stališče v NSi, kjer so prepričani, da je referendum o družinskem zakoniku nujen, saj »pomeni zadnjo možnost, da zaščitimo tradicionalno obliko družine, ki je porok za prihodnost naroda«. (Delo, 27. 12. 2011)

➤ **REFERENDUM JE DOPUSTEN, KER NJEGOV REZULTAT NE MORE VPLIVATI NA NASTANEK PROTIUSTAVNIH POSLEDIC**

*Ustavno sodišče je v svoji odločbi poudarilo, da je ob ocenjevanju posledic zavrnitve družinskega zakona na referendumu **treba upoštevati, da se zakonik začne uporabljati eno leto po njegovi uveljavitvi, kar je z malenkostnimi odstopanji enako času, ko je državni zbor vezan na izid referenduma.** To pomeni, da bi zaradi odloženega začetka uporabe zakonika, ne glede na izid referenduma, v resnici ostal pravni položaj enak in v enoletnem prehodnem obdobju rezultat referenduma ne more vplivati na nastanek protiustavnih posledic. (Delo, 27. 12. 2011)*

Izjava je bolj ali manj strokovno pojasnilo odločitve Ustavnega sodišča, ko je to odločilo, da je referendum o družinskem zakoniku dopusten, saj naj ne bi prinašal protiustavnih posledic.

➤ **ODLOČITEV USTAVNEGA SODIŠČA KOT PRIZNANJE CIVILNI INICIATIVI ZA OPRAVLJENO DELO**

*V Civilni iniciativi za družino in pravice otrok pozdravljajo, da je na ustavnem sodišču prevladala logika vsebinskih argumentov nad logiko moči in izključevanja, ki je s strani vladnih strank prevladovala v postopkih v zvezi z družinskim zakonikom. »Upamo, da se bo to sedaj spremenilo. Odločitev ustavnega sodišča namreč razumemo tudi **kot priznanje Civilni iniciativi za opravljeno delo in kot poziv, naj logiko moči in nestrpnosti ter izključevanja pri sprejemanju odločitev in v javnih razpravah zamenja spoštljiv dialog na podlagi vsebinskih argumentov.**« (Družina, 28. 12. 2011)*

Izjava Primca namiguje na to, da dosedanja razprava ni bila vsebinsko argumentirana, spoštljiva in strpna (zgolj) zaradi zagovornikov zakonika, jaz pa namigujem na to, da je bila takšna (predvsem) zaradi nasprotnikov zakonika, ki so kljub doseženi kompromisni različici zakonika z manipulacijami in lažmi zbrali zadostno število podpisov za referendum, ki odloča o človekovih pravicah manjšine in izid katerega lahko ali razširi spekter pravic vseh državljanov (predvsem otrok) ali utrdi predsodke in strahove, na katere so ves čas kampanje ciljali pobudniki referenduma. Podoben nivo strpnosti in spoštljivosti (nekaterih) nasprotnikov zakonika dokazuje tudi naslednja izjava Jožeta Bartolja:

*Tako so se z vsemi topovi oglasili pravnik Ude, ministrstvo za pravosodje, minister Svetlik, Kresalova, Zalar in **vrsta bolj ali manj pomembnih dušebrižnikov**, ki so ustavnemu sodišču očitali, da je z odločitvijo za referendum, odprlo vrata nestrpnosti in da je s tem popustilo katoliški cerkvi. (Demokracija, 4. 1. 2012)*

➤ **KATOLIŠKA CERKEV NI TISTA, KI BLOKIRA KULTURNI RAZVOJ SLOVENIJE, SAJ NI POBUDNICA REFERENDUMA**

Odločitev sodišča je namreč Ivan Svetlik komentiral kot kulturno blokado Slovenije s strani Cerkve, kar je zmotilo mnoge nasprotnike zakonika:

*»Izjava, da se bo Slovenija zaradi Cerkve znašla v kulturni blokadi, je neprimerna, saj izpostavlja **Katoliško cerkev kot tisto, ki blokira kulturni razvoj**. Trditev je nesprejemljiva ne samo zato, ker **Katoliška cerkev ni pobudnica referenduma**, ampak predvsem zato, **ker v svojem nasprotovanju spornemu družinskemu zakoniku še zdaleč ni sama**,« je v izjavi zapisal predsednik Komisije Pravičnost in mir msgr. dr. Marjan Turnšek. (Delo, 6. 1. 2012)*

Argumenti, ki pravijo, da referendum o družinskem zakoniku ni dopusten

Naslednji argumenti kažejo na večjo mero zaskrbljenosti in občutljivosti glede pravnih, družbenih, političnih, etičnih, moralnih in ne nazadnje ideoloških vprašanj, ki zadevajo tako preteklost, sedanjost kot tudi prihodnost slovenskih državljanov in njihovih človekovih pravic.

➤ SODIŠČE BO ODLOČALO O DVEH VRSTAH PRAVIC DO SVOBODNEGA ODLOČANJA (DO SVOBODNEGA IZREKANJA IN DO SVOBODNE IZBIRE DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA)

»Ustavno sodišče bo pred še težjo nalogo, kot jo je imelo pri pokojninski reformi, kajti moralo bo razreševati vprašanje ene in iste pravice do svobodnega odločanja – enkrat do tega, da se nekdo lahko svobodno izreka, drugič pa, da lahko svobodno izbira svojo obliko družinskega življenja,« je Svetlik odgovoril na vprašanje, kako pričakuje, da bo ustavno sodišče presodilo o ustavnosti referenduma. (Delo, 17. 6. 2011)

➤ REFERENDUM V SLOVENIJI POSTAJA NEVARNO OROŽJE POSAMEZNIH SKUPIN

*Pahor, ki pravi, da sluti, kako bi se ljudje odločili, je opozoril, da bi nas v Sloveniji moralo skrbeti predvsem to, da je **referendum postal »orožje posameznih skupin«**, ki lahko blokirajo vse nujne spremembe v državi. (Delo, 17. 6. 2011)*

Poglavje o referendumu kot orožju v rokah večine sem povzela že v teoretičnem delu naloge, na podobno problematiko pa opozarja tudi sociolog religije dr. Aleš Črnič:

*Znameniti fenomenolog Alfred Schutz je v besedilu **Dobro obveščeni državljan** opozoril na nevarnost diktature javnega mnenja, ki postaja vsota mnenj »ljudi z ulice«, izračunana po načelu najnižjega skupnega imenovalca. **Ta mnenja namesto na poznavanju družbenih tematik in racionalnih tehtanjih argumentov temeljijo na vnaprejšnjih apriornih predstavah, stereotipih in čustvenih odzivih na okolico**. Zato so prava grožnja demokraciji, ki v svojem bistvu predpostavlja racionalna soočenja različnih kvalificiranih mnenj in interesov ter vsebinsko informirane odločitve akterjev. Schutz aktivistično poziva bralca, da se potruzi in postane **dobro »obveščeni državljan«**, ki bo zmožen presoje med različnimi opcijami in ekspertnimi mnenji in*

bo s svojimi na podlagi širšega vedenja kvalificiranimi mnenji lahko učinkovito izzval nereflektirana prepričanja »človeka z ulice«. Le dobro obveščeni državljani – ne pa človek z ulice – more biti nosilec polnokrvne demokracije. (Delo, 24. 6. 2011)

Sociolog v nadaljevanju komentira tudi odločitev ustavnega sodišča:

*(...) obžaluje, da ustavno sodišče ni izkoristilo priložnosti "pokazati, da se o nekaterih vprašanjih ne odloča na referendumih. Zanimivo je, da je v vseh treh ločenih mnenjih ustavnih sodnikov prav to opisano kot problem: **dopuščeno je namreč odločanje na referendumih o tako rekoč vsem. Vendar v demokraciji nujno potrebujemo varovalke.** Žalosti me, da ustavno sodišče ni hotelo presojati o tem, da bi lahko že referendumska kampanja imela protiustavne posledice." Državljska tribuna za prostore svobode poziva državljane, naj se referenduma udeležijo in pri tem "razmislijo s svojo glavo". "Večine ljudi ni težko nahujskati proti manjšini. Dvigniti glas za pravice drugih, tudi če živijo drugače, pa je veliko težje." (Dnevnik, 28. 12. 2011)*

Nekdanji ustavni sodnik Tone Jerovšek odločitev svojih kolegov označuje kot zadnji signal, da se v Sloveniji vendarle vprašamo, ali se strinjamo z referendumsko ureditvijo, ki dopušča tudi ljudska izrekanja o vprašanjih, ki vse državljane, ne glede na njihove osebne okoliščine, postavljajo v enak položaj:

(...) da referendum ne bi bil orodje politične zlorabe in partikularnih interesov, je treba preurediti referendumsko zakonodajo. (Delo, 27. 12. 2011)

Dr. Ciril Ribičič, prav tako nekdanji ustavni sodnik, svari pred nevarnostjo predsodkov nekaterih volilnih upravičencev:

*Načeloma bi večina v državnem zboru morala pomeniti tudi večino na referendumu. Vendar pa je, **ko gre za pravice istospolno usmerjenih, med volivci več predsodkov kot med poslanci ali ministri**, zato je na referendumu tudi lažje dobiti večinsko podporo proti družinskemu zakoniku kot v vladi ali parlamentu. (Mladina, 6. 1. 2012)*

Dr. Igor Kaučič, profesor ustavnega prava poudarja pomembnost ozaveščanja, izobraževanja in informiranja kot naloge oblasti, če se že poslužujemo koncepta neposredne demokracije:

*Švica, ki ima več referendumov kot vse države v Evropi skupaj, zagovarja koncept neposredne demokracije. Posledično sprejemajo tudi dokaj konservativne odločitve. **A oblast veliko vlaga v ozaveščanje, izobraževanje in informiranje.** Povprečni volilec v Švici je neprimerno bolje seznanjen z vsebino zakonov kot pri nas. S tega vidika je **povsem retorično vprašanje, koliko***

ljudi dejansko pozna vsebino družinskega zakonika in kaj bo odločilno vplivalo na voljo volilcev. (Dnevnik, 14. 1. 2012)

Novinar in komentator Janez Markeš pa opozarja na razsežnosti, ki jih ima referendum zaradi velikih razlik v motivih volivcev:

Aktualni referendum o družinskem zakoniku daje slutiti, da bi se pravi motivi za nasprotovanje lahko zavestno ali nezavedno bolj napajali iz politično-ideoloških kakor iz vsebinskih nagibov. (Delo, 21. 1. 2012)

➤ **REFERENDUMSKO ODLOČANJE JE NEDOPUSTNO, KADAR ZAKON NE OGROŽA PRAVIC DRUGIH LJUDI**

Ker družinski zakonik nikomur nič ne jemlje, bi bilo smiselno, da bi državljani izražali svoje mnenje predvsem takrat, ko bi zakon nekomu nekaj vzel. Tako kot je bilo v primeru pokojninske reforme. Menim, da razlike, ko gre za vprašanje otrok, ne bi smele obstajati. (Dnevnik, 18. 6. 2011)

Po mnenju nekdanje ustavne sodnice dr. Dragice Wedam Lukić obstaja verjetnost, da ustavno sodišče prepove referendumsko odločanje o družinskem zakoniku, saj s tem zakonom ne bi nikogar prikrajšali, ampak bi določenim skupnostim, ki obstajajo, priznali pravice. Podobno mnenje deli prof. dr. Rajko Pirnat z ljubljanske pravne fakultete:

*(...) eden tehtnejših argumentov piscev zahteve za ustavno presojo ta, da predlagatelji s svojo zahtevo usmerjajo v omejitev pravic istospolnih oseb, **ne da bi hkrati varovali kakšne svoje pravice**. Ne izključuje, da bo ustavno sodišče referendum prepovedalo. (Delo, 7. 9. 2011)*

*»Pri referendumih se vselej presoja dejanski namen predlagatelja, čeprav ni jasno artikuliran. **Eno je objektivno vprašanje, o čem naj bi se odločalo na referendumu, drugo pa, kaj želi predlagatelj doseči.** Ustavno sodišče se pri obeh vpraša, ali lahko govorimo o protiustavnem namenu – torej ali bi šlo za nedovoljeno odločanje o vsebini, o pravicah ali svoboščinah določene skupine ljudi. To je ključno, ker je **več kot očitno, da predlagatelje referendumu najbolj moti možnost, da bi istospolni pari lahko posvojili otroka, ob tem pa tudi vprašanje zakonske zveze.** Različno poimenovanje partnerskih zvez še ne pomeni kršitve ustave. Pri posvojitvah je narava vprašanja precej drugačna in je tipično pravna,« je pojasnil ustavni pravnik dr. Andraž Teršek. (Delo, 6. 9. 2011)*

➤ **REFERENDUMSKO ODLOČANJE JE PROTIUSTAVNO, KADAR GRE ZA VPRAŠANJE ČLOVEKOVIH PRAVIC (MANJŠIN)**

"Ker gre za odpravljanje protiustavnosti, menim, da bi z neuveljavitvijo tega zakona zaradi referendumu nastale protiustavne posledice. Menim, da bi ustavno sodišče težko našlo razloge, da bi tak referendum dovolilo," je prepričana Kogovšek-Šalamonova. Ob tem dodaja, da trenutna ustavna ureditev, ki omogoča referendumsko glasovanje prav o vsakem vprašanju, ni ustrezna: "Vprašanja, kot so človekove pravice manjšin, bi morale biti izvzete iz referendumskega odločanja." (Dnevnik, 18. 6. 2011)

Po besedah Majde Potrata so v SD prepričani, da bo ustavno sodišče natančno tehtalo, v katerih primerih bi bilo nesprejetje družinskega zakonika izrazito kršenje človekovih pravic, denimo neenakosti pri dedovanju. Meni, da sedanje stanje najbolj škodi tistim otrokom, ki živijo v istospolnih skupnostih in niso v enakem položaju kot otroci v tradicionalnih družinah ali zunajzakonskih skupnostih. Pri utemeljitvi, ki jo bodo pripravili na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, se bodo sklicevali na 14. člen ustave, ki govori o enakosti pred zakonom, in na argument, da večina ne more odločati o pravicah manjšine, pojasnili pa bodo tudi, za katere socialne pravice bi bili prikrajšani otroci v istospolnih družinah, če bi zakonik na referendumu padel. (Delo, 2. 7. 2011)

Da bi bil referendum nedopusten, trdi tudi nekdanji varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek:

*»Strinjam se, da je referendum o tem nedopusten, saj govori o človekovih pravicah in očitno bi se ljudje na **njem odločali o diskriminaciji oziroma nediskriminaciji**. Upam, da bo tudi ustavno sodišče pri svoji odločitvi razmišljalo podobno,« je dejal Hanžek. (Delo, 29. 8. 2011)*

Pri referendumu gre po besedah (SD) Črnak Megličeve za vprašanje poseganja v pravico svobodne izbire družinskega življenja. Predlagatelji zahteve tako menijo, da je cilj referendumske pobude, "ki želi omejevati pravice", nedopusten. (Reporter, 2. 9. 2011)

*Po mnenju nekdanjega ustavnega sodnika prof. dr. Lojzeta Udeta tega referendumu ne bi smeli dovoliti. »Ali bo ustavno sodišče to storilo, bomo videli. V odločbi, ki se nanaša na pokojninsko reformo, so ustavni sodniki zavzeli precej restriktivno stališče pri napovedovanju, kako bodo obravnavali podobne pobude za prepoved referendumu – naj se ne prepove, kadar stališče ni v neposrednem nasprotju s kako odločbo ustavnega sodišča ali eksplicitno ustavno normo,« je dejal Ude. »Ustavno sodišče je tisto, ki naj brani manjšino pred večino, ker je ta velikokrat **diskriminatorna**.« (Delo, 6. 9. 2011)*

Rožej je izrazil upanje, da se bo ustavno sodišče med kapricami in pravicami odločilo za zadnje in referendumu o družinskem zakoniku ne bo dovolilo. »Če se bo zgodilo drugače, se bo treba vprašati, ali je naša ustava res takšna, da jamči varnost človekovih pravic,« je dejal Rožej, ki se je obregnil tudi ob angažma Cerkve pri nasprotovanju zakoniku. »To je skrb vzbujajoče, ker vse

pravice, tudi do veroizpovedi, izhajajo iz istega razumevanja in toleriranja različnosti in drugačnosti.« Upa, da bo pobuda prispevala k odpiranju prostorov svobode. (Delo, 16. 9. 2011)

Tudi na ministrstvu za pravosodje obžalujejo, da je z odločbo sodišča prišlo do situacije, v kateri se bo **na referendumu odločalo o "enakem uživanju in izvrševanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter o pravnem položaju objektivno zapostavljene skupine**, ki je v slovenski družbi žrtev tudi **sovražnega govora in celo fizičnega nasilja**". (Demokracija, 27. 12. 2012)

Dr. Ciril Ribičič, nekdanji ustavni sodnik, prav tako obžaluje odločitev ustavnega sodišča:

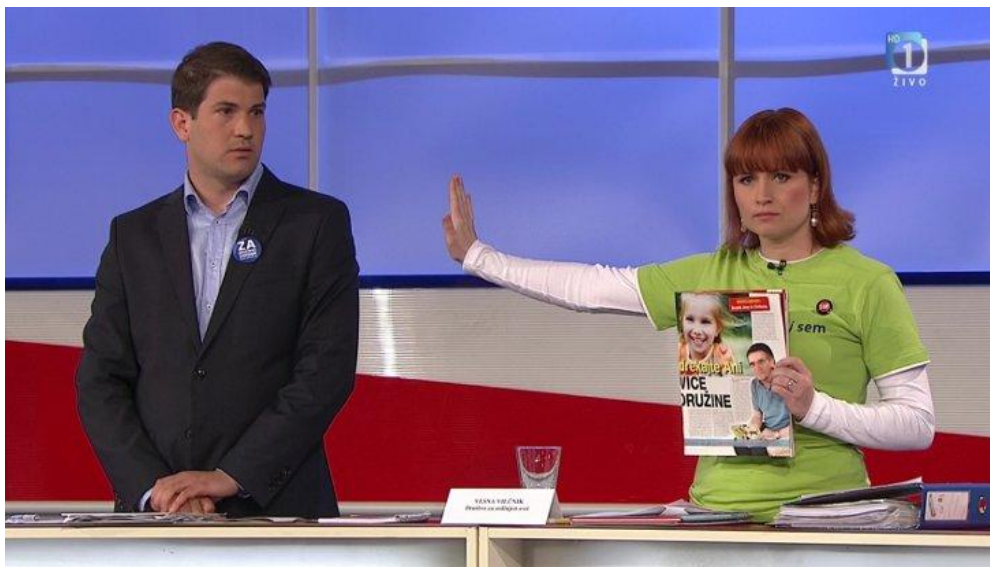
Razočaranje nad odločitvijo ustavnega sodišča je veliko zaradi tega, **ker kompromisna rešitev ne prinaša prevelikega koraka in ni pretirano liberalen**, temveč gre zgolj za manjši korak v pravi smeri, v katero gredo številne tradicionalne demokracije v Evropi. (...) Sam vidim **ustavno sodišče kot varuha človekovih pravic, ki je na strani tistih, ki so v manjšini in slabotnejši**, v slabšem položaju, nemočni, revni, in ne na strani močnih in vplivnih, ki imajo že tako dovolj drugih vzvodov, da si zagotovijo večinsko podporo v vladi in parlamentu. (Mladina, 6. 1. 2012)

➤ **REFERENDUMSKO ODLOČANJE BI BILO NEDOPUSTNO ZARADI REFERENDUMSKE KAMPANJE, KI UTEGNE KRŠITI USTAVNE DOLOČBE**

Na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve so danes opozorili, da utegne morebitna referendumska kampanja o družinskem zakoniku **kršiti več ustavno zagotovljenih kategorij**. Sporno je menda predvsem **domnevno kršenje prepovedanega spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti ter ustavno zagotovljene enakosti pred zakonom**. (...) Na ministrstvu za delo se pri argumentaciji opirajo predvsem na **14. in 63. člen ustave**. Prvi namreč zagotavlja enakost pred zakonom ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino, drugi pa na tej podlagi prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti. Ob tem na resornem ministrstvu opozarjajo tudi na **protokol številka 12 k evropski konvenciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah**. Slovenija ga je kot članica EU ratificirala lani in se s tem izrecno zavezala, da njeni javni organi ne bodo izvajali diskriminacije na kateri koli podlagi. (Delo, 29. 8. 2011)

Tako je denimo vodja poslanske skupine Zares Franco Juri dejal, da družinski referendum ne bi utiral le poti madžarskemu scenariju, temveč tudi sovražnemu pristopu do drugače mislečih. "Laično družbo svarimo pred skušnjavami vrha katoliške Cerkve in tistega dela civilne družbe, ki se sklicuje na te vrednote, da s pohodom na račun otrokovih in človekovih pravic našo družbo deli na dva tabora," je, kot je poročala STA, dejal Juri. (Družina, 30. 8. 2011)

Vlada in DZ poudarjata, da je že pobuda volivcem za vložitev zahteve za razpis referendumu neustavna, ker spodbuja k neenakopravnosti na podlagi spolne usmerjenosti, referendumska kampanja pa bi spodbudila razpihovanje nestrpnosti na podlagi spolne usmerjenosti. (Delo, 19. 10. 2011)

Slika 14: "Še zadnje soočenje zagovornikov in nasprotnikov zakonika pred referendumom", vir: <http://www.pengovsky.com/2012/03/23/lies-damn-lies-and-the-campaign-against-the-family-code/>

Zagovorniki zakonika so v referendumski kampanji volivce prepričevali s strokovno podprtimi argumenti, stališči in pripravljenostjo na konverzacijo, medtem ko so nasprotniki zakonika namesto z argumenti prepričevali predvsem z zavestnimi lažmi in manipulacijami, govorili predvsem o vsebinah, ki nimajo povezave z Družinskim zakonikom, pri tem pa ciljali na strahove, predsodke (na individualno nezavedno) in neznanje laične množice.

V Amnesty International Slovenije so vlado opozorili, da bi širjenje sovraštva proti skupnosti lezbijk, gejev, biseksualnih in transseksualnih oseb (LGBT) med kampanjo "predstavljalo spodbujanje k diskriminaciji, sovraštvu ali nasilju, kar je po mednarodnem pravu prepovedano". (Dnevnik, 28. 12. 2011)

➤ **ODLOČITEV USTAVNEGA SODIŠČA JE STROKOVNO NEPREPRIČLJIVA**

Dr. Barbara Rajgelj, docentka za civilno in gospodarsko pravo na Fakulteti za družbene vede, opozarja na smiselnost in namen referendumu, ki bi ju bilo nujno upoštevati in spoštovati:

Referendum je pravica državljanov do soupravljanja javnih zadev in ne pravica večine kontrolirati, odvzemati ali podeljevati pravice manjšini. Ne zgodi se zelo pogosto, da oblast z zakoni zavaruje pravice manjšine, če pa se to vendarle zgodi, je toliko bolj nenavadno, da bi o tem odločali na referendumu, ki ga zahtevajo predlagatelji, ki zakonu nasprotujejo prav zaradi njegovega namena po enaki obravnavi dotlej neenako obravnavanih posameznikov. Ljudsko odločanje je primerno, kadar oblast omejuje, spreminja ali kakorkoli drugače posega v skupno, torej v pravice in statute državljanov, ki si tovrstnih kratko- ali dolgoročnih posegov ne želijo ali si jih želijo v drugačni obliki. Nikakor pa ni primerno, kadar oblast po letih emancipatornih prizadevanj izenačuje pravice določene družbene manjšine, pri čemer z ničimer ne posega v pravice in statute drugih. Možnost prepovedi referendum je v osnovi zamišljena kot sredstvo za varovanje pravic in svoboščin posameznikov in družbenih manjšin. (...) Za zlorabo pravice gre, kadar se pravica uporablja tako, da je namen njene uporabe škodovati drugemu, ali kadar se uporablja v nasprotju z namenom, za katerega je bila podeljena, ali kadar je njena uporaba popolnoma nerazumna in ne zasleduje legitimnega interesa. Edini namen pobudnikov družinskega referendum je zavračanje vsakršne zakonske rešitve, ki bi vsaj do določene mere v simbolnem in pravnem smislu zagotovila dostojanstvo istospolno usmerjenih oseb, njihovih partnerstev in otrok. (...) Zahteva za družinski referendum je usmerjena zoper človekove pravice določene skupine odraslih in otrok. Diskurz predlagateljev ni bil voden korektno, ampak skladno z maksimo vse ali nič, zato ni mogoče spregledati, da je namen izvedbe referendum nadaljnja diskriminacija, stigmatizacija in izključevanje gejev in lezbijk in njihovih otrok. Za takšen neustaven namen pa instituta referendum ni mogoče dopustiti. (...) na referendumu o umetni oploditvi samskih žensk smo v imenu pravice otroka do očeta temu istemu otroku odvzeli pravico, da bi bil kadarkoli rojen, problem izbranih še po dvajsetih letih ni v celoti rešen, saj jim zakonodajalec tudi zaradi strahu pred ponovitvijo referendum iz leta 2004 na sistemski ravni še ni priznal pravice do povračila škode. Ustavno sodišče žal v nobenem od teh referendumov ni podalo vsebinskega mnenja o njegovi ustavnosti, zato je tokratna odločitev za prihodnost slovenske ustavne demokracije še toliko bolj pomembna. (Delo, 2. 10. 2011)

Nekdanji ustavni sodnik Lojze Ude pravi, da se je ustavno sodišče s svojo potezo nekako izognilo vsebinski odločitvi:

»To je izogibanje odgovoru. Tudi tisti, ki so glasovali proti, so po njegovi razlagi glasovali tako, ker menijo, da je treba začeti obravnavo ustavnosti zakona o referendumu, in ne iz vsebinskega razloga. »Odločitev ustavnega sodišča se mi zdi plašna, saj bi pri ureditvi, kakršna je v zakonu, sodniki že morali imeti dovolj poguma in odločnosti, da bi rekli ali eno ali drugo. Meni se zdi, da bi morali prepovedati referendum,« je dejal Ude. (Delo, 27. 12. 2011)

Tudi ta **odločba** je, podobno kot tista o poimenovanju cest po Titu, **strokovno zelo neprepričljiva, konceptualno površna in doktrinarno neizdelana**, je komentiral ustavni pravnik Andraž Teršek. »Pritrdilna ločena mnenja k tej odločitvi so ustavnopravno zelo nedomišljena. Ustavno sodišče nas je v tej personalni sestavi res začelo dokaj pogosto neprijetno presenečati. Ne bo dobro, če se bomo morali na to navaditi in če drugače preprosto ne bo moglo biti, dokler med sodniki ustavnega sodišča ne bo vsaj šest odličnih poznavalcev ustavnega prava in pronicljivih mislecev ustavnopravnih vsebin,« je bil oster Teršek. (Delo, 27. 12. 2011)

"Napaka ustavnega sodišča je v tem, da formo razume kot formalizem," je dejala publicistka Spomenka Hribar. "Vendar ni tako. Forme se vedno drži tudi vsebina. Presenečena in razočarana sem nad **odločitvijo, ki podaljšuje negotovost**. Če ni zagotovila, da bi lahko z zakonom omogočili, da bi bil vsakdo srečen po svoji meri, nam grozi kršitev človekovih pravic. Ustavno sodišče je pri tem naredilo usodno napako, ne le v zvezi s pravicami manjšine istospolnih, temveč povsem načelno, v zvezi s pravicami vseh manjšin." (Dnevnik, 28. 12. 2011)

Ustavni sodniki so se konec leta odločili, da o vsebini družinskega zakonika ne bodo razpravljali. Gotovo je tehnicistično dopuščanje referendumu lažje kot temeljita pravna razprava o vprašanju enakosti. In **priročen izgovor za tiste ustavne sodnike, ki raje ne bi soočali svojih pogledov na homoseksualnost z ustavnimi določili**. Recimo s tistim iz 14. člena o enakih človekovih pravicah in svoboščinah. Še več, če so se ustavni sodniki pred meseci enkrat že soglasno odločili, da Titova cesta žali človeško dostojanstvo, saj naj bi šlo za neustavno povečevanje totalitarnega režima, ni razumnih razlogov, zakaj žaljenja človekovega dostojanstva, dostojanstva istospolnih posameznikov, v bližnji referendumski kampanji niso želeli predvideti. Raje so se po pilatovsko zatekli v procesno presojanje. In dopustili prihajajoči javni linč, ki čaka že tako stigmatizirano populacijo. (Mladina, 6. 1. 2012)

Dr. Igor Kaučič opozori tudi na časovno obdobje, v katerem je ustavno sodišče odločalo:

Odločitev ustavnega sodišča je bila svojevrstno presenečenje. Tudi zato, ker si je sodišče vzelo največ časa doslej v referendumskih zadevah, je bilo **pričakovati, da bo opravilo vsebinsko presojo in na tej podlagi utemeljilo nastanek ali nenastanek protiustavnih posledic. Temu se je izognilo in zamudilo priložnost, da bi odgovorilo na številna vprašanja glede človekovih pravic in svoboščin manjšin**, podobno kot je to storilo v odločbah glede referendumu o džamiji in izbrisanih. (Dnevnik, 14. 1. 2012)

Dr. Barbara Rajgelj prav tako opozarja na pomen, ki bi ga odločitev sodišča morala imeti glede pravnega znanja v prihodnosti:

*Pristop oblikovanja prava »od danes na jutri« **razjeda pravni red:** pravno znanje je treba spoštovati, ga nalagati in ga sestavljati v celoto, saj kakovostna včerajšnja odločitev vsebuje tudi rešitev današnjega problema. (Delo, 16. 1. 2012)*

➤ **IZID REFERENDUMA V PRID NASPROTNIKOV ZAKONIKA UREJANJE DRUŽINSKIH RAZMERIJ IN PRAVIC OTROK PRELOŽI (ZA VSAJ DVE LETI)**

*Poslanka Andreja Črnak Meglič poziva k strnitvi vrst zagovornikov družinskega zakonika, tako političnih strank kot civilne družbe. »Čeprav bo za eno leto zamaknjeno odločanje o družinskem zakoniku, bo še vedno potrebno najmanj eno dodatno leto, da se zakonik v celoti uveljavi. To pomeni **nadaljnje odlaganje urejanja družinskih razmerij in novih pravic otrok, če bo referendum uspel,**« je še prepričana. (Delo, 27. 12. 2011)*

V pisarni varuhinje človekovih pravic odločbe US niso posebej komentirali, zapisali pa so, da bo zaradi referenduma z zamudo urejena vrsta vprašanj na področju urejanja družinskih razmerij, na primer zagovorništvo otrok. (Dnevnik, 28. 12. 2011)

➤ **ODLOČITEV USTAVNEGA SODIŠČA ŽE DRUGIČ PODPRLO KATOLIŠKO CERKEV V POMEMBNI ODLOČITVI**

*Dejal je še, da je po njegovem v primeru družinskega referenduma ustavno sodišče odpovedalo. **»Med modernizmom in konservativizmom je izbralo konservativizem. V zadnjih 20 letih je ustavno sodišče tako že drugič podprlo Katoliško cerkev v zelo pomembni odločitvi. Prvič je bilo to ob zakonu o vračanju premoženja in takrat je uporabilo ravno nasproten argument ter preprečilo referendum,**« je dejal Repe. »Kulturno blokado je treba razumeti v širšem kontekstu, lahko pa rečem, da nam grozi neki tip revolucije po madžarskem vzoru.« Repe je še dodal, da takšno stanje Cerkvi zagotovo ustreza: »Obrača se pozornost od njenega pohlepa, finančnih zlomov in moralne krize. **Tu se lahko spet vzpostavlja kot nekakšna moralna avtoriteta.**« (Delo, 6. 1. 2012)*

Zgodovinar dr. Božo Repe opozarja na vpletenost institucije RKC, ki je v dogajanju pred referendumom očitno zaznala priložnost utrditi oz. na novo pridobiti izgubljen položaj, ki ga je imela v družbi, saj se je izrekala kot moralna avtoriteta. Tudi dr. Darja Zaviršek meni, da so pobudniki referenduma s svojimi okrepitvami v RKC potrebovali in našli kategorijo ljudi, iz katere bi naredili moralni škandal, ga "preprečili" in torej uspešno obvladali (TV Slovenija 1 2012, 9. januar). Ivan Svetlik pa je odločitev ustavnega sodišča pospremil z izjavo, da katoliška Cerkev blokira kulturni razvoj Slovenije, s čimer soglaša tudi dr. Božo Repe:

V ozadju je Katoliška cerkev s svojimi paracivilnimi organizacijami. Ta kulturni boj bi lahko pokazal svoje razsežnosti na primeru tiste prave velike desne koalicije. Tu bi šli po madžarskem vzoru. (Delo, 6. 1. 2012)

Svetlik pa svojo izjavo pojasnjuje:

*Kultur je seveda več, toda za skupino, ki zbira podpise proti družinskemu zakoniku, stoji institucija cerkve. To pa je nekaj drugega. **S to pobudo se utrjujejo nekateri sporni vedenjski in vrednostni obrazci ali pričakovanja do ljudi, ki so izrazito izključevalna in parcialna glede na vse druge družbene skupine. Družinski zakonik kot tak ničesar ne prepoveduje in nikomur ne omejuje izbire, nasprotniki zakonika pa želijo uveljaviti prepovedi izbire družinskega življenja ob pomoči državnih institucij. Zaradi tega sem govoril o blokadi.** (Mladina, 13. 1. 2012)*

Dr. Barbara Rajgelj pravi, da ta blokada ni nič novega:

*Se vam ne zdi, da Slovenija ni na poti, ampak že **globoko v blokadi družbenega razvoja tako na ekonomskem, pravnem, političnem in kulturnem področju?** Kakor malo bojno polje, na katerem – na videz okrog nepomembnosti, v ozadju pa za politično in ekonomsko moč – poteka vojna vseh proti vsem. (Delo, 16. 1. 2012)*

➤ **IZID REFERENDUMA BO MERILO ZA STRPNOST DRŽAVLJANOV – VOLILNIH UPRAVIČENCEV**

Dušan Keber, nekdanji minister za zdravstvo, meni:

*Država je tista, ki mora varovati pravice manjšin, saj brez njene pomoči do teh pravic nikoli ne bi prišle. (...) **Kakršen koli bo že izid, bo izmeril samo eno: koliko smo Slovenci in Slovenke strpni in pripravljeni dopustiti, da si vsakdo med nami izbira svoj način življenja.** (Dnevnik, 7. 1. 2012)*

Podobno pravi predsednica LDS Katarina Kresal. Meni namreč, da 25. marca ne bo samo referendum o enem zakonu, temveč o tem, kakšna družba bomo:

Bomo svobodna, odprta družba, kjer se bodo vsi, ki so drugačni od povprečja, dobro počutili in imeli enake pravice, ali pa bomo zaprta, nesvobodna, mračnjaška, zelo konservativna družba? (Delo, 22. 2. 2012)

Tudi ob izjavi Kresalove so se kresala mnenja: zdi se, da so se v izjavi našli vsi – zagovorniki zakonika ji prikimavajo, tisti drugi pa so se ob njej vznemirili, kot bi se ustrašili sami sebe, v isti sapi pa pričeli iskati izgovore, mislim, odgovore nanjo.

Nedavno ustanovljena zunajparlamentarna stranka pod vodstvom predsednika Matjaža Hanžka je v mesecu marcu na Prešernovem trgu v Ljubljani opozorila na predsodke državljanov, ki so spremljali zadnjih nekaj referendumov in preprečili uresničitev z ustavo zagotovljenih človekovih pravic prenekaterim družbenim manjšinam. Da se zgodba ne bi ponovila, so s simbolnim zažigom predsodkov pozivali k podpori Družinskega zakonika na referendumu 25. marca 2012.

Slika 15: "Akcija Gibanja za trajnostni razvoj Slovenije Zažgimo raje predsodke" vir: <http://www.facebook.com/photo.php?fbid=409519099065018&set=a.409515452398716.117268.297293556954240&type=3&theater>

5 SKLEPI

- **Do razhajanj mnenj, stališč, prepričanj, argumentov oz. do bojev za interpretacijo vsebine zakonika je med zagovorniki in nasprotniki zakonika prihajalo v sedmih točkah,** ki sem jih zaznala kot osrednje diskurze, okoli katerih so tekle razprave za oz. proti Družinskemu zakoniku. Ti diskurzi so diskurzi o (re)definiciji družine, materinstvu in očetovstvu, izenačitvi zakonske zveze z istospolnimi partnerskimi skupnostmi, varovanju koristi otrok, spregledanih členih zakona, členih, ki jih ni ter o dopustnosti in posledicah referendumu.
- **Vzroki za ta razhajanja** so praviloma ne/poznavanje dognanj sodobne stroke, ne/poznavanje pluralnosti družinskih življenj in oblik tukaj in zdaj, ne/poznavanje meja med družbenimi konstrukti in naravnimi, biološkimi danostmi, ne/reflektirani predsodki in stereotipne predstave posameznikov o nekaterih družbenih pojavih in procesih, ne/zmožnost ali ne/interes spiralne komunikacije oz. razgovora, katerega vrednost je v sporazumu kot razrešitvi konflikta, ne/zmožnost ali ne/interes prepoznati razlike med dejansko vsebino družinskega zakonika in tisto vsebino, ki z zakonikom nima povezave, ne/zmožnost ali ne/interes simbolnega priznanja obstoja nekaterih manjšin, njihovih človekovih pravic in njihove enakosti pred zakonom, ne/interes vzpostaviti ali utrditi družbeno moč s pomočjo ustvarjanja moralne panike in vplivanja na individualno nezavedno pri (laični) javnosti.
- **Javni govor o Družinskem zakoniku** je bil v času raziskovanja v raziskovanih medijih prikazan praviloma v prid zagovornikov Družinskega zakonika. Novinarji so z naslovi člankov, komentarji, (pod)vprašanji v intervjujih in z nekaterimi drugimi novinarskimi prvinami v večini primerov izražali naklonjenost sprejetju zakonika ali pa so bili pri svojem poročanju nevtralni, nepristranski. Večina medijev je posredovala mnenja, prepričanja, stališča tako nasprotnikov kot zagovornikov zakonika, z izjemo dveh časnikov, ki sta reprezentirala zgolj razprave nasprotnikov zakonika, to sta tednik Demokracija in dvotednik Družina. Na mnogih mestih je javni govor prestopal meje **sovražnega govora**, ki je služil podpihovanju in širjenju predsodkov, homofobije, nestrpnosti ipd. predvsem s strani nasprotnikov zakonika. Največ sovražnega govora sem zaznala v dvotedniku Družina.

- **Ljudje in mediji, ki so se izrekli o vsebini Družinskega zakonika, so si predvsem različno interpretirali člene zakonika.** Interpretacija je bila med drugim odvisna predvsem od znanja, politične (ne)pripadnosti, verske (ne)pripadnosti, vrednot, (ne)informiranosti, družbenih predstav in pričakovanj, interesov, če naštejemo le nekaj dejavnikov, ki soustvarjajo pogled na svet posameznika. Ker so zakoni zapisani tako, da jih je potrebno brati od prvega do zadnjega člena, velikokrat pa tudi skupaj z drugimi zakoni in ker so tudi posamični členi zastavljeni tako, da nudijo veliko manevrskega prostora za interpretacije, se je okoli razprav v povezavi z vsebino zakonika razprostiralo polje za politične, pravne, družbene, ideološke in ne nazadnje osebne(ostne) boje, to polje pa se je vse hitreje širilo predvsem v času, ko se je bližal referendum.
- Nekateri ljudje, predvsem pobudniki referenduma za Družinski zakonik, so v javnem govoru govorili tudi **o členih oz. vsebinah, ki jih zakonik ne vsebuje.** Menim, da je bil namen tovrstnih interpretacij zavajanje in plašenje predvsem tistega dela volivcev, ki vsebine zakona in njegovih posledic ne poznajo.
- Ob interpretacijah razprav nasprotnikov zakonika je bilo zaznati **strah nasprotnikov zakonika pred tem, da bi se jim s sprejetjem Družinskega zakonika katera izmed njihovih pravic odvzela oz. kršila.** Menim, da vzrok tiči predvsem v neznanju, nepoznavanju vsebine in pravnih posledic zakonika, v strahovih in predsodkih nasprotnikov zakonika, predvsem pa v nekaj mesecev trajajoči predreferendumski kampanji nasprotnikov zakonika, ki so podpise za razpis referenduma, pozneje pa tudi volilne glasove na referendumu zbirali predvsem z zavestnimi manipulacijami in lažmi. Pri tem so zagovorniki zakonika velikokrat prevzemali vlogo tistih, ki morajo upravičevati pomen posamičnih ureditev v zakoniku, dokazovati obstoječe stanje družinskih življenj in problemov, s katerimi se soočajo tudi zaradi pomanjkljive zakonodaje ter informirati laično javnost s spoznanji sodobne stroke.
- **Civilno iniciativo kot pobudnico za razpis referenduma pod vodstvom Aleša Primca** so iz ozadja vsaj v času zbiranja podpisov za razpis referenduma po sprejemu zakonika v državnem zboru **bolj ali manj javno podpirale** Rimskokatoliška Cerkev (RKC) in politične stranke Nova Slovenija (NSi), Slovenska demokratska stranka (SDS), Slovenska ljudska stranka (SLS) in Slovenska nacionalna stranka (SNS).

- **Sprejetje Družinskega zakonika bi za socialno delo kot stroko pomenilo** dodatno odgovornost socialnih delavk in delavcev glede na novosti, ki jih zakonik prinaša in seveda postopanje v skladu z novostmi zakonodaje. V letu, ko se zakonik še ne bi pričel uporabljati, bi sprejem zakonika socialnim delavcem, delavkam (pa tudi pristojnemu ministrstvu) naložil odgovornost vsakega posameznika - strokovnjaka, da se z novostmi podrobno seznani, nadgradi potrebna znanja, delo pa organizira tako, da bo s pričetkom uporabe zakonika delo potekalo nemoteno, strokovno in v skladu z etiko socialnih delavk in delavcev Slovenije.
- **Zavrnitev Družinskega zakonika bi za socialno delo kot stroko pomenilo** nadaljnje postopanje socialnih delavk in delavcev po obstoječi zakonodaji z upoštevanjem njenih pravnih praznin, ki od strokovnjakov in uporabnikov zahtevajo še bolj občutljivo in dosledno soustvarjanje iz perspektive moči skozi razgovor, od socialnih delavk in delavcev pa inovativnost pri uporabi znanja za ravnanje. Zavrnitev zakonika bi tudi pomenila še večji pomen vloge in poslanstva socialnih delavk in delavcev kot aktivnih in javno izpostavljenih zagovornikov za človekove pravice manjšin in tistih, ki na podlagi pridobljenih strokovnih znanj in delovnih izkušenj pripomorejo k soustvarjanju boljše, kvalitetne družinske zakonodaje, nadalje pa pri približevanju vsebine te zakonodaje (laični) javnosti. Naloga strokovnjakov – socialnih delavk in delavcev ostaja nenehna refleksija lastnih predsodkov in predsodkov družbe, prizadevanje za vidnost diskriminiranih manjšin v javnosti, prizadevanje za večjo razvidnost različnih družinskih oblik in njihovih posebnosti – virov moči, nenehna nadgradnja z novimi znanji in spoznanji in ne nazadnje – postopanje v skladu z etiko socialnih delavk in delavcev Slovenije.
- **Socialni delavci, socialne delavke se kot strokovnjaki/nje v svetovalnem delu z družino** zavežejo k odgovornosti, da so soudeleženi pri soustvarjanju rešitev skupaj z vsemi družinskimi člani, vpletenimi v svetovalni proces, v katerem delujejo iz perspektive moči, kar pomeni, da v vsakem družinskem članu posebej, v družini kot celoti, pa tudi v njenem širšem družbenem okolju skozi razgovor iščejo vire moči. Viri moči so tiste lastnosti, spretnosti, priložnosti, izkušnje, znanja, (materialne) dobrine ipd. posameznika, skupine ljudi ali družbenega okolja, ki lahko pripomorejo k rešitvi problema, ki je sprejemljiva za vse udeležene v rešitvi. Ne le starši, ampak tudi strokovnjaki – socialni delavci in socialne delavke, ki stopajo v odnose z otroki, so po doktrini postmodernega socialnega dela otrokovi

spoštljivi in odgovorni zavezniki, ki vidijo otroka kot eksperta iz izkušenj z mnogimi viri moči. Ker mora biti socialni delavec, socialna delavka pri delu z družino vsestransko pristran/a, mora imeti znanje in sposobnosti vživeti se v vlogo vsakega člana družine posebej, tudi otroka. Glas vseh udeležениh v rešitvi, tudi otrok, mora biti in ostati slišan, in sicer v okolju, v katerem se bo uporabnik, otrok počutil varno in v katerem se bo poslužil svoje pravice do resničnosti, četudi mu starši oz. drugi družinski člani te pravice ne omogočajo.

- **Posplošljivost ugotovitev iz raziskovalnega dela te naloge je omejena** glede na to, da sem analizirala časopisne članke zgolj osmih slovenskih časopisov (študija primera) in zgolj v določenem časovnem obdobju (16. 6. 2011 – 23. 2. 2012), medtem ko so razprave o družinskem zakoniku potekale več let v številnih medijih. Omejitev predstavlja tudi metoda kritične diskurzivne analize, ki je interpretativne narave in omejena na besedne opise (ki torej niso absolutne narave – vsak jih lahko interpretira, razume po svoje) in ne zajemajo nebesednih prvin komunikacije. Ker sem kot opazovalka, raziskovalka bila sovpletena v proces raziskovanja s svojimi pogledi na aktualno problematiko, pridobljenim znanjem, z osebnimi vrednotami, s stališči in z nereflektiranimi predsodki, sem s svojimi interpretacijami neizogibno vplivala na ugotovitve raziskave. Torej spoznanja, ki izhajajo iz raziskave, niso dokončna resnica, ampak le moja razlaga raziskovanega empiričnega gradiva.

6 PREDLOGI

- Analiza raziskovanih razprav o Družinskem zakoniku je pokazala, da med Slovenci še vedno prevladujejo nestrpnost, predsodki, homofobija, sprejemljivost sovražnega govora itd. nad pripravljenostjo na strokovno in strpno razpravo. Zato predlagam, da se v bodoče (še bolj) budno spremlja in **sankcionira širjenje sovražnega govora v javnosti** (tudi v medijih).

V medijih sem zasledila govor, ki ga niti novinarji in uredniki kot strokovnjaki ne bi smeli dopuščati, četudi so si nekateri izmed njih v svojem raziskovalnem delu dosledno prizadevali za argumentirano razpravo.

- Glede na to, da so bili raziskovani mediji pretežno naklonjeni zakoniku, pa je ta na referendum vendarle bil zavrnjen, predlagam, da mediji še nadalje osveščajo javnost v smislu strpnosti do drugačnih, **osvetljujejo strahove in predsodke tako, da iščejo njihov izvor, vzrok, namesto predsodkov in stereotipnih predstav pa ponudijo odgovore strokovnjakov**, ki bodo razumljivi tudi laiku.

V raziskovanih medijih je bilo namreč sicer objavljenih nekaj intervjujev s strokovnjaki in argumentiranih razprav, a neprimerno manj kot tistih z laiki, ki so s populizmi in lažmi zavajali občinstvo. Seveda razlog tiči tudi v tem, da so nasprotnike zakonika v medijih predstavljali praviloma laiki (glede na področja, ki zadevajo vsebino zakonika), zagovornike pa strokovnjaki.

- Ker se tradicija ideoloških referendumov v Sloveniji ne le nadaljuje, ampak celo stopnjuje v smislu poseganja v zasebnost in človekove pravice državljanov, je **nujen razmislek o spremembi referendumske zakonodaje, ki trenutno dopušča odločanje ljudstva o pravzaprav vsem**.

Na mnoga družbena vprašanja ima odgovor stroka, ki pa se ji očitno ne zaupa ali ne želi zaupati; odločanje se kot orožje preloži v roke ljudstva, ki tako neargumentirano sodi o usodah posameznikov.

- **Ker je bil zakonik na referendumu zavrnjen, je torej potrebno v letu po referendumu pripraviti nov zakon**, ki bo vseboval vse dobre in nujne rešitve iz Družinskega zakonika,

zagotovo pa bo deležen bistvenih sprememb, da bo sprejemljiv za večino. Ker je že sedanja različica bila kompromisna in diskriminatorna do določenih skupin ljudi, lahko sklepamo, da bo tretja še v večjem razkoraku z nediskriminacijsko pravno ureditvijo. Menim, da bi o tretji različici morala odločati zgolj stroka, pred tem pa bi se morala, predvidevam, spremeniti referendumsko zakonodaja, ki bi preprečila ponovno odločanje ljudstva o takšnem zakoniku. V kolikor se bo o družinski zakonodaji ponovno odločalo na referendumu, predlagam nadaljnje informiranje javnosti o nujnosti in naravi sprememb zakonodaje. Temu je pot utirala nedavna kampanja, ki lahko služi kot izhodišče za še bolj dodelano in uspešno kampanjo zagovornikov tretje različice zakonika.

Razmislek, kateri členi so razdvajali javnost (ne le tisti o istospolnih družinah, ampak tudi tisti o **prepovedi telesnega kaznovanja in drugega ponižujočega ravnanja z otroki, o mejah posega države v družino, o novih pristojnostih centrov za socialno delo** itd.) in zakaj; kako ustvariti razmere, v katerih bodo tudi sedanji nasprotniki zakonika soglašali in zaupali v spremembe, ki jih je predvideval Družinski zakonik oz. jih bo predvidevala prihajajoča različica zakonika; kako prispevati k zmanjševanju polarizacije ljudstva na "mi" in "oni", kadar naj bi bile rešitve dobre za vse oz. ne bi ogrožale pravic nikogar ipd.

- **Šole in drugi izobraževalni programi**, ki so sicer že izkoristili vir moči predreferendumske kampanje in **pričeli osveščati učence o raznolikosti, pluralnosti družinskih oblik in življenj**, ki že kar nekaj časa živijo med (oz. skupaj z) nami, naj s svojim delom nadaljujejo (na način, da nobene izmed družinskih oblik ne glorificirajo ali demonizirajo, ampak jih predstavijo kot enakovredne), svoja znanja dopolnjujejo, vire moči pa lahko iščejo tudi v razgovorih z otroki, pa tudi njihovimi starši in tako skupaj osvetljujejo morebitne predsodke, strahove, dileme, pomisleke, ki jih imajo.

Če šole z raznolikostjo družinskih življenj, s spolno usmerjenostjo nekaterih ljudi ipd. ne bi osveščale otrok (in posredno tudi njihovih staršev, znancev) in bi obstoj le-teh (še naprej) zamolčale, bi pravzaprav prispevale k utrjevanju predsodkov, neznanja, diskriminacije ipd., katerih naj bi se osvobodili. In če si sposodim še predlog dr. Neže Kogovšek Šalamon z Mirovnega inštituta: pravi namreč, da imamo v Sloveniji premalo institucionaliziranega izobraževanja, zato predlaga **okrepitve institucij na področju nediskriminacije namesto projektnih oblik**, ki praviloma trajajo le leto ali dve (Val 202 2012, 12. januar).

- **Velik izziv predstavlja zavrnitev zakonika tudi za socialne delavke in delavce kot strokovnjake, ki se bodo še vedno soočali s pomanjkljivo in diskriminatorno zakonodajo,** znotraj katere naj bi postopali v skladu z načelom anti-rasističnega socialnega dela (pri katerem razlik med posamezniki in družinami ne zabrisujejo, ampak jih upoštevajo, ne da bi jih pri tem hierarhizirali). To od strokovnjakov zahteva veliko iznajdljivosti in inovativnosti, da pri svojem delu ublažijo posledice diskriminatorne in pomanjkljive zakonodaje. Sprejem nove zakonodaje pa nudi socialnim delavkam in delavcem možnost in priložnost vključiti se v oblikovanje novega zakona s svojimi znanji in izkušnjami - navsezadnje naj bi nov zakon prinesel nove naloge tudi njim, zato je nujno oblikovati takšnega, ki bo imel smiselne, želene posledice v praksi in ne bo porajal dilem niti med socialnimi delavci kot izvajalci zakona. Tudi Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije pooblašča strokovnjake za:

(...) angažiranje na tistih družbenih vprašanjih in področjih, ki so s strokovnim socialnim delom zgolj v posredni, a pomembni zvezi. V tem smislu se zavzema za takšne socialno-politične, zakonodajne ali pa civilno-družbene iniciative, ki so v prid uporabnikom socialnega dela. Pri takšnem delovanju se socialna delavka/delavec sklicuje izključno na strokovne argumente. (29. člen Kodeksa etike socialnih delavk in delavcev Slovenije)

Četudi ostajata zakonodaja in družba nestrpna do drugačnih, naj takšni ne bodo tudi socialni delavci, socialne delavke. Pri tem morajo najprej seveda prepoznati in reflektirati lastne predsodke, omejitve, ki jih morebiti imajo, pri čemer si lahko pomagajo z razgovori tako z uporabniki znotraj svetovalnega procesa kot s kolegi v okviru intervizij, supervizij, timskih sestankov ipd., se poslužujejo izobraževanj, sodelujejo z drugimi strokovnjaki, s Fakulteto za socialno delo in njenimi študenti – prostovoljci in diplomanti – pripravniki (tudi mentorji se učijo od pripravnikov in ne le obratno). Ena izmed odličnih iztočnic za nadgradnjo teorije in prakse socialnega dela je tudi knjiga Mavrične družine gredo v šolo (Zaviršek, Sobočan 2012), ki lahko služi kot dodaten motiv, da se knjižna zbirka socialnodelavskih spoznanj in izkušenj glede anti-diskriminatornega socialnega dela v Sloveniji še naprej bogati.

7 LITERATURA

- Augoustinos, Martha, Walker, Iain, Donaghue Ngaire. 2006. *Social cognition: An Integrated Introduction*. London: SAGE Publications Ltd.
- Bečaj, Janez. 1997. *Temelji socialnega vplivanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 2007. *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Erjavec, Karmen, Poler Kovačič, Melita. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba *cf.
- Gillis, John R. 1999. *Mladina in zgodovina: tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes*. Ljubljana: Euroadria.
- Goody, Jack. 2003. *Evropska družina: zgodovinskoantropološki esej*. Ljubljana: Založba *cf.
- Haralambos, Michael, Holborn, Martin, Makarovič, Matej, Medved, Barbara, Ramšak, Polona, Žakelj, Mitja. 2001. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Keane, John. 2000. *Civilna družba. Stare podobe, nova videnja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Kordeš, Urban, Jeriček, Helena. 2001. *Komunikacija kot spiralno približevanje*. Socialno delo 40 (5). Dostopno 16. 2. 2012 na <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-RLCAMTPM/?query=%27keywords%3dkorde%C5%A1+jeri%C4%8Dek%27&pageSize=25>
- Košir, Manca, Ranfl, Rajko. 1996. *Vzgoja za medije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Košir, Manca, Poler Kovačič, Melita. 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kuhar, Roman. 2003. *Medijske podobe homoseksualnosti: analiza slovenskih tiskanih medijev od 1970 do 2000*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Kumelj, Tina, Turk, Barbara. 1999. Pojavi socialne resničnosti. 3. kongres psihologov Slovenije. Dostopno dne 26. 1. 2012 na <http://psy.ff.uni-lj.si/iGuests/Obzorja/Vsebina1/Vol9-4/kumelj&turk.pdf>

Leskošek, Vesna. 2005. *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Lippmann, Walter. 1999. *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mesec, Blaž. 2007. *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II: Študijsko gradivo, 2. izdaja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Rener, Tanja, Sedmak, Mateja, Švab, Alenka, Urek, Mojca. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*.

Rus, Veljko, Toš, Niko. 2005. *Vrednote Slovencev in Evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sieder, Reinhard, Knop, Seta, Černič Istenič, Majda. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Založba ZRC.

Smiljanić, Dragoslav, Mijušković, Milisav. 1968. *Zakon in družina v zgodovini*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Šugman Bohinc, Lea. 1996. *Socialno delo – znanost?* Socialno delo 35 (5). Dostopno dne 16. 2. 2012 na <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-JB70G1A9/?query=%27keywords%3dsocialno+delo+znanost%27&pageSize=25>

Švab, Alenka. 2001. *Družina – od modernosti k postmodernizmu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Tomori, Martina. 1994. *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Ule, Mirjana, Kuhar, Metka. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ule, Mirjana. 2004. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2005. *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Urek, Mojca. 2002. *Lezbične in gejevske družine v Sloveniji: implikacije za socialno delo. Družboslovne razprave*. 21, 49-50: 155-174.

Ustava Republike Slovenije (URS). Ur. l. RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06.

Zakon o referendumu in o ljudski iniciativi (ZRLI-UPB2). Ur. l. RS, št. 26/2007.

Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS). Ur. l. RS, št. 65/05.

Zakon o volilni in referendumski kampanji (ZVRK). Ur. l. RS, št. 41/2007.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1). Ur. l. RS, št. 69/04, 101/07.

Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB). Ur. l. RS, št. 70/00.

Zaviršek, Darja, Sobočan, Ana Marija. 2012. *Mavrične družine grejo v šolo: Perspektive otrok, staršev in učiteljic*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

INTERNETNI VIRI:

Ciciban: Očka. Dostopno dne 5. 3. 2012 na <http://dl.dropbox.com/u/1080859/ciciban.pdf>

Civilna družba - ali jo imamo? Civilna družba in politične stranke. Zvonko Bergant. Pogledi, 26. 1. 2011. Dostopno dne 15. 2. 2012 na <http://www.pogledi.si/kolumna/civilna-druzba-politice-stranke>

Delo. Viktorija Žnidaršič Skubic: Normativna ureditev se usklajuje z življenjem. Intervju. Dostopno dne 18. 3. 2012 na <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/viktorija-znidarsic-skubic-normativna-ureditev-se-usklajuje-z-zivljenjem.html>

Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije. Dostopno dne 3. 4. 2012 na <http://www.fsd.si/dsdds/Kodeks%20etike.htm>

Letak o Družinskem zakoniku. Dostopno dne 6. 2. 2012 na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/druzina/dzak_let

Miti in argument o družinskem zakoniku. Dostopno dne 15. 2. 2012 na http://www.semza.si/wp-content/uploads/2012/02/0206__2Zakonik.jpg

Novačenje podpisov za referendum. Dostopno dne 5. 1. 2012 na http://dna-delivery.biokoda.com/get/player/iframe/biokoda.wpntv.videodnevnik?id=4738de89e24114fe336d4c3e78250dff&skin=dnevnik_si&head=false

Predavanje antropologinje dr. Karmen Šterk - O življenju do smrti na vseslovenskem srečanju Gibanja ZA Družinski zakonik, ki je potekalo v Kosovelovi dvorani Cakarjevega doma, 3. 3. 2012. Dostopno dne 7. 3. 2012 na http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=CYs_AJ7pBE8#!

Predlog družinskega zakonika: Kratek povzetek. Dostopno dne 3. 2. 2012 na http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/drugo/2009/september/Foto/DZak_kratek_povzetek.pdf

Predstavitev strokovnih izhodišč za presojo ustavnosti posledic ob morebitni zavrnitvi Družinskega zakonika. Dostopno dne 3. 2. 2012 na http://www.mddsz.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/1939/6732/5b58630788/

Pro.open. Dr. Darja Zaviršek: Če mi ni treba, ne povem! Predstavitev knjige dr. Darje Zaviršek in Ana Marije Sobočan Mavrične družine grejo v šolo. Dostopno dne 10. 3. 2012 na <http://vimeo.com/37696467>

Statistični urad Republike Slovenije: Gospodinjstva in družine, Slovenija, 1. januar 2011 - končni podatki. Dostopno dne 6. 2. 2012 na http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4029

Studio 12. Družbene drobtinice: otroci v istospolnih družinah. Dr. Vesna Godina. Dostopno dne 10. 3. 2012 na <http://s12.si/druzba/razno-ostali-prispevki/897-druzbene-drobtinice-vesna-godina-otroci-v-istospolnih-druzinah.html>

Studio 12. Družina pod drobnogledom. Intervju z dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič. Dostopno dne 9. 3. 2012 na <http://s12.si/odnosi/zivljenje-v-druzini/1410-druina-pod-drobnogledom.html>

Studio 12. Življenje v družini: vpliv medijev na naša življenja in odnose. Intervju z Manco Košir. Dostopno dne 10. 3. 2012 na <http://s12.si/odnosi/zivljenje-v-druzini/870-vljenje-v-druini-vpliv-medijev-na-naa-ivljenja-in-odnose-z-manco-koir.html>

Wikipedia: Izbrisani. Dostopno dne 15. 2. 2012 na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Izbrisani>

Za vse družine. Dr. Darja Zaviršek o družinskem zakoniku. Dostopno dne 10. 3. 2012 na <http://www.zavsedruzine.si/?p=967>

Za vse družine. Dr. Mirjana Ule o družinskem zakoniku. Dostopno dne 10. 3. 2012 na <http://www.zavsedruzine.si/?p=1036>

RADIJSKE ODDAJE:

Radio Koper. 2012. *Dve mamici in trije otroci (prispevek)*. Koper, 15. februar.

Radio Slovenija, 1. program. 2012. *Med štirimi stenami*. Ljubljana, 20. februar.

Radio Slovenija, 1. program. 2012. *Studio ob 17-ih*. Ljubljana, 12. januar.

Radio Študent. 2012. *Okrogla miza o družinskem zakoniku*. Ljubljana, 8. marec.

Val 202. 2012. *Vroči mikrofoni*. Ljubljana, 12. januar.

Val 202. 2012. *Kje pa vas čevlji žuli*. Ljubljana, 18. januar.

TELEVIZIJSKE ODDAJE:

National Geographic Channel. 2009. *"Taboo": Sex*. United States of America, 3. marec 2012.

National Geographic Channel. 2009. *"Taboo": Strange love*. United States of America, 10. marec 2012.

Pop TV. 2012. *Preverjeno*. Ljubljana, 17. januar.

Pop TV. 2012. *Preverjeno*. Ljubljana, 20. marec.

TV Slovenija 1. 2012. *Globus*. Ljubljana, 28. februar.

TV Slovenija 1. 2012. *Odmevi*. Ljubljana, 1. marec.

TV Slovenija 1. 2012. *Odmevi*. Ljubljana, 12. marec

TV Slovenija 1. 2012. *Odmevi*. Ljubljana, 25. marec

TV Slovenija 1. 2012. *Pogledi Slovenije*. Ljubljana, 5. januar

TV Slovenija 1. 2012. *Pogledi Slovenije*. Ljubljana, 23. februar.

TV Slovenija 1. 2012. *Referendum 2012: Družinski zakonik*. Ljubljana, 22. marec.

TV Slovenija 1. 2012. *Studio city*. Ljubljana, 9. januar.

TV Slovenija 1. 2012. *Studio city*. Ljubljana, 23. januar.

TV Slovenija 1. 2012. *Tednik*. Ljubljana, 27. februar.

8 PRILOGE

8.1 Seznam citiranih besedil tiskanih in spletnih izdaj izbranih medijev o Družinskem zakoniku

Delo:

1. Prvi kamen družinskega zakonika. Barbara Hočevar. Delo, 16. 6. 2011
2. Zakonik sprejet, morda veto DS, morda še referéndum. Barbara Hočevar. Delo, 16. 6. 2011
3. Glasovanje o družinskem zakoniku: Bolj zavarovati koristi otrok. Barbara Hočevar. Delo, 16. 6. 2011
4. Družinski zakonik je za prve korak naprej, za druge degradacija. Barbara Hočevar. Delo, 17. 6. 2011
5. Sobotni uvodnik: še en referendum? Aleš Žerdin. Delo: Sobotna priloga, 18. 6. 2011
6. Cerkev aktivno agitira proti družinski ustavi. Barbara Hočevar. Delo, 22. 6. 2011
7. Svetniki brez veta, družinski zakonik velja. E. S. Delo.si, 23. 6. 2011
8. Zakaj in kako zajezi sodobne domače totalitarne prakse. Aleš Črnič. Delo, 24. 6. 2011
9. Družinski zakonik. Barbara Hočevar, Mario Belovič. Delo, 2. 7. 2011
10. O večinah in manjšinah. Strah pred Tujim, Drugačnim, Drugim je od nekdaj in kaže na lastno nesamozavest. Mario Belovič. Delo, 8. 8. 2011
11. Nadškof Stres: Boj proti zlu je krščanska dolžnost. Marjana Hanc. Delo, 15. 8. 2011
12. Družinski zakonik na Brezjah: zloraba praznika ali pravica do govora? Barbara Hočevar. Delo, 16. 8. 2011
13. Ustavna presoja družinskega referenduma. Anže Božič, Dejan Kabra, Peter Jančič, M. P. Delo, 29. 8. 2011
14. Ko bo sosed povedal, ali je prav ... Klara Škrinjar. Delo, 29. 8. 2011
15. Hvaležni za zakonik. Aljaž Pengov Bitenc. Delo, 3. 9. 2011
16. Ustavna presoja družinskega zakonika: Nihče si ne upa napovedati izida. Barbara Hočevar. Delo, 6. 9. 2011
17. Ima Bog vse otroke enako rad? Barbara Hočevar. Delo, 7. 9. 2011

18. Kampanja Za vse družine: Zavajajoče zbiranje podpisov za referendum. Ne. Š. Delo.si, 14. 9. 2011
19. Protiutež nasprotnikom družinskega zakonika. Barbara Hočevar. Delo, 16. 9. 2011
20. Intervju z Matjažem Hanžkom: »Če bi politika poslušala ljudi, nam ne bi bilo treba ustanavljati stranke«. Marko Pečauer. Delo, 19. 9. 2011
21. Družinski zakonik in pravice najmlajših. Irena Štaudohar. Delo: Sobotna priloga, 24. 9. 2011
22. Ljudstvo ima vedno prav, a le v mejah ustave. Barbara Rajgelj. Delo, 2. 10. 2011
23. Podpora družinskemu zakoniku: spol staršev ne vpliva na razvoj otroka. Barbara Hočevar. Delo, 3. 10. 2011
24. Na ustavno sodišče vložili argumente v prid referendumu družinskega zakonika. J. S. S., Ni. Č. Delo.si, 5. 10. 2011
25. Za človeško dostojanstvo. Pavšalne diskvalifikacije vsakogar, ki ne misli enako, bi morale spadati v neke druge čase. Barbara Hočevar. Delo, 10. 10. 2011
26. Vlada ustavnemu sodišču: Ne dopustite referenduma o družinskem zakoniku. Ni. Č. Delo.si, 19. 10. 2011
27. Novi kandidati družinski zakonik večinoma podpirajo. Barbara Hočevar. Delo, 19. 10. 2011
28. Z novim družinskim zakonom več posvojitev? Mateja Kotnik. Nedelo, 22. 10. 2011
29. Družinska civilna iniciativa v službi predvolilne kampanje. Anže Božič, Tanja Starič. Delo, 11. 11. 2011
30. Družinski zakonik: stranke o odločitvi ustavnega sodišča. Anže Božič, Peter Jančič, Klara Škrinjar. Delo, 27. 12. 2011
31. Nevarna pot v neznano. Klara Škrinjar. Delo, 27. 12. 2011
32. SD poziva k zmanjšanju zagovornikov družinskega zakonika. J. S. S. Delo.si, 28. 12. 2011
33. Nadaljevanje zbiranja podpisov za družinski referéndum. Špela Ankele. Delo, 3. 1. 2012
34. Svetlik: Zaradi referenduma bomo v kulturni blokadi. Klara Škrinjar. Delo, 6. 1. 2012
35. Varuhinja svari pred neresnicami o družinskem zakoniku. Ni. Č. Delo.si, 6. 1. 2012
36. Družinski zakonik nikomur ničesar ne jemlje. Klara Škrinjar. Delo, 16. 1. 2012
37. Razpoke, iz katerih pronica nestrpnost. Klara Škrinjar. Delo, 17. 1. 2012
38. Referendum in družinski zakonik: ko na koncu ne zmaga nihče. Janez Markeš. Delo: Sobotna priloga, 21. 1. 2012

39. Gremo na referendum o družinskem zakoniku. Ni. Č. Delo.si, 3. 2. 2012
40. Dejstva in zablode o družinskem zakoniku. Barbara Hočevar. Delo, 7. 2. 2012
41. Tonin: NSi nima nič proti istospolno usmerjenim. Peter Jančič, Barbara Hočevar. Delo, 10. 2. 2012
42. Igor Pribac: Po statistiki bi moralo biti med poslanci vsaj pet gejev. Tina Kristan. Delo, 13. 2. 2012
43. Pismo Cerkve o družinskem zakoniku ni bilo zadnji poziv. Barbara Hočevar. Delo, 20. 2. 2012
44. Anonymous razkriva premoženje Cerkve. Ni. Č. Delo.si, 22. 2. 2012
45. »Koalicija 7« za družinski zakonik. Barbara Hočevar. Delo, 22. 2. 2012

Primorske novice:

1. Srednji vek zdaj. Primorske novice, 18. 6. 2011
2. Družinskemu zakoniku niso podelili veta. STA. Primorske novice, 23. 6. 2011
3. Enakost pred zakonom ali referendumska kampanja? STA. Primorske novice, 20. 7. 2011
4. Posvojitev tudi brez novega družinskega zakonika. Jana Krebelj. Primorske novice, 21. 7. 2011
5. Pobuda za referendum o družinskem zakoniku ostaja. STA. Primorske novice, 24. 7. 2011
6. Ali Prešerna zreduciramo na heteroseksualca? Intervju z Romanom Kuharjem. Maja Pertič Gombač. Primorske novice, 12. 8. 2011
7. Stres na Brezjah izpostavil družino kot posebno vrednoto. STA. Primorske novice, 15. 8. 2011
8. Zakonik daje družini veliko vrednost. STA. Primorske novice, 14. 9. 2011
9. Psihologi, sociologi in socialni delavci podpirajo zakoniku. STA. Primorske novice, 3. 10. 2011
10. Bo referendum o družinskem zakoniku hkrati z volitvami? STA. Primorske novice, 5. 10. 2011
11. Novodobni delavci so novodobni sužnji. N. R. Primorske novice, 7. 10. 2011
12. Smeh pri Nemcih dela čudeže. Intervju z duhovnikom Izidorjem Pečovnikom – Dorijem. Jana Krebelj. Primorske novice, 8. 10. 2011

13. Koga briga? Antiša Korljan. Primorske novice, 28. 12. 2011
14. Moja očka imata konjička dva. Maja Pertič Gombač. Primorske novice, 30. 12. 2011
15. Aleš Primc: Država nima pravice otrokom vzeti tistega, kar potrebujejo. Jana Krebelj. Primorske novice, 27. 1. 2012

Večer:

1. Zloraba otrok ali učenje o vrednotah? Franja Žišt, Urška Mlinarič. Večer, 16. 6. 2011
2. "Otrok ni igrača odraslih!" Franja Žišt. Večer, 16. 6. 2011
3. Zgodovinski dan ali nesramnost? Franja Žišt. Večer, 2. 9. 2011
4. Soočenje. Kaj je družina. Urška Mlinarič. Večer: Sobotna priloga, 8. 10. 2011

Dnevnik:

1. Referendum, veto ... Kaj bo z družinskim zakonikom? STA. Dnevnik, 17. 6. 2011
2. Družinski zakonik po dolgi razpravi sprejet. Vesna Vravnik. Dnevnik, 18. 6. 2011
3. Družinski zakonik med referendumom in ustavno presojo. Blaž Petkovič. Dnevnik, 18. 6. 2011
4. Pater opozoril vernike, da zbirajo podpise za referendumsko pobudo. Blaž Petkovič, 22. 6. 2011
5. Družinski zakonik. Pisma bralcev. Uroš Blatnik. Dnevnik, 9. 9. 2011
6. Enake pravice vsem otrokom. STA. Dnevnik, 4. 10. 2011
7. Spletni intervju. Mitja Blažič: Ne vem, zakaj Aleš Primc svoje energije raje ne usmerja v kaj pozitivnega. Kristina Župevc. Dnevnik, 10. 11. 2011
8. Razočaranje in upanje na strpnejšo družbo. Uroš Škerl Kramberger. Dnevnik, 28. 12. 2011
9. Po desetih letih vnovič o manjšini. Blaž Petkovič. Dnevnik, 29. 12. 2011
10. Obžalovanja vredna izmaknitev bistvu problema. Mag. Matevž Krivic. Dnevnik, 31. 12. 2011
11. V imenu Boga, Družine in Svetega duha. Ranka Ivelja. Dnevnik, 6. 1. 2012
12. Polikarp pred ustavnim sodiščem. Dr. Dušan Keber. Dnevnik, 7. 1. 2012

13. Dr. Viljem Ščuka zdravnik in psihoterapevt. V zmedenem svetu so tudi otroci zmedeni. Ranka Ivelja. Dnevnik, 14. 1. 2012
14. Dr. Igor Kaučič profesor ustavnega prava. Najhujši je molk. Kristina Božič. Dnevnik, 14. 1. 2012
15. "Slovenija ne bi prenesla še enega kroga uničujočih diskusij" Ranka Ivelja. Dnevnik, 26. 1. 2012
16. Brez kompromisov. Uroš Škerl Kramberger. Dnevnik, 31. 1. 2012
17. "Kompromisni" družinski zakonik znova dviguje politični prah. Ranka Ivelja, Blaž Petkovič. Dnevnik, 31. 1. 2012
18. O družinskem zakoniku na materinski dan. P. B. Dnevnik, 11. 2. 2012
19. Pionirsko delo o mavričnih družinah. Blaž Petkovič. Dnevnik, 15. 2. 2012

Družina:

1. Rešitev so predčasne volitve. Bogomir Štefanič. Družina, 26. 6. 2011
2. Kristjani – dejavni člen v družbi. Manica Ferenc. Družina, 10. 7. 2011
3. Pravica otrok do staršev obeh spolov. Družina, 25. 8. 2011
4. Kratenje pravice do javnega zavzemanja za vrednoto družine? Družina, 30. 8. 2011
5. (Ne)dopustnost družinskega referendum. Družina, 30. 8. 2011
6. Prvi podpisi za družinski referendum. Družina, 1. 9. 2011
7. Več kot 25.000 ljudi za spoštovanje materinstva in očetovstva. Družina, 2. 9. 2011
8. Molk ne spreminja na bolje. Bogomir Štefanič ml. Družina, 4. 9. 2011
9. 27.000! Karlo Smodiš. Družina, 11. 9. 2011
10. Dva žvižga in aplavz. Mojca Purger. Družina, 2. 10. 2011
11. Referendum je edina možnost za zavrnitev družinskega zakonika. Družina, 27. 12. 2011
12. »Zgodila se je pravica«. Družina, 28. 12. 2011
13. Nadaljuje se zbiranje podpisov za družinski referendum. Družina, 4. 1. 2012
14. Netenje kulturnega boja. Bogomir Štefanič ml. Družina, 12. 1. 2012
15. Zavzemanje za družino ne more biti »kulturna blokada« Slovenije. Marjan Turnšek. Družina, 12. 1. 2012
16. Ali je sprožena »medijska ofenziva« v podporo družinskemu zakoniku? Družina, 25. 1. 2012

17. Kopernikanski preobrat. Ivan Štuhec. Družina, 29. 1. 2012
18. Že viden diskreditacijski vzorec. Bogomir Štefanič ml. Družina, 12. 2. 2012
19. Zakaj na referendum? Tadej Strehovec. Družina, 19. 2. 2012

Demokracija:

1. Sprejet sporni družinski zakonik. Klemen Kocjančič. Demokracija, 23. 6. 2011
2. Zbiranje podpisov za referendum o družinskem zakoniku se nadaljuje. STA/G. B. Demokracija, 27. 12. 2011
3. Kaj je in česa ni reklo ustavno sodišče. Jože Bartolj. Demokracija, 28. 12. 2011
4. Družinski zakonik znova vznemiril tranzicijsko levico. MMC RTVS / G. B. Demokracija, 28. 12. 2011
5. Družinski zakonik in prodajanje buč. Gašper Blažič. Demokracija, 28. 12. 2011
6. Bartolj: Narodna enotnost in sporni družinski zakonik. Jože Bartolj. Demokracija, 4. 1. 2012
7. Z veseljem nadaljujemo zbiranje podpisov. Gašper Blažič. Demokracija, 4. 1. 2012
8. Komisija Pravičnost in mir zavrača očitke o kulturni blokadi Cerkve. STA: P. J. Demokracija, 4. 1. 2012
9. Družina ni nadomestna družina. Dr. Bojan Žalec. Demokracija, 1. 2. 2012
10. Kompromis glede družinskega zakonika ni uspel. STA: G. B. Demokracija, 1. 2. 2012
11. Civilna iniciativa vložila več kot 42.000 podpisov za referendum o družinskem zakoniku. STA: B. S. Demokracija, 3. 2. 2012
12. Civilna iniciativa vložila 42.089 podpisov za referendum. STA: B. S. Demokracija, 3. 2. 2012
13. Časnik.si: Družinski zakonik v iskanju kompromisa. Valerij Grašič. Demokracija, 4. 2. 2012

Reporter:

1. Presečnik: S posvojitvijo otroka istospolne partnerice se poskuša vplivati na javno mnenje. Reporter, 26. 7. 2011
2. Bo levica pobudo za referendum o družinskem zakoniku uspela dati na ustavno presojo? Reporter, 2. 9. 2011

3. Družine so hvaležne za referendum. Ivan Puc. Reporter, 2. 1. 2012
4. Primc: Že ta teden 40.000 podpisov za referendum o družinskem zakoniku. STA. Reporter, 3. 1. 2012
5. Rončević: Družinski zakonik – diverzija neliberalnih liberalcev. Dr. Borut Rončević. Reporter, 6. 1. 2012

Mladina:

1. Zdrave družine in pretepeni pedi. Vidne so posledice boja normalnih in zdravih proti istospolnim. Peter Petrovčič. Mladina, 16. 6. 2011
2. Istospolne družine so! Prvi primer posvojitve po partnerici v istospolni partnerski zvezi. Tjaša Zajc. Mladina, 22. 7. 2011
3. Legitimna nemoralnost. Kako je civilna iniciativa za začetek politične kampanje izrabila verski praznik. Tjaša Zajc. Mladina, 19. 8. 2011
4. »Madžarska je lahko odličen primer.« Dr. Tadej Strehovec, tajnik Komisije Pravičnost in mir pri SŠK, o vmešavanju cerkve v politiko. Tjaša Zajc. Mladina, 19. 8. 2011
5. V imenu katere družine in katerih otrok? Ni mogoče mimo izjav dr. Strehovca, tajnika Komisije Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci, izrečenih v intervjuju za Mladino. Borut Peterlin. Mladina, 28. 8. 2011
6. Mag. Ana Vodičar: "Danes je vprašanje spolna usmerjenost, kaj če bo čez nekaj let sporno versko prepričanje?" Peter Petrovčič. Mladina, 9. 9. 2011
7. Dr. Aleš Črnič: "Sredi osemdesetih se to ne bi moglo zgoditi!" Jure Aleksič. Mladina, 23. 9. 2011
8. Legalizirani linč. Procesno sprenevedanje ustavnih sodnikov bo v naslednjih tednih povzročilo množične kršitve človekovega dostojanstva. Jure Trampuš. Mladina, 6. 1. 2012
9. Dr. Ciril Ribičič: »Prvič sem resno zaskrbljen, ali ustavno sodišče ne izgublja svoje legitimnosti in avtoritete.« Nekdanji ustavni sodnik in profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani. Peter Petrovčič. Mladina, 6. 1. 2012
10. Dr. Ivan Svetlik: "Socialdemokratske vrednote so po mojem prepričanju v Sloveniji prešibke". Borut Mekina. Mladina, 13. 1. 2012

11. V Akademiji za demokracijo za družinski zakonik. Ureditev življenjske skupnosti dveh odraslih oseb v družinskem zakoniku je primer strpnosti do vseh, poudarjajo. STA: M. M. Mladina, 26. 1. 2012
12. Taktiziranje s podpisi. Ali tvegati z referendumom ali se pogoditi z novo vlado? Peter Petrovčič. Mladina, 27. 1. 2012
13. Zakaj ni bilo mogoče podpreti družinskega »kompromisa«? Predstavniki civilne družbe nimajo druge možnosti kot biti in ostati načelni. Dr. Barbara Rajgelj. Mladina, 3. 2. 2012
14. Slovenska nestrpnost mednarodno priznana. Primčevega aktivizma kot simbola nestrpnosti ne prepoznavamo samo v Sloveniji, ampak ga kot takega razume tudi del svetovne javnosti. Max Modic. Mladina, 23. 2. 2012

8.2 Diskurz o predreferendumske kampanji

Argumenti, ki pravijo, da je zbiranje podpisov za razpis referenduma potekalo spoštljivo in strpno

Marsikdo tovrstno angažiranje Cerkve ocenjuje kot politično delovanje. »Vrednota družine ni samo stvar politike, temveč vseh ljudi, tudi vernikov. Cerkev bo naredila vse, kar je v njeni moči, da sporni predlog družinskega zakonika ne bo uveljavljen, saj redefinira družino in razvrednoti pomen materinstva in očetovstva za razvoj otroka... Omenjeno vabilo ni politično delovanje, to je podpora civilnodružbeni organizaciji, ki si prizadeva za ohranitev vrednote družine in pravice otrok. Prav tako je takšno vabilo del notranjega delovanja verske skupnosti, ki je po naši zakonodaji avtonomno,« se je odzval Tadej Strehovec. (Delo, 22. 06. 2011)

Nobeden od teh pametnjakovičev in dušebrižnikov, ki so se v zadnjih dneh oglasili, se ni vtaknil v njihovo kampanjo. Se pravi, homoseksualci lahko pripeljejo otroke, mame, očetje, ki pridejo na naš shod, jih pa ne smejo!? To je nestrpnost in diskriminacija otrok in staršev, ki so se udeležili našega shoda. (Demokracija, 23. 6. 2011)

Shod je bil lep uspeh. Naša katoliška občestva se počasi prebujajo. Gotovo je naivno pričakovati, da se bomo vsi v nekaj tednih prebudili iz spanca, v katerega smo bili v komunizmu pogreznjeni pol stoletja. Ampak se prebujamo. Vsaka taka demonstracija, ki se dotika temeljnih družbenih moralnih vrednot, je upravičena in nujna. Ta shod je le vrh ledene gore; vrh, pod katerim se skriva ogromno ljudi, ki podobno mislijo, zato lahko gremo na morebitni referendum o družinskem zakoniku z vsem zaupanjem. (Družina, 26. 6. 2011)

Vsak ima pravico izraziti svoje mnenje. Tudi kristjani. Imenovati udeležence shoda katolibani – je to mogoče civilizacijsko, spoštljivo? Ne, to je sovražni govor. In tistim, ki so bili na shodu skupaj z otroki očitati, da so jih zlorabili, je pa že primitivno. (...) Torej zbudi se, slovenski kristjan, in se nehaj že vnaprej opravičevati, nehajmo se umikati. Naj ti zadnji napadi v medijih in žaljenja ne vzamejo poguma. (Družina, 10. 7. 2011)

V SLS pa so prepričani, da gre v primeru posvojitve otroka v istospolni zvezi za politično odločitev in predčasni začetek referendumske kampanje o družinskem zakoniku. (Primorske novice, 20. 7. 2011)

»Ponudil mi jo je organizator. Zadevo so pripravljali frančiškani na Brezjah,« nam je povedal vodja civilne iniciative, ki pripravlja močno terensko mrežo, da bodo od 1. septembra pred 230 uradnimi enotami in krajevnimi uradi nagovarjali ljudi, naj prispevajo podpis za referendum. (...) Frančiškanski pater Silvin Krajnc, rektor slovenskega Marijinega narodnega svetišča, je zanikal, da so bili oni tisti, ki so povabili Primca h govornici. »Iz Komisije Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci so mi v soboto sporočili, da to bo in da je nadškofof o tem obveščen. Želel sem, da je čim bolj stran od maše, tako da je bilo ob 9.30, ko se je končalo zvonjenje. Baje ni veliko govoril, jaz nisem poslušal, ker sem bil na drugi dolžnosti. Ne poznam vsebine,« nam je dejal pater Silvin Krajnc, ki je rektor sedem let. (...) »Kar mene zadeva, sem odločno proti temu, da se politika vmešava v verske stvari. Tukaj je komisija posredovala. Nisem se mogel upreti, sem pa določil uro, v sami liturgiji pa to ni imelo nobenega vidnega mesta. Takrat večine ljudi še ni bilo tukaj, zbirali so se, stoli še niso bili zasedeni. Potem smo imeli mi svoj duhovni program pred mašo.« Dr. Tadej Strehovec, tajnik Komisije Pravičnost in mir, je potrdil, da so oni povabili civilno iniciativo: »Podpiramo prizadevanja tistih civilnodružbenih organizacij, ki se v javnosti zavzemajo za ohranitev vrednote družine. Nastop na Brezjah je bil dogovorjen in v skladu z večkrat izraženim javnim stališčem katoliške Cerkve, da podpre pravico državljanov do referenduma o družinskem zakoniku. V komisiji delimo

mnenje, da je sprejeti družinski zakonik ideološko sporen, saj redefinira vrednoto družine, izenačuje zakonsko zvezo z istospolno partnersko skupnostjo in odreja pomen materinstva in očetovstva za vzgojo otrok.« (Delo, 16. 8. 2011)

Glede na to, da je imel Aleš Primc svoj petminutni nagovor zunaj verskega obreda (pol ure pred sv. mašo), v tem ne vidimo nikakršnega problema tako z verskega kot z ustavnopravnega vidika. Ob tem je pomembno poudariti, da Aleš Primc na Brezjah ni zbiral podpisov za razpis referenduma, temveč je obiskovalce samo seznanil z možnostjo, da 1. septembra oddajo svoj podpis podpore za razpis t. i. »družinskega referenduma«. (Mladina, 19. 8. 2011)

Katoličani v katoliški Cerkvi smo enakopravni državljani z vsemi državljskimi pravicami, vključno s pravico do tega, da se kot verska skupnost opredeljujemo do vrednote družine in morebitnega referenduma. Nestrpne trditve, da se Cerkev javno ne sme zavzemati za temeljne družinske vrednote, ocenjujemo kot del sovražnega ali nestrpnega govora. Kot take so tudi v nasprotju s 7. členom ustave, ki verskim skupnostim omogoča svobodno delovanje, pa tudi z 39. členom ustave, ki omogoča svobodo izražanja vseh ljudi – tudi verujočih. Obenem opozarjamo, da je kršitev enakopravnosti oziroma poskus prikrajševanja Cerkva in drugih verskih skupnosti za svobodo govora in svobodo delovanja v Republiki Sloveniji kaznivo dejanje. (Družina, 30. 8. 2011)

Ali je v tem kakšna slovenska posebnost ali pa je bilo to ravnanje krajevne Cerkve skladno z usmeritvijo celotne katoliške Cerkve, smo vprašali p. Strehovca, ki odgovarja: »Znano je, da je zavzemanje za vrednoto družine in zakonsko zvezo kot skupnost moškega in ženske sestavni del družbenega nauka Cerkve. Papež Benedikt XVI. nas k temu vedno znova vabi in poudarja, da ni dovolj samo neko tiho in skrito zavzemanje za vrednote, temveč se je potrebno zanj tudi javno zavzeti. V Sloveniji smo katoličani pri tem dodatno spodbujeni s sprejetim predlogom družinskega zakonika, ki nam daje priložnost, da se konkretno zavzamemo za vrednoto družine. Ob tem velja poudariti številne kristjane, ki so se v ta namen v javnosti zelo pogumno izpostavili. Ob tej priložnosti se jim zahvaljujem in čestitam.« (Družina, 1. 9. 2011)

Civilna iniciativa za družino in pravice otrok se je danes z izjavo za javnost odzvala na dogajanje, povezano z referendumom o družinskem zakoniku. »Današnji in včerajšnji dan sta dneva veselja. Množično smo se zavzeli za spoštovanje materinstva in očetovstva ter spoštovanje otrokove potrebe, da ima skrbna in ljubeča mamo in očeta. Več kot 25.000 podpisov podpore za Družinski referendum je po naših informacijah največje do sedaj zbrano število podpisov v dveh dneh v vsej naši zgodovini,« so zapisali v izjavi. (Družina, 2. 9. 2011)

Eno izmed največjih orodij za doseg zakonodajne redefinicije zakonske zveze in družine je medijska stigmatizacija in diskriminacija vseh tistih, ki se zavzemajo za vrednoto družine in pravico vsakega otroka do očeta in matere. (Družina, 4. 9. 2011)

Dejstva, da so pobudniki referenduma v pičlih dveh dneh zbrali več kot 27.000 podpisov, ne bo mogoče prezreti. V zgodovini pobud za referendum se je zgodilo prvič, da bi pred kratkim ustanovljena in kolikor je bilo mogoče ovirana civilna iniciativa v tako kratkem času zbrala tako veliko število podpisov. (Družina, 4. 9. 2011)

Referendum o družinskem zakoniku torej bo, očitno pa je, da so nekateri najbolj zvesti zagovorniki družinskega zakonika povsem izgubili kompas in začeli napihovati predvsem vlogo katoliške Cerkve. (Demokracija, 28. 12. 2011)

Frustracije so velike. Kaj se ne bi za trenutek ustavili pri sebi in se vprašali, če pa se morda vseeno niso kje zmotili? Če morda Slovenci vseeno niso pripravljeni sprejeti vse, kar se jim prinese na krožniku, zgolj zato, ker grede "trendi v tej smeri" in ker je to napisala zelo ozka skupinica »naprednih strokovnjakov?« Predreferendumsko dogajanje bo iskrivo, hranite dobre argumente, jadikovanje na začetku je tako vedno jalovo... (Demokracija, 28. 12. 2011)

Komisija za Pravičnost in mir v izjavi ministrove besede presoja kot neprimerne in kot poskus, da bi razpravo o družinskem zakoniku spremenili v razpravo o katoliški Cerkvi, kar je mogoče razumeti kot poskus netenja anahronističnega, torej v neko preživeto preteklost zagledanega kulturnega boja. (Družina, 12. 1. 2012)

Poleg katoliške Cerkve temu nasprotujejo tudi nekatere druge Cerkve in verske skupnosti pri nas ter mnogi drugi, ki niso člani nobene od njih. Zato odločno odklanjamo vse poskuse, da bi razpravo o Družinskem zakoniku spreminjali v razpravo o katoliški Cerkvi. (Družina, 12. 1. 2012)

»Vse kaže, da so se skupine homoseksualnih aktivistov odločili, da pred začetkom referendumske kampanje pričnejo t. i. ideološki kulturni boj,« v izjavi, objavljeni na portalu 24kul.si, ugotavlja Civilna iniciativa za družino in pravice otrok. Časopisi in revije kot npr. Delo, Dnevnik, Jana, Slovenske novice, televizije in radijske postaje kot npr. POPTV, Val202 itd., so po prepričanju iniciative »pričeli z javnim blatenjem, širjenjem nestrpnosti, domnevnih laži in stigmatizacijo vseh, ki v javnosti zagovarjajo družino.« (Družina, 25. 1. 2012)

Tovrstne aktivnosti potekajo, kot sklepajo v Civilni iniciativi, »v skladu s strategijo, ki so jo meseca novembra in decembra (verjetno) izdelali v t. i. Kampanji za vse družine, pod vodstvom vodilnih homoseksualnih aktivistov in nekaterih medijskih urednikov«. Ta strategija pa naj bi vsebovala naslednje elemente manipulacij in političnega marketinga:

1. Z objavo različnih člankov, domnevnih raziskav, javnomnenjskih anket je potrebno nasprotnike družinskega zakonika prepričati, da vsi ljudje podpirajo homoseksualne poroke in posvojitve.
2. Nasprotnike družinskega zakonika je potrebno stigmatizirati, javno zasmehovati in prikazati v »čudni luči.« Vse z namenom, da se njihovi sodržavljani distancirajo od njihovih stališč.
3. Civilno iniciativo za družino in pravice otrok je potrebno »umetno povezati« s katoliško Cerkvijo in referendum prikazati kot »za« ali »proti« Cerkvi. V ta namen je potrebno v medijih organizirati načrtovano spodbujanje sovražstva in sovražnega govora zoper Cerkev. Na ta način se

psihološko ustrahuje družbena klima v kateri se katoličani in vsi zagovorniki vrednote družine ne bodo upali izpostaviti oz. se ne bodo udeležili referendumu.

4. V kampanji se načrtujejo osebne diskreditacije zagovornikov vrednote družine. Prav tako se na vodilne zagovornike vrednote družine izvaja psihološki in medijski »mobing« v obliki naročenih člankov in neposrednih groženj.

5. V zaključnih tednih kampanje bodo vključili poseben krizni marketing – to je domnevno naključne – napade na homoseksualno usmerjene ter grafične prikaze pretepenih oseb. Izdelovalci strategije želijo s t. i. »grafično manipulacijo« vplivati na čustva volivcev, da se referendumu ne bi udeležili oz. bi na njem glasovali za sporni družinski zakonik. No, bomo vidli... Takšno manipulacijo je bilo mogoče opaziti v času »Shoda v podporo družini« pred državnim zborom junija lani, ko so mediji cel teden prikazovali slike v Ljubljani pretepenega britanskega homoseksualca. Čeprav je bil napad prijavljen, ni znano, ali je zadeva dobila sodni epilog. Podobe ran in modric so mediji načrtno uporabljali kot protiutež sporočilu shoda pred državnim zborom ter s tem želeli umetno vzpostaviti povezavo med prizadevanji za družino in nasiljem nad istospolnimi osebami. (Družina, 25. 1. 2012)

Vodja iniciative Primc je v izjavi pred oddajo podpisov pojasnil, da so jih zbrali več kot 43.000, vendar je bilo nekaj podpisov neveljavnih, nekaj ukradenih, nekaj pa izgubljenih. Vložitev podpisov so predstavniki omenjene civilne iniciative pospremili s pesmijo Starši Toneta Pavčka in izpustom desetih belih golobov. Ob tem so dejali, naj "golobi poneso sporočilo miru, prijateljstva, ljubezni, svobode, spoštovanja in veselja po vsej ljubi Sloveniji". (Demokracija, 3. 2. 2012)

Golobi, ki v krščanstvu pomenijo mir in duha, ki se spušča na človeka, da mu prinese blagostanje, veselje, zadovoljstvo in srečno prihodnost so s svojo simboliko zgovorni. So kot golobi, ki so po vesoljnem potopu v Noetovi ladji zagledali obljubljeni celino in željeno rešitev. Golobi so primeren simbol, saj vidijo to, kar mi ne vidimo in vidijo širše in bolj plastično. Njihov let in gibanje je lahko popolnoma svobodno in ni vezano na to, da bi jih lahko kdo ustavil. (Demokracija, 4. 2. 2012)

Civilna iniciativa za družino in pravice otrok je v petek, 3. februarja, v parlamentu vložila zahtevo za razpis referendumu o družinskem zakoniku, podprto s 42.098 podpisi. Volilni upravičenci bodo imeli čez dober mesec dni možnost odločati, ali sta mama in oče otrokova korist. Bodo popustili orkestriranim pritiskom ali pa bodo, kot pričakuje Tomaž Merše, znali »ločiti zrnje od plev in bodo zakonik na referendumu zavrnili?« (Družina, 12. 2. 2012)

Na materinski dan se bomo na referendumu odločali tudi o tem, v kakšni državi želimo živeti – ali bo ta aktivno podpirala družine in otroke pri njihovem razvoju ali pa bo sprejemala t. i. protiviljenjsko in protidružinsko agendo, ki se globalno kaže v legalizaciji evtanazije, razvrednotenju družine in zakonske zveze, promoviranju različnih tveganih oblik spolnih praks v šolah, uzakonitev droge ter promoviranju poliamoroznih skupnosti. Iz vseh teh razlogov bo to najpomembnejši referendum po osamosvojitvi. Upamo lahko, da se bomo državljani z množično udeležbo na referendumu zavzeli za družino in s tem za prihodnost naše države in naših otrok. Prav tako pa upamo, da bomo enkrat za vselej zavrnili ideologijo, ki želi čas gospodarske in socialne krize izkoristiti za razvrednotenje družine, eksperimentiranje na otrocih in izvedbo ideološkega boja v našem narodu. (Družina, 19. 2. 2012)

Argumenti, ki pravijo, da so dogajanja ob zbiranju podpisov za razpis referendum spremljale manipulacije in zavestne laži, vpletenost Cerkve pa je prestopala meje dopustnega

Tajnik Komisije Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci (KPM) dr. Tadej Strehovec je po maši v ljubljanski cerkvi na Viču, ki jo je minulo nedeljo tudi sam vodil, obvestil vernike, da lahko v cerkvi prispevajo svoj podpis pod pobudo za razpis referendumu o družinskem zakoniku. Ljubljanka, ki se je udeležila tega verskega obreda, nam je povedala, da so se po tem obvestilu verniki postavili v vrsto, da bi tudi sami prispevali podpis pod referendumsko pobudo. Kdo je na koncu zbral podpise, ni znano, po besedah patra Strehovca pa naj bi verniki sami poskrbeli, da so njihovi glasovi pristali pri civilni iniciativi Za družino in pravice otrok. (...) Še preden pa smo sploh izvedeli, da je vernike k zbiranju podpisov pozival prav dr. Strehovec in da se je to dogajalo v viški cerkvi, smo se prek tiskovnega urada ŠSK z vprašanji o načelni sprejemljivosti takšnega početja obrnili na KPM. V imenu te komisije se je odzval ravno dr. Strehovec, ki pa nam je na vprašanje, ali so v nedeljo pred nekaterimi cerkvami zbirali podpise, odgovoril, da o tem nimajo informacij, saj da "ne vedo, kje so se odzvali na to pobudo". (Dnevnik, 22. 6. 2011)

Gre za simboliko. Narodne noše, himna, na ducate plapolajočih državnih zastav, mamice z dojenčki v vozičkih in malčki v naročjih so simbolizirali, da smo to »mi« Slovenci. Kaj so pa »oni«? (Delo, 16. 06. 2011)

Mnogi udeleženci shoda so s sabo pripeljali tudi otroke, kar nekateri strokovnjaki ocenjujejo kot zlorabo otrok v politične namene. "Otroci na takih shodih nimajo kaj iskati," pravi psihologinja dr. Ljubica Marjanovič Umek, medtem ko se z njo ne strinja psihoterapevt Bogdan Žorž, ki poudarja, da so na shodu zastopali vrednote in ne neke ideologije. Da je udeležba mlajših otrok na shodu neprimerna, se strinjajo tudi v uradu varuhinje človekovih pravic. (Večer, 16. 6. 2011)

Po mnenju dr. Aleša Črniča z ljubljanske Fakultete za družbene vede predstavlja pozivanje duhovnikov k podpisovanju za v številnih pogledih skrajno sporen referendum še en primer neposrednega političnega delovanja cerkve. "Z vidika ustavnega načela ločitve države in religije je tudi ta primer vsaj deloma sporen, je pa težko presoditi, ali zapovedano mejo tudi nedvoumno prestopa. Bi pa bilo tudi za samo cerkev bolje, da bi se tovrstnih neposrednih političnih agitacij vzdržala, saj je jasno, da takšna delovanja le še poglobljajo že sicer prevladujoče nezaupanje, ki ga do cerkvene institucije izkazuje večina prebivalcev, med njimi tudi zelo velik delež samodeklariranih katoličanov," meni dr. Črnič. (Dnevnik, 22. 6. 2011)

Če kleriki med mašo pozivajo vernike, da dajo podpis pod referendum, je to nespretno, kontraproduktivno in neversko ravnanje, pa je prepričan dr. Srečo Dragoš z ljubljanske fakultete za socialno delo. "Nespretno je zato, ker lahko kleriki na drugačen način dosežejo želeni cilj, denimo zgolj s pridiganjem o pomenu družine, pri čemer se vzdržijo eksplicitnih navodil o tem, kako naj posameznik ravna v zvezi z referendumom. Eksplicitno pozivanje je tudi kontraproduktivno, ker doseže predvsem tisto manjšino cerkvi zvestih vernikov, ki so že sicer istega mnenja, medtem ko dvomečih in od cerkve distanciranih katoličanov, ki jih je na Slovenskem več kot prvih, omenjen poziv bolj odbija, kot pa prepriča. Navsezadnje pa je pozivanje na referendum o posvetnih stvareh s cerkvene prižnice tudi izrazito neversko dejanje, ker gre za desakralizacijo sakralnih prostorov in je dober odraz tega, kako nekateri katoliški kleriki razumejo svoje poslanstvo," dodaja dr. Dragoš. (Dnevnik, 22. 6. 2011)

Pri vsem tem Anton Stres kot najvišji predstavnik cerkve v Sloveniji trdi, da cerkev ne posega po pravicah istospolnih. Podpira pa politično skupino, za katero razen lastnega prepričanja ni nič sprejemljivo. (Mladina, 19. 8. 2011)

Religiolog Aleš Črnič pravi, da se ima cerkev pravico zavzemati za določene vrednote in družbene cilje, pri čemer je težko presojati, kje je meja ločitve cerkve od države. »V tem primeru imajo cerkveni dostojanstveniki prav, ko poudarjajo, da se imajo pravico zavzemati za določene vrednote in k njim pozivati ljudi,« je prepričan. (Mladina, 19. 8. 2011)

Medtem ko nekateri, ki so oddali podpis za referendum, niso želeli komentirati svoje odločitve, so pa terjali identifikacijo od novinarjev, ena od podpisnic pove: "Zavestno sem se odločila in prišla oddat podpis, bila sem tudi že pred državnim zborom. Naj se raje brigajo za reveže, za take, ki trpijo." Nekdo drug pristavi: "Cel svet drvi v negotovost, če še državni organi to negotovost podprejo z določenimi odločitvami, potem pa ..." Še nekdo, ki ni želel biti imenovan, pravi, da se je podpisal, ker bi rad, da ima vsak otrok očeta in mamo. Potem prepriča bolezi, smrt, prepire, ločitve ipd. "To je zakon, ki namesto zaščite omogoča pohabljanje otrok. Otroka na tak način namreč oblikuješ, vzgojiš, da bo istospolen. Tistih, ki se s tem problemom namreč rodijo, je zelo malo, vse ostalo je samo moda," je prepričan sogovornik. (Večer, 2. 9. 2011)

V poslanski skupini SD pa so se odzvali na Primčeve besede o "zgodovinskem dnevu" in v sporočilu za javnost zapisali: "Gospodu Primcu in njegovim somišljenikom sporočamo, da je govoriti o današnjem dnevu kot o zgodovinskem nesramno, če ne ponižujoče do vseh tistih mater in očetov, ki ne živijo po "njihovem merilu tradicionalne družine" (Večer, 2. 9. 2011)

In del odgovornosti skupaj z glavnino opozicije in uradno rimskokatoliško cerkvijo, ki podpira zagovornike »zdravih družin«, nosijo prav slednji. To je čas, ko dan za dnem, iz meseca v mesec mirno in dostojanstveno argumentirajo, zakaj istospolno usmerjeni ne morejo imeti pravic, ki jih imajo preostali. Seveda Primc in njegovi ne pozivajo k fizičnemu nasilju. Ustvarjanje ozračja, kjer je sprejemljivo o istospolnih zgolj zaradi njihove spolne usmerjenosti govoriti kot o tumorju družbe, ki lahko pomeni propad naroda in ne vem kaj še, je morda še bolj nesprejemljivo. In hkrati učinkovito. Še posebej, kadar se to počne na miren in dostojanstven način. (Mladina, 16. 06. 2011)

Nasprotniki družinskega zakonika so izkoristili otroke za politični marketing s tem, ko so jih pripeljali na shod. Novi družinski zakonik niti sprejet še ni bil, že se je začela nova referendumsko kampanja. Začela se je s shodom pred parlamentom, na katerega so nasprotniki novega družinskega zakonika pripeljali množico otrok. Povejmo naravnost: otroke so zlorabili za politični pritisk. Otroci so postali kulisa političnega marketinga. Poluradni del referendumsko kampanje se je začel včeraj, z napovedjo, da bo Nova Slovenija zbirala podpise za izvedbo referenduma o družinskem zakoniku. Na referendumu, ki bo razpisan, če bodo pobudniki zbrali dovolj podpisov (morda pa jim bodo na pomoč priskočili parlamentarci in omogočili referendumsko bližnjico), naj bi odločali o družinskem zakoniku kot celoti, kampanja pa se bo, kot je videti, vrtela zgolj in edino okoli enega člena – ali imajo lezbijke in geji pravico posvojiti biološkega otroka partnerice oziroma partnerja. (Delo, 18. 06. 2011)

Saj skoraj ni moč verjeti, kaj vse smo v zvezi s tem videli in slišali. Tista predstava tako imenovane civilne iniciative pred parlamentom nas je s svojim dekorjem, ki so ga pričarali narodne noše in podobni simboli slovenstva, popeljala na poceni vaško veselico, transparenti (nosili so jih tudi otroci) in rjojenje množice pa v srednji vek. In vse to požegna in podžge sam slovenski metropolit (ki mu morda slovenske družine in otroke uničuje tudi kakšen njegov pedofilski dušni pastir, o tem metropolit pa nič). (Primorske novice, 18. 6. 2011)

Skrajno cinično poimenovanega Shoda radosti, s katerim je pred dnevi Civilna iniciativa za družino in pravice otrok ponovno goreče agitirala proti drugačnim družinam, si v osemdesetih preprosto ni bilo mogoče predstavljati. Enega najtrdnjših temeljev takratne živahne civilne družbe je namreč predstavljala ideja neodtujljive pravice za vsakogar, da je, kar je, in da živi svoje življenje na svobodno izbrani način (če le s tem ne ogroža pravic drugih). Zato sta takrat gejevsko in lezbično gibanje aktivno podpirala tudi pravico katolikov do javnega prakticiranja religije. Kar jim RKC danes (nič kaj krščansko) vrača z demoniziranjem in s hujškanjem. RKC javno podpira omenjeno iniciativo, ki je v zadnjem letu ali dveh v prid svojim političnim ciljem potrjeno zlorabljala otroke, brezsrčno lagala in prirejala ugotovitve družboslovnih raziskav o homoseksualnih odnosih in družinah ter javno napadala vsakogar, ki si je drznil javno izreči drugačno mnenje. Pri vsem tem ji je velikodušno in ambiciozno asistiral cerkveni tednik Družina, ob ponekod že kar histerični podpori ekstremistične in katoliško-fundamentalistične zunajparlamentarne stranke NSi. V slovensko že sicer skrajno bankrotirano politično kulturo je omenjena civilna iniciativa vpeljala novo prakso, s katero je nahujskala množico podpornikov, da je s protestnimi pismi zasula ne le elektronske nabiralnike političnih odločevalcev, temveč tudi intelektualcev, ki so si drznili javno podpreti predlagani družinski zakonik. In tako je v popolnem pomanjkanju racionalnih argumentov, ki bi morali biti edina podlaga za javno razpravo o družbenih vprašanjih, agresivno demonstrirala zgolj številčnost nasprotnikov predloga zakonika. Poglejte, koliko nas je – zagotovo imamo prav! Če je to legitimno kot politični pritisk na politične odločevalce, je popolnoma nesprejemljivo kot pritisk na druge akterje javnih razprav, saj jih s tem agresivno odvrča od njih. Polnovredne demokracije pa brez kakovostnih javnih razprav ni. (...) Fundamentalistične dejavnosti omenjene civilne iniciative, ki brezkompromisno zahteva uveljavljanje lastne ideologije na vseh področjih družbenega življenja, so dober kazalec omenjenih retrogradnih procesov v naši družbi. Razsvetljske pridobive (žal) niso izbojevane enkrat za vselej – kakor se je marsikomu dozdevalo ob slovenski osamosvojitvi –, temveč jih je treba braniti zmeraj znova. (...) Pri tem gre seveda za stoletje star – vse od Mahničevega ločevanja duhov dalje – idejni razcep na dva pola, pri čemer eden črpa iz tradicionalne religije, ideologije rodne grude in protikomunizma, drugi pa iz tradicije razsvetljenstva, sekularnosti in antifašizma. (...) Prvo je dosledno izključujoče, saj temelji

na edini pravi resnici, ki je bodisi dana od boga bodisi »naravna«. Drugo je v osnovi pluralistično, saj izhaja iz pravice biti, ne glede na to, kako kdo dojema svet in kako živi. Stoletja star spopad, ki je prvič kulminiral v razsvetljenem prelomu, s katerim se začne sodobni svet, kot ga poznamo. S tem pa spopad seveda ni ponehal, temveč se včasih bolj, drugič manj intenzivno odvija naprej. Medijsko in širšedružbeno izjemno pomanjkljivo reflektirano stopnjevanje homofobnih dejavnosti, jasno sponzoriranih od RKC, gre razumeti kot od front tega napada na razsvetljenske pridobitve. (Delo, 24. 06. 2011)

Brezje – V osrednjem slovenskem romarskem središču, v baziliki Marije Pomagaj na Brezjah ob prazniku Marijinega nebovzetja (naslov članka pa je: Nadškof Stres: Boj proti zlu je krščanska dolžnost): Posebno mesto med stojničarji si je, in sicer blizu kipa, postavljenega v spomin na obisk papeža Janeza Pavla II., izborila civilna iniciativa za družino in pravice otrok, ki je, enako kakor lani, zbirala prostovoljne prispevke in podpise za razpis referenduma o družinskem zakoniku. (...) V nadaljevanju je vernike opozoril, da je boj proti zlu krščanska dolžnost, med vrednotami, za katere se je treba truditi, pa je po nadškofovem mnenju na posebnem mestu vrednota družine, medtem ko je Sveta družina simbol in ideal družine. (Delo, 15. 8. 2011)

Nekdanja ministrica za notranje zadeve Katarina Kresal je na Twitterju govor (»Žal naša oblast ne razume, da otrok potrebuje skrbna in ljubeča mamo in očeta – takšen je tudi družinski zakonik, ki ga je sprejela. Zato se bomo 1. septembra in naslednje dni ponosno in z veseljem odpravili na upravne enote, kjer bomo oddali svoj podpis za 'družinski referendum'. To bo naš podpis za spoštovanje družine, materinstva in očetovstva, za pravico otroka do mame in očeta.«) Aleša Primca označila kot zlorabo »cerkvenega praznika za širjenje nestrpnosti, čeprav je strpnost tudi krščanska vrednota«. (Delo, 16. 8. 2011)

Andreja Črnak Meglič (SD) nam je potrdila, da bo seja parlamentarnega odbora za delo, družino in socialne zadeve, na kateri bodo obravnavali presojo ustavnosti referendumskih pobud, 4. septembra, predvidoma dan pozneje pa bo o tem razpravljala državni zbor na izredni seji. Dogodke ob prazniku pa vidi kot neposredno vmešavanje RKC v državne zadeve. »Naj počistijo pred svojim pragom in nas ne hajjo podučevati. Za večino Slovencev je družina sveta, ampak to še ne pomeni, da imamo pravico drugim vsiljevati svoje vzorce življenja,« je prepričana predsednica parlamentarnega odbora, ki upa, da bodo argumenti ustavno sodišče prepričali, da zakonika ne bi smeli obravnavati na referendumu. Od vložitve ustavne presoje do odločitve sodišča bo zbiranje podpisov predvidoma ustavljeno. (Delo, 16. 8. 2011)

Da bi šlo slednje čim bolj gladko, je Civilna iniciativa za družino in pravice otrok že začela kampanjo. Na Brezjah so predstavniki delili letake, vodja Aleš Primc je tudi nagovoril navzoče in zakonsko ureditev spet označil za nesprejemljivo. (Mladina, 19. 8. 2011)

Da formalno spornosti glede ločevanja cerkve od države tu ni, se strinja tudi religiozolog Marjan Smrke, a ponedeljkovo dejanje označuje kot nehygienično: »Drugi vatikanski koncil je nakazal pripravljenost, da se politika loči od ožje cerkvene dejavnosti. S takimi dejanji pa cerkev prihaja v nasprotje z lastnimi opredelitvami.« Sporen je tudi način nagovarjanja, ki smo mu bili priča ob prazniku: »Veliko se je uporabljala diskurz, kaj Bog, Marija ali Kristus pričakujejo od nas. Že tak način pripovedovanja je zloraba, ker tega v resnici nihče ne ve. Ko pa se na to naveže še konkretno politično vprašanje, je to še bolj problematično,« ne dvomi Smrke. (...) Smrke je prepričan, da je kritičnim vernikom in drugače kritično religioznim jasno, da se tu želi »neki čustven veter, ki nastaja ob prazniku, kot je veliki šmaren, izkoristiti zato, da bi zajela sapa tudi neka politična organizacija, ki je ni mogoče na prepričljiv način povezati z osebo, ki ji je praznik namenjen«. (Mladina, 19. 8. 2011)

Še frančiškanski pater Silvin Krajnc, rektor slovenskega Marijinega narodnega svetišča na Brezjah, je za Delo dejal, da jih je SŠK sicer vnaprej obvestila o prisotnosti civilne iniciative na ponedeljkovem dogodku, vendar močno nasprotujejo vmešavanju politike v verske stvari. (Mladina, 19. 8. 2011)

Nasprotniki, goreči zagovorniki »naravne« družine, so z asistenco politike dosegli, da smo prišli do kompromisnega, za marsikoga tudi gnilega, zakona. (Delo, 29. 8. 2011)

Začetek referendumskih kampanj je - predvidljivo, a žalostno - še bolj pomešal vzroke in posledice. Predsednik ljubljanske SDS Dragutin Mate je, denimo, dejal, da ni nedvoumnega dokaza, da v istospolni skupnosti otrok lahko odrasča v normalno zdravo osebnost. Šefinji NSi v prestolnici Mojci Kucler Dolinar pa je ušlo, da je »zdrava družina, mati in oče, zagotovo okolje, v katerem se lahko otrok najbolje razvije«. Kaj točno si vodji dveh najmočnejših desnih strank v prestolnici predstavljata kot »zdravo« družino oziroma osebnost, ni popolnoma jasno. Verjetno ne gre za fizično in psihično zdravje, saj na straneh črne kronike vsak dan beremo, kako se v tradicionalnih družinah dogajajo tragedije, od alkoholizma do fizičnega, psihičnega in spolnega nasilja. (Delo, 3. 9. 2011)

Sprejeti zakon namreč istospolnima partnerjema omogoča posvojitev otroka zgolj v primeru, da je eden od njiju tudi biološki starš otroka. Primc in njegovi pri zganjanju homofobne histerije to seveda mirno spregledajo, saj je laže ljudi prepričevati, da bo vse staro nadomestilo vse novo in da nič, kar je veljalo doslej, ne bo veljalo več. (...) Če preberete referendumski letak Primcove iniciative, se vam morda zazdi, da bo uveljavitev zakonika pomenila konec sveta. (...) Letak nam postreže še z vrsto drugih manipulacij, od tiste, ki grozi z zlorabami dedovanja, ki je pri Slovencih vedno tema epskih razsežnosti, do tega, da zakonik omogoča eksperimentiranje s spolno usmerjenostjo. (Delo, 3. 9. 2011)

Aktivist Mitja Blažič je po pisanju MMC povedal, da so argumenti nasprotnikov družinskega zakonika lažni. Kampanja zbiranja podpisov za razpis referenduma je bila po njegovih besedah »umazana, vodili so jo visoki cerkveni uradniki in duhovniki pri mašah, ki so delili letake z zavajajočo vsebino, v ta namen so ustanavljali celo posebne zavode.« (Delo, 14. 9. 2011)

Podobno je po poročanju MMC menila tudi pravnica Barbara Rajgelj, ki je poudarila, da gre v primeru zbiranja podpisov za zlorabo instituta s strani večine proti manjšini. »V tem primeru je namen stigmatizacija in izključevanje neke manjšine,« je dejala. Po njenih besedah bi morala vlada ljudi o vsebini zakona čim bolj informirati: »Na referendumu se namreč odloča o vsebini zakona na podlagi informirane racionalne odločitve.« (Delo, 14. 9. 2011)

»Žal se v javnem prostoru skoraj izključno sliši samo glasove nasprotnikov družinskega zakonika, ki so po našem mnenju tudi nasprotniki človekovih pravic. Sliši se samo ena stran, ki je precej nepopustljiva in dogmatična,« je nekdanji poslanec stranke Zares Vito Rožej naštel enega od vzrokov, zakaj so se odločili za ustanovitev civilne pobude. (Delo, 16. 9. 2011)

Tudi sociologinji, filozofinji in publicistki Spomenki Hribar se zdi, da ima Cerkev pravico, da se zavzema za svoj nauk in razglašja, kaj je družina, ne pa, da se neposredno vključuje v politično gibanje z zbiranjem podpisov in sovražno agitacijo. (Delo, 16. 9. 2011)

Shod radosti pred parlamentom, ki je bil v resnici seveda predvsem shod sovražstva in prezira do drugačnosti, se mu zdi samo eden od nevarnih simptomov, ki kažejo, da kot skupnost ne napredujemo, temveč lezemo nazaj. "Mogoče je spet nastopil čas," je med drugim zapisal, "da se odločni nasprotniki raznih 'radostnih' pohodov totalitarizma znova preštejemo. Nenazadnje je tako nastala naša država." (Mladina, 23. 9. 2011)

O družinskem zakoniku ni več kaj novega povedati. Že sami predlagatelji so prepričljivo pojasnili, za kaj ga nujno potrebujemo, predvsem pa so argumentirano zavrnili strahove, ki jih načrtno in sistematično širijo kritiki. Dokazano dejstvo je, da civilna iniciativa, ki si zdaj prizadeva za referendum, gradi kampanjo ne le na demagogiji, temveč tudi na lažeh. To trdim z vso resnostjo in odgovornostjo. Javno so bile dokazane njihove zlorabe družboslovnih raziskav, prav tako je častno novinarsko razsodišče obsodilo cerkveni tednik Družina zaradi aktivne udeležbe pri teh zavajanjih javnosti. Težko se je skratka znebiti vtisa, da nasproti racionalno prepričljivo argumentiranega predloga stoji predvsem ideološko motivirano nasprotovanje, ki sistematično vzbuja strahove tam, kjer jih v realnosti ni. In po vsem tem ti vsi predsedniki opozicijskih strank podpišejo poziv za 'edino pravo družino!' Morda bi se tako brutalno zavračanje družinskega zakonika pogojno - v nekem strogo ideološkem smislu - še nekako dalo razumeti, če bi ostali pri prvi inačici predloga novega zakona. Ker tukaj je treba reči: kapa dol pred ministrom Svetlikom in njegovo ekipo! (Mladina, 23. 9. 2011)

Civilna iniciativa za družino in pravice otrok, ki je predlagala referendum in v njegovo podporo v vsega dveh dneh zbrala 27.000 podpisov državljanov, je obema skupinama izrekla svojevrstno »dobrodošlico« v javnem prostoru z zapisom na spletni strani 24kul.si. V njem je bilo mogoče prebrati, da »smo priča programiranemu in iz ozadja vodenemu nastanku t. i. civilnih iniciativ v podporo kontroverznega družinskega zakonika«. Obtožujejo jih tudi, da so zagovorniki socialnega eksperimenta nad otroki in da bodo v referendumski kampanji »brezkompromisno vsiljevali interese in privilegije homoseksualnega lobija«. (Delo, 10. 10. 2011)

Tudi Demokratična stranka dela poslanca Franca Žnidaršiča je zanj. »Tisti, ki ne priznavajo pravic drugih, ne morejo zahtevati pravic zase. Gre za človekove pravice, v katere se nima pravice vtikati nikakršna, najmanj pa cerkvena politika,« je odločen Žnidaršič. (Delo, 19. 10. 2011)

Ponavadi so duhovniki osebe, ki jim verniki zaupajo in uživajo med njimi ugled. In če prav ti ljudem dve leti govorijo, da bo družinski zakonik otrokom vzel očeta in mamo, da bodo otroci živeli v skupnostih, kjer so možne spolne zlorabe, kjer je veliko HIV-a in aidsa, če jih prepričujejo, da bo razpadla družina kot osnovna celica družbe, se posamezniki verjetno zelo težko uprejo tem strahovom. Argumente v prid pravicam gejev in lezbijk označujejo kot sprevržene in kot promocijo vulgarnega življenjskega stila, ljudje pa polslepo verjamejo. Naslednji razlog je, da ljudje ne poznajo homoseksualnosti, počutijo se ogrožene, mislijo, da je s tem napadena monogamija. Ne razumejo, da se zavzemamo za pluralnost življenjskih stilov, med katerimi je na primer tudi stil najbolj konzervativnih, heteroseksualno usmerjenih vernikov, in da sami ne bi ničesar izgubili, temveč bi vsi skupaj le pridobili. Mitja Blažič, eden najbolj prepoznavnih zagovornikov človekovih pravic gejev in lezbijk v Sloveniji - intervju (Dnevnik, 10. 11. 2011)

Česa pa se bojijo tisti, ki proti družinskemu zakoniku vodijo kampanjo? Najbrž so v ozadju nepoznavanje tematike, strah, da jim bo odvzet njihov življenjski stil, verjetno tudi kakšna frustracija, zakaj bi ljudje živeli urejena in srečna življenja, če moram jaz živeti v celibatu, pogosto pa so v ozadju tudi nerazčiščene osebne intimne stvari do vprašanja homoseksualnosti; morda kakšna travma, morda hud strah, da bi homoseksualnost zaznali tudi pri sebi. Mnogi strokovnjaki kot enega možnih razlogov za veliko angažiranost proti določeni tematiki navajajo tudi lastne zatrite želje po prav tem. Najbrž se bojijo tudi izgube monopola ene same prave in zveličavne oblike partnerstva in družine ter dejstva, da je nad pluralnimi oblikami težje izvajati socialno kontrolo. Mitja Blažič, eden najbolj prepoznavnih zagovornikov človekovih pravic gejev in lezbijk v Sloveniji - intervju (Dnevnik, 10. 11. 2011)

Eno izmed njihovih orodij je uporaba populizmov, kratkih, jedrnatih, logičnih in intenzivnih trditev, ki so zelo učinkovite. Na primer stavek "To ni naravno", ki ga razume vsak. Če hočem nato jaz razložiti, zakaj ni smiselno razmišljati o naravnem, ko govorimo o družbenih razmerjih, pa potrebujem pet stavkov, kar je seveda bistveno manj učinkovito kot en stavek. Poslužujejo se tudi manipulacij in laži. Še vedno na primer govorijo o posvojitvah, ki jih v kompromisnem predlogu zakonika ni več. Za nas pa so takšna sredstva za doseganje ciljev nesprejemljiva in raje izgubimo referendum, kot da bi se spustili na to raven. Poleg tega je slovenska družba večinsko krščanska družba, kar pomeni veliko množico ljudi, ki idejam cerkve verjamejo in sledijo. Potem pa je tu še ves desni politični pol, SDS, SLS, NSi, SNS, ki so del tega bazena in imajo enake ideje. Za seboj imajo torej največjo versko skupnost, vso politično (trenutno še) opozicijo in ves cerkveni aparat in tukaj je razlog za njihovo uspešnost. Mitja Blažič, eden najbolj prepoznavnih zagovornikov človekovih pravic gejev in lezbijk v Sloveniji - intervju (Dnevnik, 10. 11. 2011)

Boris Vezjak z mariborske filozofske fakultete do tega, da civilna družba v predvolilnem času artikulira svoja stališča, nima nobenih zadržkov. »To je znamenje zrele demokracije,« pravi Vezjak. »Da vidne osebnosti individualno podpirajo tega ali onega politika? Nobene težave! Da različna društva izrekajo svoja pričakovanja ali zahteve? Tudi prav! Težava je, če gre pri tem za zavestno zlorabo za potrebe politične ali ideološke agitacije. Dejanje Primčeve civilne iniciative je eklatanten primer takšne zlorabe, saj neposredno novači državljane h glasovanju za čisto določene stranke in pri tem obrača hrbet agendi svojega vsebinskega delovanja. Posredno tudi retroaktivno izdaja svoje politično poreklo in nagnjenost k propagandizmu,« pa je Vezjak oster do ravnanja Primčeve iniciative. (Delo, 11. 11. 2011)

»Gremo na družinske volitve! Seveda, z veseljem! Mi smo za SDS, SLS in NSi,« piše v brezplačnem oglasu Civilne iniciative za družino in pravice otrok, objavljenem v včerajšnji Demokraciji. Tako neposredna podpora civilnodružbene organizacije eni politični opciji je pri nas dokaj redka. Ni pa ne prva ne edina. (Delo, 11. 11. 2011)

Takšno angažiranje se vodi družinske civilne iniciative Alešu Primcu ne zdi sporno. »Če lahko šefa Forumu 21 in Zveze borcev povesta, koga podpirata na volitvah, lahko menda tudi mi. «Z velikim veseljem bi podprli še več strank. Vendar so le SDS, SLS in NSi naklonjene temeljnim otrokovim potrebam, spoštovanju materinstva in očetovstva in so se bile pripravljene srečati z nami. SD, Desus, LDS in Zares ne spoštujejo otrokove potrebe, da ima skrbna mamo in očeta, nič boljša nista v tem pogledu glede na njune izjave Jankovič in Virant,« odgovarja Primc. (Delo, 11. 11. 2011)

V Državlanski tribuni so prepričani, da nasprotniki zakonika niso navedli prepričljivih vsebinskih argumentov za njegovo zavrnitev, temveč svojo kampanjo "žal gradijo predvsem na demagoškem strašenju in hujskanju proti istospolno usmerjenim". (Demokracija, 28. 12. 2011)

V kampanjo se je tudi takrat vključila katoliška cerkev. V izjavi, ki so ji lahko prisluhnili tudi verniki pri nedeljskih mašah, je zagovarjala družino, ki temelji na medsebojni osebni podaritvi moža in žene ter njuni odprtosti za rodovitnost. "Nad tem se ne moremo čuditi. Cerkev je tako kot druge sile vpeta v boje za ideološko prevlado. Tisto, kar nas lahko čudi, so njihovi zavajajoči argumenti, s katerimi uspejo povezati ljudi. Igrajo na solzavi sentimentalizem, češ da imamo vendarle vsi radi mater in očeta," meni dr. Tanja Rener, ki je že pred referendumom leta 2001 poudarjala, da se je starševski par, ki vzgaja otroke, v Sloveniji v resnici pojavil šele po 2. svetovni vojni, in da so starši pred tem delali bodisi na njivah bodisi v tovarni, tako da za vzgojo otrok enostavno niso imeli časa. "Cerkev ima polno pravico, da uči in razglašata takšno zakonsko zvezo, kakor je po njenem nauku prav. Nima pa pravice zahtevati takšno zakonsko ureditev, ki bi drugim z državo prisilo preprečevala, da živijo po svoji meri," pa dodaja dr. Spomenka Hribar. (Dnevnik, 29. 12. 2011)

Škofja Loka - Slovesno, s slovensko himno, pesmijo Slovenec sem in deklamacijo odlomka iz Krsta pri Savici, je Civilna iniciativa za družino in pravice otrok pred škofjeloško upravno enoto krenila v zadnje dejanje zbiranja podpisov podpore za družinski referendum. (...) Med približno petdesetimi podporniki referenduma, ki so dopolne stali pred škofjeloško upravno enoto, je bila tudi domačinka Joži, ki nam priimka ni želela povedati: »Naj bo družina takšna, kot mora biti.« Tudi Ana Florjančič iz Škofje Loke, ki je prepričana, da nihče ne more nadomestiti mame ali očeta, je pojasnila svoj podpis: »Od pamtikeva je človek ustvarjen tako, da gresta skupaj nasprotna spola in nato ustvarita tretjo dimenzijo, novo življenje.« (Delo, 3. 1. 2012)

Vse bolj se zdi, da se Cerkev, ki seveda ni edina verska skupnost, ki nasprotuje zakoniku, preprosto ne more sprijazniti z dejstvom, da je nepreklicno konec časov, ko je lahko nadzirala ljubezensko in seksualno življenje ljudi in jih v spregi s politiko na bolj in manj prefinjene načine kaznovala za odmike od "normalne". V obupanem poskusu ohraniti iluzijo idealne družine, ki ni nikoli obstajala, je pripravljena po majersko (p)odpreti lov na pripadnike istospolne manjšine. Včerajšnji poziv Komisije Pravičnost in mir vernikom, naj bodo strpni do drugače mislečih, je le še eno v vrsti nekrščanskih sprenevedanj. Če bi resno mislili s strpnostjo, bi se morali že zdavnaj ograditi od izjav pripadnikov "Primčeve" iniciative, ki celo gostuje na strežniku RKC. (Dnevnik, 6. 1. 2012)

Po naših neuradnih informacijah pa vse več pripadnikov Katoliške cerkve na Slovenskem ne soglaša z njenim uradnim stališčem do družinskega zakonika oziroma se ne strinjajo s tem, da se je Cerkev tako aktivno vključila v dogajanje v zvezi z njim. Govorili smo tudi z nekaj duhovniki, ki menijo, da je nagovarjanje faranov s prižnic, naj gredo na upravne enote s svojim podpisom podpret referendum, dejanje, ki ne spada v božji hram. (Delo, 6. 1. 2012)

Varuhinja človekovih pravic ocenjuje, da zbiranje podpisov za referendum o družinskem zakoniku temelji tudi na neresnicah in polresnicah, kar pomeni zavajanje morebitnih podpornikov referenduma in nikakor ni dobra popotnica za pričakovano predreferendumsko kampanjo. Državljanom in državljanom varuhinja sporoča, da se sami prepričajo o vsebini zakonika, da si poiščejo verodostojne informacije ter da so v razpravah z drugače mislečimi strpni in spoštljivi. (Delo, 6. 1. 2012)

"Kako komentirate zavajanje pobudnikov referenduma, ki so jih kolegi novinarji ujeli na tržnici, češ da bosta lahko po tem zakonu lahko tudi sestra in brat imela otroka?" Upam, da je to edini primer tovrstnega očitnega zavajanja, bojim pa se, da je to edini primer, ki so ga kamere posnele. (Delo, 16. 1. 2012)

Dostojna in strpna razprava je mogoča le med dostojnimi in strpnimi ljudmi, opozarja Kreft. »Zbiranje podpisov proti družinskemu zakoniku je zasnovano na laži in hujskanju o tem, kaj da v tem zakoniku je. Laž, ki hoče veljati za resnico, ne zmore dostojnosti in strpnosti, saj med dostojnimi in strpnimi ljudmi ne more uspeti. Zato bo kampanja zgrajena na hujskanju in sovražstvu, ki se bo trudilo, da se v javnih medijih zakrinka s hinavščino,« je dejal Kreft. Vezjak pa se boji, da bo referendumska razprava pokazala na oboje: relativno moč in domačnost že

omenjene psihopolitike sovražstva, netolerance in demoniziranja istospolnih partnerstev, prav tako pa tudi na zanikanje pomena tehtne argumentacije in znanstvenih dognanj. (Delo, 17. 1. 2012)

Zakaj razprava teče o stvareh, ki v zakoniku sploh niso zapisane? Ali Cerkev, ki je izgubila tako ideološke kot kapitalne pozicije, išče poti, da bi spet postala relevanten družbeni dejavnik? (Delo, 21. 1. 2012)

Primc je najavil, da jih zmorejo zbrati že do konca tedna. K izjemnemu mobilizacijskemu potencialu je pripomogel tudi starosta SLS, Ivan Oman, saj je ob tej priložnosti dramatično povedal, da doslej še nobenemu referendumu ni dal svojega podpisa, tokrat pa ga bo. Njegova značilna pripomba »Kar je preveč, je pa preveč,« je dala vedeti, da se pri zakonski ureditvi vprašanja otrok istospolno usmerjenega starša ne bo mogoče izogniti niti politični niti ideološki prevezavi družine na narod, zemljo, vero in družbo. Ta sum je potrdila tudi slovesna kulturna dekoracija ob škofjeloškem dogodku: kot so poročali mediji, se je začel s slovensko himno, nadaljeval s pesmijo Slovenec sem in sklenil z deklamacijo odlomka iz Krsta pri Savici. Pobudniki so res podpise zbrali v rekordnem času, večinoma so pobudo na terenu logistično ali z vzpodbujanjem spremljali mnogi duhovniki. Zveza med civilnim gibanjem in duhovščino (torej Cerkvijo) je bila dokaj transparentna, četudi vedno ne direktna. »Vsaka čast,« je na koncu zbiranja podpisov na eni od televizij Alešu Primcu izrekel priznanje eden pomembnejših cerkvenih interpretov slovenske politike in družbe, dr. Ivan Štuhec. (Delo, 21. 1. 2012)

Vložitev podpisov so predstavniki omenjene civilne iniciative pospremili s pesmijo Starši Toneta Pavčka in izpustom desetih belih golobov. Ob tem so dejali, naj »golobi poneso sporočilo miru, prijateljstva, ljubezni, svobode, spoštovanja in veselja po vsej ljubi Sloveniji.« (Delo, 21. 1. 2012)

Vodja iniciative Aleš Primc je že takrat svojim podpornikom čestital za zbrane podpise. Čestitko jim je poslal kar prek uradne spletne strani Župnije Idrija. Za tiste, ki so dvomili o povezavi med RKC in homofobno civilno iniciativo, bi to lahko bil dodaten dokaz, da je iniciativa zgolj krinka za RKC. A dokazov je več kot dovolj, tudi cerkev že dlje časa ne skriva, da je s prižnic prispevala levji delež pri zbiranju podpisov. (Mladina, 27. 1. 2012)

»Kampanja bo zelo ostra, saj vidim, da se oboji pripravljajo na zagovarjanje svojih stališč. Vprašanje pri tej ostrini pa je, ali bo šla čez meje etičnega,« je napovedal Miro Kline, strokovnjak za tržno komuniciranje in profesor na ljubljanski fakulteti za družbene vede. Po njegovem mnenju je že zdaj jasno, kakšne prijeme bosta uporabili obe strani: »Nadaljevalo se bo, kar smo videli že v času zbiranja podpisov v podporo referendumu: zagovorniki bodo še naprej govorili širše in poskušali pokazati celoten smisel zakonika, nasprotniki pa bodo, kot so doslej, govorili samo o problematiki, ki je vezana na istospolne pare. Prvi bodo torej pogledali s široke perspektive, drugi pa ga bodo zreducirali na tiste stereotipe, za katere so prepričani, da ima javnost do njih negativen odnos.« Kline meni, da pobudniki referenduma z ožanjem koncepta in radikalnim pristopom onemogočajo sami sebe. Kot primer neposrečenga pristopa je navedel dogajanje, ki je spremljalo vložitev podpisov v državni zbor: »Ikonoografija s tradicionalnimi pletenimi košaricami, slovensko zastavo, golobi miru je pokazala, da gre za zlorabo identifikacijskih elementov iz sistema, ki so last vseh. Prilastili so si ga in prikazali, kot da so oni edini, ki se odgovorno vedejo do države in naroda, kar je seveda skregano z vsako etiko in dobrim okusom komuniciranja.« Sogovornik sklepa, da se bodo tudi zagovorniki zakonika, ki so se združili v Gibanje za družinski zakonik, povezali s tistimi, ki bi jim lahko pomagali komunicirati z javnostjo. »Zlasti organizacije za pravice istospolnih so doslej izrazito slabo komunicirale, ker so to počele iz perspektive žrtev, kar pa po mojem mnenju sploh ni bilo treba. Obstajajo druge poti.« Vključevanje političnih strank v prepričevanje ljudi ne vidi kot nekaj koristnega: »Zdaj je ta referendum nevladni spor, če se bo razširil kot strankarski, se bo samo še bolj začel. Utegnilo pa bi se zgoditi, da bi ljudje potem glasovali proti strankam.« (Delo, 7. 2. 2012)

Tudi RKC se v kampanjo ni vključila prav živahno. V resnici je zavračanje zakonika prepustila civilni iniciativi, kar daje vtis, da to ni bitka, ki bi jo vojevala rimskokatoliška cerkev. Seveda je to slepilo. Razumem pa, zakaj RKC tega ne počne bolj odločno v svojem lastnem imenu. Mislim, da bi se tako še bolj izpostavila kritikam, da je v času velike socialne krize pozornost namenila manj pomembni bitki, ki je ne kaže v ekumenski luči. (Delo, 7. 2. 2012)

Pred 25. marcem bo Komisija Pravičnost in mir (KPM) pri Slovenski škofovski konferenci (SŠK) verjetno znova pozvala vernike, naj gredo na referendum o družinskem zakoniku in »izpolnijo državljansko dolžnost«. Vendar tega ne štejejo kot sodelovanje v kampanji. »Spodbujamo vas, da se v sedanjih javnih razpravah o spornem družinskem zakoniku dejavno zavzamete za obrambo doslej veljavnega pojmovanja družine in za to storite vse, kar je v vaši moči. Če bomo to morali braniti s pomočjo referenduma, vas pozivamo, da se ga množično udeležite in glasujete proti poskusom, da bi tisti družini, ki se ji imamo vsi skupaj zahvaliti, da smo to, kar smo, postavili ob bok druge oblike skupnega življenja, ki ne morejo enakovredno opraviti vloge prave družine,« so slovenski škofi zapisali v pastirskem pismu za postni čas 2012. (Delo, 20. 2. 2012)

Ko se vplete v prvi osebi, izgubi status moralnega univerzuma, nesporne moralne instance, ki si jo prevzema, in postane ena od strani v bitki,« je komentiral filozof dr. Igor Pribac. Po njegovem mnenju je RKC doslej poskušala vzdrževati relativno nizko stopnjo neposredne udeležенosti v tej bitki za uveljavitev družinskega zakonika. »Ker je verjetno preračunala, da je to zanjo ugodnejša opcija. Bitko je prepustila Primčevi civilni iniciativi in v ekleziaistični strukturi manj izpostavljenemu patru Strehovcu.« Pribac je dodal, da sam škof in metropolit in vodilni moralni teologi niso poudarjali te teme, ko so nastopali v prvi osebi. (Delo, 20. 2. 2012)

Da so ta stališča sredica nasprotovanja zakoniku, se je potrdilo tudi, ko smo povprašali nekaj naključnih podpisnikov referenduma. Izkazalo se je še dvojje: domala vsi so mnenje ustvarili na idejno sugestijo duhovnikov in niti eden ni prebral zakonika, saj je zaupal človeku, ki mu je razložil

problem. To seveda ne pomeni, da je ta vzorec mogoče razglasiti za reprezentativnega, je pa glede na značilnosti v javni polemiki mogoče predpostaviti, da gre za pogost kliše. (Delo, 21. 1. 2012)

Skupina Anonymous, ki se sicer bori proti sporazumu za boj proti ponarejanju (Acta), se je na nedeljski poziv katoliških škofov vernikom, naj na referendumu ne podprejo družinskega zakonika, odzvala tako, da je zbrala in na spletu objavila nekatere informacije o lastnini Katoliške cerkve, prispevkih posameznim duhovnikom in nakazilih Cerkev, poroča STA. Kot so ob objavi sicer že znani podatki, ki so zbrali z različnih spletnih strani, zapisali v skupini Anonymous, so nedeljski pozivi Katoliške cerkve proti družinskemu zakoniku kaplja čez rob. Po njihovem mnenju pomenijo kršitev človekove pravice do svobodnega odločanja po lastni volji, saj župniki nagovarjajo obiskovalce k točno določeni akciji ter jih nagovarjajo, kako voliti. S tem kršijo 7. člen ustave, ki govori o ločitvi cerkve od države, in 63. člen ustave, ki prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti, so zapisali v omenjeni skupini. V skupini poudarjajo, da spoštujejo vse vernike in vero ljudi, vendar ne odobravajo »Cerkve kot institucije, ki se vmešava v delovanje države in posluje kot podjetje«. (Delo, 22. 2. 2012)

Gregor Virant, Zoran Jankovič, Borut Pahor, Katarina Kresal, Manca Košir, Darko Krajnc in Pavel Gantar so danes sedli za skupno mizo, da bi javno izrekli podporo družinskemu zakoniku in pozvali volivce, naj 25. marca storijo enako. (Delo, 22. 2. 2012)

Spletna stran Atlantic Wire je objavila prispevek o sprejetju zakona v senatu ameriške zvezne države Virginije, ki bi agencijam za posvojitve omogočal, da na lahko osnovi moralnih prepričanj (beri: istospolne umerjenosti) zavrnejo določene starše, ki bi radi posvojili otroka. Zakon naj bi guverner podpisal v kratkem. (dostopno dne 3. 3. na <http://www.theatlanticwire.com/politics/2012/02/virginia-will-allow-adoption-agencies-turn-away-gay-people/48982/>) Glede na to, da je omenjeni članek opremljen z Reutersovo fotografijo udarnikov Civilne iniciative na delu, lahko sklepamo, da Primčevega aktivizma kot simbola nestrpnosti ne prepoznavamo samo v Sloveniji, ampak ga kot takega razume tudi del svetovne javnosti. (Mladina, 23. 2. 2012)

9 POVZETEK

V teoretičnem delu naloge najprej opišem nekaj konceptov o družini, ki so skozi stoletja iz različnih strokovnih in ideoloških izhodišč soustvarjali ideologijo o družini, pri tem pa praviloma poudarjali njeno formo, katero dandanes sodobni strokovnjaki rekonstruirajo na različne oblike skupnosti, v katerih se izgubi pomen forme na račun vsebine odnosov, ki se v družini vedno znova vzpostavljajo. V sodobnih družinah sta tako pomembna predvsem otrok in njegova dobrobit, ki je odvisna od odnosov v družini, pa tudi od širše družbe. V nadaljevanju naloge spregovorim o socialnih resničnostih, njihovih funkcijah in (re)konstrukcijah, (re)interpretacijah, ki lahko služijo kot ključ razumevanja vseh ostalih poglavij naloge. Ker glavni vir podatkov v raziskovalnem delu naloge predstavljajo mediji, v tretjem poglavju teoretičnega uvoda pišem o njih, njihovem vplivu na sooblikovanje ideologije o družini, njihovem vplivu v družbi in o omejenosti njihovega vpliva z interpretacijami uporabnikov medijev. V četrtem poglavju predstavim bistvene novosti, ki jih Družinski zakonik prinaša, pa tudi mite, ki so se pojavljali in širili v času neuradne referendumske kampanje. V nalogi se sprašujem o dopustnosti in možnih zlorabah referenduma, ki se ob polemikah o Družinskem zakoniku zdijo (edini) upravičen strah našega naroda. Ker je zakonik izjemnega pomena za teorijo in prakso socialnega dela kot stroko, v zadnjem poglavju teoretičnega dela poskušam prepoznati glavne izzive za socialno delo, ki jih prinašata tako sprejem kot zavrnitev Družinskega zakonika.

V raziskovalnem delu naloge s pomočjo kritične diskurzivne analize analiziram članke osmih slovenskih časopisov in interpretiram njihovo poročanje o Družinskem zakoniku v časovnem obdobju od sprejema zakona do začetka uradne referendumske kampanje. Pri tem se osredotočim predvsem na diskurze, v katerih prihaja do razhajanj v interpretacijah nasprotnikov in zagovornikov zakonika, na morebitne vzroke teh razhajanj, kaj ta razhajanja povedo o naši družbi in kakšne izzive za socialno delo prinaša izid na referendumu o zakoniku. Ta vprašanja predstavljajo problem raziskovalnega dela naloge, odgovori nanje pa se nahajajo v sklepih diplomske naloge. Zaradi narave diskurzivne analize so rezultati raziskave tako posledica povezovanja raziskovanih diskurzov s teoretičnim delom te naloge kakor tudi mojih osebnih interpretacij in novih spoznanj ob raziskovanju kot neizogibnih izidov opazovanj, zato so

rezultati, sklepi in predlogi te naloge predvsem moja razlaga raziskovanega gradiva, ki ni dokončna, posplošljiva resnica o predmetu raziskave.

Dolgotrajna kampanja in razprave, ki so se v povezavi s sprejemanjem Družinskega zakonika sprožale v javnosti, so sicer v mnogih ozirih prekoračevale meje dopustnega, etičnega, moralnega, a vendar lahko izmed mnogih izberemo možnost na to dogajanje pogledati iz perspektive moči. Vsaj del javnosti je bil v času pred referendumom po zaslugi le-tega seznanjen z nekaterimi doslej spregledanimi družbenimi temami, z obstojem družin, ki živijo med nami, s stiskami otrok in njihovih družin, ne nazadnje pa tudi strokovnjakov, ki so zaradi obstoječe zakonodaje kdaj tudi neupravičeno prepoznani kot krivci za svoja (strokovna) ravnanja. Kljub temu med predlogi naloge predlagam sankcioniranje sovražnega govora v javnosti, ki se v slovenskih medijih še vedno prepogosto pojavlja in tolerira. Nadalje predlagam ustvarjalcem medijev, da še naprej osvetljujejo predsodke in strahove javnosti, jih pojasnijo z odgovori stroke ter spodbujajo k argumentirani razpravi o temah, ki utegnejo porajati diskriminacijo, nestrpnost in sovražni govor v javnosti. Podobno vidim tudi vlogo socialnih delavk in delavcev, ki naj se zavzemajo za razvidnost pluralnosti družinskih življenj v javnosti, delujejo v korist otrok, pa tudi drugih uporabnikov po načelu anti-rasističnega socialnega dela, soustvarjajo novo družinsko zakonodajo, obstoječo pa dosledno udejanjajo upoštevaje pomanjkljivosti, ki jih ima. Le s pripravljenostjo za nenehno informiranje, strokovno in osebno izpopolnjevanje pa bodo socialni delavci in delavke uspeli slediti spremembam v stroki in širši družbi. K informiranju in izobraževanju lahko ogromno doprinesejo tudi šole in druge izobraževalne institucije, ki naj se prenehajo izogibati doslej zasenčenim temam, ki so del naše realnosti, saj s takšnim početjem le utrjujejo neznanje, predsodke in sprejemljivost nestrpnosti. Zahvaljujoč predreferendumske kampanji o Družinskem zakoniku so se prvi vidni premiki v vrtcih in šolah že začeli, naj se z izidom na referendumu ne končajo. Nujen za prihodnost slovenske družbe (pa tudi stroke socialnega dela) se mi zdi razmislek o spremembi referendumske zakonodaje, ki trenutno dopušča ogrožanje, pa tudi grožnje prenekaterim družbenim manjšinam, v katerih se lahko najdemo pravzaprav vsi. Sprejem nove ureditve kakopak zahteva tudi družinska zakonodaja, pri kateri naj bo glas stroke močnejši od strahu, laži in predsodkov, za kar smo soodgovorni vsi posamezniki kot državljani s človekovimi pravicami, ki si jih ne pustimo vzeti.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **Monika Slapnik**, vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2006/2007 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom **Socialno delo, opredelitve družine in novi Družinski zakonik** napisala samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorja doc. dr. Milka Poštraka.

Datum:

Podpis: